

VLAAMSCH KRONYK.

DIVERSCHE ZAKEN HIER ONDER VERCLAERT,

GETROCKEN UUT

ZEKERE CRONICKEN ENDE ANDERE BOECKEN

INT KORT ALS VOLGHT,

MITSGAEDERS TGUENS TMYNEN TYD GEPASSEERT.

.....
Int jaer **xiiii^c xvi** waeren de kiesers te Ghendt int vernieuwen van der **1416-1419.**
wette te gadere vyf daeghen ende vyf hueren, eer zy consten veraccorderen
ende scepenen uut deden lesen.

Int jaer **xiiii^c xvii** starf hertoge Willem van Hollandt.

Int zelve jaer was ghecoren den paus Martinus den V^{en}.

Int jaer **xiiii^c xviii** trac men voor Dordrecht.

Int zelve jaer wart te Paris dootgheslegen den grave van Hermansac ¹.

Naer welcken voorscreven, paix gemaect tusschen den hertoghe van
Thoureyne ende den voorscreven hertoghe Jan van Bourgoingnen, reysde
den zelve hertoghe van Thoureyne, dolphin, met **xx^m** mannen int cas-

¹ *Hermansac*, le comte d'Armagnac.

1419. teel van Monstreau-Fault-Yonne, ende ontboodt aldaer den voorscreve hertoghe van Bourgoingne; de welcke, naer veele raeds daer op ghenomen ofte hy daer gaen zoude ende hem betrouwen in den dolphin ende in den voorscreven paix by hem bezworen ofte niet, wart beraden dat hy daer reysen zoude, zoo hy dede. Ende gecommen zynde by den dolphin, voor hem knyelende op een knye om hem reverentie te doen, wert aldaer jammerlicke ende verraderlic vermoort. Ende gaf mer Tanneguy du Chastel hem den eersten slach met een hapkin, metten welcken hem zynen kin af slouch. Ende ter eerden ghevallen zynde, stack hem Olivier Layet, by hulpe van Pieter Frotier, een zweert van onder zyn pansier in zynen buuck, ende bleef also ghelcerst ende ghespoort ter eerden doot den xj^e in septembre XIIIe XIX.

Dese deerlicke ende claeghelieke nieumaeren waren ghebrocht den hertoghe Phelips, tsvoorscreven hertoghe Jans eeneghe zone, binder stede van Ghendt, die hem zo drouve vielen, dat gheen van zynen edelen hem troosten noch te vreden stellen en consten. So oock van ghelycken was de hertoghinne Michiele van Vranckerycke, zyne gheselnede, uut vreesse dat de hertoghe Philips, hueren man, haer te minder liefde ende jonste hadde moeghen draeghen. tWelcke hy duer zyne wyskede ende goedertierichede noyt en dede.

Ende was hem angebrocht dat de princepale fauteurs van der voorscreve conspiratie ende verraderlicke moort, boven verzerkthede van payse, gheweest hadden : Jan Louvet, president van Provence, de burchgrave van Nerbonne, mer Willem Bataillier, mer Tanneguy van den Casteele ¹, mer Robrecht van Loire, Pieter Fortier, Olivier Layet, mer Ponchon van Namack ², seneschal van Avergne, ende dat zy dat also langhe tyt te vooren gheadviscert, ghesloten, beloofd ende ghezworen hadden te doene ende ghedaen zouden hebben, ne hadde gheweest dat hertoghe Jan hemlieden altyts te machtich was van voleke.

Den xiiij^{en} in octobre int zelve jaer dede hertoghe Philips doen een schoon uitvaert in de kercke van Sinte Vahast tAtrecht, omme de zalicheyt van de ziele van zynen lieven heere ende vadere, wiens ziele met Gode in ruste zy.

¹ Van den Castele, Tanneguy du Chastel.

² Pons de Langhac était sénéchal d'Auvergne en 1409.

Binnen den zelven tyde hilt hy grooten raedt hoe hy zyns heeren ende ^{1419-1420.} vaders doot vreden zoude. Ende dat ghedaen ende zyne landen ontfaen hebbende, vant middele ende practiquerde eerst een bestant ende corts daer naer eenen paix tusschen den coninc van Vranckerycke, den coninc van Inghelant ende hem ende zyne landen ende huere ghealierde.

Onser Vrouwen Lichtmesse daer naer hebbende zyn volck vergadert, zo reysde hy beleggghen de stede van Cressi in Laonnois, de welcke hy ghecreech by appointement dat de lieden van wapene daer inne wesende hemlieden in zynen anden overgaven.

Van daer reysde hertoghe Philips in de stede van Laon, ende van daer met vj^m mannen duer Riemen te Chalons in Champaigne, ende met hem dambassadeurs van den coninc van Inghelant, ende van daer te Troyen den xxj^e in maerte by den coninc ende coninghinne van Vranckerycke ende mervrouwe Kathelyne, huerlieder dochtere. Aldaer hy zo traicteirde dat de coninc van Vranckerycke den coninc van Inghelant ten huwelicke (geven zoude) de voorscrevene Kathelyne, zyn joncxste dochtere, ende beloofde haer naer zyn doot erfachtich te maekene in de croone van Vranckerycke, priverende daer af den voorscreven Kaerle, zynen zone, dolphin, niet tegenstaende de ordonnantien, costumen ende privilegien van den lande.

Int beghinsele van den jaere xiii^e xx wart ghewonnen tcasteel van Alibaudries ¹ by assaulte, ende al gheslicht, by dat de lieden van den dolphin veele quaets daer uutte deden.

Den xxj^{en}, in meye xiii^e xx, wart den voorscreven paix tusschen de coninc van Vranckerycke ende de coninc van Inghelant ende ooc thuwelic ghesloten tusschen den zelven coninc van Inghelant ende Kathelyne, de vi^e ende joncxste dochtere van den voorscreven coninc Kaerle, binnen de stede van Troye.

Tselve huwelic gheconsommeirt zynde, trocken voor Sens in Bourgoingne, twelcke zy terstont beleyden ende ghecreghen.

Van daer reysden de lieden van oorloghe van den coninc van Inghelant ende van den hertoghe van Bourgoingnen voor Monstreau, op sint Jans dach, daer hertoghe Jan vermoort was. tWelcke zy wonnen, de stede vooren, tcasteel naer. Ende dede daer hertoghe Philips, ter plaetse daer

¹ Alibaudière.

1420-1421. zyn lieve heere ende vadere vermoort gheweest hadde, legghen een zwart cleet, ende op elck hende een keersse, ende bidden voor zyn ziele, ende dat ghedaen, upgraven ende ontdelven; den welcken men bevant an hebbende zyn wambays en zyn leersen, ende voorts voeren ten Chartruesen buten Dyjon, daer zyn vader begraven wiert.

Ten zelve tyden reysden zy van daer naer Neufville-le-Roy, staende up de riviere ghenaeamt Yonne. tWelck zy beclommen met leeren ende wonnen by assaulte, ende versloughen alle dieder inne waren.

Dit ghedaen, reysden voorts belegghen tcasteel van Melun, daer zy wel vooren laeghen achthien weken, dat die van der stede, ziende dat zy gheen secours en creghen van den dolphin, hemlieden upgaven met zekere conditien ende voorwaerden.

In de maent van februario int selve jaer XIIIe xx, zo creghen de Dolphinoysen weder de stede van Neufville-le-Roy.

Int beghinsel van den jaere XIIIe xxj belegde den dolphin de stede van Chartres; maer de bastaert van Thyan wederstontse zo vromelic drie weken lanck, dat de Dolphinoysen, hoorende tsecours van den coninc van Inghe-lant ende van den hertoghe Philips, van daer vertrocken ende lichtende huerlieden siege.

Up sinte Marien Magdalcenen avent, int selve jaer, reysde de hertoghe Philips van Bourgoingne voor Pont-St.-Remy ende tcasteel aldaer, de welcke hy wan. Ende verjaechde van daer de Dolphinoysen.

Saterdaechs laetsten in ougst int selve jaer, ontrent den xj hueren voor den noene, zo ghemoeten de twee bataillen, te weten : van den hertoghe Philips ende de Dolphinoysen. Int vergaderen van den welcken de twee deelen van den lieden van wapenen van den hertoghe Philips trocken naer Abbeville, daer zy niet inne ghelaten en waeren. Midts welcken zy reysden naer Picquegny, achterlatende up tvelt de banneren van den hertoghe, by den welcken den zelve hertoghe ende de reste van zynen volcke in zo grooten dangier waeren, als dat den hertoghe zelve met twee lanchien van zynen peerde ghesteken was. Maer hy drouch ende hadde hem zo vroom, als dat hy, by der hulpe van eenen ghenaeamt Jan van Rozimbois ¹, die de

¹ Jean de Rosimbos, qui se distingua à la bataille de Mons. Voy. dom Plancher, *Histoire des ducs de Bourgogne*, t. Ier, p. 54.

banniere van den grave up gheraep hadde, ende daer mede weder tsaen ^{1421.} vergadert ontrent vyf hondert vechtende mannen, dat hy de bataille wan, ende zelve metten anden vynck twee mannen van wapenen, ende jaechden de Dolphinoysen langhe tyt lanx de riviere. In welck ghevecht ende ghe-moet vele edele mannen bleven.

Sanderdaechs van der victorie de nieumaeren comende daer of te Monstreul, mer Jan Blondeel vergadert hebbende zekere quantity van lieden van oorloghe voor tslot van St-Riquiers, twelcke hilt utter name van den Dolphinoysen Pothon de Saintreille ¹, die welcke hy zo schoone toesprack, als dat hy hem tslot overgaf, up belofte dat hy hem vry zoude doen gheleden uut St. Ricquiers; dies des hertoghe zeer blyde was, ende leyde daer inne zyn garnisoenen.

De coninc van Inghelant belegghen hebbende Dreux, lichtende de dolphin zyn siege voor Chartres. Nemaer hy te Dreux quam, gaven hem de zelve van Dreux over in anden van den coninc van Inghelant.

Van daer reysde de zelve coninc van Inghelant naer dInghelsche tot over de riviere van Loire, omme hem te vrekene van der doot van den hertoghe van Clarence, zynen broeder, bleve voor Blangy, ende bracht onder weghe Bagensy ² in de onderdanicheyt van den coninc van Vranckerycke up de Loire ende diverssche andere stercten. Ende volghende altyts voorts den dolphin, die altyts vloet, vant onder weghe int lant van Beausse ³ vifthien lanchien Dolphinoysen, die vloten int casteel van Beausse, daer se de coninc van Inghelant inne beleyde, ende wan tcasteel met alle diere inne waeren.

Van daer track, ten selven stonden, de zelve coninc van Inghelant voor Villeneuve-le-Roy, de welcke hy ooc bedwanc ende bracht in zynder obediencie. Ende ghinc van daer logieren int hende van der maent van september te Longy ⁴ up Marne.

Den vij^{en} in octobre ghinc hy belegghen de stede van Meaulx, daer hy ende zyne lieden vooren laeghen tot ontrent de maent van meye, dat hy Meaulx wan ende brocht in zynder obediencie.

Dien tyt hanghende, mer Jan van Luxembourg ghinc met veel volcx

¹ Xaintrailles.

² Beaugency.

³ Beauce.

⁴ Lagny.

1422. uut Picardie voor de stercte van Quenoy ¹, Louvroy ² ende Hericourt ³, die hy alle conquesteirde utter name van den coninc van Inghelant ende van den hertoghe Philips.

De coninc van Inghelant ende van Vranckerycke zonden, den xxvij^{en} in junio xiiii^o xxij, de grave van Warvic nemen de possessie van der stede van Gamaches, die hemlieden in sconincx van Inghelant handen ghegheven hadde, daer inne hy stelde groot garnisoen.

Ten zelve tyden wonnen mer Jan du Vergy ende mer Anthuenis de stede ende tslot van St-Digiers ⁴ ende Pontois.

Den laetsten dach van ougust int selve jaer xxij starf de coninc Hendric van Inghelant tot Bois-de-Vincennes, en wart ghevoert te Londen, daer hy begraven wert op sinte Maertins avent in den wintere.

Ten zelve tyden overleet te Ghendt Michiele van Vlaenderen, ghesel-nede van hertoghe Philips, zustere van den hertoghe van Thoureyn, dolphin. Ende wart begraven te Sinte Baefs te Ghendt.

De coninc Kaerle van Vranckerycke starf te Paris in zyn hof van Saint-Pol, den xxij^{en} dach van octobre int voorscreven jaer xiiii^o xxij. Ende wart begraven Sinte Denys, naer dat hy gheregiert hadde xlij jaeren.

Den xxij^{en} dach van octobre waeren de nieumaeren van den zelve overlydene ghedraeghen den hertoghe van Aquitanie, dolphin, die in een slot was gheheeten Espailly in Avergne ⁵, toebehoorende den bisscop van Puys, zeere corts naer twelcke hy hem dede croonen coninc van Vranckerycke, by advise van die van zynen raede.

Int hende van februario int selve jaer xxij gaven die van den castele van Melan ⁶ hemlieden uppe, by ghebreke dat de coninc van Vranckerycke hemlieden gheen secours en dede. Ende wert dat ghelevert in anden van den hertoghe van Betfort, gouverneur van Vranckerycke. Inshelycx worden ghewonnen ende ghelevert in zynen anden de stercten ende sloten van Marcossy ⁷, Mont-le-Herry ⁸ ende diverse andere.

Den xx^{en} van maerte ghecreghen de Fransoisen by appointemente tslot van Dampmartin in Ponthieu. tWelcke in corten daeghen daer naer weder

¹ Quesnoy.

² Louroi.

³ Hericourt.

⁴ St-Dizier.

⁵ Espally, près du Puy en Auvergne.

⁶ Neulan.

⁷ Marcousis.

⁸ Montlhéri.

gherecouvreirt wart, midts latende den gonen die daer inne waeren tghuent ^{1423-1424.} dat zy ghewonnen hadden.

Int beghinsel van den jaere xxiiij vergaderden tAmiens de hertoghen van Betfort, van Bourgoingnen ende van Bretaignie, ende maecten aldaer onderlinghe zekere aliance.

Ten zelven tyden track de grave van Salsberry, by laste van den hertoghe van Betfort, met machte van volcke voor tslot van Montaquillon ¹ in Champagne. tWelck dat hy wan naer dat hy zekeren tyt daer voor ghelegghen hadde.

Dat ghedaen, dede de zelve hertoghe belegghen by zynen Inghelschen tslot van Coursay ², tusschen Paris ende Mont-le-Herry. tWelcke hy ooc wan, naer dat hy zes weken daer vooren ghelegghen hadde.

Int selve jaer xxiiij trocken die van Ghendt te Lessene, omme de ballinghen die daer laeghen, op de Kersnacht.

In meye xxiiij waeren ooc ghesonden vij ofte viijc Inghelschen voor tslot te Noielles-op-de-Zee, toebehoorende mer Jan van Harcourt; twelcke zy ooc binnen corten daeghen wonnen.

Int beghinsele van der maent julio int zelve jaer zandt de jonghe coninc Kaerle zyne lieden vuer de riviere van Loire belegghen de stede van Cravant ³, met zeer groot ghetal van volcke, Schotten ende andere. Maer de hertoghe van Betfort ende van Bourgoingnen deden hemlieden zulck secours en bystant, als dat alle de Franchoisen daer bleven ende verslegghen waeren.

In octobre daer naer was gheboren den coninc Loys, zone van den voorscreven coninc Kaerle.

Ontrent den viij^{en} van ougst xiiii^c xxiv belegde de hertoghe van Betfort ende wan de stede en tcasteel van Yvray ⁴. Den hertoghe van Betfort bevocht ten zelven tyde ontrent de stede van Vermeil ⁵ theer van den coninc Kaerle, daer hy victorie hadde ende verslouch tusschen de vier ende vyf dusent mannen; daer ooc van zyn Inghelschen bleven xvjc. Ende tsanderdaechs gaven hem up de stede ende slot van Vermeil.

¹ Montaigu.

² Coursy.

³ Crevant.

⁴ Yvrai-la-Cauchie.

⁵ Verneuil.

1424. Up sinte Loys dach XIIIe XXIIIJ kiesen de scepenen van der kuere Jacob de Zaghene hueren voorsepen.

Int zelve jaer was Breyn ghedestruert.

In junio int zelve jaer, tusschen den vier ende vyf hueren, was den eersten steen gheleyt van de Veebrugge te Ghendt, by Joos Colins, meester metser.

Te half septembre XIIIe XXIIIJ die van der stede van Guyse, die beleggen waeren van den hertoghen van Betfort ende van Bourgoingnen, ziende dat zy gheen hulpe noch secours en hadden van den coninc Kaerle, gaven hemlieden over, op zekere conditien ende voorwaerden.

De heere van Montagu, uutter name van den hertoghe Philips, traictierende ten zelve tyden met Stevin van Vignoble, gheseyt Lahyre ¹, ende bedwanc hem over te gheven de stede ende tslot van Vitry ende andre stercten ende sloten, die hy bezadt in Champaigne.

Int hende van novembre int selve jaer zo quam de hertoghe van Clocestre met vrouwe Jacob, graefnede van Henegauwe, van Hollandt, van Zeelant, zyn wyf, int tselve graefscip van Henegauwe, omme de possessie daer af te nemene ter causen van der zelve zyne gheselnede. Daeromme groot gheschil ende oorloghe rees tusschen hem ende den hertoghe van Brabant. Zo dat de hertoghe Philips hem de zaeke ane track, dat hy den hertoghe van Clocestre deslieerde ende ontseyde lyf om lyf. Ende screven te dien fyne elcanderen diverssche brieven, stellende den dach up sint Jooris dach doe eerstcommende voor den persoon van den keysere ofte van den hertoghe van Betfort.

Den xxvj^{en} in februario int zelve jaer gaf mer Jan van Proysy over de stede ende tcasteel van Guyse, daer hy capitein of was, in anden van mer Jan van Lucembourg, insgelycx tfort Yerechon.

Ontrent den zelve tyden zo reysde de hertoghe van Clocestre naer Inghelant, omme hem gereet te maekene teghens den voorscreven camp. Ende liet vrouwe Jacob, zyne gheselnede, te Berghen in Henegauwe. Maer hertoghe Philips dede zo vele metter moedere van haer ende met die van Henegauwe, als dat zou hem by benauthede de voorseyde vrouwe Jacob zondt te Ghendt. Ende hadde doe de hertoghe van Bourgoingnen tgheheel regiment van Henegauwe.

¹ De Vignolles, dit la Hire.

Den stryd van Brauwershavene anno xxiiii^e xxv.

1425-1426.

De xiiiij^{en} in lauwe xiiii^e xxv, up eenen sondach, hertoghe Philips verwan de Inghelschen ende huere gheallieerde in Zeelant, tusschen Quamay¹ ende Brauwershavene.

Ten zelven tyden zo belegde de grave van Salsberry, by laste van den hertoghe van Betfort, tcasteel van Raonbouillet², tweelcke hy wan.

Van daer reysde de selve grave van Salsberry belegghen de stede van Mans-Sint-Julien. De welcke, naer dat hy zekeren tyt daer vooren ghelegghen hadde, hy ooc wan. Ende dat ghedaen, reysde naer den hertoghe van Betfort te Rouan anno xiiii^e xxvi.

Int zelve jaer stal haer de voorscreve vrouwe Jacob van Ghendt in mans habiten ende reysde in Hollandt. Welcke te kennisse van den hertoghe Philips ghecommen zynde, reysde zelve in persooone naer haer in Hollandt met groote menichte van volcke van oorloghe.

Den xvij^{en} van septembre int zelve jaer was ghesloten ende ghemaect thuwelic tusschen hertoghe Kaerle van Borbon, grave van Clermont, ghevanghen in Inghelant, ende van Agnese, zustere van den hertoghe Philips van Bourgoengne. Ter welcker brulocht was de hertoghinne van Borbon. De welcke naer dat zou weder te Digion ghekeert was, deser weereft overleedt, ende licht begraven te Chartreusen aldaer.

Int selve jaer xiiii^e xxvi belegde hertoghe Philips de stede van Zevenberghe, de welcke hy wan by appointemente.

Int zelve jaer was by den paus ghegeven sentencie difflinitive nopende tproces van hertoghe Jan van Brabant ende den hertoghe van Cloestre, by den welcken verclaert was thuwelic tusschen hem ende vrouwe Jacob van Beyeren negheen zynde, ende dat, al storve den zelven hertoghe Jan, de zelve vrouwe Jacob niet te huwelicke hebben en mochte. tWelcke ter kennesse van den zelven hertoghe van Cloestre ghecommen zynde, traude een vrouwe van nederen state, gheheeten Elionore de Cobatre³, die hy tanderen tyden teenen boele ghehouden hadde, niet jeghenstaende dat zou van andere mede befaemt was.

¹ *Quamay* ou *Quaymay* ou *Maye* était un port de l'île de Schouwen en Zélande, sis entre les paroisses ou seigneuries de Bommenede et de Dreischor. V. la carte de l'Escaut publiée dans

Willems, *Historisch onderzoek naer des oorsprong van Antwerpen.*

² Rambouillet.

³ Aléonore de Cohin.

1426-1428. Int zelve jaer starf de hertoghe van Brabant ende wart begraven in zynen casteele te Tervuere by zynen vadere; by den welcken de voorscreve Jacob quicte was van haere voorscreve twee mans. Naer wiens overlyden verhief alle de heerlicheden Philips, grave van Ligny ende van Sint-Pol, zyn broedere.

Int beghinsele van den jaere xxvii ghecreech mer Jan Blondeel, uutter name van den coninc Kaerle, tcasteel de la Malemaison, ghestaen up twee mylen naer tcasteel in Cambresiz, ende dat by substilhede ende quaede waeke; want de capiteyn up zyn bedde ghevonden was.

Naer toverlyden van den hertoghe van Brabant, zo wart hertoghe Philips, by ryphen raede, ghekomen binnen der stede van Valenchiennes, by den grave van Namen, den grave van Ponthieu, den grave van Converssan, den grave van Orange, mer Jan van Luxembourg, den bisscop van Doornicke ende den bisscop van Atrecht ende meer andere edele mannen, ghemaect gouverneur van Brabant. Die volghende dien, tselve lant voorsach van gouverneurs ende van officiers.

Int zelve jaer was hertoghe Michiel uut Egipten ghelogiert in de Halle te Ghendt, met zynen state.

Int jaer xiiii^e xxviii, op den xxiiij^{en} in ougst, waeren lxx steden in een schietspel van den andtboghe gheaelt te Ghendt.

Int selve jaer track hertoghe Philips met grooter macht van lieden van oorloghe in Hollandt voor de stede van der Gauwe, daer de voorscreve Jacob van Beyeren, graefenede van Hollandt, inne lach met haere ghealicirde. De welcke vrouwe ziende dat meest al haer volck haer begaf, ende de groote macht van den voorscreve hertoghe, maecte met hem eenen paix, te wetene: dat zou hilt den voorscreve hertoghe Philips, haeren schoon neve, voor haer rechte hoir ende erfghename van allen anderen landen, ende maect hem van dien voocht ende gouverneur van den zelve lande; belovende in zynen anden te stellen alle de steden ende stercten, die zou hilt, ende dat zou nemmermeer huwen en zoude, zonder zyn consent ende by zynen wille.

Item, dat de stede van Zevenberghe metten slote hem blyven zoude. Ende schieden also minnelic van elckanderen. Ende bleef van dier tyd voort tlandt van Hollandt in ruste ende vrede.

Int zelve jaer waeren by scepenen van dien jaere ghebannen clxxij personen.

Sintjansmesse int selve jaer quam de grave van Salsberry uut Inghelant ^{1428.} in Vranckerycke met zes dusedent vechtende mannen belegghen Nogent-le-Roy, dat de Fransoisen hilden; twelcke hy wan.

Ten zelve tyden quam met hertoghe Philips mevrouwe Jacob van Beyerem in Henegauwe, ende nam aldaer de possessie van den zelve lande, volghende den appointementen van der zelve vrouwe Jacob.

De voorscreven grave van Salsberry track met ontrent thien dusedent mannen voor Jargneaulx ¹, twelck hy wan by crachte ende by assaulte, zo hy ter zelve tyt ooc dede de stede ende slot van Yanville ², Mons ende diverssche andere steden ende stercten, ende track voorts belegghen de stede van Orleans in de maent van octobere int selve jaer XIII° XXVIII. tWelcke ziende die van der stede, verberrenden alle huerlieden voorborghen ende wel twaelf kercken, daer aff de viere waeren de vier Ordenen Mendiante.

De zelve grave dede terstont begeven den torren thenden van der brugghe gaende over de Loire, twelck hy wan, ende dede daer inne logieren eeneghe van zynen lieden. Ende binnen den derden daeghe daer naer, zo quam hy in de zelve torre, ende ghinc op de tweetste staige in een veinstre omme te zien de gheleghenthede van der stede. Nemaer in de veinstre zynde, wart eenen cloot gheschoten van binnen der stede op de veinstre, zo dat zyn aensichte bycans afgheschoten was, ende een edelman by hem doot ter plecke. Van welcker quetsure de zelve grave binnen acht daeghe daer naer starf, by den welcken de grave van Suffort capiteyn general ghemaect wart.

Ontrent vastelavent int zelve jaer starf de grave van Henegauwe ³, die binnen zynen levene tselve graefscip vercocht hadde den voorscreven hertoghe Philips; de welcke terstont was daerwaerts reysende ende de possessie daer af nemende.

Ontrent asschenwoensdach int zelve jaer zandt de hertoghe van Belfort, te hulpe van den ghonen die voor Orleans laeghen, met Jan Fastolf ontrent zestien hondert mannen ende vyf hondert waghens gheladen met victuaille. De welcke commende in een dorp ghenaempt Rouvray, tusschen Yenville ende Orleans, zo ghemoeten zy vier duust Fransoisen, de welcke

¹ Jargeau.

² Janville.

³ Il faut lire *Namen*.

1428-1429. zy versloughen, ende reysden alzo voort met huerlieder victuaille voor Orleans. Ende hiet men daer naer dien slach : den slach van Haringghen, mits dat meest al de waghens ghelaeden waeren met harinck, mits dat in de vasten was.

Int zelve jaer quam coninc Kaerle te Chynon, daer hy vant een jonghe maecht van twintich jaeren ghenaempt Jane, die daeghelicx ghinc in mans habiten, ende hadde langhe ghedient in een herberghe, ende was zeer clouc om peerden te beryden. De welck een ruddere ghenaempt Robrecht de Baudrencourt ¹ up stelde met vier peerden ende zant haer in den dienst van den coninc, die hem te kennen gaf dat zou daer commen was om hem te stellen in de possessie van zynen conincrycke; ende dede maecken een standaert, daer inne zou dede schilderen de beelde van Onsen Heere. Ende reysde metten maerschalc van den coninc tot in de stede van Orleans al ghewapent.

Int jaer XIIIe XXIX herhuwede hertoghe Philips van Bourgoingnen de derde reyse, ende naem de dochtere van den coninc van Portugal, die ghenaempt was Ysabeau, den ix^{en} dach van laumaent binnen der stede van Brugghe, in een nieuhuus, daer toe specialic ghemaect. Ende waeren daer te brulocht zyne twee zusters, te wetene : de hertoghinne van Betsfort ende de hertoghinne van Cleven, de gravinne van Namen, de gravinne van Loraine ende van Conversan met Jan van Luxembourg, haer broeder, ende de vrouwe van Beaurevoir.

In dit zelve jaer fondeerde ende stelde de voorscreve hertoghe Philips up zyn ordene van dat edele Gulden Vlies van xxiiij rudders, edele van vier quartieren, dan of deerste was de voorscreve hertoghe Philips als thoof, ende deerste Willem van Vienne, heere van Sint Jooris; de heere van Roubaix, mer Roelant van Uutkercke, mer Anthuenis van Vergy, grave van Dampmartin; mer Davidt van Brimeu, heere van Ligny; mer Hugue van Lannoy, heere van Santes; mer Jan, heere van Comines; mer Anthuenis van Thouloignon, maerschalc van Bourgoingne; mer Pieter van Lucembourg, grave van Couverssan; mer Jan de la Tremoille, heere van Jonvelles; mer Jan van Lucembourg, heere van Beaurevoir; mer Guilbert de Lannoy, heere van Willerval; mer Jan van Villers, heere van

¹ Baudricourt.

Lisladam; mer Anthuenis, heere van Croy ende van Renty; mer Florimont ^{1429.} van Brymeur, heere van Massincourt; mer Robrecht, heere van Masseme; mer Jacob van Brimeu, heere van Grigny; mer Bauldewin de Lannoy, heere van Molembais; mer Pieter van Baufromont, heere van Chargny; mer Philips, heere van Ternant; mer Jan van Crecky ende mer Jan Croy, heere van Tours-up-Marne.

Int zelve jaer waeren onthoofte te Gheersberghe Willem Bouchault, handtschoenmaekere, ende Colaert de Barbier, ende huerlieden hoofden ghedaen stellen up de poorte by Daneel Rym, scepene van der kuere in Ghendt.

Int zelve jaer waeren ghesonden, van wegghen coninc Kaerle ende die van Orleans, ambassadeurs te Paris, omme tractaet te maekene metten hertoghe van Betfort, presenterende de stede van Orleans te laeten stellen in anden van den hertoghe van Bourgoingnen, die doen ten tyden te Paris was, omme aldaer gouverneurs te stellen tzynder gheliefte, ende die te houdene als neutre. Maer de hertoghe van Betfort en wilde daer toe niet verstaen; ende naemen dInghelschen qualic dat men de stede stellen zoude in anden van den hertoghe van Bourgoingnen.

Naer dat dInghelschen voor Orleans ghelegghen hadden vij maenden ofte daer ontrent, zo zant de coninc Kaerle eerst vier ofte v^c mannen, ende daer naer zeven duust met victuaille; de welcke leede de voorscreve maecht Jane tot binnen der stede van Orleans. De welcke daer zynde, wan ende vercreech, den eenen dach vooren ende den anderen dach naer, alle de bastillen ende stercten die dInghelschen gheduerende dit belech duer ghemaect hadden, ende verslouch wel vij oft acht dusent Inghelschen. tWelcke de Inghelschen ziende, begaven huere stercten ende maecten een bataille in meeninghe de Franssoisen te bevechten. Maer midts de voornoemde Jane daer toe gheen raedt en wilde gheven, zo vertrocken zy van daer naer den hertoghe van Betfort naer Paris.

Van daer ghinc de voorscreve Jane, metten connestable, nae Yargnaulx ¹, daer de grave van Suffort was; twelcke zy conquesteirden. Zo zy ooc int zelve voiage deden van Muennich ² ende van Bougency ³.

¹ Jargeau.

² Meung-sur-Lovre.

³ Beaugency.

1429. Dat ghedaen, volchde de zelve vrouwe Jane de voornoemde Inghelschen. De welcke te Paris gheweest hebbende om secours van volcke, ghemoeten de voorscreve vrouwe Jane; de welcke de zelve Inghelschen meest alle versloech. Ende dat ghedaen, reysde naer den coninc Kaerle.

Al welcke overleden zynde, quam de hertoghe Philips van Bourgoingnen, ten verzoecke van den hertoghe van Betfort, in de stede van Paris. Zy ververschte huerlieden aliancie, ende zant elck in zyn landt om lieden van oorloghe omme den coninc Kaerle te bevechten.

Ghedurende welcken tyden, zo stelde hem coninc Kaerle te velde metter voorscreven vrouwe Jane, ende wan ende bracht in zynder obedientie de stede van Guyen¹, St-Florentyn ende Jarqueaulx², ooc insghelycx de stede van Auxerre ende Troye.

Den vijen in ougst int zelve jaer XIIIe XXIX screef de hertoghe van Betfort zyne brieven van diffiance, begheerende bataille aen den coninc Kaerle.

Volghende den welcken vergaderden corts daer naer de voorscreve partyen ontrent St-Liz³, met groote machte van volcke over bede zyden; ende vergadert zynde, zo bleven zy bereet om vechten twee daeghen ende twee nachten, ende schieden zonder yet te doene.

Ten zelve tyden zo zandt de coninc Kaerle zynen ambassaden tAtrecht by den hertoghe Philips, omme te tracteren van payse, hem presenterende omme daer toe te commene meerder reparatie dan zynen coninlicken staet vermochte, hem excuserende up zyn joncheyt van der doot van zynen heere ende vadere, den hertoghe Jan van Bourgoingnen. Daer up hemlieden gheseyt was dat de hertoghe daer up raedt ende advys hebben zoude.

Te desen tyden keerden hemlieden die van Compiengne, ende quamen in de obeissance van den coninc Kaerle, aldaer zyne ambassaden quamen rapport doen van dat zy ghedaen hadden by den hertoghe Philips.

Ontrent twaelf daeghen daer naer zo reysde coninc Kaerle tot St-Liz, die hemlieden overgaven by appointemente, ende stelden hemlieden in zyn obeissance. Zoo oock deden diverssche andere steden, te wetene: Chappes, Beauvais, Le Pont à Mousson, Thoisy, Gournay-sur-Aronde, Milany,

¹ Gien.

² Jargeau.

³ Senlis.

Louviers, ende ter andere zyde Melun, Château-Gaillard, Estrapagny ende ¹⁴²⁹ diverssche andere.

Van daer track coninc Kaerle ten zelven tyden St-Denis metter voorscreve vrouwe Jane, ende trocken van daer naer Paris. Ende bestormden de zelve stede van Paris; maer die van der stede werden hem zo vromelic, ende sloughen zo groot ghetal van Fransoisen doot, dat de coninc vlieden moeste wederomme te St-Liz. Ende wart de voorscreve vrouwe Jane zo ghequest, dat zy in de grachten bleef ligghende tot snachts dat zy daer uitte ghehaelt was. Ende reysde de coninc van St-Denis naer Tourenne.

Ten zelven tyden reysde hertoghe Philips van Hesdin met zynder zuster, gheselnede van den hertoghe van Betfort, te Paris, daer hy vant den zelven hertoghe van Betfort. Ende nam de hertoghe Philips ane tregiment van Paris thuerliedder neerstegher begheerte ende bede tot Paessen daer naer, dat beede de hertoghen alsdanne weder keeren zouden, elck met groote machte van volcke, omme weder te concquesteren de steden, die hemlieden ghekeert hadden jehghens hemlieden.

De hertoghe van Betfort reysde naer Normandie, ende beleyde onder weghe het stercke slot van Gaillart ¹, gheleghen in een zeer stercke plecke, daer hy vooren lach zes ofte zeven maenden, thenden van den welcken hy tzelve slot wan by faulte van victuaille.

Ten zelven tyden beleyde de hertoghe van Betfort een sterck slot, ghe-naempt Destrepaigny ², toebehoorende den grave van Cantarville; twelcke hy ooc wan by appointemente.

Van ghelycken beleyde hy ende wan een zeer excellent casteel, ghe-naempt Toursy ³, naer dat hy daer zes maenden voor gheleghen hadde.

Soo hy ooc dede tcasteel van Dammaerte ⁴, naer dat zyne lieden daer voor gheleghen hadden xxiiij daghen. Ende was de capitein gheheeten de heere van Rambures ghevanghen ende ghevoert in Inghelant.

Den ix^{en} dach van lauwe int zelve jaer was ghehouden de feeste van den derden huwelicke van hertoghe Philips met Ysabeau, de dochtere van den coninc van Portugal, binnen de stede van Brugghe, in een huus propys daertoe ghemaect, zo vooren gheseyt es ⁵.

¹ Château-Gaillard.

² Etrépagny.

³ Torcy.

⁴ Dommart.

⁵ V. plus haut, p. 184.

1430. Te desen tyden nam Stevin de Vignobles ghe-naempt Lahyre ¹ inne by subtylhede de stede van Louviers ².

In de maent van februario int zelve jaer xiiiie xxix reysde metter hertoghinne Ysabeau, ghesel-nede van den hertoghe Philips, zeere groot ghetal van lieden van oorloghe te Peronne, daer zou haeren Paesschen hilt, ende van daer te Mondidier.

Hanghende desen tyt gaven hemlieden up in de obeissance van den coninc Kaerle de stede ende tslot van Melun.

Int beghinsele van den jaere xiiii^e xxx zo reysde hertoghe Philips voor Gournay-sur-la-Ronde ³, toebehoorende den grave van Cleermont, zyn schoonbroedere, twelcke hy ghecreech by appointemente.

Van daer reysde de zelve hertoghe naer Noyon, daer hy acht daeghen lach; thende van den welcken hy dat wan, zo hy van ghelycken dede teasteel van Choisy, twelcke hy dede demolieren.

Dat ghedaen, reysde de zelve hertoghe te Condin up eene mile naer Compiengne, in meninghe de selve stede te doen belegghen.

Int beghinsele van der maent van meye int selve jaer xiiii^e xxx wierp af ende vinc de voorscreve Jane een vroom man van wapene, ghe-naempt Francquet van Atrecht ⁴, houdende de partie van den hertoghe Philips, den welcken zou dede thooft afslaen.

Hanghende den tyt dat hertoghe Philips ghelogiert was te Condin by Compiengne, ghebuerde dat, up eenen Assentions avent, te v hueren naer de noene, de voorscreve vrouwe Jane, capitain Pothon ⁵ ende andere capitainen Fransoisen, ligghende te Compiengne, sprongen uutte met ontrent hondert mannen, in meeninghe af te werpen tlogist van Boudewin de Noyelles, die daer lach, omme te bespien hoe men best zoude belegghen de voorscreven stede van Compiengne. Nemaer zy vonden ghemoet van den Inghelschen, die hemlieden leverden drie ofte viere escharmuchen. Hendelic vrouwe Jane, alzo zou metten hueren waende vlien, wart by een archier ghetrocken van hueren peerde ende ghevanghen ghevoert by den bastaert van Vendosme te Marigny, insghelycx de capitain Pothon ende

¹ Étienne de Vignolles, dit La Hire.

² Louviers.

³ Gournay-sur-Aronde.

⁴ Franquet d'Arras.

⁵ Pothon de Saint-Treille.

andere. Ende naer dat hertoghe Philips met haer ghesproken hadde, zo wart zou ghevoert int slot van Beauvois daer zou langhe lach. 1430.

Ten zelven tyden quam de jonghen coninc van Inghelant, die oudt was acht jaeren, in Vranckerycke, ende quam te Calis up sint Jooris dach, ende van daer wert hy gheleit te Rowans ¹, daer hy langhe lach.

Sanderdaechs naer Assensioensdach reysde hertoghe Philips logieren van Condin te Veneten in dabdie, ende alzo voorts belegghen de stede van Compiengne.

Ontrent dese tyden stelde hemlieden uppe die van Ludick jehens hertoghe Philips, ende quamen in zyn lant van Namen, ende deden zo veel an huerlieder bisscop, dat hy hertoghe Philips ontseyde by zyne brieven, gescreven den x^{en} in julio int voorscreven jaer xiiii^e xx. De welcke brieven den hertoghe Philips ontfaen hebbende, zant te Naemen den heer van Croy.

Den hertoghe Philips ligghende voor Compiengne, quam hem te hulpe uut Inghelant de grave van Hontidon met ix^e archiers.

Ten zelven tyden starf hertoghe Philips van Brabant, ende reysde terstont daerwaerts de zelve hertoghe Philips van Bourgoingne, nemende possessie, ende stelde andere capiteinen in zyn stede voor Compiengne.

Sdicendaechs voor Allerheyleghen dach bereeden hemlieden de Fransoisen omme te lichtene tsiege voor Compiengne, alzo zy hendelicke deden in corte daeghen daer naer, zo dat theer lichten moeste. Ende reysden alzo wel d'Inghelschen als de Bourgoenschen in huerlieden garnisoenen. Ende brochten dezelve Fransoisen doen ten tyden in huerlieder obeissance diverse sloten ende stercten, te wetene: Raisons sur le Mas, Gournay-sur-Aronde, le Pont-Remy, le Pont-Saint-Mard, Longveil ², Saint Mavryle, de stede ende tslot te Bertheuil, tcasteel van Gaermengil ³, Labuissiere, tcasteel dire Ligny les Chastigniers, den torre van Breteuil ende eeneghe ander plaetsen.

Den xxx^{en} van septembre int zelve jaer waert gheboren te Brussele de eerste zone van hertoghe Philips van Bourgoingne ende van der voerscreve vrouwe Ysabeau van Portugal, syne gheselnede, ghenaeamt Anthuenis ⁴.

¹ Rouen.

² Longueville.

³ Garmigny.

⁴ Ce prince vit le jour en janvier 1430 (n. st.).

1431-1432. In dit zelve jaer rees een commotie binnen Ghendt ¹, te wetene: tghemeente jeghens de wethouders ende gouverneurs van der zelve stede, ende riet tghemeente den zelve wethouders, die up thoochuus waren van den zelve huuse, dat zy afcommen zouden up de mart, ofte zy zouden thoochuus bestormen ende upbreken. In twelcke uitcommende, waeren daer doot gheslegghen d'onderdeken van der neeringhe, ghenaeamt Jan Boele, een schepene ghenaeamt Danciel van Zeverne, ende een raedt ghenaeamt Jason Hasbyt. Van daer liepen zy tSinte Pieters, daer zy afhiewen een cleen bosschelkin daer by staende. Ende van daer ghinghen zy breken drie ofte vier huusen staende binder stede ende tgoet nemen datter inne was; ende van daer in de vanghenesse de ghevanghenen uutbreken, die zy alle uut lieten loopen, ende onder andere een ghenaeamt Jooris Godschalc, die van huerlieden bende was teghens de wethouders. Ende daer naer ghecreghen zy huerlieden paix van der voorscreve commotie, midts vergehenisse biddende, ende betaelende zekere somme van penninghen, omme de groote zware affairen die hertoghe Philips doe hadde.

In dit zelve jaer overleedt Anne van Bourgoingnen, gheselnede van den hertoghe van Betfort, zustere van den hertoghe Philips van Bourgoingne, ende licht begraven binnen Paris, ten Celestinen, in de capelle daer tanderen tyden gheleyt was hertoghe Loys van Orleans, doe laetst overleden ².

Int beghinsele van den jaere XIIIe XXXI wart by mer Jan van Lucembourg ghewonnen tstercke slot Sinte Martins.

Ten zelve tyden bleef voor Bouvynes mer Jan van Gistelle, heere van Dudzele, ende mer Robrecht van Masseme.

Ten zelve tyden wart by sentencie verberrent, binnen der stede van Rowan, als toveresse, de voorscreve maecht van Vranckerycke, ghenaeamt Jane, op den heyleghen Sacrament dach.

Den xv^{en} dach van decembre int zelve jaer wart de jonghe coninc Hendric van Inghelant ghecroont coninc van Vranckerycke, in Onze Vrouwen kercke te Paris.

Den xx^{en} dach van april int zelve jaer wan de coninc Kaerle weder de edele stede van Chartres, de welcke sighten den jaere XIIIe XVII ghehouden hadde de querelle van den hertoghe Jan ende hertoghe Philips.

¹ Cet événement eut lieu en 1452.

² Anne de Bourgogne mourut le 15 novembre 1432.

Te desen tyden zandt de paus den cardinael van St Crois in ambassade ^{1432.} in Vranckerycke omme paix te maekene tusschen den coninc van Vranckerycke, den coninc van Inghelant ende den hertoghe Philips; maer hy en conste daer toe niet commen. Maer vercreech een bestant van vj jaeren, twelck maer een half jaer en duerde.

In de maent van octobre anno xiiii^e xxxiiij, die van Bourgoingnen ghewonnen hebbende een casteel ghe-naempt Labone, ontrent Laon, zo reysde den hertoghe Philips naer Hollandt, ende was daer ghesloten metter hertoghinne van Beyeren dat de zelve hertoghe Philips van doe voortaan de name draeghen, tgebruuc ende possessie hebben zoude van den lande van Henegauwe, van Hollandt, van Zeelandt ende Vrieslandt, als van zyne propre erfve teeuweghen daeghe; behaudens dat, indien hertoghe Philips voor haer overlede, de zelve landen an haer wederomme keeren zouden. Danof zeker traictaet ghemaect wert. Midts welcken traictate consenteirde hertoghe Philips dat zou huwen zoude an mer Frans van Borssele, die zou traude. Welcke ghedaen zynde, keerde hertoghe Philips wederomme in Vlaenderen.

Ten zelve tyden waeren vergadert dambassaden van den coninc Kaerle, van den coninc van Inghelant ende van den hertoghe Philips tAssone¹ ende te Melun, omme middele te vindene van payse. Nemaer zy schieden van daer zonder yet te doene.

Den xiiij^{en} in april int zelve jaer xiiii^e xxxiiij ghelach de hertoghinne van Bourgoingnen van eenen zone, binnen der stede van Ghendt, die ghe-naempt wiert Joos. Ende waeren peters de cardinael van Wincestre ende de grave van St-Pol ende van Lingny, ghebroeders, ende de metere de gravinne van Meaulx.

Ten zelve tyden dede hertoghe Philips vernieuwen zyn munte, by consente ende advise van zynen landen. Ende waeren doe gheslegghen de ryders voor xxiiij stivers. Ende was doe ten tyden een groot discort tusschen die van Bruesele ende die van Mechele, al zoot oock was binnen der stede van Ghendt, die veel officiers banden uut Vlaenderen.

Int hende van den jaere xxxiiij was de paix ghemaect tusschen hertoghe Philips ende die van Ludick, by den welcken zy demolieren moesten ter

¹ Auxerre.

1433. eerden den torre ghe-naempt Montorgueil, daer omme de questie gheresen was ¹.

Int beghinsele van den jaere xxxiiij zo traude de hertoghe van Betfort de dochtere van den grave van Saint-Pol, in de stede van Therouwanne, ghe-naempt Jacquelyne. Dies hertoghe Philips, doe in Bourgoingne wesende, niet wel te vreden en was van den grave van Saint-Pol, omme dat hy zyne dochter ghehuwet hadde zonder zyne wetene.

Int zelve jaer viel ter neder den torre van Sinte Maertens tYpre.

Int zelve jaer was gheboren hertoghe Kaerle, zone van den hertoghe Philips van Bourgoingnen, up sinte Maertens avent, te Dygeon, in Bourgoingnen, van der voorscreve Ysabeau van Portingal ².

Ontrent den hende van der maent van meye int zelve jaer was ghesloten dat hertoghe Philips van Bourgoingne ende de hertoghe van Betfort vergaderen zouden binnen der stede van St-Omaers, omme met elcanderen te sprekene van eenighe rapporten die over beede zyden ghedaen gheweest hadden, ende dat in een zeker huus, ten hende dat deen niet ghehouden en zoude zyn te gane by den anderen. Nemaer overmidts dat hertoghe Philips niet gaen en wilde ten hove van den hertoghe van Betfort, zo schieden zy uutter zelve stede, zonder tsamen te spreken.

Dien tyt gheduerende zo dede de coninc Kaerle veele faicten van oorloghe int lant van Bourgoingnen, ende nam up eenen morghenstont met leeren de stede van Crespy in Valloix.

Up Assentioens avent int zelve jaer zo stelden hemlieden weder uppe die van Ghendt teghens dofficiers ende den regierders van der stede. Maer de voorscepene ghinc ter mart metten banniere van den prince, met groot gheselschip, eer die van Ghendt vergadert waeren. De welcke ziende dat zy huer voorstel niet vulcommen en consten, vloten uutter stede, ende waeren daer naer de zommeghe ghevanghen ende ghepugniert by den gouverneurs van der stede.

In de maent van septembre int zelve jaer track hertoghe Philips belegghen de stede van Passy, de welcke hy wan; ende zandt van daer zyne lieden van oorloghe voor Avelon ³, aldaer zy, naer veele gheschoten heb-

¹ Le traité relatif à la tour de Montorgueil fut conclu à Malines le 20 décembre 1451.

² Charles naquit le 10 novembre 1433.

³ Avalon.

bende, int assault doende zeere wederstaen waeren. Maer in den nacht, uut ^{1433.} vreezen dat die van binnen hadden van ghewonnen te werdene met crachte, midts dat zy gheen secours en verbeyden, zo trocken ende liepen zy heymelicken uutter stede duer een posterne, de zelve stadt abandonnerende.

In de maent van julio int zelve jaer beleyde mer Pieter van Lucembourg, heer van St-Pol, Vallery de stede ¹, de welcke hy wan. Ende stelde daer inne mer Robrecht van Saveusen ². Ende reisde van daer in een dorp ghe-naempt Blangy, int hertochdom van Eu, in meeninghe te ghaen belegghen tcasteel te Mouchaus ³, houdende de partye van den coninc Kaerle; twelcke hy by appointemente ghehadt zoude hebben, up conditie by alsdien hy niet bevochten en worde binnen den xv^{en} van octobre. Maer also hy ghesloten hadde noch voort te ghaen belegghen tcasteel van Ramboures ⁴, zo wart hy zieck van der haestegher ziecte, danof hy starf; midts welcken elc wederkeerde int zyne.

In de maent van octobre int zelve jaer hilt hertoghe Philips de feeste van zynder oordene van den Gulden Vlies binder stede van Dyjon.

Int zelve jaer wonnen de Bourgoinchen ende de Inghelschen de stede ende tslot van Provins in Brye ⁵.

Int beghinsele van der maent van lauwe wonnen de Fransoisen weder de stede ende tslot van Vallery, by quade waeke.

Int beghinsele van den jaere ¹³³³ ¹³³³ zo wonnen de lieden van mer Jan van Lucembourg tslot ende sterete van den cloostere van Sinte-Vincent by Laon, daer de Fransoisen inne waeren ⁶.

Ten zelve tyden zandt hertoghe Philips belegghen de stede ende tslot van Chaumont in Charolois. tWelcke ghewonnen wart insghelycx, die hemlieden terstont up gaeven ende diversche andere.

Int zelve jaer quam mer Jan Thalbot uut Inghelant in Vranckerycke. De welcke, nemende zynen wech naer Paris, wan ende bracht in zyn obeissance tslot van Jomy (*sic*), tusschen Beauvais ende Grysors (*sic*).

De zelve mer Jan Talbot te Paris gheweest hebbende, was by den rade ende advise van den coninc Hendric ghesloten metten heere van Lisl-

¹ St-Valéry.

² Robert de Saveuse.

³ Monceaux.

⁴ Rambures.

⁵ Provins, dans le département de Seine-et-Marne.

⁶ Cette prise eut lieu, selon Monstrelet, en 1454.

1434. dam, dat zy trecken zouden voor tslot van Beaumont ¹, twelcke zy daer ydel vonden. Ende deden dat raseren, ende reysden van daer voor de stede ende tcasteel van Creyl ², daer den capiteyn van Beaumont ghevloden was. tWelcke, naer dat zy daer zes weken ghelegghen hadden ende dat de capitein doot gheschoten was, zy wonnen by appointement; zo zy ooc van derghelycken deden Neufville-in-Esmoy en tRoode huus ³. Ende wonnen by assaulte Screspy ⁴ in Valloix.

Ten zelven tyden herwan de grave van Estampes ende andere de stede ende tslot van Vallery, dat de Fransoisen ghewonnen hadden.

Van daer reysden voorts de voorscreve Inghelschen voor tcasteel te Mouchas, twelck zy wonnen ende rascerden.

Ontrent de maent van ougst xiiii^e xxxiiii wonnen de lieden van den coninc Kaerle de stede van Ham ⁵. Nietmin de Fransoisen gaven die weder overe omme xl^m croonen, up hoope by dien te commene ten payse tuschen den coninc Kaerle ende den hertoghe Philips.

Hanghende desen tyt dede hertoghe Philips belegghen de stede van Coelent ⁶ neffens Vigneuses ⁷, de welcke huer up gaf in zynen anden.

Dat ghedaen, reysde hertoghe Philips voor Grantsy, die hemlieden ooc up gaven.

Ontrent den zelven tyden zant hertoghe Philips zyne lieden van oorloghe voor de stede van Belleville, die hemlieden tende van eender maent ooc up gaven. Ende stelde hertoghe Philips daer inne garnisoen, die zeer groote schade deden int lant van Bourbonnois.

Int zelve jaer xiiii^e xxxiiii reysden dInghelschen belegghen St-Selerin ⁸, up twee mylen naer Alençon. In welck belegghen ghebuerde twee rentcontren. dEen wonnen dInghelschen, ende de tweeste de Fransoisen; aldaer wel bleven vierhondert Inghelschen. tWelcke vernemende die int belech laeghen, lichten de tsiege ende vertrocken van daer.

Ten zelven tyden wan de capitein Lahyre tslot van Berthueul ⁹ in Beauvoisis by assaulte.

¹ Beaumont-sur-Oise.

² Creil, au département de l'Oise.

³ Maison-Rouge.

⁴ Crespy-en-Vallois.

⁵ Ham, département de la Somme.

⁶ Clermont.

⁷ Vignolles.

⁸ Saint-Sellerin.

⁹ Breteuil-sur-Noie.

Dese oorloghe also langhen tyt gheduert hebbende, waren by eeneghe ^{1435.} zekere middelen ghevonden omme den paix te maekene tusschen den hertoghe van Bourbon ende den hertoghe Philips, wiens zustre hy ghe-traut hadde. Ende waeren ooc te dien fyne diverssche ambassaden over ende weder ghesonden binnen der stede van Masschon ¹, aldaer omme te bat ten payse te gherakene, by den hertoghe van Bourbon ghesloten ende gheconsenteirt was dat hertoghe Philips alomme de heere ende preroga-tive hebben zoude, ende alomme vooren ghenoompt te zyne. Ende dat ghedaen, wart een anderen dach ghestelt binnen der stede van Nevers. Ende wart daer in de maent van lauwe den paix ghemaect ende ghesloten, daer omme allomme zeere groote blysscepe was. Ende worden voor huer-lieder vertrecken diverssche openinghen ghedaen omme den paix te maekene tusschen den coninc Kaerle ende den hertoghe Philips van Bour-goingnen. Ende waeren den zelven hertoghe Philips diverssche offren ende presentacien ghedaen over de doot van hertoghe Jan, zyne vadere. Daer toe ende omme den zelven paix te vulcommene, dach ghenomen was den ij^{en} van hoymaent anno XIII° XXXV.

In de zelve maent van hoymaent, zo quamen binnen der stede van Atrecht, van wegghen den paus van Roome, twee cardinaelen, van wegghen den hertoghe van Mylan, de bisscop van Albigny ², ende metten zelven ambassaden den bisscop van Usses ³ ende van Brestlay ⁴, ende diverssche andre heeren van verre landen; de welcke waren hondert twintich peerden.

Ten zelven tyden quamen insghelycx tAtrecht dambassaden van den coninc van Inghelant, te wetene: deersbisscop van Yorck, de grave van Suffort ⁵, de bisscop van St-David ⁶, ende ontrent twee hondert ridders. Soo ooc deden diverssche andere ambassadeurs van diverssche natien, omme de drye partyen, te wetene: van wegghen hertoghe Philips de hertoghe van Bourgoingne, de grave van Nassou, de bisscop van Camericke, de grave van Vernambourg, de bisscop van Ludich, de grave van Vaudemont, de grave van Nevers, de grave van Salines, de hertoghe van Bar ende den meestendeel van den edelen van zynen landen.

¹ Macon.

² Monstrelet écrit: *Albigue*, et dom Plancher *Albi*.

³ Dom Plancher écrit *Vexon*, et Monstrelet *Vzes*.

⁴ Monstrelet écrit: *Veselay*.

⁵ Le comte de Suffolk.

⁶ St-Davids.

1435. Daer naer, te wetene den xxvij^{en} van der selve maent, zo quamen daer ooc de hertoghe Philips van Bourgoigne, teghens den welcken quamen meest al de voornoemde persoonen, die daer ghecommen waren. Ende quam also in zeer schoone ordonnantie binder voorscreven stede van Atrecht, de insetene ende ondersaten van den welcken ryepen van vierwechscheede te vierwechscheede ¹: *Noël! Noël!*

Sanderdaechs daer naer quamen aldaer ooc dambassadeurs van den coninc Kaerle, te wetene: de hertoghe van Bourbon, de grave van Richemont, connestable van Vranckerycke, die elc een zustere ghetraut hadden van den voorscreven hertoghe Philips, de grave van Vendosme, dertsbisscop ende hertoghe van Rems, cancellier van Vranckerike, mer Christoffels van Harecourt ende meer andere, wel in ghetale van vierhondert peerden; teghens de welke reedt uutter stede de hertoghe Philips van Bourgoingnen metten hertoghe van Geldre ende den anderen die daer ghecommen waren wel een quartier myls.

Den derden dach van ougst int zelve jaer xiii^e xxxv quam mede tAtrecht de hertoghinne van Bourgoigne, teghens de welke ghinghen de ambassadeurs van Vranckerycke ende van den coninc van Inghelant, ende generalic meest alle de edelen die in de stede van Atrecht waren. In welke stede ter zelve dachvaert mede quamen andere ambassaden van diverssche plaetsen, also wel uutter name van de gheestelicheyte als van der universiteiten ende van steden, te wetene: van Paris, van den coninc van Cecilien, van Spaengnen, van Navarre, van Poulaine, van Cypers, van Rommeynen ende de goede steden van Hollandt, Zeelant, Vlaenderen, Brabant, Henegauwe, Namen, Bourgoingnen ende meer andere.

Smaendaechs Onser Vrouwen dach alf ougst int zelve jaer ghinghen de hertoghe van Bourgoigne, van Bourbon, van Geldre, de grave van Estampes, van Richemont, van Vendosme, metter meester partye van der ryders ende edelen van beede partyen, ten huuse van den zelve hertoghe van Bourgoigne hooren de messe, ende doen huerlieden noenmael. Van welcker vergaderinghe dambassaden van Inghelant niet wel te vreden en waeren, suspicie ende vreesse hebbende van den traictate tusschen Vranckerycke ende Bourgoigne thuerlieden prejudicie.

Den xix^{en} van der zelve maent van ougst quam de cardinael van Win-

¹ Carrefour.

cestre tAtrecht ten voorseyde parlemente met grooten gheselscepe, int 1435.
ghetal van drie hondert peerden, die ghelogiert wart ten huuse van den
bisscop aldaer. Ende was gheordoneirt de plaetse van den vergader van de
partyen in de abdie van Sinte Vaast, aldaer de voornomde drie partyen
vergaderden ter presentie van twee cardinalen eerst ghecommen, de welcke
de zelve partyen diverssche schoone vertooghen deden ten stucke dienende
ende omme teenen payse te commene, ende daer naer de zelve partyen
diverssche tractaten vooren ghestelt.

Den vj^{en} van septembre int zelve jaer zo vertroocken de cardinael van
Wincestre ende met hem dambassadeur van Inghelant, omme dieswille
dat men gheproposeert ende gheheescht hadde dat de coninc van Inghelant
hem verdraghen zoude te scriven ende intituleren coninc van Vranc-
kerycke, ende dat de hertoghe van Bourgoingne vele diligentie ghedaen
hadde omme hemlieden te vereeneghen.

De welcke ambassaden vertroocken zynde, zo voorseyt es, zo vergader-
den weder de twee voorscreven partyen van Vranckerycke ende van Bour-
goingne ter plaetsen ghecostumeert. Ende wart aldaer hendelic tussehen
hemlieden den paix ghemaect, ghesloten ende gheconfirmeert die men
naempt den paix van Atrecht, die schoone was, hadde die wel onderhouden
gheweest ende vulcommen, den xxj^{en} in septembre xiiii^o xxxv ¹.

In de zelve maent van septembre starf Ysabeau coninghinne van Vranc-
kerycke, gheselnede van den coninc Kaerle ende moedere van den laetsten
coninc Kaerle, int huus van St-Pol te Paris, daer zou te vooren in groote
miserie gheweest hadde omme alle de voorscreve tribulatiën.

Corts daer naer beleyden d'Inghelschen de stede van St-Denis, de welcke
zy ghecreghen by tractate.

Naer den voorscreven paix van Atrecht, zo zandt hertoghe Philips zyn
roy d'armes van den gulden Vliese ende zyn herault France Conté by den
coninc van Inghelant, met briefven inhoudende vele remonstrancien, ende
de redenen daer omme hy den paix hadde laten maeken tussehen den
coninc Kaerle ende hem. Nemaer de coninc van Inghelant was dies zo
tonvreden, dat hy gheen antwoorde scriven en wilde.

Zichtent dien tyt, zo bereyde hem hertoghe Philips omme den coninc

¹ Ce traité est publié dans les *Plac. de Brabant*, t. II, part. 2, p. 509; dans L'abbé Cornil, *Collect.*, t. III, p. 600; dans Dumont, *Corps diplomatique*, t. XII, col. 803, etc.

1435-1436. van Inghelant oorloghe te doene ende te ghecryghen de stede van Calis, twelcke zyn oudt patrimonie was van Arthois, daer toe hy ghecreech de hulpe ende bystant van zyne landen.

Ten zelven tyden ghelach de coninghinne van Vranckerycke van eenen zone, die de coninc dede heffen uutter name van hertoghe Philips by den hertoghe van Borbon, ende dede hem te name gheven Philips, danof hy hem adverteirde, biddende dat hy tdanckelic nemen zoude; twelcke hy dede also hy den coninc Kaerle dat overscreef.

Int beghinsele van den jaere **xiii^e xxxvj** wart de stede van Paris weder ghebrocht in de obeïssance van den coninc Kaerle van Vranckerycke.

Ten zelven tyden maecten die van Ghendt met die van Vlaenderen huerliedder preparatie omme te reysene voor Calis.

Den **ix^{en}** van wedemaent int zelve jaer reysde hertoghe Philips naer Calis met ontrent dertich dusent mannen Vlaminghen, wan ende demolieerde onder weghe twee ofte drie sloten. Maer voor Calis ligghe, creghen die van Ghendt diverssche twisten, zo dat zy hendelic riepen: gauwy! gauwy! wy zyn verraden! Ende moeste hertoghe Philips jeghens tzyne danck lichten siege tzynder oneere.

Daer naer quam de hertoghe van Cloestre te Calis met groot ghetal van volcke ende lieden van oorloghe, ende quam in Vlaenderen ende in Arthois, daer hy vele scade dede.

Corts daer naer liepen die van Ghendt in de wapene ende sloughen doot den overdeken, ghenaeamt Ghysselbrecht Pathtent¹, hem upzegghende dat hy belet hadde dat men de stede van Calis niet en bespranc.

Int zelve jaer was de scoffeltueren te Maerdycke jeghens dInghelschen met Philips van Lampreit.

Int zelve jaer, up sinte Amelsberghen dach in hoymaent, bracht men te Gendt groote menichte van Inghelschen ghevanghen in sGravensteen.

Up sinte Lauwereins dach branden dInghelschen in Vlaenderen ontrent Belle, Cassele, Poperinghe ende int Casant. Ende zy wilden commen in Veuren ambacht; maer die van Ghendt metten landtvolcke trocken daer jeghens ende belettent.

Daer naer was een wapeninghe te Brugghe die langhe duerde, ende

¹ Gislebert Plateel.

stelde hemlieden uppe jeghens de officiers van den prince, ende sloughen doot eenighe daer of, te weten : Maurice de Varssenaere, burghmeestre, ende zynen broedere, scepene der zelve stede. Omme de welcke te pugnierne, zo quam hertoghe Philips binnen der zelve stede; den welcken zy niet inne laten en wilden, dan met cleenen state, by den welcken hy ende zyne lieden die met hem inne quamen in grooten dangiere waren, ende ne hadde ghedaen dat hy an de poorte in persooone ghinc, gaende naer Rousselaere, ten huuse van eenen smet ghenaempt Jacob van Ardoye, die met hamers de grendels van der poorte upslouch, ende dat hy naer Rousselaere reysde ende van daer naer Ryssele, hy hadde in groote dangiere gheweest. Ende ghebuerde dese wapeninghe swoensdaechs in de Sincxendaeghen, daer zy nochtans versloughen den heere van Lysladam, ende meer dan hondert persoonen van tvoorscreven hertoghe Philips volcke, die al begraven waren in eenen put, ende de heere van Lysladam in Sinte Donnaes. Ende worden wel ghevanghen totten ghetaele van twee hondert persoonen. Ende wart doe ooc ghevierendeelt den maerscalc ofte smet, die de hamers ghelevert hadde omme de poorten mede up te slaene ¹.

Ontrent den zelve tyden reysde coninc Kaerle voor Monstreu-Fault-Yonne in persoon. tWelcke hy conquesteerde, ende diverssche andere plaetsen, die de Inghelschen hilden.

Den xij^{en} in novembre int zelve jaer XIII^c XXXVII, up eenen dicendach, dede de coninc Kaerle zyn eerste intree binnen zynder stede van Paris, sichtent dat hy de zelve stede gheconquesteert hadde; daer zeer veel tryomphe ghebuerde van personaigen, vieringhen ende anderssins.

Ontrent den zelve tyden zonden die van Brugghe huerlieder ghedeputeerde by den voorscreven hertoghe Philips wesende tAtrecht, daer zy zeker tyt laeghen zonder yet te doene.

Int zelve jaer was zo groote dierte in Vranckerycke ende al kerstenhede duere van coorne ende ander graen, dat tgoet dat men placht te coopene om een stuvère, galt veertich stuvèrs ende daer boven.

Int zelve jaer stelden hemlieden die van Ghendt weder uppe by toedoene van den smeden. Ende was doe Pieter Hueribloc, smet, overdekin. Ende ghinghen up de Coorenmarct met huerlieden bannieren, metten welcken

¹ Ces événements se passèrent en 1457.

1437. toevielen de sceppers ende de oude cleercoopers, ende corts daer naer alle de andere ambachten, ende de xxij bannieren van den wevers; ende ghinghen van daer op de Vriendachmaret, daer zy die nacht bleven. Ende tsanderdaechs ghinghen zy te Moerkercke logieren in tenten ende pavilloenen, ende quam toe omme dat ter Sluus rovers laeghen, die roofden ende beletteden alle coopmanscepe commende in Vlaenderen.

In maerte int zelve jaer, die van Brugghe ziende dat zy bleven in de indignatie van hueren prince ende gheen victuaille ghecrighen en consten, solciteirden so by huerlieder prince wesende tAtrecht, dat zy in gratien ontfaen waeren den iiij^{en} dach van der zelve maent up diverssche bespreken ende conditien, te wetene: dat zy zouden doen maeken van der Bouveriepoorte een cappelle ende daer inne doen doen de zeven ghetyden; item, dat zy tallen tyden dat huerlieder prince te Brugghe commen zoude, hem draeghen zoude de sluetels van alle de poorten in teecken van eeuwege obedientie; item, alle jaere, up den dach van huerlieden mesuz, te doen doene, binnen de kercke van Sinte Donnaes, een messe met diaken ende subdiaken, met xxiiij persoonen, ende elc een keersse van een pont ende vier groote daer inne; item, thenden van der Leye te doen maeken een steene cruus; item, dat de goeden van de bastaerden niet meer en zouden bevryt zyn, maer gheconfisquiert bliven; item, dat zy alle de lyfrenten van den prince lossen zouden, daer mede zyne demeynen belast waren; item, dat zy gheen kennesse meer hebben en zouden up die van der Sluus, noch huerlieder hoofstede wesen; item, dat zy gheen kennesse meer hebben en zouden up de ambachten die men ter Sluus doet; item, dat zy gheen wapeninghe meer doen en zouden, up de verbuerte van lyf ende goede; item, dat eeneghe persoonen tzynen wille ghereserveirt zouden zyn ende die poorters bedeghen waren gheduerende de discentie; item, dat zy hem gheven zouden twee hondert duusent ryders; item, dat niemant haechpoortere zyn en zal, hy en woent drie waerven tsjaers telcken vierdaeghen in Brugghe; item, dat de zone van den heere van Lisladam hebben zoude, voor de doot van zynen vadere, thien duusent croonen, ende dat zy beteren zouden de doot van den smet, zynen wyve ende vrienden, die zy ghequartiert hadden, om dat hy de hamers gheleent hadde, daer mede de Bouverie poorte uppeghesmeten was, ende meer andre beteringhe staende int principael contraict.

Int beghinsele van den jaere XIII^c XXXVIII was ende regneerde weder te Paris ende in Vlaenderen de sterfte ende dieren tyt. 1438-1440.

In dit jaer 1438 wiert eerst ghefundeert tcouvent van der graeu broeders, ordre van s^{te} Francois, binnen der stede van Dunckerke, met conditien als dat zy gheen nieuwicheyt ofte yet in prejudictie de stede zouden up bringhen.

Int zelve jaer ghecreech de coninc Kaerle weder in zynen handen ende obedientie de stede ende stercten van Montargez ¹ ende Chevreuses, die de Inghelschen ghehouden hadden.

Ontrent de maent van junio XIII^c XXXIX zandt de coninc Kaerle van Vranckerycke mevrouwe Kathelyne, zyne dochtere, met zeere grooten staete ende tryomphe, den voorseyden hertoghe Philips, binder stede van St-Omaers, daer hy doe was, omme te vulcommen thuwelic ghesloten tusschen der zelve vrouwe Kathelyne ende den hertoghe van Charolois, tvoorscreve hertoghe Philips eeneghe zone, daer tzelve huwelic gheconfirmeirt wert.

In julio XIII^c XL stelde hem Loys, daulphin van Vranckerycke, metten hertoghe van Borbon ende andre jehghens den coninc Kaerle, zynen vadere. Nemaer hy en conste tzynder meeninghe niet commen, te wetene : zynen vadere in voochdie te stellen ende zelve tregement van den lande ane te nemen. Ende ghecreech, by toedoene van den hertoghe Philips, daer naer zynen paix, zo ooc dede den hertoghe van Borbon ende zyne ghealieerde, den xxiiij^{en} in julio XIII^c XL.

Den voetval van Brugghe den xj^{en} van decembre XIII^c XL.

Ontrent de zelve tyden waeren ghesonden, van wegghen de coninc Kaerle, diverssche nottable ambassaden Sint Omaers, omme te traicteerne den paix met den Inghelschen, die daer beloofd hadden te commen int voorgaende jaer, die by den hertoghe Philips bleydelic ontfaen waeren. Nietmin, met dat de hertoghe van Orleans te Calis was, zo wilden dInghelschen daer niet commen; by den welken de zelve ambassaden metten ambassaden van den hertoghe van Bourgoingne te Calis reysden. Nemaer, naer veele diverssche openinghen, en consten niet vereeneghen, ende waert also eenen anderen dach ghenomen ende gheordonneert.

¹ Montargis.

1440-1441. De hertoghe van Bourgoingne dede nochtans zo veele an den coninc van Inghelant, dat de hertoghe van Orleans gheslaect wert, op belofte ende vertooch die hy dede onder zynen zeghele, te betalene de somme die onder hemlieden gheadviseert zoude zyn. Omme welcke neerstichede ende diligentie ghedaen by den voorscreve hertoghe Philips, beloofde de hertoghe van Orleans te nemen ten huwelicke de nichte van den zelve hertoghe Philips, dochtere van zynder zustere, de hertoghinne van Cleven. Ende waert gheslaect van vanghenesse, naer dat hy daer ghehouden gheweest hadde ziczent tsvidaechs voor Alle Heleghen XIIIe XL, tot in maerte daer naer int zelve jaer.

Commende Sint-Omaers, bezwoer de voorscreve hertoghe van Orleans den paix van Atrecht in de kerkke van St^e Bertins, zo ooc dede zyn bastaerde broedere; ende ondertraude tvoorscreven hertoghe Philips nichte tsaterdaechs voor sint Andries dach. Ende was tsanderdaechs up een zondach de feeste ghehouden.

Ten desen tyden wert ziec mer Jan van Lucembourch in zyn casteel te Guyse, danof hy starf.

Int beghinsele van den jaere XIIIe XLJ zont hertoghe Philips de hertoghinne, zyne gheselnede, te Laon by den coninc Kaerle van Vranckerycke, luere vader, omme hem te doene zekere ende diverssche requesten. Danof naer dat zou die ghedaen hadde ende daer up by den coninc raet ghenomen, zou niet en obtineerde. Midts welken zou oorlof nam ende keerde weder te Quesnoy, daer hertoghe Philips was, den welken zou rapport dede van haer ghebesoigneerde, ende dat zou wel bevonden hadde dat de gouverneurs van den coninc Kaerle den hertoghe Philips niet wel in gratie en hadden.

Ontrent een maent daer naer reysde de coninc Kaerle voor de stede van Creil, de welcke hy weder conquesteerde, zoo hy ooc corts daer naer dede de stede ende tslot van Ponthoise.

Ontrent Alle Heleghen int zelve jaer quam de hertoghe van Orleans by den hertoghe Philips binnen zynder stede van Hesdin, daer hy veel raets hilde up diverssche affairen. Ende wart daer ghesloten dat zy, met diverssche princen ende heeren van Vranckerycke, weder vergaderen zouden corts daer naer in de stede van Nevers.

Te Nevers vergadert zynde, zonden de voorscreve princen, aldaer ver-

gadert wesende, den coninc Kaerle zekere instructie. Ende antwoorde daer ^{1441-1445.} up ghedaen by die van zynen grooten raede up de requeste by hemlieden ghedaen angaende de generale paix van den lande van Vranckerycke ende den onderhoudene van den payse van Atrecht, insghelycx omme den paix tusschen Vranckerycke ende Inghelant, oock mede de pollitie van der justicie ende van den gouverneurs ende officiers van den lande, biddende hendelic thenden der voorseyder instructie tselve int goede te willen nemen. Nemaer de coninc Kaerle die ghesien hebbende, en was dies niet wel te vreden dat zyne heeren alzo vergaderinghe maecten, duchtende dat zy hemlieden upstellen zouden jehghens hem omme tregement te hebbene.

Int jaer XIII^c XLJ voorscreve was de werckclocke ghehanghen up tbeelfort te Ghendt.

Int zelve jaer was den choor van Sint Jans kerkke te Ghendt vulmaect.

Int jaer XIII^c XLIIJ was de keyser Frederic ghecroont tAken.

Int jaer XIII^c XLIIJ was Lucembourg ghewonnen.

Int jaer XIII^c XLIIJ was tgroote schietspel van den voetboghe te Brusselle.

Int jaer XIII^c XLV zo maecte de coninc van Cecilien, by middele van den coninc van Vranckerycke, zyn ransoen ende appointement metten voorscreven hertoghe Philips, van dat hy zyn ghevanghen gheweest hadde, ende gaf hem, vōor zyn ransoen, in erfachticheden teeweghen daeghe. tDal van Cassele, met zynen toebehoorten, voor hem ende zyne erfghenamen ¹.

Int zelve jaer dede de hertoghe Philips van Bourgoingnen houden, in Sint Jans kerkke binnen der stede van Ghendt, zyne solempniteyt ende feeste van sint Andries. Ende ten zelven daeghe was ghedaen, up den Vriendachmart, een feeste ende een tornoyspel van wapenen tusschen eenen ruddere van Cecilien ², ghehecten Sr Jehan de Bonneface, over een zyde, ende eenen Jacques de Lalaing, die ruddere gheslegghen wert van den voornoempden hertoghe Philips ter voorscreve maerct.

¹ Ce traité, passé le 6 juillet 1445, fut ratifié par le duc de Bourgogne le 28 octobre suivant. Les localités mises entre les mains du comte de St-Pol, par René d'Anjou, roi de Sicile et duc de Lorraine, pour les garder au nom du duc de Bourgogne, furent la ville et château de Montbéliard,

Neuf-Château et Clermont en Argonne; mais nous n'y voyons pas la mention d'un endroit nommé tDal van Cassel. (V. dom Calmet, *Histoire de Lorraine*, t. II, fol. 841, 842.)

² Despars écrit: Catalanien, et le *Memorieboek van Ghent*, Sicilien.

1448-1481. Int jaer XIII^c XLVIII, in april, up sint Jooris dach, wast groote eertbevinghe.

Int zelve jaer, up den Sinxenavont, was den draeke van den beelfort uppe ghestelt.

Int jaer XIII^c XLIX, de coninc van Vranckerycke zynde gheinformeert dat de Inghelschen by diverssche manieren tbestant ghebroken hadden, delibereerde hem den oorloghe te doene den zelve Inghelschen; twelcke hy dede, ende bracht weder in zyn obeissance diverssche steden ende sloten, die dInghelschen hilden in Vranckerycke in groote menichte.

Int zelve jaer waeren de kiesers van sheeren weghe M^s Jan Rym, Jan van Leeuwerghem, Jan van Liekercke, Lodewyc Stemaer ende van der stede meester Gillis Papael, Lievin de Vriese, Jacop van den Hanc ende Jan Goetghebuer. Ende waren tsamen up den zoldere van Onser Vrouwen dach avent half ougst, twelcke was up eenen donderdach, tot tsondaechs tsavens, midts dat zy huerlieder kuere niet eens gheworden en consten.

Corts daer naer waeren by den prince verlaeten de baillius ende vier knapen van den heere ende dampman van Ghendt. Ende bleef alzo staende tot sdycendaechs den xij^{en} van maerte int selve jaer XIII^c XLIX, dat doe de voorscreve baillius ende dienaers weder ghecommitteert ende ghesonden waeren. Ende worden savens ghemaect nieuwe scepenen ende uutte gheroupen alle tsamen alzo men pleecht. Ende was doe voorsepene van der kuere Hector van Vuerhoute, ende van ghedeele Jacop Uutten Hove.

Jaer van gracie anno XIII^c L.

Van groote aghelsteen en die vielen te Brugghe ende daer ontrent up de octave van sint Jans daeghe midtszomers anno XIII^c LJ.

Int zelve jaer begonste doorloghe tusschen onsen gheduchten heere ende die van Ghendt.

Int zelve jaer den stryt te Replemunde voor teasteel ¹.

Int zelve jaer waeren te Ghendt ghecoren drye hooftmannen, te wene: Jan Willais, Lievin Boone ende Everaert van Botelaere, ende deden de zelve drie hooftmannen onthoofden Stevin van Fromelles ende Boudevin de Praterre up de Marct up een schaffault ².

¹ Ce combat eut lieu en 1452.

eut lieu en 1452, et selon celle de Despars en

² Selon la Chronique de Gand, cet événement 1451.

Sanderdaechs daer naer vertrac Jan Goetghebuer, dekin van der weverie ^{1451-1452.} in dien tyt, uut vreesse van den voorscreven hooftmannen, ende wart stedehouder in zyn stede ghemaect Lievin de Hont, ende gheseyt dat men tsanderdaechs daer naer een ander dekin maeken zoude ende kiezen, naer de costume van den ambochte.

Int zelve jaer was Joos Pyl, Jan de Cooman ende Jacop Meyeraert, filius Vincents, ghesluetelt up de Marcet ¹.

Ten zelve tyden waeren onthoofst Inghel van Auweel, Sanders van Sinte Pieters, Lievin Maes ende Boudewin van Everselaere.

Int jaer XIII^c LIJ waeren oock onthoofst Jan Reynaere en Jan Elam, bakere, zo ooc van ghelycken Coppen Ghevaert, filius Gillis, ende vyf personen met hem.

Den xxij^{en} in ougst int zelve jaer was den grooten brant up de Mude ende verbrande de Noodt Godts ².

Ten zelve tyden, by dat den prince in ghebreke was zyn commissarissen te zenden om de wet te vermaeken, zo waren de scepenen ghemaect by scepenen van beede de bancken ende acht kiesers.

Int zelve jaer was de groote sterfte.

Int zelve jaer was tcasteel te Schendelbeke ende tcasteel te Poucke ghewonnen ende ghebroken by den voorscreve hertoghe Philips ³.

In februario int zelve jaer LIJ ghecrighen die van Ghendt, by hulpe van den heere van Estampes, een saulfconduict omme huerlieder ghedepu- teerde te zendene by hertoghe Philips. Ende was hemlieden plaetse ghestelt te Brugghe. De welke aldaer commende toochden hemlieden zo hoverdich recht, of zy niet mesdaen en hadden, als dat zy niet en deden. Ende ver- trocken van daer, uutghedaen twee van hemlieden, de welke naer Ghendt niet reysden ofte keeren en wilden, te wetene: een chartreux ende een mer Bauwen Dubois. Ende bleven dander zo langhe onder weghe eer zy te Ghendt quamen, dat huerlieder saulfconduyt expireerde; zo dat zy worden ghevanghen ende te Brugghe ghebrocht. Onder de welke waeren twee de meeste vianden van den hertoghe Philips.

Den xvij^{en} van der zelve maent, die van Ghendt vernomen hebbende dat

¹ Cet événement eut lieu en 1451.

² Selon le *Memorieboek* de Gand, cet incendie

eut lieu en 1452.

³ Cet événement se passa en 1452.

1452. huerlieder volck ghevanghen waren, reysde uutte in drie bataillen, ende ghinghen voor de stede van Curtrycke, daer zy niet en deden ¹.

Den tweeden in maerte int zelve jaer LIJ dede mer Anthuenis, de bas-taert, een course voor Ghendt, daer hy onder weghe vant zeker ghetal van Ghentenaers, van den welcken hy verslouch mer dan vyftich, ende voerde veel ghevanghenen met hem.

Den v^{en} van der maent reysde de hertoghinne van Bourgoingne van Rysele naer Brugghe. Van den welcken de Ghentenaers gheadverteert zynde ende niet anders wetende dan zou den rechten wech nemen zoude, reysden uutte in groote ghetale ende ordonnancie omme haer af te werpen ende haer gheselschap ter doot te bringhene ende te verslaene. Nemaer zou, danof gheadverteert zynde, nam eenen anderen wech.

Corts daer naer verzochten die van Ghendt thebbene een saulfconduict van den hertoghe omme by hem te zendene totten ghetale van twintich huere ghedeputeerde. Welcke hemlieden gheconsenteirt wart, ende plaetse beteekent te Seclin by Rysele, aldaer zy de zelve huere ghedeputeerde zonden. Maer zy en deden niet, ende bleven persisterende in huerlieder overdicheyt.

Den xiii^{en} in april daer naer XIIIe LIJ voor Paesschen beleyden die van Ghendt de stede van Audenaerde ende sloten zo huerlieder heer, dat te watere noch te lande gheen victaille in Audenaerde gheracken en conste. De hertoghe Philips dat vernemende ende dies zeer tonvreden zynde, te meer by dat die van Ghendt hem onlanx daer te vooren ghebeden hadden om gratie van huerlieder misdaet, reysde daerwaerts, ende wan terstont le Pont-des-Pierres ende een casteel ghe-naempt Helchin, ende jaechden een groot ghetal Ghentenaers in een kercke, niet verre van daer staende, daer inne hy tvier dede steken ende de Ghentenaers alle verbranden. Zoo datter niet een en ontghinc, dan de capitein van tvoornoomde casteelken, die ghe-naempt was Boterman, die alle zyn macht naer Ghendt vloot. Ende van daer reysde de hertoghe naer Gheersberghe, daer groote menichte van lieden van oorloghe by hem quamen.

Terwylen dat de hertoghe te Gheersberghe was, zoo verslouch ende verjaechde de grave van Estampes metten Picaerden tdeen ² heer van de

¹ Le fait se passa en 1455.

² Tdeen, pour het een.

Ghentenaers, daer meer dan drye duust mannen bleven. Ende de her- 1482.
toghe commende van Gheersberghe naer Audenaerde daer af niet wetende,
verslouch tander heer, ende jaechde de Ghentenaers al verslaende tot
Ghendt in de poorte totten doncker nacht. Ende bleef zyn volck dien
nacht te velde. Ende reysde tsanderdaechs binnen der stede van Aude-
naerde, daer alle dartillerie van den Ghentenaeren ende huerlieden baga-
ghen inne ghebrocht worden.

tSelve siege alzo ghelicht zynde, stelde de hertoghe in alle de steden
ende stercten ontrent Ghendt garnisoenen, te wetene : tAudenaerde de
grave van Estampes, tAelst de grave van Sainct-Pol, te Curtricke de
maerschalc van Bourgoingne, alle de welcke daeghelicx groote cours-
seden up Ghendt. Ende de hertoghe track naer Dendermonde, aldaer hy
een groote brugghe dede maeken van houtte, omme int landt van Waes te
treckene over de riviere.

Den xvij^{en} van meye xliij^e lii waeren int landt van Waes versleggen
meer dan vj^m mannen, ende wonnen de lieden van den hertoghe twee
stercke bollewercken, die de Ghentenaers ghemaect hadden, teen tOver-
meere ende tander te Lokere.

Den xxvj^{en} der zelve maent reysde de grave van Estampes van Aude-
naerde met die van den garnisoene van Curtricke naer een dorp tusschen
Ghendt ende Audenaerde ghenaempt Nyeneve ¹, daer de Ghentenaers huere
stercten inne ghemaect hadden, ende worden daer van de Ghentenaers
versleggen meer dan xij^e personen.

Den vj^{en} dach van junio int zelve jaer zoo reysde de hertoghe Philips
int landt van Waes in drie bataillen, te wetene : de grave van St-Pol in de
avantgaerde, met zyne twee broeders, met mer Cornelis, bastaert van
Bourgoingne, ende andre, ende de hertoghe Philips met hertoghe Kaerle,
zynen zone, by hem ende meer andre. Ende trocken naer Waele ², een
groot dorp, daer die van Ghendt hemlieden zelve sterck hadden ghemaect,
ende verslouch de zelve avantgaerde meer dan twee duust vyf hondert
mannen Ghentenaers. Ende vloden de andre te Gavere, daer de Ghente-
naers hemlieden zeer sterck ghemaect hadden met bollewercken ende andre

¹ Lisez : *Nevele*. Selon la Chronique de Gand, cet événement se passa en 1482.

² Il faut sans doute lire : Semmersake. (V. *Memorieboek der stad Ghent*, t. 1er, p. 241.)

1432. sterckten. Maer de voorscreve mer Cornelis wort daer met een pyke duer zynen hals ghesteken, daer af hy starf. Ende wort ghevoert ende begraven tSinte Goele te Brussele. Sanderdaechs daer naer dede de hertoghe verbranden meest alle de dorpen van den lande van Waes ende reysde naer Gavere; maer de Ghentenaers vloden naer Ghendt, ende worden steden verbrant.

Dit aldus overleden zynde, zandt de coninc Kaerle van Vranckerycke, ten verzueke van de voorscreve Ghentenaers, zyne ambassaden by den hertoghe Philips, omme den paix te maekene tusschen hem ende de voorscreve van Ghendt. De welcke ambassaden by den voorscreven hertoghe Philips ghecommen zynde, verclaersden hem van sconinx weghe dat de coninc hem verwonderde dat hy also tlant van Vlaenderen bedarf ende verbrande, twelck van hem ghehouden was, ende dat die van Ghendt de Inghelschen in huerlieder stede zouden moeghen laeten commen, twelcke de croone zeere inderen zoude; verzouckende midts dien dat hy ten voorscreven paise verstaen wilde. Daer up de hertoghe Philips den ambassaden antwoorden dat hy van den Inghelschen gheen vreesse en hadde, ende dat hy tot gheenen paise met die van Ghendt verstaen en zoude, hy en hadese tzynder gheoorsaemicheyt ghebrocht, twaere int vriendelicke ofte met crachte. De ambassaden dat hoorende, en spraeken niet meer daer af; maer vercreghen een bestant van drye daeghen omme die van Ghendt by hem te moeghen commen. Ende alzo reysden de zelve ambassaden te Ghendt, up hoope van paise. Maer die van Ghendt zeyden dat huerlieder prince te straf was, ende dat hy hemlieden huerlieder privilegien nemen wilde; twelcke zy niet en zouden ghedooghen. Ende schieden alzo ambassaden van daer zonder yet te doene.

Alzo zaen de zelve ambassaden uut Ghendt waeren, zo reysden uut Ghendt meer dan vyftich duust mannen, al ghewapent, omme den hertoghe te bevechten, zo waer zy hem vinden zouden. Ende was huerlieden capitein een mesmaekere van Ghendt, een groot zwaer man, die hem vermeten hadde den hertoghe tonder te bringhene ende te verslaene. Ende deden die van Ghendt hem eedt, indien hy dat dede, zy zouden hem maeken heere van den lande van Waes, ja, grave van Vlaenderen. Ende reysde alzo de zelve capitein naer Hulst, daer mer Anthuenis de bastaert lach met groot gheselschap van lieden van oorloghe. De welcke tselve

vernomen hebbende, reysde jehens hemlieden uutter zelve stede ende 1482.
verslouch er wel drye duust. Ende wart de voorscreve mesmaekere capi-
tein ghevanghen met meer andere, die hy den voorscreven hertoghe
Philips, zynen vadere, zandt, de welcke die alle dede hanghen ende ver-
worghen. Ende vertrocken dandere in ghetaele wel van twee duust naer
Moerbeke, daer de lieden van den hertoghe ende den voorscreven bastaert
hemlieden volgden ende alle versloughen, ende verbranden t' dorp.

De voorseyde ambassaden die reysden naer den hertoghe te Waes-
munstre ende verhaelden hem al dat voorscreven es, de welcke doe zwoer
datse niemmermeer te payse gheraeken en zouden, hy en hadse ghebrocht
tzynder wille. Ende reysde terstont naer Axele, omme te gaen logieren
voor Ghendt. Ende ghinc ligghen ter Langherbrugghe. tWelcke ziende de
Ghentenaers, zonden aen den ambassaden van den coninc Kaerle, hem-
lieden biddende dat zy zoo vele an den hertoghe zouden willen doen, dat
hy hemlieden saulfconduict gheven wilde, omme middele te vindene ten
payse. tWelcke hy dede, lastende nochtans den gone, die tsaulfconduict
droughen, dat zy hemlieden zegghen zouden dat hy gheen tractaet met
hemlieden maeken en zoude, zy en stelden huerlieder lichaem ende stede
tzyner wille. Ende te wylen liepen zyne lieden daeghelicx voor de poorten
van Ghendt, verbrandende huusen ende muelens. Ende dat aergher was,
die van Ghendt hadden zo groote pestelentie in de stede, dat men daer
niet ghedueren en mochte. De ambassaden deden zo veel, dat de hertoghe
een bestant consenteirde van zes weken, up zekere groote conditien ende
verbanden dat ghepubliceert wiert zo wel int heer als te Ghendt. Ende was
omme tselve te doene te Ghendt ghezonden een herault met zynen dienaer-
ren, die een paltroc anne hadde met een sint Andries cruuse. Maer de
knappe, also hy zyne peerden wateren zonde, wordt ghevanghen van die
van Ghendt, ghehanghen ende verworcht, in spyte van den hertoghe, in
vrake van der doot van den voorscreven mesmaekere, huerlieden capitein.
Ende de herault keerde naer de hertoghe met grooter vreesse.

Den xxij^{en} dach van hoymaent daer naer zonden die van Ghendt huere
ghedeputeerde te Ryssele totten ghetaele van vyftich persoonen, daer her-
toghe Philips hendelic, ter bede van den ambassaden van Vranckerycke,
quam, ende ter eeren van den coninc. Den xxvij^{en} in ougust int zelve jaer
wart aldaer begrepen ende ghemaect eenen paix ende by de ambassaden

1452. van Vranckerycke ghewyst, de welcke de voorscreve van Ghendt niet en hielden; zegghende dat die hemlieden te vreet ende te hart was om draeghen. Ende maecten over xiiij daeghen daer naer een capitein, ghenaempt den bastaert de Blancestain, ende stelden uppe zekeren ghesellen gheheeten de Groene Tente, de welcke reysden te Hulst, daer zy subtylic inne gherochten ende sloughen doot dat zy daer inne vonden, pilleerden de stede ende verbranden die int vertrecken.

Ten zelven tyden verbranden zy oock de stede van Axele.

tWelcke ghecommen zynde ter kennisse van den vooroomden hertoghe Philips, ontboot weder alle zyne lieden van oorloghe. Ende terwylen dat zy hemlieden ghereeden, zo trocken die van Ghendt met grooter macht naer Aerlebeke ¹, den xxij^{en} in septembre, ende sloughen daer doot vele lieden, mans ende wyfs, zonder eeneghe ontfermertichede, ende verbranden de stede.

Den xxv^{en} dach van junio int zelve jaer track hertoghe Philips voor tcasteel van Helsebeke ² ende een andre stercte dat daer by stont. tWelcke casteel hy terstont wan by assaulte. Ende vant daer inne xxxij Ghentenaers, die hy tsanderdach alle dede hanghen. Den ij^{en} dach daer naer gaf hem tander casteel uppe, daer inne waeren ontrent cl Ghentenaers, die hy ooc alle dede hanghen.

Van danen reysde de hertoghe Philips belegghen tcasteel te Pouckes, dat de Ghentenaers hilden ³. Ende also men daer een bombaerde affuteeren zoude, zo wart mer Jacob van Lalain van binnen der stede gheschoten met eenen cloot van eenen voghelaere, ende starf aldaer ter plecke, die zeere beclaccht wart, overmidts zyn groote vromichede. Van welcke doot de hertoghe zo drouve ende gram was, dat hy met grooter cracht van artillerie tselve casteel dede beschieten. Zo dat hy dat wan, ende dede hanghen alle die hy daer inne vant, uutghedaen vier ofte vyf persoonen, daer of deen lazarus was ende dandere jonghe kinderen. Ende dede de plaetse raseren ter eerde.

Den vj^{en} in julio int zelve jaer ⁴ reysde hertoghe Philips van Curtricke

¹ Harlebeke.

² Il faut sans doute lire : Schendelbeke. Cet événement eut lieu en 1455.

³ Ce passage est en partie déjà rapporté à la

p. 205.

⁴ C'est-à-dire 1455.

naer Gaevere, dat de Ghentenaers inne hadden. Ende stelde zyne lieden ^{1433.} in drye bataillen, den maerschalc van Bourgoingnen int hoofst, mer Anthennis, de bastaert, ende de heere van Chimay in de avantgaerde, de hertoghe in de middelbataille, de grave van Charolois, zyn zone, de grave van Estampes, mer Adolf van Cleven ende bicans alle zyne edelen van Henegauwen, ende in de arriere gaerde Jacob van St-Pol, de heere van Lysladam ende alle de macht van den Boulonnoisen. Ende ontrent Gaeveren alzo zynde, dede de hertoghe zyne engienen rondsomme stellen ende affuteren ende teasteel zo beschieten, dat de ghuene die daer binnen waeren, baden omme hemlieden up te gheven in shertoghen handen, behoudens lyf ende goet. Maer de hertoghe refuseerde hemlieden te ontfaen. tWelcke hoorende den capitein van den casteele, die een Inghelsman was, clam hy nachte in een scip, zynde de veerthienste, ende vloot naer Ghendt. De Ghentenaers die int casteel waeren dat ziende, ende dat zy gheen secours en hadden van die van Ghendt, gaven hemlieden uppe in shertoghen Philips handen tzynder gheliefte. Ende woorden alle ghehanghen, ende met hemlieden twee minnebroeders ende de trompetten.

Den xxij^{en} dach van der voorscreve maent int zelve jaer reysden de Ghentenaers uutte, omme huerlieder prince te bevechten, naer Gaveren wel sterck tot vierentwintich duust mannen. De welcke omtrent Gaveren commende, vonden den hertoghe staende in bataille. Ende alzo zy begonsten te naeken, zo reden twee van huerlieder capiteinen te peerde, die Inghelschen waeren, uut huerlieder gheselschap naer den hertoghe, hem biddende in gratie ontfaen te zyne, zegghende: ziet hier, heere, wy bringhen uwe vianden te velde, zo wy beloofst hadden. Ende terstont vergaderden beede de partyen ende droughen hemlieden de lieden van den hertoghe zo vroomelic, dat de Ghentenaers de vlucht an naemen ende bleven ter plecke, ende onder weghe, zo doot gheslegghen, zo verdroncken meer dan twintich duust Ghentenaers.

Sanderdaechs den goeden hertoghe, uut zynder goedertiericheyt ende hebbende compassie up zyne schamele ondersaeten, zandt zyn herault te Ghendt omme te wetene of zy hem noch niet stellen en wilde in zyne onderdanicheyt. De Ghentenaers anmerckende de sachtmoedichede van haeren prince, deden den herault zeere groote chiere, ende zonden tsanderdaechs by hem eeneghe huere ghedeputeerde, hem bedanckende zeere

1433. ootmoedelic, ende biddende dat hy zoude willen keeren met zynen volcke te Gavere, zy zouden by hem commen tsanderdaechs ende hemlieden metgaders hueren goeden stellen in zyne gratie ende ghenade, behoudens alleenelic huerlieder lyf. Daer up de hertoghe hemlieden ter andtwoorde dede gheven dat hy ter eeren ende liefde Godts hemlieden vergaf al huere mesdaet, up conditie dat zy zouden vulcommen ende onderhouden den paix besprooken ende hemlieden voortghestelt te Seclin ende te Ryssele ghesloten by den drie leden van Vlaenderen ende by toedoene van der natie van Brugghe. tWelcke zy also beloofden te doene.

Den laetsten in julio int selve jaer XIIIe LIII deden die van Ghendt huerlieder voetval buuten Sinte Baefs poorte den voorscreven hertoghe Philips, te wetene : xxv scepenen ende raeden in huerlieder lynwaet, blootshoofs ende barvoets, belovende te vulcommen ende onderhouden den voorscreven paix gheconcipiert binder stede van Brugghe. Ende dat ghedaen, keerde de hertoghe naer Ryssele.

Ter wylen dat hertoghe Philips den voorscreve oorloghe dede in Vlaenderen, zo conquesteerde de voorscreve coninc Kaerle de VIe wederomme de stede van Bourdeaux ende tlant van Bourdelois, zo hy te vooren ooc ghedaen hadde thertoochdom van Normandic, by den welcken hy meest al zyn rycke in zyn obeissance doen ter tyden ghebrocht hadde.

Up sinte Maertins avendt in de wintere quam te Ryssele, by den hertoghe Philips, een ruddere ghesonden van den paeus Nicolas, met brieven inhoudende hoe dat den Turck met grooter macht ghecommen was in den lande van de Christenen, ende dat hy alreede gheconquesteert hadde de stede ende cyteyt van Constantinopolen, ende bicans al Griecken; hem hendelic verzouckende om secours ende bystant. De welcke letteren ghesien, gaf den ruddere in antwoorde dat hy hem bereeden zoude om secours te doene. Ende zant terstont daerwaerts vier galleyen wel ghestoffeert van lieden van oorloghe ende al datter toebehoorde. Ende volghende dien, beloofde hy in een banquet, present vele groote heeren, vrouwen, rudders, joncheeren, joncvrouwen ende personnaigen, dat indien den coninc van Vranckerycke zyne landen in payse laten wilde, hy ter eeren der ghebenedider Drievuldicheyt ende van der ghebenedider Moeder ende Maecht Maria zelve in persooone reysen zoude ter hulpe, bystant ende beschermesse teghens den Turck, met alle de macht die hy zoude connen verleen.

Ontrent viij daeghen naer tvoorscreven banquet, in de eerste weke van maerte int voorscreven jaer 1453-1456. **LIII**, zoo ondertraude grave Kaerle van Bourgoingnen vrouwe Ysabeau van Bourbon, by ordonnantie van hertoghe Philips, zynen vadere, die zyne gherechte rechtzweertmage was, dochtere van den hertoghe van Bourbon, van der zustere van zynen vadere, by dispensatie van den paus.

Den naestlaetsten dach van octobre **XIIIe LIII** de hertoghe Philips ghekeert zynde van de duutschen landen, zo traude de grave van Charolois de voorscreven vrouwe Ysabeau, zyn bruut, te Ryssele.

Ontrent half sporcle daer naer dede de hertoghe Philips vergaderen tAtrecht de drie leden van zynen landen van Artois, omme te hebbene subvencien, omme te doene zyne reyse naer Turquye; zo hy ooc daer naer dede in zynen anderen landen.

Int jaer **XIIIe LV**, de bisscop van Uutrecht overleden zynde, soliceerde hertoghe Philips zo dat hy zynen bastaerden zone, ghenampt Davidt, bisscop van Uutrecht maecte, doe ter tyt ooc wesende bisscop van Therenburch.

Int zelve jaer waeren de scepenen, die kiesers ghecoren hadden omme scepenen te wesene van der kuere, ghemaect scepenen van ghedeele et e converso was Clais de Munte kiesere, ende wart scepene.

Dese scepenen binnen in huere jaerschare: mer Gillis Haghelin, voorscepene, werdt vyftich jaer uut Vlaenderen gebannen den vj^{en} junio.

Den vj^{en} van ougst int zelve jaer reysde hertoghe Philips binnen der stede van Utrecht met groote macht van lieden van oorloghe, ende stelde Davidt, zynen bastaerden zone, in de possessie van den bisscopdomme aldaer, daer toe die van den capitele ende van der stede daer te vooren met zoetichede niet en hadden willen verstaen.

Int zelve jaer **LVJ**, Loys de Vallôis, oudste zone van den voorscreve coninc Kaerle, dolphin van Vyenne, verhoort hebbende dat zynen vadere up hem zeer tonvreden was, omme dat men zeyde dat hy zoude hebben ghedaen expedieren by poisoene de schoone Agnes, die by den zelve zynen vadere was, ende dat hy hem hadde ghedaen zoucken met machte van volcke om hem te vanghene, vloot ende quam in Brabant by den voorscreve hertoghe Philips, die te Brussele was, die hem zeer hoochelic ende heerlic onthaelde ende festoyerde, hem ghevende terstont drie duust

1486-1488. francken ter maent. omme tonderhouden zynen staet ende omme zyne residentie de plaisante plaetse van Geneppe, up vier mylen van Brussel.

Ten zelven tyden waeren den coninc van Vranckerycke by hertoghe Philips ghesonden, by zyne ambassaden, sekere artielen nopende den zelven dolphin.

Ontrent tlaetste van octobre int zelve jaer zandt den hertoghe Philips den heere van Chimay, hoochbaillieu van Henegauwe, ende andere zyne ambassaden by den coninc Kaerle, hem te kennen ghevende de compste van den dolphin, zynen zone, in Brabant, ende dat hy hem gheerne theste doen zoude. Nemaer zy waeren daer langhe eer zy audientie cryghen consten. Ende terwylen zandt hy groote menichte van lieden van oorloghe te Compiengne ende te Soissons, naeste steden van den hertoghe Philips. De welcke dat vernemende, ontboot in Picardie, in Vlaendere, in Henegauwe ende allomme dat elc voor hem zien ende hem ghereet maeken ende houden zouden, up aventure ofte de coninc hemlieden eenich uploop doen wilde.

Den xvij^{en} in lauwe, den hertoghe Philips wesende in de stede van Bruessele, rees een gheschil tusschen hem ende den grave Kaerle, zynen zone, omme dat den zelven zyn zone hem niet dienen en wilde van die van Croy. Daerom dat de hertoghe Philips zeere vergramt was. Nietmin, ter bede van den voorscreven dolphin, wart de paix ghemaect ende vergaf de hertoghe Philips zynen zone zyn mesdaet.

Ontrent Kersmisse int selve jaer ghelach de gravinne van Charolois van eender dochtere binnen der stede van Bruessele, ende waeren daer of peters den dolphin ende den hertoghe van Bourgoingnen, ende de meter mevrouwe van Ravestain. Ende was gheenaempt Maria, ter heeren van de coninghinne, sdolphins moedere.

Ontrent den zelven tyden overleet deser werelt Charles, hertoghe van Borbon, ende succedeerde hem zyn outste zone, die neve was van zynder moeder zyde van den voorscreve hertoghe Philips.

Charles, heere van Rootsefort, starf te Brugghe. Ende hy was begraven tSinte Donnaes in den choir, up den Paesavent, den eersten dach van april
XIII° LVIIIJ.

Den xxij^{en} in april volghende zo dede de hertoghe Philips zyne incompste binnen zynder stede van Ghendt, daer hy alzo heerlic ontfaen

was, als noyt prince mochte wesen in alle zyne landen ende steden. Want men hadde alle de straeten behanghen met drie manieren van lakenen, te wetene, zwart, groen ende root. Ende hy vertrack van daer den xj^{en} in meye int zelve jaer. 1458.

Int zelve jaer ende scependom was meester Pieter Bauwins ghevanghen te Ghendt, ende van daer ghevoert up tcasteel te Replemonde.

Den x^{en} julio int zelve jaer LVIII wart mevrouwe van Savoye, dochtere van den hertoghe van Savoye, gheselnede van den dolphin, ghebrocht by haeren man binder stede van Bruesséle, by den heere van Montagu. Ende wart daer huerliedder huwelic gheconsommeirt, dat vyf jaeren daer te vooren up handen gheweest hadde, zonder beslapen, in de absentie van den hertoghe Philips, die in Picardie was, omme de steden, die hem by den paix van Atrecht ghegheven ghesyn hadden, te voorsiene, omme dat hy hadde hooren zegghen dat de coninc groote menichte van volcke van wapene vergaderde omme aldaer te commen, meenende dat de hertoghe Philips den dolphin, zynen zone, daer hilt jeghens zynen danck.

Int zelve jaer wast zo coudt ende zo langhe winter, dat de vorst gheduerde van sinte Maertins messe totten xvij^{en} van sporcle. Zo dat men allomme up vuveren reet met waeghens ende peerden. Ende viel int hende zoo veel sneuw ende waters, dat het water hogher was dan men noyt te vooren ghesien hadde, ende daer naer zo groote winden, dat men noyt dies ghelycke en zach.

Int zelve jaer was hertoghe Philips van Bourgoingne tSinte Pieters up eenen donderdach, als men Sinte Lievin van Houten brochte, ende wart ghebrocht St-Lievins poorte, daer zy niet inne en mochten, midts dattet donderdach was. Ende wart van daer ghedreghen tot Keyser poorte inne, lanx de veste tot Sinte Lievins poorte, ende also voort tot in den Wal, daer doe de voorscreve hertoghe Philips inne lach. Ende zach de ghenouchte uut zynder camere in de Neersch. Ende droughen den sant duer de Lieve te Voghele-Zanghe ende also voort totten Vleeshuuse, ende van daer tSinte Baefs. Ende was in dien tyden dekin van der gilde van buten Lievin Dwinghelande ende van binnen Marcq van der Speye.

Int zelve jaer begheerde de prince thebbene de schutters van der colleuvre in tyden alst noodt was, omme te legghene up de frontieren van den lande. tWelcke hem gheerne gheconsenteirt wert.

1458-1459.

Int zelve jaer wiert Sint Jacobs kereke in Brugghe anne gheleyt omme te wydene ende te langhene. Ende wart zeere langhe tyt eer tselve vulcommen wiert.

Den xxvij^{en} van maerte XIIIe LIX starf binnen der stede van Brugghe heer Jacob Scaep, abt van der Doest ¹.

Groot watere ghevallen in april daer naer, zo datter veel coorens stont onder watere.

Ontrent de maent van julio int selve jaer zo ghelach vrouwe Charlotte van Savoye, gheselnede van den dolphin, te Geneppe van eenen schoonen zone, ghenaeamt Joachim.

Int zelve jaer quam te Ghendt Lodewyc, dolphin, sconinx zone van Vranckerycke, den ven^{en} in novembre. Ter welcker incompste vele ballinghen ende wetteloose gratie hadden. Ende lach thuus ten huuse van mer Clays Triest, hoochbaillieu van Ghendt. Ter zelve tyt lach ooc ghevanghen in Sausselet mer Anthuenis van Rubempre, die mer Clays Triest ghevanghen hadde in de Drie Coninghen up de Hoochpoorte. Nemaer den dolphin dede hem tsanderdaechs uutte vanghenesse laten haelen.

Int zelve jaer waeren ghestroit veele brieven binnen Ghendt, die zeer wonderlic ende diversschelic spraken angaende den prince. Ende waeren ten zelve tyden ghevanghen Jan Bogaert, oude cleercoopere, Pieter, de cnap van den schilders, zyn dochtere, zyn knecht ende een priester. Up sinte Lauwereins avent worden verwesen Jan ende Pieter voorscreve ende uutghevoert ter Mude, ende daer beede onthoofte, ende haerlieder hoofden up staken ghestelt. Ende was noch corts daer naer ghevanghen Jan de Vos, principael van de voorscreve brieve stroyers, danof de ghone die hem vinghen hadden van der stede van Ghendt twee hondert ponden parisis. Ende was van daer ghevoert int casteel te Vulvoorde, ende daer naer weder ghebrocht te Ghendt, ende aldaer onthoofte ende ghequartiert up een scaffault, up Sinte Veerle plaetse ².

Int zelve jaer was ghebrocht binnen de kereke van Sinte Donnaes, in Brugghe, de fierte van sint Piaet van Seclin.

¹ Selon Sanderus, *Flandria ill.*, t. II, p. 217, ce prélat mourut le 27 mars 1451.

par le *Memorieboeck der stad Ghent* à l'année 1460. (V, t. 1er, p. 255.)

² Une partie de ces événements est rapportée

Grooten brant ten Predecaren in Brugghe den anderen dach van sep- 1459-1461.
tembre XIIIe LIX.

tSelve jaer was ghewydt de kercke van Middelburch in Vlaenderen, den naestlaetsten van decembre.

De observanten van den freren quamen in Brugghe anno XIIIe LX.

Van groote verraderye ende dootslaeghen in Inghelant gheschiet principalic den laetsten in decembre LX.

Int zelve jaer quam ligghen te Ghendt tgheestelic hof van Doornicke in sGravensteen.

Den coninc Kaerle van Vranckerycke, den vj^{en} van dien name, starf den xxij^{en} dach van julio int jaer XIIIe LXI, up sinte Maria-Magdaleenen dach, int casteel te Mehyn in Bourges, in Berry ¹, in zyn LXe jaer, ende hadde gheregneert xxxix jaer. Ende hy licht begraven tSinte Denys en France, in de cappelle van zynen vadere ende grootheere.

Ontrent den zelve tyt ghelach, te Geneppe in Brabant, de gheselnede van den dolphin, oudste zone van den voorscreven coninc Kaerle, van eender dochtere.

Ten zelve tyden hilt de hertoghe Philips van Bourgoingne de feeste van zynder ordene van den Gulden Vliese binnen de stede van Brusselle. Ende worden aldaer nieuwe ghecooren ende ghemaect in de stede van den gonon die overleden waeren.

Int zelve jaer was te Ghendt ghevanghen Loy Coolbrant, ende gheleyt int casteel aldaer, ende daer naer onthoofst up de Hoofbrugge, den xxiiij^{en} julio.

Int zelve jaer quamen te Ghendt zekere Turcken ende groote heeren van dien lande ende van heydenesse, de welcke gheweest hadden by hertoghe Philips, ende in de Leye thuerliedre eere een steecspel gheordineert ende ghedaen.

Int zelve jaer convoyeerde hertoghe Philips Loys, dolphin van Vranckerycke, die daer naer coninc wert, tot Riemen ende van dane te Paris, met grooter menichte van volcke; twelcke ghebuerde in den ougst.

Int zelve jaer was eenen Hector Wauters, gheboren van Gavere, ghehaelt by die van Ghendt te Cales ende te Ghendt ghebrocht, ende buuter Mude-

¹ Mehun-sur-Yèvre.

1461-1462. poorte onthoof, omme dat hy brant ghesticht hadde ende een vrouwe doot gheschoten.

Den xiii^{en} in ougst xiiii^c lxi quam de coninc Loys van Vranckerycke met hertoghe Philips ende hertoghe Kaerle, zynen zone, ende meer andere groote heeren, in zeere grooten ghetaele, binnen der stede van Riemen. Ende wert aldaer, volghende de oude costume, gheconsacreert. Ende verhief aldaer, naer de maelyt, de voorscreve hertoghe Philips van den coninc zyn hertochdom van Bourgoingne ende zyn graefscip van Vlaenderen ende van Artois ende andere zyne landen ghehouden van der croone.

Den laetsten dach van der zelve maent dede de coninc Loys zyn entree binnen der stede van Paris, daer onsprekelicke triomphe was. Ende was hertoghe Philips up den zelve tyt zo ryckelic ende tryonphantelic upgheseten ende ghecleet, dat tgoudt dat hy ane ende over hem hadde wel weerdich was thien duust croonen, alzo de cronycken spreken.

Den laetsten dach in septembre int selve jaer lxi reysde ende vertrack hertoghe Philips van Paris met zynen zone grave Kaerle tSinte Denys, daer hy grave Kaerle liet, ende reysde voorts tot hy tot Brussele quam, daer hem ooc corts daer naer volchde den voorscreve grave Kaerle.

Den anderen dach van decembre int selve jaer was ontfanen binnen Ghendt in Sint Jans kercke Willem, bisscop van Doornicke.

Int jaer xiiii^c lxii, den xxvj^e in meye, was gheleyt den eersten steen van Sint Jans torre te Ghendt.

Int selve jaer was, van der Slusekinne totter Molestede, al de vaert ghe-ruumpt by connestablerye van Ghendt.

Int selve jaer quam mevrouwe van Bourbon, zustere van den hertoghe Philips, te Ghendt, ende cregghen vele ballinghen van den hertoghe ende van der stede gratie.

Int selve jaer quam te Ghendt een ambassade uut Orienten, ende brochte den hertoghe Philips zes kemelen, ende trocken van Ghendt te Ryssele waert, daer de hertoghe was.

Up sint Jacobs dach ende sinte Cristoffels dach, wesende tsondaechs int selve jaer lxii, wart ghevanghen Jan Coustain, sommelier de corps van hertoghe Philips, omme dat hy met senyn hadde willen ter doot bringhen den voorscreve grave Kaerle, ceneghe zone van zynen meester. tWelcke ter kennesse ghecommen zynde van eenen edelen joncman uut Bour-

goingne, ghehaempt Jan d'Ivy, jehens den welcken hy hadde bevoor-^{1463.}waert omme zekere groote somme van penninghen tvenyn te gaen coopen in Piemont. Ende ziende dat den zelve Jan Coustain hem niet zo veel gheven en wilde als hy hem beloofte hadde tzyner vertrecke, zo vant hy in zynen raedt dat hy den grave van Charolois te voete vallen zoude ende hem tupstel te kennen gheven, ende bidden om gratie, also hy dede. Ende dat ghedaen zynde, worden beede ghevanghen ende gheleet int casteel van Replemonde, daer zy beede onthoofte waren up den hoochsten torre van den casteele.

Int jaer XIIIe LXIII zandt de coninc Loys van Vranckerycke den hertoghe Philips binder stede van Abbeville de penninghen van der lossinghe van den lande belast up de riviere van der Somme, daer de zelve hertoghe Philips die dede haelen ende bringhen binnen zynder stede van Hesdin daer hy lach, aldaer de zelve coninc Loys ooc zelve quam ende beloofde den zelve hertoghe Philips te vulcommene alle tghuent dat van den tractate van Atrecht noch niet vulcommen en was. tWelcke hy nochtans naeder andt niet en dede.

Int zelve jaer starf vrouwe Marie d'Anjou, coninghinne van Vranckerycke, moedere van den coninc Loys, ende gheselnede van den voorscreve wylen coninc Kaerle, laest overleden.

Int zelve jaer ontboot hertoghe Philips de drie staten van zynen landen te wesen te Brugghe. Ende den grave van Charolois, wesende in de quade gratie van zynen heere ende vadere, ontboodt de zelve drie staeten te commene by hem binder stede van Antwerpe, omme hemlieden te adverteeren van der redene waer omme zynen vadere hem hilt in zyn indignatie, eer zy by den zelve zynen vadere ghinghen omme een goede middele te vindene ten payse tusschen hemlieden. Maer de hertoghe Philips, danof gheadverteert zynde, onthoofd de staten dat zy by zynen zone niet ghaen en zouden.

De staeten commende te Brugghe, dede de hertoghe Philips hemlieden verclaeren de redenen van zynder gramscepe, ende dede hemlieden hooghe ende overluudt lesen eenen brief, die grave Kaerle, zyn zone, hem ghescreven hadde. Hendelic, by den raede ende advise van den voorscreve staeten, zo reysde grave Kaerle by zynen heere ende vadere binnen der stede van Brugghe. Ende commende in zyn camere, viel aldaer, naer

1463-1464. behoorlicke reverentie, up zyn knyen, ende zeyde : myn alder ontsienste heere ende vadere, ic hebbe verstaen dat ghy up my vergrampt zyt omme drye redenen, die hy hem verhaelde, ende verzochte danof, indien hy daer inne mesdaen hadde, vergheffenesse te hebben. Dat ghedaen, ende ziende hertoghe Philips zyne onderdanicheyt ende oetmoedicheyt, vergaft hem, al zeggende : zyt my een onderdanich zone. Ic zal u een goet en zachtmoedich vader wesen.

De relycquen van sinte Bazelis waeren verfierteert tSinte Donnaes den naest laetsten van meye int zelve jaer LXIIJ.

Mer Philips, bastaert van Brabant, heere van Crubeke, trauwede joncvrouwe Anna, filia mer Jan de Baenst, te Brugghe, tzelve jaer den xvij^{en} in ougst.

De vrouwe van Cleve starf in dit zelve jaer.

De jonghe heere van Geldre trauwede te Brugghe de dochtere van Bourbon, den xvij^{en} in decembre xiiii^e LXIIJ.

In dit jaer ende tjaer daer naer was tcooren goede coop in Arthois, ende ooc al ander graen.

Den xvij^{en} in maerte int zelve jaer LXIIJ, hertoghe Philips bedwonghen zynde dat hy, ter bede van den coninc Loys beloofd hadde in Turquye niet te treckene binnen eenen jaere, zandt mer Anthuenis, zynen bastaerden zone daerwaerts met twee duust mannen, metgaders Baudewin, zynen anderen bastaerden zone, van der oude van xvij jaeren, belovende by der hulpe Ons Heeren dat, indien hy niet zieck ofte doot en waere, hy hemlieden volghen, ende hem zelve in Turquye vinden zoude tSint Jans messe int jaer LXV. Ende reysden daerwaerts up den Sinxen dach ter Sluus LXIIJ.

Int zelve jaer was de coninghinne van Inghelant ende den prince van Wales, haer zone, te Ghendt den xiiij^{en} in septembre, wesende verdreven uut Inghelant. Ende was de zelve coninghinne een dochtere van den coninc van Cecilien.

Int zelve jaer was gheboden een generale cruusvaert up de Turcken by den paus van Rome Paulus, den II^{en} van dien name.

Den xxij^{en} in april xiiii^e XLIIJ zo trocken uut Ghendt ghesellen totten ghetale van CLXXX naer Turquie, omme te vechtene up de Turcken, zeere wel ghecleet; ende elc hadde een zwarte journee met een root cruce up de slincken borst ende een G vooren ende achtere ghebordeert met zel-

vere. Ende hiet huerlieder capitein Hector van Caestre. Ende hadden eenen ^{1464.} waghene met vyf peerden ende noch drye ofte vier peerden gheladen met cornen ende wapenen.

Int zelve jaer, den iiijen in meye, trocken noch daerwaerts hondert ghesellen, ghecleet ende voorsien van wapenen als dandere. Ende hiet huerlieder capitein Arent.

In de maent van junio tselve jaer quam de coninc Loys weder te Hesdin by den voorscreven hertoghe Philips, daer de coninc den hertoghe badt dat hy hem weder zoude willen leveren de casselrie van Ryssele, Douay ende Orchies, midts hem ghevende twee duust ponden Tournois ende thien duust ponden te rente, daer vooren zy verset ghesyn hadden. Daer up hy den coninc antwoorde dat de zelve plaetsen ghegheven zyn hadden den hertoghe Philips, zynen grootheere, te huwelicke, als hy traude vrouwe Margriete, grave Lodewicx dochtere van Vlaenderen, omme danof teeuweghen daeghe te ghebruucken by manhoir van hem commende, ende daer gheen en waere, alsdanne weder te keerne ter croone waerts, midts overlegghende de voorscreve somme. Hy dede den hertoghe Philips noch diverssche andere beden; maer de hertoghe en consenteerde hem niet eene, midts dat die onredelic waeren. Inshelycx dede de zelve hertoghe den coninc drie beden: deene dat hy zynen zone, de grave van Charolois, hebben wilde in zyne goede gratie, omme dat hy ghehoort hadde dat de coninc tzynder tonvreden was; de tweetste, dat hy hem zoude willen verdraghen te bedwinghen de edele mannen, die van hem eeneghe landen hilden, anderen cedt te doene dan zy gheploeghen hadden; ende tderde, dat hy zoude willen vulcommen tghuent dat hy schuldich was van doene van den payse van Atrecht. Daer up den coninc hem gheen antwoorde en gaf, ende vertrack zonder spreken.

De coninc tonvreden zynde van den grave van Charolois ende willende tselve betooghen, wesende te Hesdin, gaf last den heere van Rubempre te gaen van Crottoy mette scepenen naer Hollandt, daer de grave van Charolois was. Ende gaf hem mede veertich mannen ende last om den zelve grave te vanghen. Maer zyn upzet quam uutte, ende wiert zelve ghevanghen in Hollandt. De welcke ghevanghen zynde, gaf zyn last te kennen den grave van Saint-Pol, die hem in Hollandt hielt metten grave van Charolois, die hy dat al te kennen gaf; de welcke dat voorts den hertoghe

1464. Philips, zynen vadere, te Hesdin wesende, ontbood ende te kennen gaf.

Dese zaekè aldus duerende, ontfinc hertoghe Philips brieven van den coninc van Vranckerycke dat hy hem zoude commen besien te Hesdin, zo hy oock dede. Op den zelven dach eenen anderen brief van den grave van Charolois, zynen zone, alzo hy ter lafte¹ ende maelyt zat van der noene, mentie maeckende van der vanghenesse van den bastaert van Rubempre, by den welcken hy hem adverteerde dat hy te Hesdin niet zekerlic en was. De welcke brieven by hem ghesien ende wel verstaen, vertrack van Hesdin terstont naer de maelyt, ende reysde naer St-Pol. Als de coninc zyn vertreck vernam, zo vertrack hy van Abbeville ende reysde naer Rouan. Maer men moet hier verstaen datter een alliantie was tusschen den hertoghe van Bourbon, den hertoghe van Bretagne ende den grave van Charolois. De welcke tsamen beloofd hadden elcanderen te helpene, indien den coninc jeghens ymande van hemlieden yet doen oft hemlieden verlasten wilden.

Maer twee burchmeesters ten Vryen anno XIII^c LXIIIJ.

tSelve jaer in septembre duer groote wynden, groote schade ter zee ende te lande.

Den iiijen van novembre LXIIIJ quam de grave van Charolois te Ryssele by zynen vadere. Ende quamen ooc aldaer tsanderdaechs de cancellier van Vranckericke, de eerdtbisscop van Narbonne, ambassaden van den coninc, by hertoghe Philips, vertooghende dat zy last hadden den hertoghe te kennen te gheven drie zaeken: deerste dat hy begheerde weder thebben den bastaert van Rubempre; tweetsste dat de coninc begheerde gherepareirt te zyne van dat men de fame ende mare achter hem hadde ghedaen gaen tzynder oncere ende schande van tvanghen van den voorscreven grave van Charolois; ende tderde dat hertoghe Philips hem zenden zoude Olivier de la Marche, die daer of deerste tydinghe hadde ghedaen. Up twelcke de hertoghe Philips de zelve ambassaden in antwoorde hadde ghedaen gheven: ten eersten, daer zy gheseyt hadden dat zyn zone vreese hadde; dat hadde hy vreese ghehadt, hy dat van hem niet en hilt; want hy noyt coninc ofte prince en ontsach. Ende waert zo, dat hy dat hilt van tzynder moedere, die menich werven vreese ghehadt hadde, dat hy gaen

¹ *Laftè, sieste (?)*.

zoude by een ander vrouwe. Ende aengaende den bastaert van Rubempre, 1464-1465.
dat hy den coninc die niet zenden en soude; want hy was daer de coninc gheen kennesse en hadde, ende daer men van hem justicie doen zoude, naer zynder verdienste. Als van te zendene Olivier de la Marche, hy was dienaere van zynen zone; ende hadde hy mesdaen, hy zouder over justicie doen gheschien. Ende als van der belofte, die hy niet en hadde ghehouden als van Hesdin niet te scheeden voor den coninc hem ghesproken hadde, dat hy hem dat noyt belooft en hadde; ende dat hy noyt niemant en be- loofde, hy en haddet ghehouden ende vulcommen.

Int zelve jaer **LXIII** was de wintere zo groot dat de wyn ende tbroot ver- vrooms up de tafele ende in de kelders ende steenputten. Ende gheduerde van den **x^{en}** van decembre totten **xv^{en}** februario. Ende was de vorst van zeven daeghen zo groot, dat de lieden storven van coude achter lande. Zo dat men tzydert tjaer **vii** noyt zulcken wintere ghesien hadde.

Int hende van sporcle keerde wedere mer Anthuenis, de bastaert van Bourgoingne, en mer Baudewin, zyn broedere, van huerlieder voyage van Turquie.

Naer Paesschen **xiiii^e LXV** vergaderde de grave van Charolois wel **xiiii** duust mannen, te wetene: **xiiiij^e** lancen, **viiij^m** archiers, voetboochschutters ende de reste busschieters, die hy zandt met mer Anthuenis, de bastaert, ende mer Baudewin, zyn broedere, ter hulpe den hertoghe van Berry, eeneghe broedere van den coninc Loys; den welcken zy volgden; ende wonnen Bray up de Somme ende Roye in Vermandois, daer zy vonden de gravinne van Nevers, die zy consent gaven te vertreckene daert huer gheliefde. Ende track voorts te Compiengne, daer naer te Mondidier, ende daer naer up tcasteel van Beaulieu; twelcke zy wonnen up sint Jans-Bap- tisten dach, insghelycx de stede ghenaept le Pont-St-Maxence.

Van daer vertrack de grave van Charolois voor Paris. Ende terwylen dat hy daer was, zo vant de grave van St-Pol up de riviere van der Seyne een scip met hoye, twelcke hy uut dede doen. Ende voer daer mede over de riviere, ende ghinc met zynen volcke innemen le Pont-St-Clou. Ende verhoirende dat de coninc tsanderdaechs commen zoude te Paris, omme te bevechten den grave van Charolois, zo vergaderden alle tsamen in een valleey by Montlherry, verbeydende de macht van den coninc, die hy bevacht ende wan de bataille sdycendaechs **xv^{en} julio xiiii^e LXV**.

1468. Als de grave van Charolois ter plecke daer de bataille gheschiede ghe-nouch gheleghen hadde, daer verbeydende of de coninc hem noch zoude willen commen bevechten, ziende dat hy daer of niet en verhoorde, zo reysde hy naer Estampes, aldaer hy arriveerde den xxj^{en} van der zelve maent van julio met thien duust mannen wel upgheseten. Ende trocken corts daer naer tsamen ligghen voor de stede van Paris. Ende beleyden die rondsomme met bruggen over de riviere ende anderssins tot up de vesten. Ende dede de stede sommeren dat zy den hertoghe van Berry, regent van Vranckerycke, de stede open doen zouden. Daer up zy dach namen, ende zonden te wylen by den coninc hem dat te kennen ghevende, die te Paris quam met al tvolck dat hy hadde connen verleesten den xxvij^{en} in ougst xiiii^o LXV, ende zandt zekere notable ambassaden by den hertoghe van Berry ende den grave van Charolois. Daer uutte zekere bestant quam, dach ende velt ghestelt tusschen Paris ende Conflans, daer beede partijen vergaderen zouden omme den finaelen paix te vindene ende maekene.

Een luttel tyts voor de voorscreve bataille, te wetene in de maent van junio LXV, zandt de coninc te Luucke, ende maecte een alliance met hemlieden omme den oorloghe te doene den grave van Charolois ende zynen vadere, also zy daer naer deden.

Gheduerende tvoorscreve bestant, zo quam de coninc Loys te Conflans met xx persoonen by den grave van Charolois, ende maecte de coninc den grave veel schoon samblants van vriendscepe. Welcke de grave overscreef zynen heere ende vadere. Ende dat ghedaen, vraechde de coninc de grave van Charolois ofte hy te Paris commen wilde, hy zoude hem groote chiere maeken. Daer up de grave hem antwoorde dat hy ghezwoeren ende gheloof hadde dat hy in gheen goede steden commen en zoude, tot hy op zyn weder keeren waere. Ende dede den coninc convoyeren tot binnen Paris met zyn archiers, de welcke de coninc gaf vyftich goude croonen.

Den xxv^{en} dach van septembre xiiii^o LXV overleet deser werelt de gravinne van Charolois, dochtere van Bourbon, binder stede van Brussele, de welcke achter liet een eenighe dochtere ghenaempt Marie.

In de maent van octobre daer naer wan de hertoghe van Bourgoingne de stede van Peronne, in de welcke lach de grave van Nevers ende de heere van Sulli, de welcke hy ghevanghen leede int casteel te Bethune.

Den xix^{en} in octobre int selve jaer reysde int lant van Luucke de grave ^{1465.} van Nassau, de seneschal van Henegauwe ende mer andere edelen van den hertoghe van Bourgoingnen, met xvij^o vechtender mannen, in een groot dorp, gheheeten Montenac, ende versloughen daer xxij^o Luuckenaers. Ende en bleeffen van der zyde van den hertoghe maer een archier alleene.

De coninc Loys doe wesende te Paris, ende de princen van Vranckerycke ligghende ontrent der zelve stede met huerlieder heer, zo vergaderden de radsliden van bede partyen. Ende wart daer ghesloten omme ten payse te commene, dat de coninc Loys ordonneren zoude xxxvj persoonen, te wetene: twaelf prelaeten, xij rudderen ende twaelf raedsliden, die de macht hebben zouden hemlieden te informeeren up alle de onghe-regheltheit van den landen. Zo dat doe zekere paix ghesloten wert, by den welcken de coninc recompenseerde ende restitueerde den voornoemden heere elcken tghuent dat hemlieden ghenomen ghesyn hadde. Ende was onder andere de grave van Charolois, by spetiale letteren ghezeghelt, belooft ende ghegheven, voor hem ende zynen hoirs, vrouwen ofte mans van hem commende, van gherechtgher linie, teeweghen daeghe, de citeiten, steden ende stereten van den landen ende heerlichede den coninc toebehoorende up de riviere van der Somme, ter eender zyde, ende ter anderen, als Amyens, Sinte Quintins, Corbie, Abbeville, metgaders tgraefscip van Ponthieu, an dees zyde ende dander zyde van de riviere van der Somme, Dorens, Saint-Riquiers, Crevecœur, Arleux, Monstreau, Crottey, Mortaigne, met alle zynen appertenantien ende dependantien ende alle andere, die hem toebehooren mochten ter causen van der croone, van der riviere van der Somme incluz, treckende naer Arthois, Vlaenderen ende Henegauwe, also wel van zyn conincrycke als van den keyserycke, die hertoghe Philips van Bourgoingnen, zyn oom, hilt ende bezat uut crachte van den tractate van Atrecht. Ende voor de lossinghe die hy daer vooren ghedaen hadde, daer inne ooc begrepen alle de steden staende ontrent de riviere van der Somme, ter zyde waert van zynen conincrycke, de scependommen van de zelve steden in alder manieren, also hertoghe Philips zyn oom die besat, omme danof te ghebruucken by hem ende zyne voorscreven hoirs, mannen ofte vrouwen, commende van hem in gherechter linie, metgaders van den incommen en proffytten van dien, also wel in

1465. demeynen als in beden en subventien, sonder daer inne yet te reserveren, dan alleenlic trouwe ende feaulteitscip, ressort ende souverainetheyt, ende dat ter lossinghe van 11^{em} goude croonen van ghewichte, ende dat, naer zyn doot ende niet eer, danof de grave van Charolois den coninc gaf zyne brieven van verbande, die hy van hem begheerde; ende boven dien dat hy ooc ghebruucken zoude van den graefsece van Boulongne, voor hem ende zyn hoirs, mannen ofte vrouwen commende in gherechtgher linie van zynen lichame, huerlieder leven lanc gheduerende ende niet langhere, daer by den payse van Atrecht alleenlic gheseyt was dat hertoghe Philips, zyn vadere, daer of ghebruucken zoude zyn leven lanc alleenlic. Ende waeren de brieven ghemaect ende ghepasseert onder zynen grooten zeghele den 5^{em} in octobre xviii^c lxxv.

In novembre int zelve jaer quamen de grave van Charolois met zyn gheheele armee, die meerder was dan darmee van den hertoghe Philips, die hy hadde in Vranckerycke, na tlant van Luuck. tWelcke verhoorende de Luuckenaers, ende dat zy in den voorscreven paix van Vranckerycke niet begrepen en waeren, hadden zeere groote vreeze, ende zonden zekere notable ambassaden an den hertoghe Philips, van den welcken zy vercreghen een bestant van xiiij daghen omme te moeghen tracteren van payse. tWelcke bestant ten twee stonden verlanct was totten xij^{em} in lauwe int selve jaer lxxv. Daer de grave van Charolois ziende de slepinghe van den Luuckenaers, reysde met zyn heer int lant van Luucke omme hemlieden te bevechten. tWelcke ziende de Luuckenaers, zonden hem den paix ghemaect ende bezeghelt, zulcx als den hertoghe zyn vadere die begheert hadde te hebbene, ende bedonghen te proffitelicke beteringe vj^{em} gouden guldens te betaelene in zes jaeren, ende dat de hertoghe van Brabant teeuweghen daeghe zyn zoude voocht; mambour ende capitein van den gheheelen lande van Luucke, ten pensioene van 11^{em} goude guldens tsiars.

De voorscreve paix ghemaect zynde, reysde de grave van Charolois naer Boulongne, omme te doen een pelgremaige die hy daer beloofd hadde. Ende commende te Peronne, zo vernam hy dat de coninc Loys een heer opstelde meerder dan hy noyt ghehadt en hadde. By den welcken hy hem niet wel betrouwende in den zelve coninc om zyne groote onghestadiche-
hede, dede alle zynen landen duere uutroupen dat elc hem ghercet mac-

ken zoude op den xv^{en} dach van junio doe eerst commende jehens dIn-
ghelschen, die hemlieden vervoorderen wilden te vallene int hertochdom ^{1466.}
van Normandie. ^{1464.}

Men begonste te delvene in de reye van Brugghe den xvj^{en} van wede-
maent xiiij^e LXVI.

Den eersten steen van der poorters loge in Brugghe was gheleyt by een
joncman, ghenaeamt Jan Nieuwenhove, filius Clais, den xiiij^{en} in ougst
xiiij^e LXVI.

De gouden Andries guldens waeren eerst gheslegghen int selve jaer te
veertich groote tstück.

In den zelven tyt slouch men dobbel placken van vier grooten tstück,
ende enckele van twee grooten met meer ander cleen ghelt, twelcke dede
slaen hertoghe Philips.

Int selve jaer veel ongheloveghen verbrant int lant van Behemen.

Weder twee burchmeesters ten Vryen tzelve jaer.

In de maent van ougst int selve jaer LXVI zo rebelleerden weder die van
Dinant, ende braecken den voorscreven paix. Maer de hertoghe Philips
ende de grave van Charolois reysden terstont daerwaerts met de helft meer-
der heer dan in Vranckerycke ghesyn hadde; ende brachten de selve stede
weder in zyn gheoorzamedede, ende verbranden ende desoleerden de
stede ter eerden. Van daer reysden zy int lant van Luucke den eersten in
septembre, daer zy terstont veele steden ghecreghen, ende trocken weder
voor de stede van Luucke, daer zy zulcke fortse up deden, dat de Luuc-
kenaers bedwonghen waeren zulcken paix metten hertoghen Philips te
maekene als hy selve wilde.

Een claeghelicken brant te Brugghe up de Hoochbrugghe tsnachs den
x^{en} in sporcle xiiij^e LXVI.

Van hieren moeten wy weder keeren in de maent van novembre xiiij^e
LXVI, daer hertoghe Philips doe ghevende was den ambassaden van
Vranckerycke zyne antwoorde up huerliedder propositie binder stede van
Ryssele, hemlieden zeyde te gheven daer zy gheproposeirt hadden, dat
hy den coninc belooft zoude hebben van Hesdin niet te scheidene, voor
dat hy den coninc noch ghesproken zoude hebben; dat hy wilde dat elc
wist dat hy noyent yemande yet belooft en hadde met zynen mont, hy
en hadde dat ghedaen ende vulcommen met zynder macht. Maer zeyde

1464. dat was ghepassyt; nemaer zeyde daer naer al lachende: ic en wil noyt niemande te cort doen, dan de joncvrouwen; ende ic wil wel dat ghy weet ende zegghet mynen heere den coninc dat, als ic laestwaerf van den coninc schiet ende oorlof van hem nam, ic hem doe zeyde dat, indien my gheen andere nootzakelicke nyeumaeren over en quamen, ic van Hesdin niet scheeden en zoude, zonder hem te spreken, indient hem gheliefde. Ende anders en hebbe ic hem niet ghelooft. Ende also ic andere nootzaekelicke tydinghe ontfanghen hadde, die haeste ende myn vertrecken begheerden, zo vertrack ic van daer ende reysde maer twee mylen tsaeghs tot dat ic te Ryssele quam. Dat ghehoort by den ambassaden, persisteerden ten minsten thebbene wedere den voorscreven bastaert van Rubempre, zegghende dat hy den coninc noyt niet en ontseyde. Daer up de hertoghe Philips hemlieden tantwoorde gaf: ghy zecht waer. Ic en ontzeyde hem noyt niet. Maer van alle tghuent dat ic noyt an hem begheerde, hy my noyt en consenteerde, noch van alle tghuent dat hy my belooft heeft, ende zonderlinghe van der ghelofte der plaetsen ende landen, danof hy my belooft hadde de ghebruucsamheyt myn leven lanc. Want zo zaen die ghelooft waeren, hy die my ontrocken ende onthouden heeft. Daer omme nochtans ic niet zeer veel en gheve. Up twelcke meester Pieter de Goux, ruddere ende meestre in de rechten, totten voorscreven ambassaden zeyde: mynheeren, ten hende dattet elc versta, myn heere hier jeghenwordich en houdt alle zynen landen van den coninc niet, nemaer alleenlic thertoochdom van Bourgoingne ende tgraefscap van Vlaenderen ende van Arthois; maer hy bezit daer en buuten andere groote ende schoone heerlicheden, als thertoochdom van Brabant, van Lembourg, van Lucembourg, van Lothier, metten graefscpe van Bourgoingne ende van Henegauwe, van Hollandt, Zeelandt ende Namen; niet min en es hy gheen coninc. Daer up de hertoghe ooc zeyde: ic wil wel dat elc weet dat ic wel coninc gheweest hadde, indien ict hadde willen zyn, zonder verclaeren van wanen, noch hoe. Ende eer drie daeghen zal ic hu breeder antwoorde gheven. De ambassaden dat ghehoort hebbende, vertrocken van daer terstont. Ende de hertoghe screef terstont den coninc zekere missiven, ende zandt hem die by een poursuivant, die se hem drouch. Ende bracht weder antwoorde binnen thien daeghen. Maer thinhouden van dien bleef by den hertoghe.

Den iii^{en} in laumaent xiiii^e lxxiiij overleect deser werelt hertoghe van

Orleans tsynen lxx jaeren; die achter hem liet eenen zône van drie jaeren, ^{1464-1465.} ghe-naempt Loys, ende een dochtere van zeven ofte acht jaeren. Ende was de zelve Kaerle de ghone die doorloghe begonde teghens den hertoghe Jan van Bourgoingne omme de vraeke van der doot van zynen vadere.

Overmidts tquaet ende sobre regement van den coninc Loys, zo vertrack ende vloot van hem Kaerle, hertoghe van Berry, zyn broedere, in Bretaigne by den hertoghe aldaer int beghinsele van maerte lxxiii. Ende maecte daer zekere alliance, by den welken zy den hertoghe van Bourbon, van Calabre, den grave van Charolois ende de grave van Dampmartin sloten hemlieden up te stellene omme te voorziene ten voorscreven sobren ende quaden regemente van den voorscreven coninc Loys. Volghende zekere brieven, die ghescreven by den voorscreven hertoghe van Berry an den vooruoempden hertoghe Philips, zo dede de zelve hertoghe Philips vergaderen binnen der stede van Bruessele de drie staeten van zynen landen, den xxiii^{en} dach van april lxxv, ende sloot aldaer dat hy upstellen zoude de meeste armye die noyt ghehadt en hadde, danof hy den grave van Charolois thoost maeken zoude, omme den voorscreven hertoghe van Berry te helpen teghens den coninc Loys, ende te voorsiene tsynen sobren regemente. Ende stelden hemlieden uppe te dien fine als ghealieerde de grave Loys van St-Pol, met zyne drie zonen, Jacob van St-Pol, zynen broedere, de heere van Ravestain, mer Anthuenis, bastaert van Bourgoingne, mer Baudewin, zynen broedere, ende meest alle de rudders ende edele mannen van Arthois, Boullonnois, Henegauwe, Vlaenderen, Brabant, Hollant ende Zelant. Zo dat zy waeren meer dan xxiii^m vechtender mannen, te wetene: xiii^e lancen, vii^e archiers, voetboochschutters, handboghcn ende andere, daer inne niet begrepen en waeren die van Bourgoingne, die up hem zelve wel waeren vj^e lancen.

Alle dese voorscreve ghealieerde van den hertoghe van Berry reysden naer Paris, ende deden zo vele, zo met brugghen te maeken als andersins, dat zy Paris beleyden. De welcke stede ghesommeirt zynde, verzochten drie daeghen omme den coninc de zelve sommatie te signiffieren. (Welcke de coninc verstaen hebbende, reysde met haesten naer Paris. Ende daer zynde, zandt by den ghealieerden van den voorscreven hertoghe van Berry, ende vercrech bestant voor zekeren corten tyt, hanghende den welken plaetse gheassigneert wert tusschen Paris ende Conflans; ende

1465. aldaer een schoone tente ghemaect, omme de ghedeputeerde te vergaderen van der eender zyde ende van der andre omme eenen goeden middele van payse te vindene. Nietmin de coninc vreesende de grave van Charolois, maecte alliantie met die van Luucke jeghens den grave van Charolois, ende beloofde hemlieden te zendene twee hondert lancen. Ende de zelve van Luucke anders niet wetende, de zelve grave en hadde den stryt verlooren ende versleghen gheweest te Montlherry, reysden uut Luucke met grooter macht ende maecten toe een personaige diese cleedden met zyne wapenen, ende droughen dat tot by Bouvines, een stede toebehoorende hertoghe Philips, zynen vadere, ende hinghen dat also an de galghe, roupende alzo totter stede: ziet daer uwen hertoghe, de valschen verrader. Hy zeyde hem zone van uwen hertoghe; maer hy looch, ende was een vilain bastaert, ghewisselt in zyn jonghe daeghen in de stede van den zone van den heere van Heynsberghe, onsen bisscop.

Nu moeten wy weder keeren daer de coninc voor Paris zynen pays maecte metten hertoghe van Berry ende zyne ghealieerde, ende verclaessen wat recompencie hadden de voorscreven ghealieerde: eerst de recompensie van den hertoghe Kaerle es hier vooren verclaert, ende volght hier naer thinhouden van den brieven die den coninc Loys hem danof gaf, twelcke men heet het contraict van Conflans:

Loys, etc., by den raede, advis ende deliberatie van onsen broedere van Normandic, van onsen zeere lieve ende gheminde neven de hertoghen van Bretagne, van Calabre, van Bourbon ende van Nemours, de grave van Mayne, van Berry, van Arminac, van den lieden van onsen grooten rade van onsen parlamente ende andre notable mannen van onsen conincrycke, so hebben wy over ghegheven ende ghetransporteirt, gheven over ende transporteren, by desen jeghenwoordeghen, onsen voorscreven broedere ende neve den grave van Charolois, in consideratie ende recompensie van den ghetrauwen dienste by hem ghedaen, omme dat hy ooc liberalic ende vulcommelic gheaccordeert heeft, in alzo verre alst in hem gheweest es, ende hem te vullen heeft gheemployeert by onsen voorscreven broedere ende andere van onsen bloede, ten appointemente van der voorscreven twisten ende ten paise voor hem ende zyne voorscreve erfghenamen, mans ende vrouwen van hem commende in gherechtgher lynie teeuweghen daeghe, de citeyten, stede ende stercten, landen ende heerlicheden

ons toebehoorende up de riviere van der Somme, ter eender zyde, ende ^{1465.} ter andere Amiens, Ste-Quintins, Corbie, Abbeville, metgaders tgraefscap van Ponthieu, an beede zyden van der riviere van der Somme, Dorlens, St-Ricquier, Creveccœur, Arleux, Monstreul-le-Crottoy ende Mortaigne, met zynen toebehoorten, ende alle andere die ons toebehooren moeghen ter cause van onser voorscreve croone van der voorscreve riviere van der Somme incluz, treckende ter zyden van Arthois, van Vlaenderen ende van Henegauwe, alzo wel van onsen conincrycke als van den keyserycke, de welcke onse voorscreve oom van Bourgoingne onlanx hilt ende ghebruucte by middele van den tractate van Atrecht, ende voort lossen van der belastinghe die wy daer of ghedaen hadden; daer inne ooc begrepen, alzo verre alst aengaet de steden staende up de zelve riviere van der Somme ter zydewaert van onsen conincrycke, de roeden ende scependommen van dien in alder vormme ende maniere als onse voorscreve oom herzoghe Philips, zyn vadere, die hilt ende ghebruucte, omme danof te ghebruucken by onsen voorscreven broedere ende neve, zynen hoirs ende naecommelinghen, mannen ofte vrouwen commende van rechter linye, ende van alle den profficten, baten ende incompsten, alzo wel van dien als van de demeynen, beden ende subventien gheordonneirt omme doorloghe ende ooc upzettinghe ende andere emolumenten, hoedanich die wesen moeghen, alzo onse voorscreve oom dede, zonder eenichseyns yet daer inne te behouden, dan alleenlic hommaige, ressort ende souveraintheyt. Welck transport wy ghedaen hebben ende doen ter lossinghe van 11^{em} gouden croonen, goedt van'goude ende van ghewichte, nu ter tyt loop hebbende. De welcke lossinghe wy noch onse naercommers niet en zullen moeghen doen van onsen voorscreven broedere ende neve zyn leven lanc ghedurende. Nemaer zullen wy ende onse hoirs dat alleenlic moeghen doen van de hoirs van den voorscreven onsen broedere ende neve commende van hem in rechter lignie, die de zelve landen houden zullen, midts hem betaelende teender reyse de voornoempde somme van 11^{em} goude croonen. Omme de versekerthede van welcker lossinghe onse voorscreve broedere ende neve ons gheven zal zyne opene letteren in behoorlicke vorme. Ende willen ende verstaen dat de zelve onse broedere ende neve ende zyne herfghenamen van hem commende ende die de zelve landen houden, zullen moeghen stellen ende ordonneren vulcommelic ende thaer-

1465. lieder gheliefte alle officiers, dient noodt wert. te stellene ende te instituerene aengaende de demeynen van der voorscreve citheyten, steden, landen, etc., ende dat dandre officiers nootzakelic zynde omme de coninclycke rechten, beden ende subventien, die by ons ende onse naercomers gheinstitueert zullen zyn, ter nominatie nochtans van onsen broeder ende neve ende van zyne erfghenamen, omme die te stellene ende te heffene, alzo men dat gheploghen heeft te doene by tyden van onsen voorscreven oom van Bourgoingne ende zo hy dit hilt ende bezat.

Bet voorts zo consenteerde de zelve coninc den grave van Charolois, zonder eenichsiens te derogieren, den voorscreven tractate van Atrecht te ghebruucken by hem ende zyne manhoirs, huerlieder leven lanc gheduerende, tgraefscip van Bouloigne, ende beloofde te recompenseren den ghenen die daer recht an pretenderen mochten ofte zouden moeghen.

Ende boven dien gaf hy hem gheheelic vry ende vulcommelic van aldoe de casteelen, steden, casselryen ende proostien van Peronne, Mondidier ende Roy, met allen hueren toebehoorten, onbelast van alle renten, commeren ende lasten, in zulcken ende ghelycken rechten als die ghegheven ghesyn hadden ende ghetransporteert den voorseyden hertoghe Philips, zynen oom, by den tractate van Atrecht, omme die te houden ende ghebruucken in alder manieren, zo dat int zelve tractaet verclaerst staet; belovende den grave van Nevers te recompenseren van den rechten dat hy daer anne pretendeerde.

Gaf ende transporteerde hem ooc voorts, voor zynen hoirs ende erfghenamen, teeuweghen daeghe ende in eeuweghe erfvenesse, tgraefscip van Guynes, met zynen toebehoorten ende appendentien, omme danof by hem ende zynen erfghenamen teeuweghen daeghe te ghebruucken, met alle den rechten, prouffytten ende emolumenten, alzo wel domeynen als beden ende ommestellinghen, als van alle andere; belovende te recompenseerene den heere van Croy ende andere diere recht anne zouden willen ofte moeghen pretenderen.

Ende waeren de brieven ghegheven te Paris onder zynen grooten zeghele, den v^om van octobre XIII Lxv, ende ghepasseert int parlement den xj^{en} van den voorscreven maent ¹.

¹ Les lettres originales sont publiées dans : le Recueil de Léonard, t. I, p. 64; Monstrelet, t. II,

fol. 122; Dumont, *Corps dipl.*, t. III, part 1, p. 555, et *Mémoires de Philippe de Commines*, preuves.

Noch boven al dies voorscreve es, zo augmenteerde de coninc den grave ^{1465.} van Charolois totter heerlicheneden voorseyt der prostien van Vimeu, Beauvoisis ende van Terloy, omme te schuwen questien ende ghescillen die zouden hebben moeghen rysen tusschen de officiers van den coninc ende die van den grave, omme dat de zelve prostien gheinsclaiveert waeren int balliusscip van Amiens; ende datte den xiiij^{en} dach' van der voorscreve maent van octobre int voorscreve jaer LXV al begrepen in den voorscreven paix.

By den zelve payse was den grave van Dunoix ghegheven, in recompentie, ende weder gherestitueirt alle zyne landen ende heerlicheneden die den coninc hem ghenomen hadde.

Insghelycx was den grave van Dampmartin gherestitueirt zyn graefscip van Dampmartin ende alle zyne andere goedinghen.

Van ghelycken den grave van Armignac de zyne.

Den hertoghe van Bourbon alle zyne steden, plaetsen ende heerlicheneden, ende boven dien in recompentie een pensioen van c^m francken ter causen van den huwelicke van zynen wyve, die zustre was van den coninc; ende voorts dat hy capitein zyn zoude van den lieden van oorloghe van der ordonnantie van den coninc.

De hertoghe van Calabre ii^{cm} croone, omme te vercryghen teonincrycke van Naples ende boven dien last hebben van xv^e lanchien, by der ordonnantie van den coninc.

De hertoghe van Nemours dat hy capitein zoude zyn van ii^e lanchien.

De grave van St-Pol dat hy connestable zoude zyn van Vranckerycke, ten welcken fyne de coninc zelve hem tzweert in de handt gaf.

De hertoghe van Berry, eeneghe broedere van den coninc, dat hy hebben zoude, voor zyn partaige van teonincrycke van Vranckerycke, thertochdom van Normandie, voor hem ende zyn manhoirs naer hem, also zyn voorders dat ghehouden hadden, ende dat die van Bretagne ende van Alencon huerliedder hertochdom houden zouden van den hertoghe van Normandie, zo zy gheploghen hadden van doene.

Dat ooc de coninc nemmermeer eeneghe van den voorscreven princen bedwingen en zoude in huerliedder persoonen by hem te commene, omme wat bevel hy hemlieden zoude moeghen doen, uutghedaen dat zy vulcommen zouden tghuent dat zy by huerliedder feauteytscip waeren ghe-

1468-1468. houden te doene. tWelcke de coninc ende de voorscreve princen elcanderen zwoeren ende beloofden.

Ende dat alle de steden ende stercten, die van ymande ghenomen gheweest hadden, weder zouden gherestitueert werden den ghenen up wien die ghenomen gheweest hadden.

Int zelve jaer, als sinte Lievin van Houtthem quam, zo wert hy ghedreghen duer Sinte Nielaus kercke, aldaer men hem neder stelde voor tcruse van sinte Nielaus cappelle. Ende ghinghen die van Ghendt omme werpen tkeilloothuus up de Coorenmart. Ende dat ghedaen, droughen de fierte van sinte Lievin up de Vriendachmart, aldaer zy bleven dien gheheelen dach ende nacht, dat de hertoghe doe daer quam, die met hemlieden zo sprack dat zy den zant droughen Sinte Baefs ende dat elck naer huus track.

Den xij^{en} in junio xiiii^c lxvij, up eenen vriendach, wort hertoghe Philips, vadere van den grave van Charolois, ziec ende gheduerde hem de ziecte tsmagndaechs daer na, xv^{en} van der zelve maent, dat hy deser werelt overleedt, tusschen den ix ende thien hueren van den avonde. Ende wart tanderdaechs daer na tusschen ten vier ende vyf hueren naer den noene zyn lichame begraven tSinte Donnaes, tot dat men voorzien ende gheordonneert zoude hebben om hem elders te vervoeren daert hy in zyne levenc gheordonneert hadde.

Den xxj^{en} dach der zelve maent dede men zyn uutvaert in Sinte Donnaes kercke, daer hy begraven was.

tVernieuwen van der processie ten Damme metten cruse den eersten in ougst lxvij.

Die van Luucke wonnen de stede van Hoye in septembre tselve jaer.

Meester Anthuenis Hanneron wiert proost van Sinte Donnaes in Brugghe den xxiiij^{en} van decembre lxvij. Hy dede zyn entree xxiiij^{en} lauwe daer naer.

Hertoghe Kaerle quam in Brugghe als heere van den lande, ende dede zynen eedt den ix^{en} in april xiiii^c lxvij.

Het hospitael van Ryssele verbrande den xj^{en} der zelve maent.

Hertoghe Kaerle hielt zyn Toison te Brugghe in Onser Vrouwe kercke, den vj^{en} in meye xiiii^c lxvij.

Messire Jacques de Bourbon starf te Brugghe, den xxij^{en} in meye int 1468. zelve jaer, ende was begraven bin den choor van Sinte Donnaes kercke.

Vrauwe Ysabeau, hertoghe Philips weduwe, leyde den eersten steen van den cloostere van den Observanten buiten Brugghe den xxiiij^{en} wedemaent xiiij^c lxxviii.

Hertoghe Kaerle dede ondertrauwe met Margriete voorscreve ter Sluus, den xxvij^{en} der zelve maent ¹.

Up den ij^{en} in hoymaent hertoghe Kaerle trauwede vrouwe Margriete ten Damme, int zelve jaer.

De voorscreve brout quam te Brugghe up den zelve dach, ende men hilt de bruloft zeere costelic met joustementen, met bancketten ende anders.

Mer Adrian van Borssele, heere van Breedam, starf te Brugghe den vj^{en} in hoymaent xiiij^c lxxviii.

Generaelen paix tusschen Lodewyck, coninc van Vranckerycke, ende hertoghe Kaerle, ghesloten ende ghezwooren up sinte Donnaes dach xiiij^c lxxviii.

Int zelve jaer reysde de coninc Loys in pelgrimaige tOnsser Vrouwe te Halle in Brabant. Ende int wederkeeren quam de maere by den hertoghe Kaerle van Bourgoigne, die in meeninghe was ende ghereet te ghaen ligghen voor de stede van Luucke, aldaer de coninc Loys met hem reysde. Zoo ooc deden de heeren van Bourbon, van Lyon, van Beaujeu ende den bisscop van Luucke, alle ghebroeders. De welcke bisscop by den hertoghe van Bourgoingnen ghecommen was uutler stede van Luucke, omme te wetene of hy eenich goedt appointment zoude connen vinden omme die van Luucke, presenteerende den hertoghe de stede ende alle huerlieder goedinghen binder stede, behoudens huerlieden lyf alleenlic. tWelcke de hertoghe niet doen en wilde; maer zwoer dat hy niet uphouden en zoude, hy en hadde van hemlieden tzynen wille. Ende behilt by hem den voorscreven bisscop, volghende den welcken hy den naestlaetsten van octobre xiiij^c lxxviii tusschen den ix ende x hueren de stede dede bestormen, daer zy inne clommen, zonder eeneghe resistentie. Ende quamen binder zelve stede de coninc Loys ende alle de voorscreve heeren. Ende wart al doot

¹ Ce mariage fut célébré le 2 juillet 1468.

1468-1470. ghesleghen datter inne was, oude mans, jonghe mans, vrouwen ende kinderen, priesters, vrouwen die begort waeren. Ende dat al ghedaen, reysde de coninc naer Senliz ende te Compiegne, daer hy dede vergaderen alle zyne raedslieden van den parlemente ende van den rekeninghe, den welken hy te kennen dede gheven alle tghuent dat hy den hertoghe beloofte ende ghegheven hadde. tWelcke begrepen ende ghespecifiert stont in tveentveertich articlen van den voorseyden payse; hemlieden te kennen ghevende dat zynen wille zoo was, dat zy dat al vulcommen zouden, ende den hertoghe dat interineren zoude, zonder eeneghe zwaerichede, up zekere groote pynen, die hy mondelinghe zelve noemde. Ende was den zelve paix openbaerlic uutgheroupen binder stede van Paris tsaterdaechs den xix^{en} in novembre int zelve jaer xiiii^c lxxviii.

In decembre int zelve jaer zandt hertoghe Kaerle zyn ambassaden te Paris omme dexpedie van zyne brieven, de welcke zeere hooghelic ghefestoyeert waeren. Ende waeren de zelve brieven gheexpediert by alle de hoven van Paris, also de coninc dat gheordonneert hadde.

De nieuwe Sint Jacobs kercke in Brugghe was ghewyct den xix^{en} in maerte xiiii^c lxxviii.

Hertoghe Kaerle ontling de ordene van den coninc van Inghelant, te wetene de gartier, binnen der stede van Ghendt, den iiiij^{en} in sporele lxxix.

Ten zelve tyden de heere van Culenburch trouwede joncvrouwe Jhane de la Roche, filia mer Anthuenis, de bastaert van Bourgoingne, te Brugghe, den xxv^{en} in sporele lxxix.

Mer Adolf van Cleve, heere van Ravestain, trouwede de weduwe van den heere van Bredam, hertoghe Philips bastaerde dochtere was, den xxj^{en} van wedemaent xiiii^c lxx.

Ten zelve tyde was hertoghe Kaerle in dangier van vergheven te zyne; maer het quam uutte.

Coninc Eduwaert van Inghelant quam te Brugghe, als verdreven van den heere van Warwyc, anno xiiii^c lxx.

Sinte Bonifacius was alsdoe verfierteert tOnser Vrouwen in Brugghe.

Saterdaechs, den laetsten in wedemaent xiiii^c lxx, ghelach de coninghinne, int casteel van Amboise, van eenen zone ghenaept Kaerle.

Ten zelve tyden zo was den paix ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke ende den hertoghe van Bretagne. Den welcken ghemaect

zynde, zandt de hertoghe van Bretaignen zynen ambassadeur by den voorscreven hertoghe Kaerle, ende zandt hem wedere zyne bezegheldhede van der ailiancie die zy onderlinghe hadden; daer of de hertoghe van Bourgoingne zeere tonvreden was, zonderlinghe als hy verstont van tselve accordt tusschen den coninc ende den hertoghe van Bretaigne. 1470-1472.

Den xxvij^{en} in lauwe in tselve jaer LXX, up eenen zaterdach, track de coninc van Paris naer Senliz, Compiengne ende daer ontrent, daer den meesten deel van zynder artillerye lach, omme de oorloghe te doene den hertoghe van Bourgoingne.

Den coninc Eduwaert van Inghelant verdreven zynde als vooren, creech weder doverhandt in Inghelant anno XIIIe LXXJ.

Int zelve jaer was de heere van Warwyc verslegghen in Inghelant.

Up den derden dach van septembre XIIIe LXXJ was in Brugghe rynssche most.

Up den derden van novembre was ghewyct de nieuwe choor van Sint Jacobs kercke in Brugghe anno XIIIe LXXJ.

Den xvij^{en} in decembre int zelve jaer starf vrouwe Ysabeau, hertoghe Karels moedere, ende wiert begraven te Dijoeng.

Den xvij^{en} in april XIIIe LXXJ was den brant int casteel van Male, daer de hertoghe ende vrouwe Margriete sliepen.

In dit jaer begonste men eerst te vierne sinte Bonifacius dach te Brugghe.

Den ix^{en} van wedemaent XIIIe LXXJ zandt hertoghe Kaerle belegghen de stede van Noyelle, daer inne laeghen van sconincx weghe vyf hondert archiers. Ende wart de zelve stede besloten te beclimmen tot sanderdaechs, te vyf hueren van den morghenstonden, dat die van binnen uut quamen by den bastaert van Bourgoingne om appointment. tWelcke zy vercreghen. Maer omme dat zy huerlieder woort ende huere geloften niet en hilden, zo wart de stede bespronghen ende ghewonnen, ende al doot gheslegghen datter inne was, zonderlinghe in de kercke, daer zy ghevloden waeren. Zoo dat men daer een alfven voet diepe int bloet ghing. Ende wart de capitein ende zekere andere die ghevanghen waeren sanderdaechs ghehanghen.

Van daer reysde hertoghe Kaerle voorts tsondaechs xiiij^{en} van de voorscreve maent voor de stede van Roye, daer inne laeghen veerthien hondert archiers, daer of capiteinen waeren de heeren van Beauvais, van Mouy,

1472-1473. Rembempre ende andere; de welcke hy zo bestormde, dat zy hemlieden up gaven tsdysendaechs daer naer xvj^{en} van der zelve maent up de noene; ende lieten daer huerlieder harnasch ende habillementen van oorloghe, ende ghinghen uutte al bloot in huerlieder wambaysen met een witte roede in huerlieder anden.

In de maent van septembre int selve jaer was een zeker bestant ghe-maect, daer inne begrepen waeren de vrienden ende ghealieerden van den hertoghe van Bretaignen, te wetene: de hertoghe van Bourgoingne, de keyser van Roome, de coninc van Inghelant, de coninc van Schottlant, van Portugal, van Spaignen, van Arragon, van Cecilie ende andre tot in ghetaele van zevens.

In de maent van julio xiiii^e LXXIIJ starf Franssois, hertoghe van Berry, sconinx Kaerle zone van Vranckerycke ende broeder van den coninc Loys ¹.

In de zelve maent van julio (1473) was gheordonneirt te houden eenen grooten raedt binder stede van Sentliz, tusschen den lieden van den coninc ende van den hertoghe Kaerle van Bourgoingne, omme te vereeneghen van huerlieder differenten. Ende zandt aldaer den coninc de grave van Damp-martin ende diverssche andere groote heeren, die aldaer bleven verbey-dende tot half ougst LXXIIJ, zonder yet te doene.

Ten zelve tyden stelde uppe hertoghe Kaerle van Bourgoingne een groote armee, daer hy mede reysde int hertochdom van Geldre.

Bisscop Willem Fillatre, bisscop van Doornicke, starf in Brugghe den xxij^{en} in ougst LXXIIJ.

Een groote brant te Brugghe in de Ledertauwers straete, vij^{en} septem-bre. tSelve jaer eender ghelycken grooten brant te Curtricke, ende wat daer te vooren tot Camerryk.

Men zanc eerst *Salve Regina* savens naer Complie, ten Frere Mineuren in Brugghe.

Den burch van Brugghe was begonnen nieu te vercalstiden de xvj^{en} in ougst tselve jaer.

tSelve jaer dede de hertoghe Kaerle zyn intree te Trieren.

¹ Le chroniqueur établit ici une confusion de dates et de noms. Charles, duc de Berri et de Guienne, mourut le 28 mai 1472.

Men begonste eerst, tSinte Donnaes, tsavens te ludene den in de- 1473-1478.
cembre tselve jaer LXXIIJ.

tLichaem van den hertoghe Philips war vervoert uut Brugghe in Bourgoingnen met state, den laetsten in decembre XIII^c LXXIIJ.

Hertoghe Kaerle ordonneerde een parlement in de stede van Mechele, int selve jaer binder maent van lauwe.

Alsdoe zo was gheconsacreert, te Mechele, bisscop van Doornicke, Ferricus van Clugny.

In de maent van april XIII^c LXXIIJ maecte de coninc van Vranckerycke, om bloetstortinghe te schuwene, een bestant van een jaer metten hertoghe Kaerle, zynen viant, dat henden zoude den eersten van april LXXV.

Int zelve jaer track hertoghe Kaerle voor Nuusse, daer hy by een jaer lanc lach. Ende hadde bataille by den keysere van Roome. Ende wart daer naer een accoord ende paix ghemaect tusschen den keysere ende den hertoghe Kaerle.

Int zelve jaer waeren te Brugghe gheslegghen placken met twee leeuwen te vier grooten tstick, ende met een leeuw te ij grooten.

Int jaer XIII^c LXXV waeren de scepenen ghecooren, up Onser Vrouwen dach, binder stede van Ghendt by de oude wethouders, midts dat de commissarissen niet en quamen.

Int zelve jaer track hertoghe Kaerle na Zwitserlandt, daer hy veel schade ontfinc.

In de maent van julio LXXV vertrack hertoghe Kaerle van Nuusse. Ende warter een bestant ghemaect tusschen den coninc Loys ende den zelve hertoghe Kaerle, in octobre LXXV, omme ix jaeren tyts, beghinnende den xiiij^{en} in septembre int zelve jaer LXXV, ende hendende ten ghelycken daeghe anno XIII^c LXXXIIJ.

By den zelve bestande was besproken, tusschen den coninc ende den hertoghe van Bourgoingne, dat de zelve hertoghe den coninc ofte zyne ghecommitteerden leveren zoude den connestable van Vranckerycke, mer Lodewyc van Lucembourg; also hy dede in de maent van novembre int zelve jaer, in anden van den admirael van Vranckerycke, den bastaert van Bourbon, ende diverssche andre van de ghedeputeirde van den coninc. Ende wart by hemlieden voorts ghelevert int casteel de Bastille. Ende wart zyn proces ghemaect, ende daer naer gheexecuteert up de Mart ter Greve

1476. te Paris openbaerlic, den xix^{en} van decembre int zelve jaer xiiii^c lxxv, ende wart begraven ten Franssiscanen aldaer.

Den ij^{en} van maerte, up eenen zaterdach int zelve jaer, de hertoghe Kaerle ghewonnen hebbende de stede van Grantson ende noch twee kasteelkins, quamen de Zwitschen en versloughen wel xvj ofte xviii^m mannen, also Monstrelet zecht in zyn laetste volume fol. iii^c xxii.

tKint van Trenten, ghenaept sinte Simoen, was ghepassyt by den Jueden op den Goeden Vrydach xiiii^c lxxv.

De nieuwe kercke ende tkerckhof van den Observanten buiten Brugghe was ghewyet den xxix^{en} in wedemaent tselve jaer lxxv.

tSelve jaer die torren ghemaect te Brugghe an Sinte Bazelis kercke.

tHuis van de Calloote was ghemaect te Brugghe up den Braemberg in decembre anno xiiii^c lxxv.

Meester Pieter Bogaert wiert ghestelt deken van Sinte Donnaes in Brugghe, den laetsten in april xiiii^c lxxv ¹.

Meester Guillame Hugonet, cancellier van Bourgoingne, was gheerft in de heerliche van Middelburch in Vlaenderen, naer toverlyden van mer Pieter Bladelin, xx^{en} wedemaent in tselve jaer.

In de zelve maent beleyde hertoghe Kaerle een cleen stedeken ghenaept Morat. Ende den xxij^{en} der zelve maent quam aldaer de hertoghe van Loreine met zeker ghetal van Zwitschen, ende versloughen davangaerde van den voornoemden hertoghe Kaerle ². Ende deden zo veele, dat de hertoghe Kaerle vertrac ende sauveerde hem te Joigny. In welcken slach bleven wel xxij duust vij^c mannen, zo Monstrelet schryft in zyn laetste volume in de tweetste zyde van den iij^c xxxiiij^{en} blade.

De hertoghe van Loreine ghinc van daer met veertich duust mannen belegghen de stede van Nancy, daer inne laeghen x ofte xij^c lieden van oorloghe van den hertoghe Kaerle, die de zelve stede weder opgaeven by compositie, behoudens lyf ende goedt.

De hertoghe Kaerle doen wesende in een stede ghenaept Rivieres, by Salm in Bourgoingne, de nieumaeren hebbende, quam weder belegghen de voorscreve stede van Nancy. tWelcke hoorende den hertoghe van Loreine, track ook in Zwitschenlant om volck ende omme tsiege te lichtene.

¹ Il fut élu le 30 avril 1476, selon Sanderus.

² La bataille de Morat eut lieu le 22 juin 1476.

De zelve hertoghe van Bourgoingne de voornoemde stede alzo bevant ^{1475-1476.} hebbende dat zy niet meer te eeten en hadden ende dat zy benaut van honghere in compositie ghestelt hadden omme hemlieden over te gheven in anden van den hertoghe, so quam tsondaechs, up den derthien avent ^{ven} januario XIIIe LXXVI, ende arriveerde aldaer de voorscreve hertoghe van Loraine met xij ofte xiiij duust Zwitsen, omme tsiége te lichtene. De welcke bevacht de hertoghe van Bourgoingne, die den strydt verloos, ende de zelve hertoghe daer verslegghen. Ende, naer dat de bataille gheschiede was, onder de dooden ghesocht ende ghevonden, wiert ghekent by zesse teekenen, teerste by zyne tanden die hy boven in zyn hoofd verloren hadde by eenen val, tweetste by eender cicatrice van een wonde, die hy ontfing in den slach van Montherry in de rechter zyde van zyn kele, derde an zyne langhe naghelen, vierde an een wonde die hy hadde in zyn schouder, vyfste an een fistele die hy hadde int hinghenesse van zynen buick ter rechter zyde, ende tseste an eenen naeghele an zynen voet die inneghecrompen was, alzo dat seyde zyn camerline ende grooten bastaert mer Olivier de la Marche, zyn capellaen, ende meer andere ghevanghenen van den hertoghe van Loraine. Ende wart begraven te Nancy.

Int zelve jaer was de hertoghe van Gheldere ghehaelt te Curtricke, daer de hertoghe Kaerle hem hadde doen legghen int casteel ghevanghen. Ende wart ghebrocht by vrouwe Marie, die sichtent int hof by haer bleef.

Meester Gillis Baerdemaekere, frere mineur, was te Brugghe ghesacraert bisscop van Sarepten int zelve jaer XIIIe LXXVI.

Int scependom van LXXVI, te wetene Roelandt van Wedergraete, voorscepene van der kuere, ende mer Gheraert Triest van ghedeele, bezwoer de prinsesse Marie, eeneghe dochtere van den voorscreven hertoghe Kaerle, noch jonghe maecht wesende van twintich jaeren, tlandt van Vlaenderen, naer tinhouden van den payse van Doornicke. Ende wart by haer den voorscreven van Ghendt weder ghegheven alle huerre oude rechten, ende alle nieuwe verbanden ende constraincten, die te vooren ghemaect hadden ghesyn by den voorscreven wylen hertoghe Philips ende hertoghe Kaerle, quiete ghescholden ende te niuten ghedaen.

Binnen twee daeghen daernaer, op den Vastenavont, worden weder nieuwe scepenen ghecooren ende doude verlaeten by commissaresen, alzoo men pleecht te half ougste, ende de nieuwe dekings ghecooren ende nieuwe

^{1476.} ghezwoorne van alle neeringhen. Zoo datter gheene van den ouden eede an en bleven. Ende wart ghemaect voorsepene van der kuere heer Jan van Ravensschot, ende van ghedeele, heer Roelant de Baenst.

In dit scepdom wort ghevanghen, ten verzoucke van den vier leden slands van Vlaenderen, mynheere van Humbercourt, grave, mynheere de cancellier, mynheere de protonotaris, ende gheleyt in sGravensteen.

Corts daer naer wart ghevanghen Pieter Hueribloc, meester Philips Serssanders, meester Pieter Bauwins, Roelant van Wedergrate, Jan van Poucke ende Olivier de Grave, ende int Sausselet gheleyt.

Ten zelve tyden trocken de neeringhen in huerlieder huusen, ende ligghen al ghewapent tot dat de voorscreve zes persoonen van deser stede onthoofte waeren. Ende doen trocken zy uutten wapenen.

Binnen eender maent daer naer trocken zy weder ter Marct metten bannieren, ende deden onthoofden myn voornoemde heere van Humbercourt, mynheere den cancellier ende mer Jan van Melle.

Doe quam de voorscreve vrouwe de prinsesse ter Marct up thoochuus, ende begheerde een ghemeen uitvaert, die haer gheerne gheconsenteert was. Ende doe trocken zy thuuswaert van der Marct up den witten donderdach.

Up den vij^{en} in maerte xiiii^c lxxvj was te Brugghe gheschuert het calvel. Ende die van Brugghe trocken weder in de wapenen up huerlieden huusen.

Die van den Vryen waeren onder die van Brugghe, zonder let zynde, den eersten van april lxxvj.

Heer Clays Plante, abdt van den Eeckhoutte, overleet den eersten aprilus lxxvj. Ende abdt Philips van der Beerst wiert abdt daernaer.

Marie van Bourgoingne dede haer intree te Brugghe den v^{en} van april paeshavent xiiii^c lxxvj.

Die van Brugghe ghinghen staen ter Marct met haeren bannieren den x^{en} in april.

Den xv^{en} in april daernaer de quaden dicendach te Brugghe.

Den xvij^{en} der zelve maent vrouwe Marie van Bourgoingne bezwoer de stede van Brugghe.

Doe cooren zy by de neeringhen, ende trocken uitte met huere casselrie. Ende cooren den hertoghe van Gheldre voor huerlieder capitein. Ende

trocken tot Meenen. Ende daer quamen die van Brugghe, ende trocken van daer alle tsamen ligghen te Spiere ¹, omme dat de Franssoisen binnen Doornicke commen waeren, trocken ende liepen dickwils tot voor de stede van Doornicke sprinckreysen doen. Zo dat zy ten laetsten, als zy ontrent zeven weken hadden gheleghen, leedese de heere van Gheldre te Pont-à-Ronne ², twelcke zy al te nieuten deden. Ende quamen weder te Spiere waert, niets quaets bemoedende. Maer onder weghe wert de heere van Gheldre, die achter int heer quam metten peerdevolcke, met andere doot gheslegghen van den Franssoisen, ende ghevoert te Doornicke. Daerof tgheheele heer zeere drouve was. Ende en wisten niet hoet zo bycommen mochte, ende dat hem de peerden ontreden waren, duchtende alle ver-raden te wesen. Ende braken uppe, ende quamen thuuswaerts. tWelcke ziende, de Franssoisen deden veele quaets ende schade int land.

1476-1478.

Den xvij^{en} meye daernaer (1477) wiert onthoofd te Brugghe Jan Bar-basaen.

In wedemaent daernaer de coninck van Vranckerycke creech Avenes.

Den eersten in hoymaent tselve jaer, de bisscop van Doornicke, Ferricus ghenaept, was ghevanghen te Brugghe.

Int jaer xiiii^c lxxvii sdonderdaechs naer half ougst quam Maximiliaen, zone van den keysere Frederic, binnen der stede van Ghendt met groot ghetal van groote heeren ende mannen van wapenen, ende trauwede de voorscrevene hertoghinne, vrouwe Marie.

Den laetsten in ougst was ghewyct tlooster van den Collette-zusteren in Brugghe.

Ontrent dees tyt was een bestant tusschen den coninc van Vranckerycke ende hertoghe Maximiliaen, nemaer een quaet bestant.

tSelve jaer twater liep over de vesten van Brugghe in den burg.

Men ordonneerde dat elck mensche gheven zoude den c^{sten} penninck van zynen goede. Nemaer corts was tselve verandert anno xiiii^c lxxvii.

Hertoghe Maximilian hilt zyn Toyson te Brugghe, binnen der kercke van Sint Salvators, den laetsten in april xiiii^c lxxviii.

In dit Toyson was hertoghe Maximilian ruddere gheslegghen by mer Adolf van Cleven, heere van Ravestain.

¹ Espierres.

² Il faut lire probablement : Pont-à-Rieux.

1478. Alsdoen was ruddere gheslegghen meester Jan de la Bouverye.

In deze tyden brack coninc Loys int Westlant, ende dede aldaer veele schade gheduerende totten den anderen zomere, dat hertoghe Maximilian doe een uitvaert begheerde. tWelcke hem zeere gheerne gheconsenteert was. Ende track daermede jegghens den coninc met grooter macht. Zo dat de coninc achterwaerts deysde tot Atrecht.

Ende wart ten zelven tyden een bestant ghemaect tusschen den coninc ende den aerdshertoghe Maximilian.

Int zelve jaer, te alfougst XIIIe LXXVIII, bleven de kiesers zittende tot tsanderdachs Onser Vrouwen dach eer zy de wethouders ende huerlieder kuere utgaeven.

Int zelve jaer begonste een wapeninghe jegghens de wet ende de drye leden van der stede. Ende waeren upzetters de lynewevers, de smeden ende de muelenaers, met meer andere. Ende worden wederstaen by de heeren ende by wetten an de Veebrugghe. Ende daer wasser doot gheslegghen ende ghequest, verjaecht, ghebannen ende veele onthooft, alzo wel in Brabant als elders, daer zy ghevloden waeren als hier te Ghendt, zonder in Zeelant. Daer bleven zy vry die daer gheraken consten.

Ten zelven tyden wart gheboren hertoghe Philips, eerste zone van den voorscreven eerdshertoghe Maximiliaen, binder stede van Brugghe, den xxij^{en} van wedemaent XIIIe LXXVIII; de welcke grave was van Charolois.

Men drouch in meye daer te vooren theylich bloet int hof van onsen prince, doe vrouwe Marie zwaer ghync van kinde.

Philips, grave van Charolois, was kersten ghedaen te Brugghe in Sinte Donnaes kercke, by Ferricus, bisscop van Doornicke.

tSelve jaer LXXVIII was gheboren deerste zone van den coninc van Spaengnen, ghenaempt Jan ¹.

Een bestant tusschen den coninc van Vranckerycke ende onsen prince in ougst XIIIe LXXVIII ².

Philips van Charolois wiert ghevoert te Ghendt den xxix^{en} der voorscreve maent van ougst.

¹ Ce prince naquit en 1469.

² La trêve de Vicux-Wondin fut signée le 14 juillet 1478.

Den paix van hertoghe Maximiliaen ende die van Doornicke in novem- 1478-1479.
bre tselve jaer.

Abdt Hendric Keddekin was gheconfirmeirt abd van der Doest, up sinte Michiels dach tselve jaer LXXVIIJ.

Int zelve jaer LXXVIIJ, de coninc Eduwaert de III^{de}, coninc van Inghe-
lant, verstaen hebbende dat zyn broeder de hertoghe van Clarence mee-
ninghe hadde te vaeren over zee in Vlaenderen, omme hulpe ende bystant
te doene zynder zustere, de dochtere van hertoghe Kaerle van Bourgoin-
gne, dede den zelven zynen broedere vanghen ende legghen in den tour
te Londen, daer hy zekere langhen tyt lach. Ende naderhandt wart ver-
wyst gheleedt te wordene van Londen, ghesleept lanxter veste totter galghe
van der stede, ende aldaer opene gesneden te werden ende zyn inghewant
gheworpen int vier, ende danne zynen hals af te hauwene ende tlichaem
te vierendeelen. Maer naer dien, volghende der groote bede van der moe-
dere van den voorscreven hertoghe Eduwart ende van Clarence, wert zyn
condempnatie verandert, ende was hem gheconsenteirt te kieser hoe dat
hy sterven wilde. Zo dat hy begheerde te sterven in Malvoisie. Zo dat hy in
de maent van sporcle int voorscreve jaer LXXVIIJ ghesteken wiert metten
hoofde nederwaerts in eene boote ofte pype Malvoisie over hende staende,
waer dat hy inne bleef tot hy versmoorde ende den geest gaf. Ende dat
ghedaen, wort uutte ghetrocken ende den hals afgehauwen, ende daer-
naer tlichaem begraven te Carmers by zynen wyve.

Ermude in Zeelant, meest al verbrant in maerte XIII° LXXVIIJ.

Hertoghe Maximiliaen was te Brugghe coninc van den ouden cruus-
hoghe anno XIII° LXXVIIJ.

Int voornoemde jaer LXXVIIJ, als tbestant uutte was, track de eertsher-
toghe Maximilian met die van Vlaenderen ende met zynen Waelen, die
hy hadde, belegghen de stede van Therenburch. tWelck vernemende de
Franssoisen, met groote menichte van groote heeren, graven ende princen
quamen siege slaen in een parc te Blangy, up twee mylen naer Theren-
burch, daer hertoghe Maximiliaen vooren lach. De welcke dat hoorende,
lichtede zyn siege ende reysde daerwaerts met allen zynen volcke. Ende
alzo de Franssoisen ooc in meeninghe waeren omme te reysene naer The-
renburch omme tsiege van den eerdshertoghe Maximiliaen te lichtene, zo
ghemoctense elcandre onder weghe; daer een groote rencontre was an

1479-1481. beede zyden. Zo dat de mannen van wapene van den eerdshertoghe Maximiliaen achter en vooren alle vloen ende wech reden, laetende huere prince in den noodt, ende dat hem by dien van noode wart haestelic te voete te beetene also hy dede. Ende dede uutte zyn wapenrock. Ende quam metten Vlaminghen alleene. de Franssoisen bevechten, die hemlieden zo vromelic hadden, dat zy alle de Franssoisen versloughen ende verdreven. Ende wonnen tparc van de Franssoisen ende al dat zy daer ghebrocht hadden, dat vele gelts weerdich was, daer zy ooc versloughen groote menichte van heeren, van mannen van wapene ende van archiers, ende dat zonder groote schade ofte verlies van den huere.

tSelve jaer in ougst hertoghe Maximilian hadde de victorie te Blangy.

tSelve jaer was den vloer van den Cuupgate, binder stede van Ghendt, vermaect ende gheleyt met groote steenen zarcken, die daer te vooren van houtte gheleyt was.

Int zelve jaer was gheboren tot Brussele vrouwe Margriete.

In de maent van ougst tselve jaer LXXIX zo ghebuerde de bataille te Viesville, ontrent een myle van Therenburch, aldaer over bede zyden bleven mer dan xiiij ofte xv^m mannen.

Int jaer xiiii^c LXXIX was den grooten wintere, ende vros van Kersmesse totten viij^{en} in februario. tWelck was zes weken lanc.

Int zelve jaer wart weder bestant ghemaect tusschen den eertshertoghe Maximilian ende de coninc Loys van Vranckerycke om een jaer.

Ferricus, bisscop van Doornicke, wiert cardinael Sancti Vitalis xiiii^c LXXX.

Een bestant tusschen den coninc van Vranckerycke ende hertoghe Maximilian in maerte LXXX.

De stede van Dordrecht was ghewonnen van den Cabellaus, vj^{en} in maerte tselve jaer.

Op den zondach van Quasimodo, den xxix^{en} in april, begonst men tsaevens daeghelix te singhen Onser Vrouwen lof in Sinte Donnaes kercke in Brugghe anno xiiii^c LXXXI.

Zeekere heeren ghepriveert van den Toysoene, te welene : meester Jacques de Luxembourg, Jehan Damant, Jehan de Neufchastel, Philips Creveœur, Philips Pot.

Myn heere van Gaesbeke ghebannen by die van Ghendt tselve jaer.

Hertoghe Maximilian hilt zyn tweetste Toyson tsHertoghen Bossche. 1481-1482.
 Ende daer was hertoghe Philips, zyn zone, ruddere ghesleggen by den
 heere van Ravestain. Ende ontfync hertoghe Philips Toyson den xx^{en}
 in meye xiiii^c lxxxj. Ende vrouwe Marie bezwoer de zelve stede, zo men
 zeyde.

tCooren was diere tselve jaer.

In dese tyden wast dat men eerst te Brugghe de tonne drouch by de
 quade wyfs ende knechten (*sic*).

tGodtshuys te Middelburch in Vlaenderen was ghewydet den xxvij^{en}
 van wedemaent tselve jaer.

De jaeren lxxix, lxxx ende lxxxj wast dieren tyt.

tSelve jaer Dordrecht was ghewonnen uutter name van Maximilian.

Hertoghe Maximilian wan de stede van Venlo, ende hadde vrede metten
 Ghelderschen tselve jaer.

Den derden in septembre tselve jaer, hertoghe Jan van Cleve overleet
 deser werelt.

Den x^{en} der zelve maent vrouwe Marie ghelach te Bruessele van haeren
 derden kinde, ende wiert ghehaempt Franssois.

tSelve jaer de watermuelen was vulmaect te Brugghe, ende maelde eerst
 den iij^{en} in octobre.

Mer Jan van Dadizeele, ruddere, verradelicke doot ghesteken tAntwer-
 pen van den heere van Montigny, den xx^{en} van octobre tselve jaer ¹.

Ontrent Kersdach starf Franssois van Bourgoingne, tderde kindt van
 vrouwe Marie.

tSelve jaer den heere van Montfort verdreef den bisscop Davidt van
 Utrecht.

Eerste pardoenen ten Tempelhove buuten Brugghe *a pena et a culpa*.

Vrouwe Marie starf te Brugghe den xxvij^{en} van maerte xiiii^c lxxxj.

Int beghinsele van den jaere xiiii^c lxxxij zonden die van Vlaenderen by
 den coninc van Vranckerycke een schoon ambassade, omme paix met
 hem te ghecryghene, die zeere wel onthaelt waeren. Ende creghen goede
 antwoorde; nemaer de coninc, eer zy thuus quamen, zundt voor de stede
 van Arie viij^c lanchen ende zes duust Zwitsen met acht duust voetknech-

¹ Il était bailli de Gand.

1482. ten, die de stede bescoten. Ende wart de zelve by compositie over ghegheven in handen van den coninc, by verstande die eeneghe van binnen der zelve stede hadden metten heere van Esquerde, ende zonderlinghe by den heere van Escoutrans, capitein van den eerdshertoghe van Oostenrycke, den welcken de coninc gaf dertich duust croonen in goude.

Een quaet upstel van den heere van Gaesbeke ende zynen raedslieden tselve jaer LXXXII.

De wetten ende officiers waeren alomme vernieut.

Anthuenis de Rovere, een excellent rethoricien, starf te Brugghe den xv^{jen} van meye XIII^c LXXXII ¹.

Den grave van Symay starf te Brugghe tselve jaer den xiiij^{en} in septembre.

tSelve jaer was den paix ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke ende den eerdshertoghe Maximilian van Oosttrycke, ten vervolghe van die van Ghendt, uutter name van den voorscreven hertoghe Philips, die noch een jonc kindt was van vyf jaeren, ende der gravinne Margriete, die men by den zelve payse te huwelicke gaf den dolphin, by consente van den eerdshertoghe Maximilian, haeren vadere, hoe wel dattet zynen wille niet wel en was. Ende was met haer te huwelicke ghegheven Arthois, Picardie ende Boullonnois, up voorwaerde ende conditie dat waert zo. dat zou storve zonder hoir, zo zouden de landen wederkeren den grave Philips, hueren broedere. Int welcke alle die xvij landen accordeerden met die van Ghendt, zo ooc deden alle de heeren van den zelve landen, danof men den zelve van Ghendt al Vranckerycke duere ende in allen landen van den zelve hertoghe Philips zeer groote heere sprac. Ende waeren den zelve van Ghendt by den coninc ghegheven alle huere privilegien ende groote giften van zelve.

Int zelve jaer begonste doorloghe tusschen die van Luucke ende die van Brabant, die langhe laeghen voor tlant van Luucke metten eerdshertoghe van Oostenrycke, die hem voor huerlieder heere ontfanghen hadden. Zo ooc deden die van Hollandt. Ende alle die met die van Ghendt

¹ De Rovere, auteur d'une chronique flamande qui servit de source principale à l'*Excellente Chronique van Vlaenderen*. Voyez à ce sujet nos articles

dans les *Comptes rendus de la Commission royale d'histoire*, 4e série, t. III, p. 26, et t. IV, p. 40.

accordeerden, van den wethouders van Brabant, die dede men onthoofden. Ende waeren van die te Brussele onthoofd, insghelycx van Luevene ende van Antwerpen. tWelcke ghebuerde omme dat die van Ghendt hem niet en wilden ontfæen als heere, ende den gherechteghen heere zynen zone verstecken van zynder heerliche, die hem propre toebehoorde. 1482-1483.

Int scependom van Ghendt van den zelve jaere was te Ghendt ghebannen den prince van Oraenge ende veel princen met hem.

Int zelve jaer was de bisscop van Luucke doot gheslegghen van Willem metten baerde, waer duer de oorloghe quam.

Int zelve jaer was ghevanghen den bisscop van Utrecht van die van binnen. Ende deerdshertoghe Maximilian metten Hollanders trocken daer vooren, daer hy groote schade hadde van zynen heerenende volcke die hy verloos.

tSelve jaer XIII^c LXXXIIJ was Sinte Kateline cappelle in Sint Gillis kercke te Brugghe ghewyct, den ix^{en} in maerte.

Diversche heeren ende mannen waeren ten diversschen stonden ghebannen te Ghendt, te Brugghe ende tYpre.

De coninc Eduwaert den III^{en} overleedt den ix^{en} in april anno XIII^c LXXXIIJ, ende wiert begraven te Windesore binder kercke van St-Jooris.

Messire Jacques de Savoye, trauwede, te Mechele, de dochtere van Saint-Pol, daer hy oom af was, want zou was de dochtere van zynder zustere, tselve jaer LXXXIIJ den xiiij^{en} van april.

De nieuwe pant te Brugghe ten Fremeneuren was vulmaect tselve jaer.

Die van Ghendt daden eedt den jonghen heere hertoghe Philips, den x^{en} meye int zelve jaer.

De hertoghinne van Cleve ende Jan, hueren zone, storven van de haestichede tselve jaer ¹.

Den xiiij^{en} wedemaent tselve jaer overleedt Mr Jacob Schelewaert, een groot docteur ².

Hertoghe Maximilian lach voor Utrecht in junio tvoornoemde jaer.

Int beghinsele van julio LXXXIIJ was ghehouden ende ghesolempniseert

¹ Jean II est mort en 1410.

15 juin 1485, comme le constate son inscription funéraire dans l'église de St-Sauveur à Bruges.

² Ce célèbre docteur en théologie mourut le

1483. thuwelic tusschen den dolphin van Vranckerycke ende vrouwe Margriete van Oostenrycke, binder stede van Amboyse.

Die van Brugghe bezwoeren den hertoghe Philips den vj^{en} julio LXXXIIJ.

Coninc Ridsaert, broeder van den coninc Eduwaert, was coninc ghecroont in Inghelant, vj^{en} julio tselve jaer.

dEerste feeste ghehouden te Brugghe van sinte Bonaventura in ougst tselve jaer.

Mer Joos de Lalaing was doot ghesteken voor Utrecht, binder voornoemde maent ougst tselve jaer.

Grooten brant was ten Damme op sinte Lauwereins dach LXXXIIJ.

De coninc Lodewyc van Vranckerycke starf den xxx^{en} in ougst, up sinte Lodewix dach xiiij^o LXXXIIJ, in zyn hof te Montelz by Tours, ende wart ghevoert ende begraven in Onser Vrouwen kercke binder stede van Clery, zo hy binnen zynen levne hadde gheordonneert; ende en wilde niet ligghen in de abdie van St Denys in Vranckerycke, daer zyn voorders coninghen van Vranckerycke begraven ligghen, omme de devotie die hy hadde tot Onser Vrouwe van Clery.

Int zelve jaer quam dertshertoghe Maximilian met vele volck van wapene van Brabant, bringhende met hem de ballinghen, ende waende binnen Brugghe te commene. Ende daer waeren zommeghe heeren die de stede ghelevert zouden hebben contrarie den hertoghe Philips, zynen zone, ende zouden die van Ghendt ende de leden van Vlaenderen verraden hebben.

Int zelve jaer quam de bastaert van Femy binnen Ghendt met hondert mannen van wapene, ende wart aldaer onthouden ter soldee van der stede.

Int zelve jaer wart den paix ghemaect tusschen den eerdshertoghe Maximiliaen ende de stede van Utrecht.

Int zelve jaer waeren up de Vischmarct van Ghendt ghestelt de vier pylaeren.

Dese jaerschaere was een vruchtbaereghe jaerschaere van coorne, wyenen. Gode lof!

Ferricus van Clugny, bisscop van Doornicke ende cardinael, starf zeere haestelic te Rome den x^{en} van octobre xiiij^o LXXXIIJ.

De coninghinne van Vranckerycke, Lodewycx weduwe, starf ontrent sinte Maertinsmesse tselve jaer xiiij^o LXXXIIJ.

Den xxix^{en} van decembre tselve jaer overleed te Brugghe mer Philips, ^{1483-1484.}
heere van Maldeghem.

Men cochte tselve jaer thoet van de terwe te Brugghe om vj s. vj d.
grooten, ende zom min.

Men wilde tselve jaer de priesters alle poorters maeken.

Vele groote personagen waren ghebannen te Ghendt, te Brugghe tselve
jaer.

Hertoghe Maximilian vertoochde hem voor Brugghe tselve jaer.

Hier begonste weder een wonderlicke tyt. Want vele groote notable
poorters van Brugghe wierden ghevanghen ende ghebannen als vooren
ende vele onthooft.

Een quaet upstel ghemaect by mer Jacob van Ghistele, heere van Duud-
zeele, ende andere, int eerste van maerte XIII^c LXXXIIIJ.

Jan Breydele ende andere wierden onthooft den v^{en} in maerte tselve
jaer.

Heer Aernout de Lalaing, proost van Onser Vrouwen, starf te Luevene
in maerte tselve jaer.

Vrauwe Margriete van Savoye, graefnede van Saint-Pol, starf te Brugghe
de xxvii^{en} in maerte tselve jaer.

Joncheer Jan van Bourgoingne was ghecooren proost van Onser Vrau-
wen in Brugghe, den eersten in april XIII^c LXXXIIIJ als vooren, hoe wel dat
tcollege van Onser Vrouwen daer te vooren ghecooren hadde meester
Pieter Bogaert.

Den xvj^{en} in april tselve jaer, up den Goeden Vrydach, wart eerst
ghedaen den dienst Godts in den nieuwen choor van Sinte Bazelis in
Brugghe.

Hertoghe Philippus quam in Brugghe den laetsten april XIII^c LXXXIIIJ.

Joncheer Jan van Bourgoingne dede zyn intree als proost tOnser Vrau-
wen in Brugghe tselve jaer den x^{en} in meye.

Int selve jaer LXXXIIIJ zo was Olivier de Duvele, *alias* le Dain, gheboren
van ontrent Thielt in Vlaenderen, barbier ende zeere familier van den
coninc van Vranckerycke Loys den XI^{en} van dien name, ghehanghen met
Daneel, zynen dienaere, buten Paris an de galghe van Montfaulcon, by
sententie van den parlemente van Paris, omme diverssche zaeken by hem-
lieden ghecommitteert binnen den levne van den coninc Loys.

1484-1485. Een luttel tyts daernaer was van ghelycken verwesen eenen Jan Doyat, ooc dienaere van den voornoemden meester Olivier, zyn ooren afghesneden te werdene ende zyn tonghe duersteken met een gloyende ysere.

Coninc Kaerle, filius Loys, was ghesalft coninc van Vranckerycke den naestlaetsten van meye XIII^c LXXXIII.

dEerste generale processie, die men oyt drouch ten Observanten buuten Brugghe, was den vij^{en} in junio tselve jaer.

Den viij^{en} der zelve maent was tcapitel van den Observanten te Brugghe.

Den paus Sixtus den III^{en} starf tselve jaer.

Een nieuwe Brugghemarct te Brugghe tselve jaer.

De hertoghinne van Orliens quam in Brugghe den xv^{en} in septembre tselve jaer.

Innocentius VIII, paus, een Genevoys, tselve jaer. Hertoghe Maximilian ghecreech Denremonde tselve jaer den xxv^{en} in novembre.

Hertoghe Maximilian was ghelaeten by nachte duer tcasteel van Pamele in Audenaerde, tselve jaer binder maent van lauwe.

tUpcommen van Onser Vrouwen hoedekin in Brugghe ten Predicaren, in lauwe tselve jaer.

De scepenen van Ghendt van den jaere XIII^c LXXXV deden eedt den eerdthertoghe van Oostenrycke, als voocht van hertoghe Philips, zynen zone, ende den zelve hertoghe Philips, als huere natuerlicken prince, naer uutwyse van den payse van Gavere. Ende en hadden niet meer rechts, dan zy hadden naer den paix van Gaevere.

Int selve jaer dienden de scepenen van Ghendt xij maenden.

Gheeraerdsberghe ende Meenen waren verbrant in april XIII^c LXXXV.

Lodewyc Gressin fondeerde drye zynghende messen in de cruusweke, tmaendaechs, sdicendaechs ende twoensdaechs.

Den xij^{en} van wedemaent int selve jaer quam de eerdshertoghe Maximilian binnen Brugghe, ende maecte paix zonder de stede van Ghendt, contrarie van datze belooft hadden. Want de drye leden van Vlaenderen tsamen ghezehelt hadden.

Corts daernaer trocken die van Ghendt te Brugghe, aldaer den paix ghemaect wart van al Vlaenderen. Ende deerdshertoghe quam binnen Ghendt den vj^{en} in hoymaent. Ende tsanderdaechs bezwoer hy tlant als voocht van hertoghe Philips, zynen zone, naer thinhouden van den payse

van Doornicke. Ende wart aldaer hy hem ruddere ghesleghen mer Matthys ^{1488.} Peyaert, onderdekin van der neeringhe.

Onlanx daernaer reesser weder een wapenynghe binnen Ghendt, de welcke toen quam omme tvolck van den eerdshertoghe, die overdaet bedri- ven wilden. Den xj^{en} in hoymaent trocken zy te Marct met huerlieder bannieren, ende stonden daer eenen dach. Ende deerdshertoghe, metga- ders de wet, baden hemlieden dat zy van der Marct zouden willen schee- den. Men zondeze al wech. Doen daer wasser wel thien duust in de stede. Ende men vernam tanderdaechs wie de wapeninghe ghemaect hadde Ende daer wasser vele onthoofte ende vele ghebannen.

Die van Ghendt stonden ter Marct in de wapene in wedemaent tselve jaer.

Lodewyc van Brugghe, heere van den Gruuthuuse, was capitein te Brugghe tselve jaer.

Willem Ruin ende Daneel Onvredene waren onthoofte den xiiij^{en} in we- demaent tselve jaer.

Veele personen vloont uut Brugghe ende veele ghevanghen binder zelve maent.

Een meiske van vj jaeren, binder stede van Brugghe, doode een meis- ken van twee jaeren, xviiij^{en} wedemaent.

De hertoghe van Oostenrycke dede edt te Brugghe, als voocht ende mambour van zynen zone hertoghe Philips, xxiiij^{en} wedemaent LXXXV.

De hertoghe Maximilian bezwoer de privilegien van die van den Vryen, xxvij^{en} wedemaent.

Den xxij^{en} in hoymaent int zelve jaer was de paix ghemaect tusschen den eerdshertoghe ende die van Ghendt. Ende moesten die van Ghendt verliesen alle huere privilegien ende verbanden die zy up Vlaenderen hadden, zonder de indaeghynghe up tplatte landt. Ende hilt den paix inne dat men nieuwe wetten maecken zoude van shertoghen weghe. Ende hy zoude zyne commissarissen zenden van zynent weghe. Ende die zou- den kieser zes kiesers, also zy deden. Ende wart daer een verbant ghe- maect, dat zo wie eene wapeninghe maecken zoude, zoude verliesen lyf ende goet ende de kinderen huerlieder neeringhe.

Zekere personen ghesloten buuten payse tselve jaer.

Int zelve jaer quam binnen Ghendt Fredryck, keyser van Roome, vadere

1485-1486. van den voorscreven eerdts Hertoghe Maximilian, den xxix^{en} van wedemaent xiiij^c lxxxv.

In dit selve jaer rees doorloghe tusschen den rooms coninc Maximilian ende de coninc van Vranckerycke.

Op den v^{en} van hoymaent tselve jaer waren onthoofd te Brugghe Zegher van Roo, Anthuenis Labbe, Franssois van Bassevelde ende Pieter Van der Eecke, filius Pieters, by bevele van den hertoghe Maximilian.

Lodewyc, heere van den Gruuthuuse, was ghevoert up een casteel.

Hertoghe Maximilian dede zynen eedt, te Ghendt, als voocht, den viij^{en} hoymaent tselve jaer.

tSelve jaer, den xxvj^{en} van ougst, Lodewyc Steylin was onthoofd.

Op den derden dach in octobre tselve jaer lxxxv starf te Brugghe meester Eustaes Lewerkerke, predicare, een groot docteur ende inquisiteur van den ghelove.

In desen tyt ghinc de maere dat Fredricus, keyser van Roome, neder quam in de Nederlanden.

tAntwerpen was ghestelt de derde Antwerpsmart ontrent Lichtmesse tselve jaer.

tVrye wiert weder een let, ende de scepenen waren scepenen thueren lyfve in sporele xiiij^c lxxxv.

De hertoghe van Oosterycke was ghecooren keysere van den Romeynen den xv^{en} sporele tselve jaer.

Zo men zeyde, hertoghe Maximilian was ghecroont tAken coninc van den Romeynen, den ix^{en} in april xiiij^c lxxxvj.

tSelve jaer, xxij^{en} in april, was tcappitel provincial tYperen van den Freremeneuren.

Die van der wet van Brugghe waren ghecleet zwart ende graeu ende schoone clocken ghelyc, ende caproenen met rollen, oock van ghelycke snede, up den Heilichbloedt dach xiiij^c lxxxvj.

tSelve jaer, den vj^{en} meye, een groote brant in de Muelemeerchs te Brugghe.

Danof wasser zesse ghevanghen ende onthoofd met noch van huere mede pleghers.

Op den eersten in hoymaent tselve jaer was sinte Michiel ghestelt te Brugghe up tbeelfoort.

Clays Marteel, vrylaet, was te Brugghe onthoof t xij^{en} in hoymaent XIII^c 1486. LXXXVJ.

Up den zelven dach was te Brugghe grooten brant, ontrent sint Oberchs, ontrent den avende.

Up den eersten in ougst zo quamen te Brugghe de keyser Fredericus ende zyn zone, coninc van de Romeynen, met schoonen state.

Men dede te Brugghe groote triumphe ende costelichede omme de voornoemde incompste.

De keyser track ter Sluus den viij^{en} in ougst, ende vandaer track hy tErdenburch, ende vandaer keerde hy weder te Brugghe.

Men speelde te Brugghe de legende van sinte Rochus den xxij^{en} ougst tselve jaer XIII^c LXXXVJ.

De keyser track te Ryssele den laetsten in ougst.

tClooster van Sarrepten by Middelburch in Vlaenderen was ghewyct den xiiij^{en} in septembre LXXXVJ.

De bisscop van Luucke, zuene van den heere van Huerne, zanc zyn eerste messe binnen der stede van Luucke in de kercke van Sint Lambrecht, den xvij^{en} in septembre tvoornoemde jaer.

De keyser track van Ryssele te Curtrycke, te Ghendt ende tAntwerpen in desen tyt.

De feeste van de presentacie van Onser Liever Vrouwe hilt men eerst tSinte Donnaes in Brugghe, ende fondeerde die mer Pieter Lanchals tselve jaer LXXXVJ.

Van eenen onghenaedeghen pynbanc die mer Pieter Lanchals dede maeken, den welcken hy daernaer zelve proefde in decembre LXXXVJ.

Mer Jacob van Savoye, heere van Romon, die ghetraut hadde zyns broeders weduwe, de dochtere van Sint-Pol, starf in dit jaer. Ende zou bleef zwaer met kinde.

De coninc van de Romeynen beswoer de stede van Sint Omaers den xxvij^{en} in lauwe LXXXVJ.

Lodewyc van Brugghe, heere van den Gruuthuuse, hadde zynen paix, ende quam in Brugghe den x^{en} in maert tselve jaer.

De heere van Montengy starf, die daer te vooren verraderlicke doot slouch mer Jan van Dadizeele in maerte tselve jaer.

Binder zelve maent was begonnen maeken ofte doen maeken binder

1486-1487. kercke van den Freren, binnen der stede van Brugghe, by Roelant Lefevre, alsdoe ontfanghere van Vlaendren, de cappelle van Onser Liever Vrouwe Conceptions.

Groote pardoenen in Sint Gillis kercke in april XIII^c LXXXVIJ.

Den xxv^{en} in meye tselve jaer quamen binnen der stede van Ghendt xvj ballinghen. Ende hadden gheerne eenen uploop ende wapeninghe ghemact met huere medepleghers. Ende sloughen doot Jan van Vaernewyc, heere van Borst, int scepenhuus, ende quetzeden den dekin van den meersseniers ende den dekin van den zweerde, ende hilden tscopenhuus wel een huere. Ende hadden daerup twee bannieren. Ende meenden dat tvolck hemlieden te baten zouden ghecommen hebben; nemaer de wet maecte haer sterck, ende ghinghen tscopenhuuse waert. Zo dat zyt rumen moesten.

Grooten brant was te Mcenen ende claeghelic, den xxij^{en} april tselve jaer.

Raphel Marcandael, abdt van Sinte Baefs te Ghendt, was gheconsacreert bisscop van Rozaten, te Brugghe ten Freren, den vj^{en} in meye XIII^c LXXXVIJ¹.

De coninc van de Romeynen slouch ghelt in dit jaer.

De nieuwe cappelle van Sinte Eenwouts buiten Brugghe was ghewyct tselve jaer den xx^{en} van meye.

De Franssoisen wonnen de stede van Sint Omaers den xxvij^{en} in meye tselve jaer.

In desen tyt regneerde eenen Maerten de Zwarte, eenen Helzenaere, de welcke trock in Inghelant, ende mcende coninc aldaer te werdene. Nemaer hy ende alle de zyne waeren verslegghen in wedemaent XIII^c LXXXVIJ².

De stede van Therenburch was inghenomen van de Franssoisen, ende Enghelbert, grave van Nassauwe, ende tkint van Gheldre met meer andre heeren waeren ghevanghen van de Franssoisen. Nemaer mer Philips van Cleve ontquam int hende van hoymaent LXXXVIJ.

Grooten brant te Biervliet den ven ende vj^{en} in ougst tselve jaer.

Den vij^{en} van der zelve maent van novembre XIII^c LXXXVIJ was gheschuert tscopenhuuse tverbant dat den coninc hadde up die van Ghendt.

Terstont daernaer quamen binnen Ghendt alle de ghueene die buiten

¹ Raphaël de Marchatelles ou Marcandelles fut sacré évêque *in partibus* de Rosence en 1478.

² Le chroniqueur entend sans doute parler de

Lambert Simnel, dont les partisans furent battus à la bataille de Stoke, le 6 juin 1487.

paysē ghesteken hadden gheweest ende alle de ballinghen. Ende stelden hemlieden in rechte ende in justicie, daertoe zy ontfanghen waeren. 1486-1487.

De coninc dit hoorende, dede terstont ghebieden al Vlaenderen duere, dat nyemant zyn goet vluchten en zoude binnen Ghendt, up verbuete van lyf ende goedt.

Den xij^{en} der zelve maent waeren de Witte Capproenen te Moerbeke doot gheslegghen ende ghevanghen ende alle ghehanghen.

Terstont daernaer waeren ghemaect zekere capiteinen, te wetene: joncheere Adriaen van Liekercke van der poorterye, Jan Reverdey van der neeringhe, Remeux van der weverie ende Christoffels Clais. Ende deden huerlieder eedt up den Vriendach marct, den xxiiij^{en} van der voorscreve maent van novembre.

In dit jaer waren gheordonneert ende by accorde ghesloten dat men zoude draeghen te Brugghe twee nieuwen processien, zeere chierlic metten houtte van den heyleghen cruce Christi, te wetene: tSinte Cruus ende tOnser Vrouwen, deerste tsondaechs voor de Cruusdaeghen, ende dander op den Cruucendach in de maent van septembre.

In dit jaer wiert te Ghendt de overdekin verlaeten ende eenen nieuwen ghemaect.

Corts daernaer quam myn heere van Raesseghem ende myn heere van Liekercke, zyn neve, van Doornicke binnen Ghendt jeghens den wille van den coninc ende van der wet. Nemaer zy en dursten hem niet misdoen, om dat hy veel dekens met hem hadde ende veel ander ghemeente.

Onlanx daernaer liepen de baillius ende dienaers alle wech.

Int zelve jaer quamen alle de ballinghen weder inne, ende worden elc ghestelt in officie ende van huerlieder neeringhe dekens ghemaect.

Ten Vryen van Brugghe waeren ghemaect twee burchmeesters, zonder de scepenen te vernieuwen tselve jaer XIII^c LXXXVII.

De stede van Doordrecht hadde inghenomen gheweest van de Houcx in octobre tselve jaer.

De heeren van den raede in Vlaenderen hilden haer camere te Brugghe int huus van Jan de Plaet, tselve jaer.

Den laetsten in octobre int zelve jaer LXXXVII was een collacie ghehouden binnen der stede van Ghend, ende bleeven de neeringhen in huerlieder huusen. tWelcke was up Alder Heyleghen avent. Ende wilden hebben

1487. eene nieuwe wet ende nieuwe dekings, ende ooc eenen nieuwen dekin van de weverye, ooc mede baillius ende vier dienaers, metgaders de Witte Capproenen ende huerlieder rechten. Ende bezwoeren den paix van Doornicke ende alle de previlegien van der stede.

Terstont zant men uutte boden an den Roomschen coninc of hy de previlegien weder gheven wilde. Ende sloten dat men zenden zoude uutte name van den hertoghe Philips commissarissen omme de wet te maekene. Nemaer hy en wilder niet hooren. Ende bleven de neeringhen in huerlieder huusen, ter bede van der wet, tot dat de bode weder ghecommen zoude zyn van den coninc. Ende mochte de bode maer uutte zyn, van doen zy in huerlieder huusen ghinghen; twelck was up eenen woensdach tot sondaechs daer naer. Want zy up den zelve sondach eene nieuwe wet hebben wilden.

Den vierden van novembre int zelve jaer XIIIe LXXXVII, twelck was up eenen sondach, waeren ghecooren ende ghemaect acht kiesers, te wetene: meester Jacob de Steenwerpere, Christoffels van Hoorembeke, Jan Kathulle, Pieter Ghyselins, cnape van den corten zweerde, Jacob Ruuslaert, Daneel Croes, Jan van Papeghem, Franssois de Clerc. Ende die kiesers maecten doe de scepenen ende de voorscepene van der kuere Jan Vylain, heere van Raesseghem.

Int zelve scependom liepen wech den meestendeel van den ghonen die twee jaeren te vooren hadden gheregiert tzydert den paix, te wetene: scepenen, overdekens, baillius ende alle de dienaers, metgaders veele die met hemlieden waeren ende daer zy raedt mede naemen.

Smaendaechs waeren ghemaect beede de dekenen, te wetene van der neeringhe: Pieter Ghyselins, ende van der weverie Lievin de Moor, tswendaechs alle de ander dekings, ende tswendaechs den dekin van de Witte Capproenen ende beede de baillius ende vier dienaers. Ende dat ghedaen zynde, schieden van huerlieder huusen met minne.

Dat ghedaen, was voor tscепенhuus van ghedeele ghemaect een schaf-fault ende eene galghe. Ende terstont reisden uutte die van Ghendt ende versloughen alle tgarnisoen van Dendermonde, ende worden vele ghevanghen ende ghehanghen.

Corts daernaer trocken die van Ghendt te Curtricke. Ende den ix^{en} dach van decembre in tselve jaer XIIIe LXXXVII wonnen zy de stede ende het

casteel, ende pilleerden die al van den ghereede goedinghen, ende hilden ^{1487.} de stede ende tcasteel.

In desen tyt slouch men dobbel griffoenen.

De coninc van de Romeynen quam te Brugghe, den xvj^{en} in decembre, als die van Ghendt in roere waeren tselve jaer LXXXVII.

In desen tyt de Franssoisen namen in de stede van Broucburch.

Grooten brant te Brugghe, thenden sheer Zeghers straete, tsavens den xix^{en} lauwe tselve jaer.

Den laetsten in lauwe, de coninc van de Romeynen hadde gheerne uut Brugghe ghezyn met xvj ofte xvij peerden; tweleck hem ontseyt was.

De coninc van de Romeynen quam up den eersten in sporcle tsnuchtens telken in den burch; al ghewapent. Ende het stont doe wonderlic te Brugghe. Zy trocken alsdoo ter Marct. Daer wierden veele groote personnaigen ghevanghen ende veele vloten uut Brugghe, al tselve jaer LXXXVII.

Den coninc van de Romeynen was gheseyt ter Marct by den ghemeente dat hy zyn logist in Cranenburch zoude nemen, staende up de Grootte Marct van Brugghe, den v^{en} in sporcle tselve jaer.

Alsdoo verriet mynheere van Huele den heere van Liekercke, ende sloot hem buuten tcasteel van Curtricke, ende vinc zyn volck dat up tcasteel was.

Terstont deden die van Ghendt weder assault up tcasteel van Curtricke, tweleck zy wonnen. Ende wart de heere van Huele daer doot gheslegghen ende zyn ghesellen ghevanghen.

Daernaer trocken die van Ghendt, die te Curtricke waeren, voor Brugghe, ende haelden daer veel victuaille.

Als die van Brugghe in dees tyt in bewaernesse hilden den certshertoghe van Oostenricke ende veele van zyne heeren, zonden terstont uutte omme die van Ghendt, de welcke quamen met groote menichte van volcke. Daer commende, deden die van Brugghe eedt den hertoghe Philips, ende die van Ghendt. Ten welcken stonden quamen die van Ypre ooc binnen Brugghe, de welcke in der ghelycken eedt deden, ende accordeerden dat den coninc zoude ghevanghen bliven te Brugghe tot dat het paix zoude zyn, ende dat die van Ghendt bewaeren zouden thien de meeste heeren, die daer waeren. Ende dander die daer waeren van weghe van den landen van Vlaenderen, waeren up een schaffault alle onthooft ende van de stede van Brugghe mede.

1487. Dies beloofden die van Ghendt den voorscreven van Brugghe insghe-lycx te doen hebbene van den coninc van Vranckerycke lieden van oorloghe, zonder huerlieders cost, alzo zy deden eer dat zy van der Marct schieden.

Abt Joos Ruysant van Sint Andries, buuten Brugghe, starf te Brugghe den x^{en} in sporele LXXXVII.

Vele diverssche heeren ende andere poorters van Brugghe waeren overghegheven dat mense vanghen zoude, den xiiij^{en} in sporele xiiii^e LXXXVII.

Veele ghevanghen ende gheexamineert binnen der stede van Brugghe ten zelven tyden.

Op den xxij^{en} in sporele tselve jaer xiiii^e LXXXVII was de stede van Midelburch in Vlaenderen ghewonnen.

De heere van Pollem ende zyn zone, de maerscale van Nassau, de heere van Valkestain, de heere van Myngoval, heer Wouffaert van Valkestain, mer Regnier de Man, Mr Jean Carondolet, cancellier van Bourgoingne, ende heer Jan de Lannoy, abdt van Sinte Bertins, waeren alle te waeghen ghevoert te Ghendt den xxv^{en} in sporele tselve jaer.

Jan van Nieuwenhove, filius Michiels, watergrave, was onthooft den laetsten der zelve maent van sporele.

Op den zelven daeh, ten xij hueren naer noene, waeren onthooft binder stede van Brugghe mer Jooris Ghiselin, rudder, Victor Hughens, Guillebert de Homme ende Pieter Daris ¹.

Int eerste van maerte xiiii^e LXXXVII vinc Remeux, capitein van der weverie te Ghendt, neghen persoonen, ende dedese alle onthooften binder nacht int Sausselet.

Jacob van Ghistele, heere van Dudzele, ruddere, was onthooft den viij^{en} in maerte tselve jaer.

Den x^{en} in maerte tselve jaer vinghen die van Brugghe mer Matthys Peyaert, ende zonden hem te Ghendt, daer hy onthooft ende ghevieren-deelt was, ende zynen leden tallen poorten uutghelanghen.

Meester Jan van der Gracht, rudder, docteur in beede de rechten, Michiel de Vroede, Jan, filius Jans Uuttenhove, Denys van Seirem, Joos de Ryts, Joos Meter, Pieter Goezuene, Jan de Wilde, Pieter Bueydens, dese waren

¹ Despars rapporte ce fait à l'année 1488.

alle by nachte onthoofd te Ghendt in een gottier², by den voornoemden capitein Mons, een cordewanier, int zelve jaer ende tyt XIII^c LXXXVIIJ. 1487-1488.

Clays van Delft was ghevanghen ende gheexamineert. Hy zoude onthoofd hebben ghesyn, maer hy was verbeden.

Den xj^{en} in maerte LXXXVIIJ hilt men te Brugghe teerste hauweyt¹ naer de maniere van Ghendt.

¶ Nachs daernaer dede men tweetste hauweyt zeer properlic.

Ende tsnachts daernaer dede men tderde hauweyt.

Jacob de Heere, filius Jacobs, was onthoofd te Brugghe den xv^{en} van maerte tselve jaer LXXXVIIJ, ende Clays van Delft was doen ontfaen in gratie.

Pieter Lanchals, ruddere, was ghevanghen ende gheexamineert, op den onghenadeghen pynbanck gheleyt, de welcke hy zelve daer te vooren voor andere hadde laeten maeken. Waerup hy zeer deerlic ghepynicht wiert, ende naer dien onthoofd up den xxij^{en} van maerte XIII^c LXXXVIIJ.

Den iiij^{en} in april, wesende up den goeden vrydach, wiert de passie ghepreect ende de claeghe te Brugghe up de Marct.

Up den v^{en} in april, wesende Paeschavent, track tvolck al van der Marct. Ende daer was ghemaect een groot vier up de Marct. Ende daer was alsdoe verbrant tsavons den pynbanck ende andre dinghen.

Up den viij^{en} van april XIII^c LXXXVIIJ was de stede van Caprycke ghepilliert.

Up den xv^{en} in april eeneghe ambachten vergaederden up huer huusen.

Up den xvij^{en} van april stondt zeere qualicke ende groote beroerte binder stede van Brugghe.

De ambochten ghinghen weder te Marct ende sloughen de clocke an een boort den ij^{en} in meye XIII^c LXXXVIIJ.

Up den zelyen dach wiert mer Jacob van Huele capitein te Brugghe.

Noyt man en beleefde zulck eenen Heylighen-Bloet dach.

In dese tyden dede mer Philips van Cleven groot quaet in Vlaenderen.

Up den iiij^{en} van meye, snachs ontrent den middernacht ende snuchtens ontrent den drien hueren, slouch men te Brugghe de clocke an een boort. Want de vianden waeren voor de poorte. Dit was zo dickmaels te doene dat ment al ghewone wiert.

¹ Gouttière, acqueduc.

² Hauweyt, guet.

1488. Up den Heleghen-Bloedt dach voorscreven ende tsaechs daernaer mer Charles de Halewyn, heere van Uutkercke, Pieter Metteneye, Willem Oudmarct, Aernoud Brendel, Willem Hame ende veel andre vlooden uut Brugghe.

In desen tyt staken de vianden veel brants ontrent Brugghe, ten diverschen stonden, doende groote schaede.

Een galghe gherecht te Brugghe up de Marct. De stede in desen tyt zonder recht. Men hync de quaede bouven an de zelve galghe ende ooc an andre galghen aldaer ghemaect.

Up den iv^{en} in meye XIII^c LXXXVIII was de voorscreve galghe ende tschaffault, staende up de Marct, gheweert ende wech ghedaen.

Den xv^{en} in meye tselve jaer LXXXVIII was den paix ghemaect tusschen den coninc van de Romeynen ende de drie leden slans van Vlaenderen; den welken hy bezwoer te Brugghe up thelich Sacrament te houdene den zelve paix goet vast ende van weerde. Zo ooc van ghelycken dede de coninc van Vranckerycke. Ende hilt den paix inne dat men alle de garnisoenen zoude doen rumen uut Vlaenderen binnen vier daeghen. Dies zoude de coninc zenden tot Ghendt in ostaige, tot al vulcommen ware, Philips van Ravestain ende den bastaert van Brabant. Ende laeten alle de heeren te Ghendt van alle steden in Brabant ende van Henegauwe, als hy dede. Ende tselve gheconsenteirt zynde, lieten die van Brugghe hem vertrecken in zyn heer, omme dat te doen vertrecken.

Als hy uut Brugghe was ende in zyn heer gheweest hadde, zo quam hy voor Brugghe, ende badt dat men hem de penninghen gheven zoude, die men hem beloofd hadde omme zyn volck te bet uut Vlaenderen te doen vertrecken. tWelcke hem ten dien fync ghegheven was.

Als hy tselve ghelt ontfaen ende weder belofte ghedaen hadde, zo keerde hy wederomme met zyn volck, ende dede allomme tvier steken tot an de poorte ende tot voor Ghendt, nietteghenstaende zyne voorscreve beloften ende ostagiers.

Up den Sacraments dach tvoornoomde jaer XIII^c LXXXVIII quam Fredericus, keyser van Rome, ende den Rooms coninc metten corvorsters, princen, hertoghen, graven ende andere heeren uutten duutschen landen, met groote menichte van lieden van oorloghe, tsiege slaen tEverghem, by Ghendt. Ende up de octave quamen zy voor Ghendt omme assault te

doene, daer zy eeneghe groote heeren lieten ende veele van huerlieder ^{1488.} volck. Ende bleven voor Ghendt ligghende zes en dertich daeghen.

Int zelve jaer ^{xiii}° ^{lxxxviii} waeren te Ghendt drie overdekins.

Corts naer tselve belech worden binnen Ghendt diversche huusen ghebrouken, te wetene: thuus van Jan Beys, van Pieter de Rycke, van Jan van der Eecke, van Jacob Annaert, van Joos van Overbeke ende andere.

Onlanx daernaer wart mer Anthuenis van Ravestain by die van Vlaenderen ghemaect upperste capitein. Ende dede danof zynen eedt binnen der stede van Ghendt.

In corte daeghen daernaer quamen binnen der stede van Brugghe veel Franssoisen, de welcke wonnen sommige steden int West quartier.

Int zelve jaer was ghemaect Keysers-Dyck.

Mer Roelandt van Halewyn wiert capitein te Brugghe, den ij^{en} wedemaent ^{lxxxviii}.

Een schaffault weder ghemaect up de Marct te Brugghe, ten zelve daeghe.

Svrydaechs den xiiij^{en} in wedemaent tselve jaer tvolck van Brugghe liep weder ter Marct met eenen cloeslaghe.

De grave van Brandeburch wiert versleghen voor Ghendt ende wiert aldaer begraven ten Augustinen.

Mer Daneel van Moerkercke, heere van der Mereweed, met de heere van Zoeterstede trocken in Dixmude met huerlieder huusghesinne, den xv^{en} in wedemaent ^{lxxxviii}. Ende up den zelve dach track veel volck voor Dixmude.

De heere van Peenen quam in Ypre met veel Franssoisen te peerde ten zelve tyden.

De reyse van Coxchie was tSint Jans messe ^{lxxxviii}.

De Franssoisen quamen in Brugghe ter hulpe van die van Brugghe. Want de coninc maecte te commene voor Brugghe. Ende men verbrande alle de huusen staende by Brugghe buiten, ende men slichtede veel mueren, als ter Magdaleenen ende andere, om dat de vianden daer nieuwers nestelen en zouden. Ende waer de coninc quam, hy en conste nieuwers in gheene beslote steden gheraken. Dit gheviel ontrent den xxvij^{en} van wedemaent tselve jaer ^{xiii}° ^{lxxxviii}.

In dit jaer vierde men eerst te Brugghe den dach van de Visitacie van

1488. Onser Vrouwe, by bevele van heer Jan Mouissaert, doe bisscop van Doornicke, den ij^{en} in hoymaent LXXXVIIJ¹.

Een gròot bollewerck ghemaect buuter Cruuspoorte tselve jaer.

De steden van Ghendt, van Brugghe ende van Damme zouden zeer by verraden hebben gheweest ten zelven tyden.

De keysere ende de coninc vertroocken van voor de stede van Ghendt, daer zy langhe gheleghen hadden, den xiiij^{en} van hoymaent XIIIe LXXXVIIJ.

De stede van Damme was bestormt by sconinx volck, daer veele edelen van skeysers ende sconinx volcke bleven verdroncken, den xix^{en} van hoymaent tselve jaer.

Int hende van deser maent de Franssoisen wonnen de stede van Fougiers in Bretaigne, daer menich man bleef.

In desen tyt deden de duutschen veel roofs ende brants in Vlaenderen.

De heere van Spiere zwour capitein van Brugghe den xij^{en} in ougst tselve jaer.

Mer Lodewic, heere van Praet, starf up den xvj^{en} dach van ougst XIIIe LXXXVIIJ.

De Franssoisen creghen Grevelinghe den xxij^{en} der zelve maent.

De tarwe ghalt alsdoe te Brugghe xj s. ende xij s. thoet, ende den wyn was zeere diere ende snoode.

Een tractaet ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke ende den hertoghe van Bretaigne ten zelven tyden.

De stede van Dunckercke was inghenomen den v^{en} dach van septembre XIIIe LXXXVIIJ tusschen den iiij ende v huere in den nuchtenstont, up sinte Bertins dach, by Denys van Morbeke.

In desen tyt was de buctere ende den wyn zeer qualic te ghecryghen.

De hertoghe van Bretaigne starf dit jaer.

De stede ende tcasteel van Middelburch in Vlaenderen waeren ghewonnen in septembre tselve jaer.

Binder zelve maent track den heere van Ravestain met veel volck naer Bruessele, daer hy inne ghelaten wart, ende deden hem eedt, ende naemen de Franssoisen in garnisoene in huerlieder stede.

Den xxiiij^{en} der zelve maent van septembre wonnen die van Ghendt

¹ Mouissart mourut en 1484.

ende die van Brugghe tcasteel ten Cocxien. Ende wiert verbrant ende ghe- 1488.
raseert in der ghelycke de stede van Middelburch.

Den xxvj^{en} van septembre was een galghe te Brugghe gherecht op de Marct, ende daer waeren twee Duudschen anghelanghen, ende binden zelve daeghe was de galghe wech ghedaen, anno als boven LXXXVIII.

Den laetsten in septembre tselve jaer LXXXVIII begonste men te breken tcasteel van Middelburch in Vlaenderen, ende de kannonicken van der stede van Middelburch quamen tot Brugghe in octobere ende deden daghelix huere dienst in Sint Amands cappelle.

Op den vierden in octobere starf te Brugghe Nicasius Pierens, een van de ghecommitteerde, den besten die oyt Brugghe regierde.

In dit jaer ende tyt keerden veele steden in Brabant met die van Ghendt ende die van Brugghe, als Lueven, sHertoghen-Bossche, Gheldenaeken, Thienen ende meer andere steden, de welcke garnisoenen inne namen.

Int zelve jaer was begonnen twerck tSanders-Walle an tRabot.

Int zelve jaer trocken die van Brugghe ende die van Ypre voor de stede van Dermonde, daer zy zeer groot verlies hadden.

In dit jaer begonste men te draeghene alle maniere van vremdichede van keerels, causen ende andere clederen.

De calside van der Marct te Sluus zanck inne den viij^{en} in octobere XIII^c LXXXVIII.

Lodewyc van Brugghe, heere van den Gruuthuuse, quam te Brugghe van de vanghenesse, daer hy zekeren tyt ghelegghen hadde, den ix^{en} van octobere LXXXVIII.

In desen tyt tcoorne, de wyn, de bueter, thout, was al diere te Brugghe ende elders.

sDisendaechs den xvij^{en} in octobere tselve jaer LXXXVIII hilt men weder teerste hauweyt in Brugghe, tswonsdaechs daernaer tweede ende sdonderdaechs daernaer tderde.

Abdt Jan Crabbe van den Dunen, die stierf te Brugghe, den eersten dach van novembre, ende damp Pieter Vaillant wierdt abdt naer hem tvoornoemde jaer XIII^c LXXXVIII.

Den vierden van der zelve maent van novembre starf te Ghendt de heere van Valkestain.

De stede van Rotterdam was inghenomen in dees tyt by den heere van Brederode.

1488-1489. Den laetsten van novembre was ghepubliceert de bulle revocatoire, midts dat men zeyde dat hier te vooren tlandt van Vlaenderen verwaten was ende nu gheabsolveert anno XIII^c LXXXVIII als vooren.

In desen tyt waeren de turven ende tcalck boven maete diere.

Mer Anthuenis, bastaert van Bourgoingnen, trauwede de dochtere van den grave van Dampmartin in de maent van lauwe tvoornoemde jaer.

De steden van Utrecht ende van Monfort waeren inghenomen by den heere van Brederode tselve jaer.

De stede van Sint Omaers was wederomme inghenomen uutten name van den hertoghe Philips by mynheere Jooris van Oberstain, mynheer Charles van Saveuse, Denys van Morbeke, swoensdaechs snuchtens den xj^{en} in sporele tvoornoemde jaer LXXXVIII. Nemaer teasteel hilt noch vj daeghen daer achter.

tsVrydaechs daernaer, twelck was den xiiij^{en} in sporele, zo quamen de Franssoisen met grooter macht voor de stede van Sint Omaers, meenende die weder in te nemen.

Eenen cedt ghedaen by de ghemeente van Brugghe den xxiiij^{en} van sporele tselve jaer.

In desen tyt trocken de keyser ende de coninc van de Romeynen upwaerts, ende lieten dit landt in groote dangiere ende oorloghe.

Den ven in maert tvoornoemde jaer XIII^c LXXXVIII, Joos Panne ende Gillis Tybault, beede ghevlucht uut Brugghe, waeren onthoofte te Sint Omaers binder stede.

In dit jaer was de wet van Audenburch vernient te Brugghe den iiij^{en} in april LXXXVIII.

Die van Dixmude deden veele quaets anno XIII^c LXXXIX.

Den xxv^{en} in meye tselve jaer was te Brugghe onthoofte, up de Marct, Aernoudt Breydel, filius Jans, forrestier ¹, bailliu van den Hondschen.

Binder maent van juny XIII^c LXXXIX, up den Trinitheys avent, zoo waeren die van Brugghe, die van den Vryen, die van Ypre ende Yperambacht, metgaders eene menichte van Franssoisen, al de welcke laeghen voor Dixmude, zoo waeren zylieden afgeworpen, ende daer bleven doot tus-

¹ *Forrestier*, forestier de la Société de l'Ours blanc à Bruges. Des auteurs assurent qu'il fut décapité le 30 avril 1489.

schen de drye ende iii^m. Ende waeren ter zelve dachvaert in assistencie ^{1489.} van den gonen die de querelle hilden van den coninc, den capitein van Cales, den capitein van Guynes. Ende waeren de Inghelschen an den cant van vier duust sterck.

Binnen zes daeghen naer den voornoemden dachvaert, zo quam mynheere van Querdes, mynheere van Vendosme ende mynheere van Peene, ende brochten met hemlieden wel thien duust Franssoisen in assistentie van den drye leden slans. Ende leyden siege voor de stede van Nieupoort, daer zy laeghen vj zo viij daeghen. Zy deden drye groote assaulten up de voornoemde stede. Nemaer zy en mochten niet doen. Zy verloren in de voornoemde assaulten wel tusschen ix ende thien hondert volcx, ende schieden also weder van daer.

De dachvaert te Geersberghe den xxiiij^{en} in wedemaent tselve jaer LXXXIX. Ende begonste in Brugghe qualicken te gaene om den zelve dachvaert.

Bueter, eyeren, wyn, was al diere in desen tyt boven maete.

De heere van Spiers ende den bastaert van Bourbon quaemen in Brugghe den xxviiij^{en} van wedemaent tselve jaer.

tLichaem van sinte Godelieve was te Brugghe omme ghedraeghen processie wys, den vj^{en} in hoymaent tselve jaer.

Den ix^{en} in hoymaent, up eenen donderdach tselve jaer, zo waeren de Franssoisen ontrent de nombre van zes ofte zeven duust voor de stede van Dunckercke met huerlieder engienen, menende de stede te ghecryghen. Ende waeren huerlieder capiteinen mynheere van Vendosme, die ghemelt hadde de erwachteghe vrouwe van der stede, ende mynheere van Peene.

De zelve heere ende grave van Vendosme ende de heere van Peene quaemen in Brugghe met den bastaert van Bourbon den xix van hoymaent tselve jaer LXXXIX.

Up den zelve dach maecten die van Damme groote feeste, als over tjaerghetyde dat skeysers ende sconincx volck tjaer te vooren ghefestoyert hadden ghezyn aldaer.

Den xxviiij^{en} dach der zelve maent julio zoo waeren ghevanghen, tot Berghen Sinte Winnoex, zekere lieden van oorloghe die de zelve stede verraden zouden hebben, ende hadden ze vercocht den Franssoisen. Ende

1489. was huerlieder conclusie dat ment al zoude hebben doot gheslaeghen dat binder stede was, ghereserveirt vj ofte viij personen, manshoofden.

De welcke verraeders, emmers tot drie toe, waeren ghejusticiert den derden dach van ougst anno XIII^c LXXXIX. Ende waeren eerst huerlieder mannelicheyt afghesneden, daernaer den buuc upenghesneden ende huerlieder herte uut ghehaelt, ende daernaer de kele afghesneden, ende ghequartiert. Daer was een priester van huerlieder bende die wiert ghevoert tSint Omaers.

In dit jaer was binder stede van Ghendt den torre begonnen tusschen den Rabotten ende der Waelpoorte ende den muer ter zelve poorte waerts.

In dit jaer, up sinte Maertins avent, en was noch ofte en hadde daer te vooren gheen nieuwe wyn in Brugghe ghezien in langhe tyt daer te vooren; ende daernaer, den xj^{en} in novembre, was most in Brugghe ende niet eer.

In dit jaer groote dierte in Vlaenderen.

Men brack de galghe ende tshaffault staende up de Marct van Brugghe den xij^{en} decembre tvoornoemde jaer XIII^c LXXXIX.

In desen tyt dede mer Philips van Cleven grootelicx fortifieren tcaesteel van der Sluus.

Up Onser Vrouwen dach in decembre tvoornomde jaer LXXXIX was den paix uutghelesen binder stede van Ghendt tusschen den coninc van de Romeynen ende die van Ghendt, die de coninc van Vranckerycke ghemaect hadde. By welcken payse die van Ghendt hilden alle huere privilegien ende vryheden, alzoo zy int jaer XIII^c LXXXIIJ daer te vooren hadden.

Corts daernaer rumden die van Ghendt alle huere garnisoenen uut Cortricke, Damme, Biervliet ende uut alle de andere steden ende sloten. Nemaer mer Philips van Ravestain en wilde de stede ende tslot van der Sluus niet overgheven ofte rummen, om datter de prince ofte Rooms coninc zelve niet en quam.

Onlanx daernaer wart by alle die van den lande ghesloten eendrachtelic dat men tghelt stellen zoude up tderde van dat te vooren gheghaen hadde, utghedaen die van Ghendt, die daerinne niet consenteren en wilden.

Nietmin het wert dies nietteghenstaende alzo alle de landen duere ghestelt, zo wel in Vlaenderen, als elders, utghedaen te Ghendt ende ter Sluus, daer tghelt ghestelt wiert up de helft, zonder eeneghe penninghen billoen te maeken.

Den voctval van Brugghe ghedaen voor den heere van Saxen den xxix^{en} 1489-1490. van lauwe. Ende doen trocken de Duitsche in Damme ter grooter ende zwaere droufheyte van den lande van Vlaenderen.

Die van Ghendt daden haer voctval den iiij^{en} dach van sporele tselve jaer; die van Curtrycke ende die van Ypre dadent in lauwe daer te vooren.

Die van den Vryen wierden in desen tyt weder tlet van Vlaenderen.

Een deerlicke moort gheschiet te Biervliet, in sporele tselve jaer, by den burchmeestre aldaer an eenen coopman uut Inghelant.

Veel volcx rumde weder uut Brugghe dit zelve jaer XIIIe LXXXIX.

Philippus Conraulte, abdt van Sinte Pieters te Ghendt, starf den laetsten in april XIIIe xc.

In desen tyt storven veel abdten ende prelaten.

In dit jaer was den vloer gheleyt onder den schorsmolen, an tWintgadt te Ghendt.

Int zelve jaer was ooc den vloer gheleyt in de Torrepoorte.

Den xij^{en} in wedemaent int zelve jaer xc, collacie ghehouden zynde te Ghendt, dede de heere van Raessegheem te Ghendt up de wet maenen van weghe sRooms conincx. Ende als hy wech ryden zoude, omtrent den muelene van Merlebeke ghereden zynde, zo wart hy aldaer achterhaelt van den lieden van mer Philips van Ravestain, ende aldaer vermoort ende doot gheslegghen. tWelcke ghebuerde tsavens tusschen den vij ende viij hueren.

Int zelve jaer waeren ghemaect de vier huusekins up de Veebrugghe.

In dit jaer droughen die van Nieupoort huer eerste jaerlicxsche processie ter causen van der victorie, die zy daer te vooren ghehadt hadden, als de stede beleyt was van de Franssoisen.

Up den vij^{en} in ougst, Jooris Pyckavet zwoer capitein te Brugghe.

Binder zelve maent van ougst liepen de garnisoenen courssen doen ende roven up tBrughsche. Ende al dat te Brugghe waerts ghebrocht wart ofte daer utte quam was goede prinse.

Corts daernaer quam de gaerde van den coninc ende roofdent al ontrent Brugghe.

Neghen persoonen ghecooren te Brugghe omme te zyne ten raede van Jooris Pyckavet, den xxiiij^{en} in ougst tvoornomde jaer xc.

De tarwe ghalt in deesen tyt te Brugghe xvij s. gr. thoet, ende thout tweendertich scellinghen grooten licht ghelts, tselve jaer XIIIe xc.

1490. Ten zelve tyden quamen die van Brugghe te Ghendt omme hulpe ende bystant om de rovers uutten lande te weerene. Nemaer de wet van Ghendt en wilden hem daer inne niet steken noch daarmede moyen.

Corts daernaer zant de heere van Ravestain zekere capiteynen binder stede van Brugghe, ende deden die van Brugghe eedt den zelve heere van Ravestain.

Int zelve jaer quamen te Ghendt de commissaresen van sprincen weghe ende wilden kiezen alle de acht kiesers. Nemaer de wet en wildet niet ghedooghen datter anders ghedaen zoude worden dan naer de oude costume. tWelck by den commissarissen ghehoort, en wilden gheene kiezen. By den welcken de wet zelve de scepenen kooren; ende ghecooren zynde, bezwoeren den paix van LXXIX te Tours in Toureyne.

Corts daernaer rees een oorloghe tusschen die van Brugghe met mer Philips van Ravestain, die ter Sluus lach, ende mynheere van Nassauwe, stadthoudere generael uutten name van den Rooms coninc.

Ten zelve tyden liepen die van Brugghe in de wapenen ende sloughen doot den dekin van den andtschoenmaekers ende meer andere. Ende zy vinghen veele die zy deden onthoofden ende de hoofden stellen up de halle; ende daer namener veele de vlucht. Daer waeren ooc veele uitghe-seyt ende huerlieder goet ghenomen.

By middele van welcker wapeninghe gherochte de heere van Nassauwe binnen Brugghe. Ende daer zynde, dede hemlieden te verstaene dat zy verbuert hadden lyf ende goet. Ende maectet al zyne. Zoo dat zy alle, groot ende cleene, moesten huerlieder hoofden lossen ende veel goets gheven.

Dat ghedaen, ghinc terstont de heere van Ravestain oorloghe doen, alzo wel up die van Brugghe, om dat zylieden hem afgheghaen waeren, als up andere. Ende bleef alleene oorloghende up gheheel Vlaenderen, zonder up die van Ghendt alleene, die zaeten an beede zyden neutre.

Ten causen van den welcken wart terstont de zelve heere van Ravestain beleyt binder Sluus. Ende track de heere van Nassauwe, uutten name van den Rooms coninc ende van alle de landen, ligghen tArdenburch met al zyn volk. tWelck ziende, de heere van Ravestain reysde rooven ter zee, ende spande inne metten coninc van Vranckerycke; zoo ooc de Franssoisen met hem deden, omme dat de heere van Nassauwe den paix niet en onder-

hilt, alzo die in Vranckerycke ghemaect hadde gheweest, tweck hiet den 1490.
paix van Tours.

Den xij^{en} in wedemaent xiiii^c xc quamen ontrent de drye hondert ghesellen van der Sluus binnen Ghendt. Ende veel van sinte Lievins zotten, die sinte Lievin wecten, wesende tSinte Baefs, maecten een wapeninghe binder stede ende sloughen doot den overdekin.

Corts daer naer wort ghevanghen den bailliu van der Ouderburch, Willem van Fourmelle, Lyon van der Eecke, ende waeren terstont onthoof. Daer naer ghemaect een capitein ende zes raedsliden, omme assistentie te doene, omdat zy de wet niet wel en betrouwden. Ende daermede schieden zy.

Corts daer naer worden ingheroepen alle de ghone die ghevloten waeren ende hemlieden durfsten in justicie ghetrooten. Daer af veele daer uut bleven, van den welcken wel de dertich ghebannen worden ende de sommege ghevanghen.

Up sinte Pieters avent track sinte Lievin maer up; want ontrent Hautem veel volcx was te peerde ende te voet, meenende sinte Lievin te nemene ende te vanghene alle tghuent datter zoude ghecommen.

Up sinte Pieters dach, als men sinte Lievin naer doude costume draeghen zoude in zyn cloostere, zo drouch men hem up de Marct, aldaer een wapenynghe rees, daer de bannieren ghebrocht waeren. Ende wilden die van Ghendt justicie ghedaen hebben. Ende worden doe ghevanghen Willem Pype, scepene van der kuere, Jacob de Brune, coninc van den moorknechten, Inghel, clerc van den hoochbailliu, ende worden onthoof up een schaffault up de Marct up Onser Vrouwen avent in hoymaent. Ende dat ghedaen zynde, drouch men sinte Lievin weder in zyn plaetse tSinte Baefs. Ende die van Ghendt van der Marct vertroocken elck zyns (wechs).

Den x^{en} in hoymaent trocken zekere ghesellen uut Ghendt ende wonnen de stede van Hulst by assaulte. Ende de Ghentenaers daerinne commende, deden onthoofden mer Franssois Serssanders, capiteyn aldaer. Ende wort de stede al ghepilleert.

De grave van Nassauwe quam met zyn volck voor Brugghe den xvij^{en} van octobre tvoornomde jaer xc; hy meende hebben ghehadt zekere poorteren themwaerts; nemaer hy falgierde.

Ten zelve tyden waeren onthoof ten Damme Jan de Cloot, Roelandt

1490. Schroobier ende Glysebrecht de Pape, poorters in Brugghe. tWelck dede doen de grave van Nassauwe, ter bede van mervrauwe van Dudzeele, zo men zeyde.

In desen tyt was oock ten Damme onthoofst meester Jan Benyts, pensionnaire van Brugghe. Welcke voorscreve justitie dede doen de grave van Nassauwe by den souverain van Vlaenderen, omme tselve te bet te excuseren, als men zeyde.

Eduwaert Nicolas, dInghelsche capiteyn, naerdatt hy hier te vooren ten Damme ghevanghen was, hy wordt daernaer onthoofst den xxiiij^{en} van octobre xiiii^e xc.

Men tracteerde metten graven van Nassauwe ten Damme om pays in deesen tyt.

De zuene van Croy wert bisscop van Luucke¹.

De verdreve bisscop van Luucke, de zuene van den heere van Huerne, quam ten Damme by den grave van Nassauwe tselve jaer xc.

Up Onser Vrouwen dach presentatie, xxj^{en} in novembre, was de grave van Nassauwe voor Brugghe ende meende de stadt wel by subtylhede te cryghen met groote menichte van volcke. Nemaer het mesviel hem, ende was een stick miraculeus up eenen zondach, als tvolck was te sermoene.

In desen tyt was de nieuwe vaert verdolven tusschen Damme ende Brugghe, omme te bet te ghecryghene victuaille van der Sluus te Brugghe.

Up den xxvij^{en} van novembre was Pyckavet ghevanghen onder Damme, als hy meende te trecken ter Sluus om victuaille.

Den xxviiij^{en} van der zelve maent tvoornomde jaer xc cooren die van Brugghe vier nieuwe capiteynen, te wetene: Jacob Gailloot, Philips van Moerkercke, Jan Hendricx ende Jan van der Keere.

Den paix tot Brugghe ghemaect by den grave van Nassauwe was uutgheroupen den vj^{en} decembre tselve jaer.

Vele notable persoonen, wel tot xl toe, waeren buuten voorscreven payse gheslotten.

Clays van Delft wiert burgemeestre van Brugghe den ix^{en} van decembre tselve jaer.

Den xj^{en} van decembre was Pyckavet ghebrocht te Brugghe.

¹ Jacques de Croy vint à Liège en 1488 dans le but de s'emparer de l'évêché.

Meester Anthuenis Encron, proost van Sinte Donnaes, starf te Luevene den xiiij^{en} van decembre, ende was daernaer ghebrocht binnen der stede van Brugghe ende begraven tSinte Donnaes ^{1490.} ¹.

Een ander schaffault ghemaect te Brugghe up de Marct den xv^{en} der zelve maent van decembre anno xiiii^c xc.

Adriaen Florent ende Joos Caboodt waeren te Brugghe onthooft up de Marct ten zelve daeghe.

Jacob Clays, de bursemaekere, was onthooft up tselve schaffault den xvj^{en} der zelve maent.

In deesen tyt was tvolck grootelick getraveilgiert om te leven tot Brugghe, zoo ooc daernaer dickmaels ghebuerde.

Den xvij^{en} der zelve maent van decembre waeren te Brugghe onthooft up de Marct Jooris Pyckavet, wylen capiteyn, Jooris van de Weghe, dekin van de smeden, ende Jan van Geldre, de zadelmaekere.

Den xvij^{en} der zelve maent waeren oock te Brugghe onthooft Jan Rans, Hans Lueverteers ende Jan Cools.

De kercken ende disschen waeren ghetraveilgiert om te leven dit zelve jaer.

Den xxij^{en} van decembre tselve jaer, meester Franssois Buyslede was ghecoren proost tSinte Donnaes.

Pieter Pontighem, een parmentier, Simoen de Grave, gheseyt Schoone Moenen, den temmerman, ende Jacob Lievens, een hofman, waeren onthooft ten zelve daeghe.

Een zwaere caillote ghestelt te Brugghe ende utte gheroupen den laetsten van decembre xiiii^c xc, als vooren, up al dat men oorboren moeste, zo groot dat het ghinc boven maecte. Ende tghelt was doe ghestelt ten derden penninck, al verlies. Ende die van Ghendt en stelden tghelt maer af ten halfsten; tweleke al groote benautheyt maecte.

Diveersche broeders van de vier ordenen in Brugghe moesten rummen; nemaer duerde onlanc.

Den xij^{en} in lauwe tselve jaer xiiii^c xc (1491, n. st.) was te Brugghe onthooft up de Marct Jacob de Clerc, de maekelaere, een goedt man.

¹ Selon Sanderus, *Flandria illustrata*, t. II, p. 65, et Beaucourt de Noortvelde, *Beschryving van den prooschen*, p. 255, Antoine Hanneron mourut le 10 décembre 1490.

1490-1491. In desen tyt sprack men zeere dat tZwyn ter Sluus overgaen zoude; maer twasser noch verre af.

Den xij^{en} in april xiii^c xcj was te Brugghe up de Marct onthooft Willem van der Borguerie.

In desen tyt waeren gheseyt uut Brugghe zekere weerlicke priesters.

Toyson ghehouden te Mechele in de Sinxe daeghen tselve jaer.

Die van Ghendt ghinghen als scaepherders tselve jaer.

Als men up den xxij^{en} dach van wedemaent sinte Donnaes zoude omme draeghen processiewys, zo was tsaechs te vooren de fierte van hem bevonden nat ende met bleeke droppelen als bleecke pailletten.

tHoet van de terwe galt aldoen te Brugghe xxij st. gr.

Men zand tvolck van Brugghe in dees tyt met billetten.

Die van Ghendt stonden ter Marct in de wapene met sinte Lievin, den eersten in hoymaent xcj.

In dit jaer was de wet te Ghendt vermaect zonder commissarissen.

Den xix^{en} van hoymaent tvoornoemde jaer was te Brugghe onthooft in den Burch meester Franssois Ritsart, vry vleeschauwere in Brugghe.

Heindric Clays zuene, van Middelburch in Zeelant, was onthooft ende ghequartiert te Brugghe up de Marct, den naestlaetsten van hoymaent xcj.

Up sint Jans dach utgaende ougst quam de heere van Nassauwe voor de Percellepoorte daer hy schaede ontfinc, ende bleef daer ghevanghen de heere van Myngoval, ende eeneghe andere doot ghesleghen. Ende dat ghedaen, reysden weder naer Audenaerde daer zy uutcommen waeren.

Den xxvij^{en} in septembre was den dekin van der weverie ende Willem van der Schaghe. Ghyselbrecht de Lieu ende meer andre doot ghesleghen in eenen loop. tWelcke dede doen Jan van Coppenholle met Franssois; zynen broedere, ende eeneghe medepleghers met hemlieden.

Den v^{en} in octobre int zelve jaer waenden die van Ghendt Dendremonde wel inghenomen te hebben, also hemlieden ghenouch toegheseyt was; nemaer zy waren al verraden ende lietender veel volck.

In deesen tyt was langhe gheschil om eenen bisscop van Doornicke. Want daer was een cardinael diet zyn wilde. Den abdt van Sinte Bertins, Jan de Lannoy, ende Lowys Pot wildent ooc zyn.

In dees tyt hilt men tghestelic hof te Ryssele, te Doornicke, te Ghendt, te Brugghe, deen van den eenen ende dandre van den anderen kant.

In desen tyt bacte men te Brugghe pastejkens van xij myten tstück, ^{1491.} ende men drouchse al warm in tavernen te vercoopen.

De stede van Brugghe vercochte haere grontrenten den zommeghen die der stede gheleent hadden. Ende in desen tyt als tvolck niet meer ghelts en hadde om leenen, moesten leenen huerlieder zelve.

De galghe staende up de Marct van Brugghe was afghedaen in novembre tvoornoemde jaer xcj.

Groote onsprekelicke heymelicke aermoede was in Brugghe in desen tyt.

De kercken van Brugghe moesten leenen der stede haer juwelen.

Den xxvj^{en} van novembre tselve jaer xcj was sinte Bertolf binder stede van Ghendt omme ghedreghen processiewys. Ende ontrent den avende ghebuerde een loopinghe daer de hoochbailliu ghevanghen wert, omme dat hy te rechte ghestelt hadde de ghone die den dekin van der weverye ende andre doot gheslegghen hadden, de welcke ooc ghestorven zoude hebben ne hadde ghedaen de heere van Ravestain.

Up sinte Sebastiaens dach xcj wonnen die van Ghendt Dixmude. Maer binnen vj weken moesten die weder laten, uutraeghende alleenlic al tghuent dat zy daerinne ghebrocht hadden.

De galghe staende up de Marct van Brugghe was weder gheweert.

Ons dochtere van Bourgoingne, Margriete, was thuus ghezonden, zo men zeyde, ende de coninc van Vranckerycke zoude trauwen ofte hadde ghetraut de dochtere van Bretaengne.

Den proost van Eversam ende den proost van Loo waeren ghevanghen ten Danme tvoornoemde jaer xcj.

Dit jaer wast een zo couden wintere, dat men tvolck vont doot ligghende van coude up de straeten te Brugghe.

De stede van Grenade was ghewonnen by den coninc van Spaengnen binder maent van lauwe xiiij^e xcj.

Eer dat abdt Heindric Keddekin doot was, abdt Mertin Weyts was gheconsacreert abdt van der Doest in zyn huus binnen der stede van Brugghe den laetsten in lauwe xcj.

Up Onser Vrouwen Lichtmesse dach tvoornoemde jaer starf abdt Pieter van den Dunen ende abdt Joos ghecoren.

De stadt van Erdenburch was verbrant in dees tyt.

Meester Pieter Bogaert, dekin van Sinte Donnaes, starf in maerte tselve

1491-1492. jaer, ende licht begraven tOnser Vrouwen binnen der stede van Doornicke ¹.

Den xix^{en} in maerte, up eenen halfvasten, wonnen die van Ghendt de stede van Gheersberghe ende verbranden die den meestendeel; aldaer zy vinghen den heere van Boulaere, die groot ransoen betaelen moeste.

Meester Pieter van den Houtte was ghecooren dekin van Sinte Donnaes in Brugghe ten zelve tyden.

So men zeyde dat tgeene de ambachten van Brugghe leenden der zelve stede was weerdich in gelde by de neghentien duust ponden grooten, lichts ghelts, bedraeghende in zwaeren gelde zes duust ponden grooten ende meer, zonder alle dander leeninghen van hooftghelt ende cascoen ghelt.

Den vj^{en} in meye xiiii^c xcij consenteerde dic van Brugghe twee guldens up elck huus.

Van dat Sinte Donnaes kercke in Brugghe ghefondeert was tot dees tyt es vj^c xcij jaeren.

Roelant Lefevre, ontfangher van Vlaendre, was te Brugghe upghenomen ende ghetrost up een paert by den Dammenaers, ende ghevoert ten Damme, den eersten in wedemaent xiiii^c xcij.

Generalen paix tusschen den coninc van Vranckerycke ende den coninc van Spaegnen, zo men zeyde.

In dit jaer starf te Brugghe menich notable persoon van mannen ende vrouwen uut rechter onghenouchte ende van drucke ende veel schamel volck van aermoede.

De capiteyn Ploeghenaere regneerde te Ghendt in dees tyt.

Capiteyn Hermans was doot gheslegghen te Ghendt, den xvj^{en} van wedemaent, ende Jan van Coppenolle was onthooft ende zyn broeder daechs daernaer tvoornoemde jaer xcij.

Den xvij^{en} in wedemaent was te Brugghe onthooft eenen Jacob Decostere, die onlanx daer te vooren vermoort hadde binnen Brugghe Mattheyus Roussele, een goet persoon, ontfanghere van tcloostre van Sint Truden buuten Brugghe.

¹ Selon Sanderus, *Flandria illustrata*, t. II, le 31 mars 1491, et mourut seulement le 22 janvier 1497.

Clays van Delft starf te Brugghe up zyn bedde den iij^{en} in hoymaent ^{1492.} xiiii^e xcii, naer dat hy langhe ghequollen hadde. Was hy goet vrient der stede van Brugghe, dat weet hy nu wel.

Naer dat Jan van Coppenolle ende Franssois, zynen broedere, twee van eender drachte, onthoofte waeren, zo vooren veraelt staet, binnen de stede van Ghendt, zo wierter veele ghebannen, onder andere eenen Jacob Dietal-doet, Willem de Vleeshauwere, Joos van der Hissche, Jacob de Bacse-laere, Jan van der Braemt ende meer andre. Ende Gillis van den Broucke, sheeren dienaer, was gheseyt een jaer lanck in zyn huus te blyvene ende jehens nyemande te sprekene, dan teghens zyn wyf ende kinderen, ende voort dat hy tPaddegat zoude doen maeken, alzo hy terstont dede.

Jan de Backere was ooc gheordonneert een maent lanck in zyn huus te zitten.

Terstont naer de commotie zant men een saulfconduit binnen Ghendt, ende men track te Mechele by den prince, omme teenen goeden payse te moeghen commen.

Up den ix^{en} in hoymaent xiiii^e xcii, als vooren, starf te Brugghe Jan Loupus, een groot coopman van wulle, gheen meerder.

Een groote begheerte ghedaen by den hertoghe van Saxen om pennin ghen omme te oorloghen up der Sluus, den xxij^{en} der zelve maent julio tvoornomde jaer.

Die van Ghendt hadden paix jehens den hertoghe van Saxen, als generaer stadhoudere, binder zelve maent.

Up sinte Pieters dach inghaende ougst tvoornomde jaer was den paix uutghelesen al Vlaendre duere ende binnen Ghendt, utghedaen ter Sluus. Want den paix van den heere van Ravestain en was niet ghemaect, nemaer bleef buuten payse ghesteken by dat hy gheenen paix en begheerde; nemaer hilt metten Franssoisen. Ende wart corten daeghen daernaer de stede van der Sluus beleyt rondsomme te watere ende te lande.

Den paix die hilt inne dat men den voetval doen zoude te Hulst, alzo men dede den vj^{en} dach der zelve maent van ougst, ende dat men maecken zoude een nieuwe wet te Ghendt, zulcke als den prince ghelieven zoude, zonder kiesers te maeckene deerste reyse, ende dat men de wet daernaer vermacken zoude naer de privilegien ende naer doude costume. Nemaer als men macken zoude den dekin van der weverye, dan zoude men kiesē

1492. drie mannen van der weverie, ende die der wet leveren omme daer uutte eenen te kieser die dekin van der weverie zyn zoude. Inshelycx zouden die van der neeringhe kiezen drye mannen ende die overzenden der wet, omme by der wet eenen daer uutte ghecoren te zyne naer huerlieder ghe-liefte, om dekin van der neeringhe te zyne, ende alzo voort van alle den anderen neeringhen.

Item, dat zy gheen witte capproenen meer en zouden moeghen hebben ofte maeken in eenegher manieren.

Item, dat zy gheen kennesse meer hebben en zouden in de smalle steden, noch up sprincen dienaers.

Item, dat zy tghelt by den payse besproken betaelen zouden een maent na den paix uutgheroepen zoude zyn.

Item, dat alle de ballinghen inne zouden moeghen commen, zonder tlandt ofte poorte te moeten begheren, ja den ghenen die d'oorloghe gheerne belet hadden.

De voorscepene was mer Jan van Ravesscot van den kuere, ende van ghedeele joncheer Louis van Masseme, mer Joos van Ghistele, bailliu, ende vier nieuwe dienaers, die alle uutghelesen waeren up sinte Lauwercins avent, den ix^{en} in ougst tvoornomde jaer xiiii^c xcii.

De hertoghe van Saxen lach in deesen tyt met een groot heer voor der Sluus.

De Franssoisen deden veel quaets int Westlandt, als van rooven ende branden.

Overmidts de doot van den paus Innocentius, zo wert paus ghecooren Alexandre den VI^{en}.

tGarnisoen van Damme dede veel quaets om dat men hemlieden niet en betaelde.

Den ix^{en} in septembre xiiii^c xcii, als vooren, starf Mer Pietere van den Houtte te Doornicke, ghecooren dekin van Sinte Donnaes in Brugghe. Nemaer hy starf eer hy possessie hadde. Hy was ghevoert ende begraven te Ronche, daer hy proost was.

Den xxj^{en} der zelve maent was te Brugghe nieuwe rynssche most.

In desen tyt starf mer Adolf van Cleven, heere van Ravestain, vadere van mer Philippus van Cleven.

In dese maent van septembre tvoornomde jaer xiiii^c xcii starf Jan van

Nieuwenhove, filius Jans, een goet oudt poortere van Brugghe, die veel 1492.
over thooft was ghewaeyt.

Ten zelve tyden was meester Charles Overtvelt ghecooren dekin van Sinte Donnaes.

De heere van Nassauwe ende de heere van Symay trocken ter Sluus by mer Philippus van Cleven om paix. Ende de hertoghe van Saxen lach noch voor der Sluus den xxvij^{en} in septembre tvoornomde jaer xcij.

In dese maent toochde men te Brugghe up de Marct eenen drommedaris, wesende, zo men zeyde, oudt hondert veertich jaeren.

In de zelve maent starf meester Adriaen de Mil, een Jacopyn, docteur in theologie ende inquisiteur van den gheloove.

Reynyer Le May, capiteyn van Gavere, starf in octobre tselve jaer xcij.

Den ij^{en} der zelve maent hilt men eerst tYpere den raedt van Vlaendere, die men te vooren ghehouden hadde te Denremonde ¹.

Alsdoen quam Heindryc de VII^{en}, coninc van Inghelant, binnen der stede van Cales.

Den pays van der Sluus den xij^{en} van octobre xcij.

De kercke van den cloostere van Middelburch in Zeelant verbrant, ende tcloostere van den Bogaerde staende daer bachten, met noch veele huusen, de zelve maent.

De hertoghe van Saxen quam in Brugghe naer tsluuten van den payse van der Sluus, den xvij^{en} daeghe van octobre naer den voorscreven paix.

De stede van Atrecht wert weder Bourgoens, binder maent van novembre tvoornomde jaer xcij, die zydert de doot van den hertoghe Kaerle by crachte den Franssoisen hadde gheweest.

Mer Lodewyc van Brugghe, grave van Wincestre, prince van Steenhuuse, heere van den Gruuthuuse, van Avelghem, van Oostcamp, etc., starf te Brugghe den xxvij^{en} van novembre xcij, als vooren.

Den abdt van Sinte Bertins tSint-Omaers starf te Mechele, de welcke pretendeerde te zyne bisscop van Doornicke, den xxvij^{en} der zelve maent.

Men zeyde dat Anna, dochtere van Bretaeingne, wesende coninghinne

¹ Le conseil de Flandre, installé à Termonde à partir de 1489, fut transféré à Ypres en vertu de lettres patentes de Maximilien du 3 novembre

1491. (Vanden Peereboom, *Le conseil de Flandre à Ypres*, p. 265.) La cour y tint sa première séance le 18 septembre 1492. (*Ibid.*, p. 288.)

1492-1495. van Vranckerycke, ende den daulphin, haeren zone, bede storven. Ende men wilde zegghen dat zy vergheven waeren in deesen tyt.

Den xxiiij^{en} in lauwe tvoornomde jaer was den xx^{en} penninck afghestelt ter Sluus.

tNieuwe beelfort te Brugghe verbrande van den viere der blixeme up sinte Pauwels dach, xxv^{en} der voornomde maent van lauwe.

Up den zelven dach ende huere verbrande Onser Vrouwen kereke ter Sluus.

Een bestandt van drie maenden wiert ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke ende den coninc van de Romeynen.

tBeghinsels van den upcommen der ghilde van Onser Vrouwen Zeve Weeden, ghestelt tSinte Salvator in Brugghe by den eerdshertoghe Philips, up sint Jooris dach anno xiiii^c xciiij.

Den xxiiij^{en} in meye tvoornomde jaer was ghesloten ende bezwooren, te Senlys by Paris, den fransschen paix tusschen den coninc van de Romeynen ende Philips, zynen zone, ende den coninc van Vranckerycke, ende ghepubliceert te Brugghe up den naestlaetsten dach van meye xiiii^c xciiij.

Vrauwe Margriete, sconinx dochtere van de Romeynen, die in Vranckerycke zekeren tyt hadde gheweest, meenende te werdene coninghinne van Vranckerycke, quam weder vandaer binnen der stede van Mechelen met grooten staete, den xx^{en} van wedemaent xiiii^c xciiij.

Fredericus, keyser van Roome, starf in dit jaer.

In dit jaer xciiij hilden de scepenen van dien jaere den pacht van den coorne ende van den wynen, hoewel nochtans dat zy verpacht waeren, ende deden den zelven pacht ontfanghen.

Int jaer xiiii^c xciiij zo nam inne de heere van Esquerdes, ghenampt Philippus van Crevecœur, de stede van Sint-Omaers.

Corts daernaer ghecreech de Rooms coninc de stede van Atrecht ende wordt den capiteyn Querque-le-Vent ghevanghen in zyn bedde. Ende braken alle de stercten van der cyteit jeghen de stede, ende versterckten de zelve stede jeghens de voorseyde cyteit van Atrecht.

Int zelve jaer wart den paix ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke, den coninc van den Romeynen, ende was hem weder ghegheven gheheel Picardie.

Int jaer xiiii^c xcvi was de coninc van Vranckerycke ghetrocken tot

Naples om tconincrycke van Naples, daer menich mensche verslegghen 1495-1496. was.

Hertoghe Philips bezwoer tland van Vlaenderen te Ghendt in decembre xcv.

In dit jaer zekere tollenaers waeren ghescauffeert te Brugghe voor den tol by Sint Jans brugghe.

Men zeyde dat in dit jaer was Kaerle, coninc van Vranckerycke, ghecroont van Naples.

Den ij^{en} in april tvoornomde jaer xcv was de nieuwe cappelle van Onser Vrouwe in Sinte Donnaes kercke al verchiert ende nieuwe up ghemaect by Gomes Desorye, Spaengnaert ende poortere in Brugghe.

Den xxvij^{en} van junio xiiij^o xcvj zo waeren alle de officien van Vlaenderen gheboden te pachten.

In julio xcvj zeyde men dat hertoghe Philips dede zynen eedt te Bruessele.

In dit jaer was ghecocht thof van der Vere in Brugghe, omme daer af te maekene eene nieuwe kercke van Sinte Cruus. Ende wiert daernaer begonnen.

Int zelve jaer xcvj huwede deerdshertoghe Philips, svoorscreven Rooms coninc zone, de dochtere van den coninc van Castillien ende van Arragon. Ende vrouwe Margriete, zyne zustere, wart met hem ghezonden in Spaengnen, ende huwede aldaer sconinc zone van Spaengnen.

In dit jaer in lauwe liep den Tyber over in Rome.

Davit, bisscop van Utrecht, overleedt tselve jaer.

In dit jaer in meye hilt men te Brugghe tcappitel provinciael van den Carmeliten.

In dit jaer begonst men te singhene tsavens tSalve Regina tSint Jacobs, ende daer te vooren tSint Salvators.

In dit jaer mochte men te Brugghe poortre werden om v grooten.

In dit jaer regneerde groote sickten van pocke, ghenaeft de pocken van Naples. Ende tvolek verzochte zeere sint Job te Wesemaele, buuten Luevene.

Naer dat hertoghe Philips ghetrauwet hadde vrouwe Jane, sconinc dochtere van Spaengnen, hy besliepse den xx^{en} van octobre tvoornomde jaer xiiij^o xcvj te Liere in Brabant.

1496-1497.

In dit jaer ontrent Kersmesse was verlaeten den cancellier meester Jan Carondolet ende meester Thomaes de Plaine wiert cancellier.

In dit jaer xcvi trac vrouwe Margriete van Bourgoingne naer Spaengnen tot haeren brudegom.

In dit jaer begonste men te maekene de nieuwe kercke van Sint Cruus in Brugghe.

Zekere nieuwe dueren ende andere reparatie, te wetene zyddueren, beghinnen maeken tSinte Donnaes an den choor, ende daernaer andere reparatie, van messire Jacques de Bourbons goede.

sMaendaechs xiiij^{en} van maerte tvoornomde jaer xcvi quaemen tot Ghendt hertoghe Philips ende vrouwe Jane.

sMaendaechs den xxj^{en} der zelve maent quamen zy binnen de stede van Brugghe.

sDisendaechs in de Paesshe daeghen, xxix^{en} van maerte xiiii^c xcvi bezwoer hertoghe Philips zyn stede van Brugghe, insghelycx tlant van den Vryen.

Meester Franssois van Busleyde dede zyn intree als proost van Sinte Donnaes in Brugghe, ter presentie van onsen prince ende andre, tsondaechs den xj^{en} in april xiiii^c xcvi. Ende onse prince ende prinsesse met veel andre heeren waeren ter maelyt in de proostie. Ende twas doen kerckwydinghe van Sinte Donnaes.

sConincx zuene van Spaengnen, die onlanx ghetraut hadde vrouwe Margriete van Bourgoingne, starf up sinte Franssois dach tvoornomde jaer xcvi.

Bisscop Pieter Quicke, van Ghendt was gheconsacreert te Brugghe, in Sint Salvatre kercke, bisscop van Doornicke, den xxv^{en} in maerte xcvi.

Coninc Kaerle van Vranckerycke starf tAmboise den xij^{en} van april tvoornomde jaer zeere haestelic, ende was begraven den laetsten der zelve maent tSint Denis, in zyn xxvii^c jaer.

In dit jaer waeren de ghecoren scepenen van der kuere de scepenen van ghedeele, ende scepenen van der kuere ghemaect van ghedeele.

Int zelve jaer was groot schietspel binnen der stede van Ghendt van der ouder gilde van mynheere Sint-Jooris, daer die van Berghen in Hene-gauwe den uppersten prys wonnen.

Int zelve jaer brak ende viel inne de houtte brugghe tSinte Baefs, up

de Beloken Paesschen, ende vielen daer mede in de riviere meer dan ^{1498-1499.} xxxvj persoonen, daer of de ij oft drie verdroncken.

Loys, hertoghe van Orlens, wierdt coninc van Vranckerycke naer Kaerle voorscreve, in julio xiiii^c xcviii.

Int zelve jaer den paix wiert ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke ende onsen prince eerdts Hertoghe Philips, de welcke den coninc hommaige dede. Ende leverde hem de coninc weder Bethune, Arye ende Douway, in de welcke deerdtshertoghe nieuwe garnisoenen dede stellen van zynentweghe. Den zelve paix was solempnellic bezworen by onsen prince te Bruessele in Sinte Godelieve oft Goele kercke, ende wiert ghepubliciert te Brugghe den xix^{en} in ougst xiiii^c xcviii. Ende up sinte Berthelemeus dach daernaer droughen processie generale te Brugghe ten Eechoutte om den paix.

Int zelve jaer rees een groote oorloghe tusschen den coninc van de Romeynen ende den Zwitseren.

Corts daernaer quam hertoghe Philips met zyne gheselnede binder stede van Ghendt, aldaer zy zeere costelic ende minnelic ontfacen waeren.

Int zelve jaer begonste men te maecken de huusekins achter sprincen hof te Brugghe.

Int zelve jaer xcviii was gheboren Elionnora, te Bruessele, deerste dochtere van voorscreven eerdts Hertoghe ende zyne gheselnede.

Int jaer xiiii^c xcix was gheboren hertoghe Kaerle binnen Ghendt, den xxiiij^{en} in sporcle up sinte Matthys avent, smorgens tusschen den drien ende vier huere, ter vichtichster minute. Daerinne Vlaenderen ende zonderlinghe die van Ghendt zeer verblyt waeren, alzo zy wel betoochden an de triomphe ende genouchte die zy bedreven. Want daer was een vieringhe ghemaect boven den weerhane van Senter Nicolas kercke, ende een gallerye, van der voye van de zelve kercke tot up tbeelfort, van vier groote coorden vaste ghespannen ende met cleender coorden deurvlochten. Maer daer en waeren maer twee persoonen die daerover ghinghen : een edelman van den hove ghenampt Andrien de Mastaing, ende een andre, met noch meer andre ghenouchten die te lanck zouden vallen te verhaelen

Den vyfsten dach van maerte daernaer quam vrouwe Margriete, hertoghe Philips zustere ende moye van hertoghe Kaerle, binnen Ghendt, ende hief den zelve hertoghe Kaerle haeren neve.

1499-1508. Int jaer duust vyf hondert was de brugghe ghemaect by den Observanten te Ghendt.

Int jaer xv^e ende twee waeren de kiesers van dien jaere van sheeren weghe Jan Alaert, Jan van der Eecke, Lievin van Leyns ende Lievin Ghy-selins, ende van der stede weghe Jacob Huribloc, Jacob Fransman, Lievin van Huffele ende Amant Clays. Ende bleven up den zolder kiezende, eer zys eens costen ghewerden, van up Onser Vrouwen avent, twelcke was up eenen zondach, tot sdysendaechs ontrent den ix hueren, dat de scepenen doen uutghelesen waeren.

Int zelve jaer, den ij^{en} in maert, waeren de Minnebroeders te Ghendt ghereformeert.

Int jaer xv^e ende drie quam hertoghe Philips weder in zyne landen van harrewaerts overe uut Spaengnen, sdaechs voor sinte Maertens avent, ende hadde uutte gheweest twee jaeren. Ende liet zyne gheselnede aldaer begort met kinde als hy van haer schiet.

Den xvj^{en} van meye int zelve jaer quam mevrauwe Jane, zyne ghesel-nede, ooc weder int landt.

Int jaer xv^e ende vyfve trocken hertoghe Philips ende zyne gheselnede weder naer Spaengnen, omme tontfaene alle de conincrycken die hem verstorven waeren, ghelyc Castillie, Naples, Arragon ende andre.

Int jaer xv^e zesse starf de coninc Philips zalegher memorie in Spaen-gnen, den xxv^{en} in septembre, daer zeere groote rauwe omme was in alle zyne landen.

Int jaer xv^e ende zevene quam de keysere Maximilian binnen Ghendt, ende bezwoer, als vocht ende mambour van hertoghe Kaerle, sconinx Philips zone, de stede van Ghendt ende tlandt van Vlaenderen.

Int jaer xv^e viij quamen de keysere Maximilian ende de coninc van In-ghelant, Henricus septimus, binnen Vlaenderen, ende leyden tsiege voor Theerenburch, twelcke zy wonnen met crachte.

Anno 1508 quamen ter Veer, in Zeelandt, twee schepen uut Canarien, ende waren deerste die uut Zeelandt in Spaengnen in de eylanden gheweest hadden, de welcke gheladen waren met Canarie suycker; danof de schip-pers reysden tAntwerpen in de Marct, ende costent voor twee blancken tpont niet quyte werden.

Int zelve jaer trocken zy voort tsamen voor de stede van Doornicke,

welk zy ooc wonnen. Ende bleef de zelve stede in de anden van den coninc van Inghelant, die daer dede maecten een zeer sterck casteel, twelcke, metgaders de voorscreve stede, hy in corte daeghen daernaer wederomme vercochte ende overliet den coninc van Vranckerycke. 1514-1522.

Int jaer xv^e xiiii, den iiiij^{en} dach van maerte, bezwoer hertoghe Kaerle zyn landt ende graefscap van Vlaenderen, binnen Ghendt, in Sint Jans kercke, up eenen zondach, daer hy zeer costelic ontfraen was.

Int jaer xv^e xvj was tsepenhuus van Ghendt vooren begonnen maeken, lanx der straete van der Hoochpoorte, ende den eersten steen gheleyt.

Int jaer xv^e xvii, den viij^{en} dach van septembre, up Onser Vrouwen dach, track ende reysde de coninc Kaerle uut Zeelant tsepe naer Spaignen.

Int zelve jaer quam don Phernande, sconincx Karcls broedere, uut Spaengnen ende arriveerde te Vlissinghe in Zeelant den xv^{en} dach van wedemaent, ende quam vandanen te Ghendt, daer al thof was. Ende was zeere blydelic ontfraen.

Int jaer xv^e xviii starf de keyser Maximilian, den xij^{en} in lauwe.

In de maent van junio, den xxviiij^{en} int jaer xix, wart de coninc Kaerle, in Spaengnen wesende, ghecoren Rooms coninc.

Ter causen van welcke electie te Ghendt de schoonste solempneelste ende devootste processie generale ghedreghen was, die oyt tot dien daeghe toe ghezien gheweest hadde. De religiosen van Sinte Baefs brochten de fierte van sinte Lievin ende sinte Macharis, die van Sinte Pieters (Heylich Cruuse, ende waeren voorts alle de neeringhen volghende, in de schoonste ende beste ordonnantie dat moeghelic was, ende daernaer tghemeen peuple, zonder dat yemande uut zynder ordonnantie gaen mochte, up correctie van scepenen, de president ende raedsliden ende alle dandre suppoosten van der camere van den raede, metgaeders scepenen van beede de bancken ende dekenen der zelve stede, elc in de andt een wassen keersse van een pont ende daer boven. Ende waeren in de zelve processie tortsen zonder nombre.

Cesarem gaudeam natum, quod antea nunquam advenerat.

Anno 1522, onder den 6 july, quam den Turckschen keyser ghenampt Solimanus secundus met een groot armade van veele honderde galleyen ende de scepen int lant van Rodes, bringhende met hem wel vyf hondert

1522-1529. duysent mannen, wanof deen helft by hem hilt ligghende ontrent 4 mylen van der stadt, ende dander helft sende hy voor de stadt om daer haren legher te maecken, brynghende mede zo groote nombre van meel al in ghepecte zacken, schinende groote berghen te weesen, zo hooghe up elckanderen ligghende. Ende den 5 septembre daernaer naemen inne de casteelen aldaer. Die van binnen, met grooter fortse, hildent noch teghen wel zes maenden daernaer. Doen nam de vyant inne een groote partie van der stadt, de welke noch teghen hilt 45 daeghen eer zy de stadt by appointemente, gheen secours verwachtende, overgaven; belovende die van Rodes veel schoons, maer luttel effectueerden, naer huerlieder oudt costume, zegghende dat men gheen honden gheen eedt schuldich is te observeren.

Den xxj^{en} dach van meye int jaer xv^c xxvij zo hadde de voornocinden Kaerle eenen zone ghenaempt Philips, die daernaer gheworden es coninc van Spaengnen, heere ende prince van dese Nederlanden.

Den xxix^{en} dach van meye xv^c xxviii zo was in den nacht binnen der stede van Paris by eeneghe heretyken gebroken ende afghesmeten thoost van een image van Onser Vrouwe, houdende tkindeken Jhesus in huer aermen, staende an een muer achter de kercke ghenaempt *le petit Saint Anthoine*. tWelck groote beroerte maecte onder tvolck. De coninc Franchois wesende alsdoen te Fontainebleau verhoorende dese niemaeren, was zeer bedrouft ende vergrampt, doende ter dier causen publiceren dat den accusateur van dit faict zoude ontfanghen van Jehan de La Barre, prevost van Paris, thien hondert goude croonen metter zonne; ende daerenboven waert dat hy yet misdaen hadde, zoude danof pardoen vercrighen. Ende in memorie de coninc dede maeken een Maria beelde van zelve vergult, ende ommedraeghen in een processie generale daer den coninc assisteerde.

Up sinte Matthys dach, xxiii^{en} van sporkelle anno xv^c xxix was Charles dAustrie, den V^{en} coninc van Spaengnen, keyser ghecroont by onsen heylighen vader den paus Clemens de VII^{en}, binnen der stede van Boulongne, met grooter triumphe ende magnificence.

Den xx^{en} dach van ougst tselve jaer xxix, een religieus van St-Pieters de Ferrieres in Gastinois, int diocese van Sens, in Vranckerycke, ghenaempt domp Loys du Vergier, commende van de Complie, vermoorde zynen

prieur ghe-naempt Bertrant de Lassus, omdat hy hem ten diverschen 1529-1530.
stonden berespt hadde van zyn faulten. Welcken prieur was gheextimeert
van diverse een heylich man te zyne.

Den v^{en} dach van hoymaent xv^e xxx, ontrent den twee hueren naer de
middernacht, arriveerden de posten te Paris, bringhende brieven als dat
de twee zonen van den coninc uut Spaengnen ghecommen ende ghere-
laxceirt waren ende up de frontieren van Vranckerycke ende den eersten
der zelve maent ghearriveert waren. Waeromme datter groote blysschap
was, ende wiert eenen schoonen dienst ghedaen binder kercke van Onser
Vrouwen, ende ghezonghen *Te Deum laudamus*; ooc in alle de kercken
van Paris, ende ooc veele andre triumphen van vieren ende anders, veele
sticken wys den boom inghesmeten ende tot elcken gheabandonneert;
zo men indergelycke de octave daernaer ooc dede als de coninghinne van
Vranckerycke Alienor, met de twee kinderen van Vranckerycke, deden
huerlieder entree binder stede van Bordeaux den xj^{en} der zelve maent
juillet.

Binder maent van octobre tzelve jaer xxx wasser zo groote watervloet
binnen der stede van Roome, dat den meesten deel van den volcke ghe-
dwonghen waren te abandonneren de stadt voor zekeren tyt, ende ooc
inderghelycke in Vlaenderen ende Hollandt binder maent van novembre
daernaer.

Onder 19 january 1550, up eenen vrydach, wiert ghebrocht binnen der
stede van Brugghe het doode lichaem ¹ van mevrouwe Margriete, die doch-
tre was van den keysere Maximiliaen, ende wiert ghevoert int cloostre van
de Roozusters buiten de Ezelpoorte van Brugghe, ende aldaer in een
schoone sepultuere gheleyt.

Ten zelven tyden overleedt deser werelt de cardinael van Yorc in Inghe-
lant, de welcke men zeyde als dat hem zelve met fenynt vergheven hadde.

Den v^{en} dach van maerte tzelve jaer wiert ghecroont coninghinne van
Vranckerycke mevrouwe Alienor, zustere van onsen keyser Carolus den V^{en},
binnen der kercke van St-Denis en France, ende onder den xvj^{en} der zelve
maent dede huer intree binder stede van Paris met grooter triumphe,

¹ Le cœur de Marguerite fut déposé au couvent au couvent de St-Tolentin à Bourg-en-Bresse.
des Annonciades près de Bruges. Son corps le fut

1530-1531. gheaccompaigneert van diverssche prelaten, erdtsbisscoppen, bisscoppen, abden, princen, rudders, baroenen in grooter quantiteyt, de heeren ende officiers van der stadt ende coopliden, tot binder kercke van Onser Vrouwe, alwaer den recteur van der Universiteyt haer was heerlicken ontfanghende, naer de costume ende maniere van doene. Ende naer tvolcommen van den dienst ende ceremonien wiert gheleet int pallais van den coninc, alwaer groote chiere ende triumphe bedreven wiert. Ende onder den xix^{en} der zelve maent zo gaven die van der stadt haer een zeer schoon solemneel banquet. Ende naer dien deden huer present van twee groote zilveren candelaers, elck wesende zes voeten hooghe in pyramide, ghextimeert zynde de valleur up thien duust ponden tournois. Boven up de zelve candelaers was ghemacet een phenix, twelcke de devise es van de coninghinne, onder twelcke dat ghescreven stont : *Vinco, reminisco*, ende daerondre : *Eramus olim tenebrae, nunc autem lux in Domino*, ende noch daerondre : *Ex omnibus floribus orbis eligis tu tibimet lilium unum*. Veel andre triumphen ende magnifique zaeken aldaer gheobserveirt, alhier te lanc om veralen.

Omtrent de maent van juillet xv^e xxxj de chevaliers van der ordre van St Jan van Hierusalem, met haerlieder groot scip ende zekere nombre van galeyen, vonden middele, duer intelligentie die zy hadden met den gardiaen van Modon ofte tpoort van dien, practiquierden met subtylheyte, de zelve stadt te overvallen. tWelcke es een goede stercke stadt gheleghen in Griecken, de welcke den Turc possesseerde ende over xxx jaeren ghenomen hadde van de Venitianen. De Turcken ziende als dat zy overvallen wierden, hebben de zelve stadt gheabandonneert ende zyn gheretireert up de stercke bastille, de welcke den Turc daer hadde doen maeken binder tyt dat hy die in zynen anden ghehadt hadde; daer de chevaliers groote fortse up deden om de zelve bastille te winnen. Nemaer ziende dat zy te luttel volcx waeren ende ooc niet ghenouch artillerie omme de voornoemde bastille te moeghen winnen, naer dat zy de stadt ghesaccagiert hadden, zyn vandaer vertrocken. Men wilde zegghen dat by aldien gheweist hat mense secours ghezonden hadde, daer was goet beghinsele om te winnen Constantinople.

Den xxix^{en} van septembre tselve jaer overleedt deser weereit mevrouwe Loyse, moedere van den coninc Franssois, coninc van Vranckerycke, den

eersten van dier name. tWelcke eene zeere goede ende wyse vrouwe was, 1531-1535.
die langhe daer te vooren met zichten hadde ghequollen gheweest. Ende
overleet in een dorp ghe-naempt Gretz-en-Gatinoys, ende wiert begraven
tSt-Denis en France.

In dit jaer ende somer saysoen 1551 zo was binnen der stede van Brug-
ghe upghestelt een groot schietspel van den andtboghe, danof de doelen
waren ghemaect up Stakytzen in de Speghel-Reye by St-Jans-Brugghe,
alwaer dat veele schoone prysen upghestelt wierden, ende ooc alle de
steden van Vlaenderen ende groote dorpen hebbende schottery hemlieden
vonden, elck om tryomphants ende tot groote costen elck met zyn tonneel;
twelcke zy lieten in de cappelle van s^{te} Sebastiaen binnen den couvente
van s^{te} Francois tot Brugghe voorseyt.

De paus Clemens de VIIe overleet deser werelt den xxv^{en} van s^eptem-
bre xv^e xxxiiii binnen der stede van Rome. Ende naer zyn overlyden was
paus ghecooren in de conclave van Rome een notable ende venerable
cardinael van Rome ghe-naempt de Frenese, de welcke ghe-naempt wiert
Paulus den III^{en}.

Omtrent den zelven tyde zo was de armee van den Turc afghesmeten
in Persen van den Sophy, coninc van Persen. In welcker deffaicte de
Turc verloos xvj^m peerden, xxx^m mannen te voet, xvij^m kemelen en ander
bagagen, el groote peerden, de welcke men leyt by der andt ende worden
ghenaempt de peerden van den Turc, met huerlieder accoustrémenten.
noch lxxx sticken artillerie onder, groote ende cleene. Ende van der zyde
van den coninc van Persen bleven doot ende te zoucken ontrent de twin-
tich duust mannen.

Binder maent van novembre tselve jaer xve xxxiiii arriveerde by den
coninc van Vranckerycke, Franchoys den I^{en}, zekeren ambassadeur van
den grooten Turc Soliman, begheerende zynder aliantie. De coninc we-
sende te Chastellerault, heeft de zelve ambassaden ghesonden naer Paris,
daer zy zekeren tyt ghefestoieert waren.

Binder maent van juillet xv^e xxxv, naer dat de keyser van Rome,
Karolus den V^{en}, zekeren langhen tyt siege ghehouden hadde voor de stadt
van Thunys met zynder armee jeghens Barberousse, zo wiert inghenomen
by den marquis de Guasto ende Andreas Doria, zyne vassalen, de princi-
paelste stercte ende deffencie van der voornoemde stadt van Thunys,

1535-1536. ghe-naempt la Goulette, waer datter doot ende ghevanghen wierden ontrent de vier duust Turcken, noch vier hondert verloochende Christenen. Ende int poort van de zelve Goulette waeren ghevonden wel cvij scepen, zo van galeyen, galions als fusten, ende groote nombre van chevaliers van den voornoemden Barberousse, de welcke al ghestelt waeren ter bewaernesse van der zelve stadt. Ende naer dien, zo wiert de zelve stadt van Thunys ooc inghenomen, ende de zelve Barberousse verjaecht met de Turcken. Van welcker schoonder victorie gheinformeert wesende, onse heyleghe vader de paus, om danckbaerheyt te gheven tot Godt den Heere, van wie alle victorien procederen, ordonneerde een gheheele jaer jubilee duer al Christenrycke. tWelcke ghecelebreert wiert binder maent van ougst int zelve jaer met grooter reverentie ende devotie.

Naer dese schoone victorie, so quam de coninc van Thunys, de welcke ghe-naemt was Mulcoesem ¹, hem in alder otmoedicheyt presenterende voor de K. Majt, supplierende weder ghestelt te wesen in zyn patrimoniel conincrycke, danof hy overvallen ende verjaecht hadde gheweest by den tyran Dariadene, *aliàs* Barberousse. tWelcke hem de K. Majt door zyne edelheyt accordeerde, midts zekere conditien alsdoen ghesloten ende ghe-mentionneert.

Int zelve jaer xxxvj zo wasser eerst gheordonneert in Vranckerycke by den coninc ende zynen raedt, overmidts datter in veele quartieren van trycke ghebuerden zeer veel straetschenderie, diverssche coopliden ende passanten vermoorden ende spoillierden, als dat men van dien tyt voort de zelve straetschenders, ghevanghen zynde, justicierien zoude, te wetene, hemlieden te breken ende briseren haermen ende beenen ende daernaer gheleyt te werden up een wiel, omme zo de reste van huerlieder leven te smooren.

Binder maent van april xv^e xxxvj dede de keyser Karolus de V^e zyn entree binnen der stede van Rome met grooter triumphe ende staedt, daer groote acclamatiën ghebuerden tzynder eere ende wellecomme.

Binder maent van ougst tselve jaer overleedt deser werelt te Tournon in Provence den daulphin van Vranckerycke, ghe-naempt Franchoys, oudt ontrent twintich jaeren. Waeromme trycke zeer bedrouft was. Men zeyde

¹ Muley-Hassem.

dat hy met fenynt vergheven was van den grave Sebastiano, den welcken 1536-1538. onder den vijen van octobre daernaer binnen der stede van Lyon wiert met vier peerden ghetrocken vaneen al levende.

Up den nieuwejaers dach daernaer volghende wiert ghecelebreert het huwelic van den coninc van Schotlant, ghenaempt Jacob, met Magdaleine, de dochtere van den coninc van Vranckerycke Franchoys, binnen der stede van Paris, alwaer groote triumphe bedreven wiert. De straeten daer zy passeerden waren behanghen met tapisserie.

Den viijen january tselve jaer wiert vermoort Alexandre de Medecis, hertoghe van Florence, by synen cousin Laurens de Medecis.

Binder maent van maerte xv^e xxxvii voor Paesschen, de coninc van Vranckerycke met zynder armee wonnen de stadt van Hesdin, toebehoorende onsen keyser Karolus den V^{en}. Ende in de maent van april daernaer wonnen by composicie tcasteel, waerinne den capitain doot bleef, twelcke was den heere van Auscy. Welck casteel de coninc dede repareren ende garnisoen in legghen.

Binder zelve maent van april zo vertrock uut Vranckerycke Jacob, de coninc van Schotlant, met zynder huusvrauwe, by der zee naer zyn landt, danof datter wel x oft xj scepen ghenomen ende bedorven wierden. Nemaer de coninc met zynder huusvrauwe arriveerden in Schotlant, ende waeren zeer blydelic ontfanghen met grooter triumphe.

Binder maent van juillet tselve jaer overleet deser werelt, binnen der stede van Listebourg ¹, mevrauwe Madaleine, coninghinne van Schotlant, alwaer groote rauwe bedreven wiert, ooc in der ghelycken in Vranckerycke.

Den xvijen der maent van ougst tselve jaer wiert in Vranckerycke een combat ghedaen van twee persoonen, den eenen ghenaempt le Sr de Veniers ende dandre le Sr de Sarzay. tWelcke ghebuerde binder stadt van Moulins, by permissie ende in presentie van den coninc. De Sr de Veniers overleet binnen xv daeghen daernaer.

Int jaer xv^e xxxviii, den xix van hoymaent, zo was tvier van den hemel van weerlicht ende donder gheraect in de torre van Billy, binder stede van Paris, waerinne dat tbuscruut lach. De welcke torre gheheel tot den

¹ Lisez : Edembourg.

1538-1539. gront toe gheruyneert was. Ende de sticken van den zelve torre vloghen wel een quartier myls verre. De glase veinsters van de kercken van Sinte Pauwels, des Celestins ende Sinte Victor waeren van de schouderinghe meestal ghebroken, met veel andre schade.

Int jaer xv^e xxxix overleedt deser werelt de huusvrauwe van onsen ghe-naedeghen heere Karolus den V^{en}, keyser van Rome, wiens ziele believe ruste te verlenen in der eeuwicheyt den uppersten Dominateur.

In dit zelve jaer, overmidts, zo vooren verhaelt es, het overlyden van mevrauwe Magdaleine, dochtere van den coninc van Vranckerycke, huusvrauwe van den coninc van Schotlant, wiert naer Schotlant ghevoert, om te trauwen den zelve coninc, de dochtere van den hertoghe van Guyse.

Int zelve jaer passeerde de keyser Karolus de V^e commende uut Spaengnen duer Vranckerycke omme te commene in dese landen, ter causen van der ceditie van die van Ghendt, ende passeerde duer Poitiers, Orleans ende arriveerde te Paris den eersten janvier tvoornoemde jaer xxxix, alwaer hem groote heere ende triumphe bewesen wiert, ende ooc alle andere plaetsen waer Zyne Majt was passerende, wesende gheaccompaigneert van de twee kinderen van Vranckerycke, de daulphin an de rechter zyde ende de andere an de slincker zyde. De connestable drouch tzweert voor Zyne Majt, alzo men ghecostumeirt es te draeghen voor den coninc, commende zo binder kercke van Onser Vrouwe, alwaer ghezonghen wiert met grooter solemnyteyt *Te Deum laudamus*. Ende naer danckbaerheyt tot Godt ghegheven, monterende up zyn mule, wiert zo gheleyt int pallais van den coninc, alwaer groote chiere ende triumphe bedreven wiert, blyvende Zyne Majt te Paris ende daer omtrent vij ofte viij daeghen, alwaer dat veele diverssche propoosten ghevielen tusschen Zynder Majt ende den coninc, zo nopende thertochdom van Milan, als andere partyen. Waerup Zyne Majt den coninc up als contentement gaf. De coninc convoyeerde Zyne Majt tot Sinte Quintins in Vermandois, ende van daer de daulphin ende de hertoghe van Orleans tot binnen der stadt van Valenciennes, metsgaders de connestable met veel andere heeren ende edelmannen.

Als de Majt int landt was, vondt middele te ghecryghen met zoeticheyt, binnen der stede van Ghendt, den grave van Reux met twee hondert mannen van wapene ende ooc zekere nombre van lansknachten, omme

die zake wat te prepareren. Daernaer zo quam Zyne Majt^t oock binder 1539-1541.
zelve stadt met zynen broedere, den eertshertoghe van Oostenrycke, Marie
de coninghinne van Hongrie, zynder zustere, den hertoghe van Savoye
ende andere. Ende naer dat de stadt gheformeert was ende justicie ghe-
daen van diverssche, zo dede Zyne Majesteit afbreken de abdie van Sinte
Baefs, ende aldaer fonderen ende oprechten een groot casteel, lanck
wesende, zo men zecht, neghen hondert voeten, ende breet acht hondert
voeten.

In wedemaent xv^o xl de Turc dede sommeren den eertshertoghe van
Oostenrycke, coninc van Hongrie, als dat hy hem zoude tribuut betalen
van zyn coninckrycke, ofte anders zoude hem de oorloghe doen. De Majt
dit verstaen hebbende, zondt daerwaert zynen ambassadeur Cornelius
Scepperus.

Binder maent van decembre tvoornomde jaer xv^o xl¹ Hendrick den VIII^{en}
van dien name, coninc van Inghelant, trauwede voor zyn vierde huus-
vrouwe Anna van Cleve, zustere van den hertoghe van Cleve ende Geldre,
die hy zeer corts daernaer repudieerde, zonder haer te laeten vertrecken
uut het rycke, ghevende haer zekeren staet omme haer te onderhouden.
Ende zekeren tyt daernaer zo trauwede de zelve Hendrick voor zyn vyfde
huusvrouwe Catherine de Hauart, een cleyndochterken van de oude
hertoghinne van Nortfort, de welcke zeere schoone was als uutghelesen
zynde, wesende de nichte van Anna Boullant, die tweede huusvrouwe
was van den zelve coninc, de welcke hy tjaer xv^o xxxvj hadde ghedaen
onthoofden, als befaemt wesende van overspel. Ende binder maent van
february xv^o xlj dede hy ooc onthoofden, om ghelycke cause, zyn v^{de} huus-
vrouwe Catharine de Hauart.

Int zelve jaer xv^o xlj, in den winter, de keyser Karolus de V^e ghepre-
pareert hebbende zekere groote armee van schepen omme den Turc den
oorloghe te doene, vertrack met zynder armee om siege te legghen voor
de stadt van Algeres, de welcke ghelegghen is up der zee in Afrique. Nemaer
overmidts zo groot tempeest was maekende van reghen, aghelen, stormen,
als of de zee betoovert hadde gheweest, zo men wilde zeggghen dat zy was,
zo dat Zynder Majt^t bedwonghen was wederomme te keeren met zeere

¹ Ce mariage fut célébré le 6 janvier 1540.

1542. groote schade ende verlies van scepen ende volck ende zeer groot dangier van zyns persoons.

Int jaer xve XLII, up den viij^{en} dach van ougst, zo was by der armee van den coninc van Vranckerycke, danof dat lieutenant generael was monseigneur Anthonis de Bourbon, hertoghe van Vendosmes, ende met hem de heeren van Biez, van Villebon, Bely, Crequy ende andere, ghewonnen tcasteel van Tournehem, by compositie, twelcke verbrant ende gheraseert wiert, zoo den burch als tcasteel; zo zy oock deden te Monthoire, ende zekere kercken de welcke sterck hielden. Myn heere de grave van Reux dede zyn debvoir om tlant te beschermen, maer hy en was niet wel voorzien van volcke, de welcke costoyeerde de zelve armee van Vranckerycke met zekere peerdevolck ende voetvolck, doende diverssche schermutsen, de welcke naerderhant verjaecht wierden. Ende nemende de vlucht, overmidts dander te sterck, zo verdroncker veele in de riviere, alwaer Claude de Allewin, heere van Nieuwerleet, zyn vendel achter liet, met groot dangier van zyns persoons ¹.

Gheduerende desen tyt zo wiert uut Vranckerycke by den coninc ghezonden, naer tlant van Geldre an den hertoghe, monseigneur de Longheval, alwaer hem by den hertoghe wiert ghestoffeert Maertin van Rossem, als capitein met ontrent xiiij ofte xv duust Gelderschen ende Cleefschen, met ontrent xvij^e peerden, commende zo naer tlant van Brabant, stelende ende beroovende tplatte landt, brantschattende de dorpen ende veel andere boosheyd bedrivende. Zy quamen voor de stadt Lueven; nemaer moesten vertrecken zonder yet te doene. Zy laeghen zekeren tyt voor de stadt van Antwerpe, zonder ooc yet te doene, hoewel dat men zeyde als datter diverssche veraders binder stadt waren, de welcke intelligentie hadden met die van buuten. Ondertusschen dat zy voor de stadt laghen, zo zont de prince van Orenge, Rene de Chalon, zeekere brieven an die van Antwerpe, hemlieden daerby courage ghevende in alle instantien, ende dat hy met Godts hulpe hem zeere corts by hemlieden vinden zoude. Nemaer men zeyde als dat den zelve hode van de vianden ghevanghen wiert, ende midts dien gheinformeert wierden van der compste van den zelve prince. Ende zo de passaignen waren bewarende, emmers de prinche commende

¹ Ces affaires se passèrent en 1552.

met zekere cleene quantiteyt van peerden, wert bespronghen van de vianden ende zyn volck meest verstroyt. Maer dies niet teghenstaende quam noch met zekere cleene quantitheyt van zyn volck tot binder zelve stadt, hoewel dat hy van de vianden vervolcht was tot an de poorte, daer die van der stadt hem ghewaere werdende deden de vianden reculeren met huerlieder artillerye. Ende zo deze edele prince binder stadt zynde, zeere bezweet ende vermoeyt met loopen, heeft dies niet teghenstaende van stonden an ordre ghestelt in de zelve stadt ende zoo voort, ende voort alle zaeken zo wel beleet, dat de vianden corts daernaer moesten vertrecken zonder yet te bedriven, treckende weder naer huus, roovende ende stellende als vooren tplatte lant. Overmidts dat het in den zomer was, als de vruchten groot waeren, zo dat de aventuriers in de vruchten laeghen met huerlieder bussen, ende schoten van de vianden daer zy verstroyt waeren omme te pillieren; want tvolck wierter metter tyt in verstout, ghelyc de experientie alle zaeken leert.

Binder maent van decembre tzelve jaer xv^e XLII de coninc van Schotlandt overleet deser weerelt, de welcke ghetraut hadde, voor zyn tweede huusvrouwe, de dochtere van den hertoghe van Guyse, de welcke daer te vooren ghetraut hadde voor zyn eerste huusvrouwe Magdaleine, alsdoe oudste dochtere van den coninc Franchoys, de welcke overleedt thueren xxxiiij jaeren, laetende achtre een dochtere, oudt wesende thueren overlydene ontrent de drie maenden.

Up sint Jan Baptisten dach tjaer xv^e XLIII arriveerde, tot Boulongne in Vranckerycke, de ambassadeur van den coninc in Inghelant, omme te sommeren den coninc van Vranckerycke als dat hy betalen zoude den coninc van Inghelant, zynen meestere, zyn eeuwich pensioen, metgaders de achterstellen van dien, boven desen hem te restitueren het hertochdom van Guyenne ende van Normandie, metgaders tgraefscap van Boulongne, ofte in faute van dien, de coninc, zyn meestere, declareerde zynen viant te wesen.

Int eerste van hoymaent tselve jaer XLIII de coninc van Inghelant zondt over naer Cales, zo men zeyde, ontrent de thien duust lieden van oorloghe al Inghelschen, ten secourse van den keyseren, onsen prince. Nemaer eer anderstont de zelve hoop duere quam, deden veel quaets in Boulonnois.

Anno 1545 binnen der stede van Ghendt, up de Vrydachmarct, gherecht

1543-1544. ende ghequartiert als een verrader, als hy was, Nicolaes Le Brungne, gheseyt capitein Rinus, ende de selve quartier ghehanghen te diverssche poorten van der stadt. Want hy den coninc van Vranckerycke, by zyne brieven van cyffre, ghewaerschuwt hadde als hy voor Landerchis slach ghelevert zoude hebben. Zo dat de coninc verstaende de macht van den keysere, vertrack secretelick by nachte.

Alzoo de coninc van Inghelant Henricus de VIIIe groote preparatie was maekende omme met zynder armee over te commen om tsiege te legghen voor Boulongne, zo quam uut Cales, ende den viertienden dach van wedemaent xv^e XLIIII, Thomaes, den hertoghe van Norfort, gheaccompagneirt van diverssche andere heeren, metgaders zekere nombre van peerden ende voetvolck ende zekere artillerie quamen camperen in Boulonnois, ontrent de abdie van Baulieu, alwaer zy bleven ligghen tot den xxij^{en} der zelve maent, dat de coninc van Inghelant over quam ende dede de legher optrecken tot ontrent de stede van Monstreul, de welcke de zelve hertoghe van Norfort, als lieutenant generael van den coninc van Inghelant, dede sommeren aen Monseigneur du Biez, als capitein der zelve stadt, den ix^{en} dach van hoymaent XLIIII als vooren, by den welcken dat ooc quam de grave van Buren, lieutenant van den keysere, wesende gheaccompagneirt met xiiij ofte xv duust mannen, zo te peerde als te voet, den xix^{en} der zelve maent. Zo dede de coninc van Inghelant, gheaccompagneirt zynde met Charles Brandon, hertoghe van Suffort, van de graven van Hertfort, van Arondel ende andre princen ende edelmannen, zo uut Inghelant als Hierlant, met ontrent twintich duust mannen, zo te voet als te peerde, zondt zynen herault d'armes omme te sommeren Sr Jacques de Cousy, seigneur de Vervins, baron de Chemery, lieutenant van den coninc in de stadt van Boulongne, als dat hy de zelve stadt zoude overgheven in de anden van zynen meestre, den coninc van Vranckerycke ende van Inghelant. Ende naer dese sommatie, de heere van Vervins dede van stonden an tvier steken à la basse Boulongne, updat de vianden daer mede de stadt niet inderlic wesen en zouden. Binnen dese tyden dat dese twee steden aldus beleyt waren, te wetene Boulongne ende Monstreul, zo marcheerde de avantgaerde van den keyser tot voor de stadt van Thierry ¹.

¹ Château-Thierry.

Welcke stadt zy wonnen ende pilleerden. Die van Paris verhoorende als dat de armee van den keyser altyts marcheerde ende approchierde, waeren in grooter vreeze; zo datter diverssche de vlucht namen met huerlieder principale goet, sommige naer Orliens, Tours, Bloys, Angiers ende andre plaetsen, de welcke gheen frontiere waren. Daernaer de coninc quam binder stede van Paris ende vondt middele, duer sommige intercesseurs, te communicieren duer zyne ambassadeurs met de keyserlicke Majt, de welcke met zynder armeye niet verre van der stadt en lach. Ende, duer tusschenspreken van zekere gheestelicke persoonen ende andere groote meesters, wiert tusschen de Majt van den keyzere ende den coninc van Vranckerycke eenen paix ghesloten ende gheaccordeirt, daerinne begrepen wiert den coninc van Inghelant. Ende omme te wetene of de coninc van Inghelant den zelve paix van zynder zyde hilt voor agreable, zo wiert by den coninc van Vranckerycke ghesonden zynen ambassadeur, te wetene Monseigneur le cardinal du Bellay, bisschop van Bordeaux ende certsbischop van Paris, Messire Jehan dEstournel, chevalier, generael in Picardie, ende Monseigneur de Laubespine, secretaris van den coninc. Welcke ambassaden quamen omme te communicieren up teasteel dHerdelot, gheleghen twee mylen van Boulongne, daer zy wel achte daeghen tardeerden. Ende binnen dien tyt dede de coninc van Inghelant altyts groot debvoir om de zelve stadt van Boulongne te winnen, alzo hy den termyn van zeven weken daer te vooren ghedaen hadde. Ende naer veele diverssche assaulten daerup ghedaen, zo dat die van binnen niet wel houden en consten, wiert overghegheven in anden van den coninc van Inghelant. Naer dat zy tsamen gheparlementeert hadden, die van binnen mogten uutegane met huerlieder goet portatyf; twelcke was up Heylich Cruus Verheffinghe dach, den xiiij^{en} van septembre xv^e xliii. Ende wierden die van binnen gheconvoyeert van de Inghelschen tot binnen der stede van Rue, de welcke daer te vooren ooc van de Inghelschen verbrant gheweest hadde, metgaders meest alle de dorpen daerontrent. Den xvij^{en} dach der zelve maent van septembre, zo dede de coninc van Inghelant by hem commen Monseigneur le cardinal van Bellay ende de andere ambassadeurs van Vranckerycke, de welcke waren, alzo voorseyt es, verbeydende antwoorde up teasteel te Herdelot, leedende die met hem binder stede van Boulongne. Ende corts daer achter vertrocken de zelve ambassadeurs naer Vranckerycke zonder yet te doene.

1544-1545.

De hertoghe ende de grave van Buren de welcke laghen, als voorseyt es, voor de stede van Monstereul, gheadverteirt zynde van den zelveu paix tusschen den keysere ende den coninc van Vranckerycke, zyn ghedecampeert ende ghetrocken naer Boulongne ende int lant daerontrent, alwaer de grave van Buren oorlof nam van den hertoghe van Nortfort, ende quam met zyn volck van oorloghe wederomme naer dese landen.

Binder maent van octobre tselve jaer xv^e XLIIJ de coninc van Vranckerycke zondt wederomme zyne ambassadeurs, te wetene den cardinael van Bellay voorseyt ende meester Pieter Raymond, den eersten president, in Grevelinghe, alwaer de ghedeputeerden van den coninc van Inghelant hemlieden vonden, ende zeere corte communicatie hilden, overmidts dat den ambassadeurs van Vranckerycke gheseyt wiert: waerby alsdien dat huerlieders commissie inhilt te sluten eenen paix, zonder te vermanen van der stadt van Boulongne, dat zy wellecomme waren. Nemaer ter contrarie, waert dat zy danof wilden roeren, zo mochten zy wel vertrecken vanwaer zy ghekommen waren. Zo dat zy vandaer vertrocken zo zy quamen.

Int zelve jaer wierden ghestelt in Vranckerycke, by der ordonnantie van den coninc, in diverssche plaetsen ende steden, de welcke men noemde magazins, omme tzaut up te legghene, volghende der ordonnantie daerup ghemaect binder maent van julius tselve jaer. Alwaer officiers ghestelt wierden, zo omme te doene de distributie van tselve zout, als om trecht van den coninc te bewaren van de zelve gabellen. tWelcke tvolck zeer lastich dochte te vallen.

Binder maent van octobre tselve jaer XLIIJ, de coninghinne van Vranckerycke, zustere van den keysere, gheaccompaigniert van de hertoghinne van Estampes ende diverssche andere joncvrouwen, quamen uut Vranckerycke ende reysden by den keysere binnen zynder stede van Brusseele. Welcke vrouwen zeer heerlicken ontfanghen wierden. Ende binnen zekeren tydt daernaer vertrocken weder naer huus, zonder groote conclusie.

Binder maent van april xv^e XLV de hertoghe van Orleans quam by den keysere, wesende binnen zynder stede van Antwerpe, alwaer hem groot accueil wiert ghedaen.

De hertoghe van Orlieus, wesende weder in zyn landt, wiert binnen zekeren tydt daernaer bevanghen met eender groote ziecte van pleuresie ofte cortse pestilentielle. Zodat hy overleedt deser werelt den viij^{en} van sep-

tembre tselve jaer xve XLV, danof de coninc zyn vader zeer bedrouft was. 1545-1546.

Int eerste van der maent van sporcle tselve jaer XLV de coninc van Vranckerycke, wesende à la Roche-Guyon, alwaer diversche jonghe princen waren spelende ende stormende onder elckanderen by vorme van ghenouchte, alwaer dat Monseigneur d'Enghien met een coffre ofte bahu up zyn hoofd gheworpen wiert van een hooghe camere van den casteele der zelve plaetse. Zodat hy binnen achte daeghen daernaer van der zelve quetsure overleedt deser werelt, alwaer zeer groote rauwe om was.

Int laetste van der maent van april xv^e XLVJ de coninc van Vranckerycke zondt wederomme zyne ambassadeurs, te wetene den admirael Annebault, den president Raymonde ende meester Guillame Bochetel binder stede van Ardre, omme te tracteren eenen paix met den coninc van Inghelant. Alwaer tusschen Cales ende Ardre, in zekere plaetsen daertoe ghepreparaert, hemlieden vonden van wegghen den coninc van Inghelant zyne ghe-deputeerde, te wetene: le baron de Malpas ende Somery, admirael. Me Guillame Paget, chevalier ende secretaris van den coninc, meester Nicolas Woton, docteur in de rechten, dekin van der kercken metropolitaine van Cantorbery ende Hebrae¹. Alwaer zy tardeerden tot den vij^{en} van wedemaent daernaer, daer eenen paix ghesloten ende gheaccordeert wiert; de welcke ghepubliceert wiert te Paris, den xij^{en} der zelve maent dienvolghende; zo trock den coninc van Vranckerycke zyn armee uut Boulonnois. De Duitschen wierden afghedanckt, de zelve weder aenghenomen in dese landen ten dienste van der keyserlicke Majt, de welcke een groot armee was preparerende omme te treckene naer de duitsche landen jeghens de groote heeren ende protestanten van der catholique religie van ouden tyden gheobserveert.

Den vij^{en} dach van ougust tselve jaer XLVJ, in der nacht, zo quam tvier van den hemel by groot tempeest van den donder ende weerlicht binnen der stede van Mechele in de plaetse ofte poorte daer het buspoudre lach in de Baute; zo datter zeer groote schade af quam. Men zeyde datter wel zes hondert tonnen pouldre verbrande met zeere veel huusen, ende, zo men zeyde, wel x ofte xij^e personen, waeronder mans, vrouwen ende cleyne kinderen. Welcke groot jammer was om zien.

¹ Hebrae pour Eboracensi, Yorek.

1546. Binder zelve maent van ougst zo overleet deser weerelt Marie de Luxembourg, hertoghinne ende douairiere van Vendosmes, grootmoedere van den heere van Vendosmes, oudt LX jaeren ofte daerontrent¹. tWelcke een zeere goede vrouwe was, de welcke veel cloosters ende hospitalen hadde ghedaen fonderen in haer leven.

Binder zelve maent van ougst Annebault, admirael van Vranckerycke, met Monseigneur de Canaples, met zekere andre heeren wierden ghezonden in Inghelant om te ratifieren het tractaet van den paix by hemlieden, binder maent juny daer te vooren ghesloten ende veraccordeert, zo van der ghelycken de coninc van Inghelant over zont in Vranckerycke den admirael omme te ratifieren van zynder zyde den zelve paix.

Binder maent van septembre tselve jaer de coninc van Vranckerycke wilde doen maeken een stercte up Sinte Stevens berch ende een an Portel. Nemaer wiert belet van de Inghelschen die in Boulongne laghen, de welcke up eenen morghenstont uut quamen ende verjoughen alle de pionniers ende castadoux, de welcke den coninc van Vranckerycke daer ghezonden hadde, danof datter diverssche doot ghesmeten ende zommeghe ghequest wierden, zegghende by de voornomde Inghelschen als dat by den tractate van paise ghespecifiert was als dat de princen an beede zyden gheen nieuwe stercten en vermochten te doen maeken, maer wel vulmaeken de ghuene die begonst waren voor dat tractate.

Binder maent van lauwe tselve jaer XLVJ overleet deser weerelt de coninc van Inghelant, Hendrick de VIIIe, tyfendertichste jaer van zyn regne, achterlatende zynen zone Edwart, prince van Galles, oudt ix jaeren, zynen eeneghen zone, ende van zyn derde huusvrouwe. Ende liet oock achtere zyne heyghen dochtere Marie, die hy hadde by Catherine van Spaengnen, zyn eerste huusvrouwe, moye van den keysere Karolus V van zynder moederlicke zyde, ende wesende de zelve Marie xxx jaer ofte daerontrent.

Den laetsten dach van maerte tselve jaer XLVJ, zo overleet deser werelt de coninc van Vranckerycke, Franchoys den eersten van dien name, binnen zyn casteel van Rambouillet, ende wiert begraven in de abdie van Sinte Denis en France.

¹ Marie de Luxembourg mourut le 1er avril 1546 (n. st.).

Anno 1549 onder 20 july arriveerde binnen de stede van Brugghe Philips, de zoone van onser K. M., coninc van Spaengnen, met groote menichte van edelmannen, ende tsanderdaechs daernaer zo arriveerde de voornomde K. M. Alwaer ghemaect waren veele schoone costelicke tooghen ter blyder incomste van der voornomde K. M. ende zynen zone. Ende den 22 july wasser ghemaect voor de halle een groote stallagic, aldaer uppe de voornomde Philips, coninc van Spaengnen, in de presentie van zynen voornomden vadere ende die van der wet, bezweerende aldaer de voornomde stede van Brugghe met hueren toebehoorten, in ghelicken zaecken hier voortyts gheobserveert, ende met reservatien alsdoen int langhe verhaelt, smytende midts dien goudt ende zelve up de vier houcken van der voornomde stallaige. Ende naer onderhalven dach vertrocken zy van Brugghe naer Ypre, commende al duer teasteel ende van daer naer Bergen-Ste-Winnocx.

Op den 30 july 1549, wesende eenen disendach, zo arriveerden zy binnen der stede van Dunckercke, aldaer hy de stede niet en bezwoer, vertreckende alzo sachternoens naer Grevelinne, vandaer naer Burburch, gaende alzo St-Omaers ende elders.

Int jaer xv^o XLIX rees een groote dissentie in Inghelant tusschen de edel lieden ende tghemeente, de welcke verzochten als dat men de statuten ende decreten der kercken wederomme zoude stellen in huerlieder eersten staet, ende dat de edel lieden zouden in anden van den prelaten ende bisscoppen restitueren al zulcke goedinghen ende possessien als hemlieden gheweest was, omme hemlieden te onderhouden, volghende de wille ende intentie van de fondateurs. tWelcke het edeldom refuseerde te vulcommen. Zodat zy ghedwonghen waren de wapenen in de ant te nemen jeghens tghemeente. De jonghen coninc Edowaert ontboot van over zee veel volc van oorloghe uut tlandt van Cleve, Geldre ende andre quartieren, omme zyn ghemeente te dwinghen. Zo datter groote bloetstortinghe geschiede.

Den x^{en} van novembre tselve jaer XLIX overleet deser werelt de paus Paulus, de IIIe van dien name, oudt wesende lxxxij jaren, binnen der stede van Rome, het xvj^e jaer van zyn pontificat.

Den ij^{en} van decembre tselve jaer overleet deser werelt Margriete de Valois, huusvrauwe van Hendrick d'Albret, coninc van Navarre, eenighe

1549-1550. zustrē van den coninc Franchoy's van Vranckerycke, latende achtere haer eeneghe dochtere Johanne d'Albret, huusvrauwe van den hertoghe van Vendosme.

Den viij^{en} van february tselve jaer XLIX, naer dat de cardinalen langhe vergaderinghe ghehouden hadden, naer de costume ende usantie van ouden tyden gheuseert omme de electie van den paus, zo wiert gheconcludeert ten sine ende ghecoren voor paus den reverendissime cardinael Jehan-Maria, daer te vooren bisscop van Mantoue ende legat van Boulongne, de welke men naemde Julius, den derden van dien name.

Den xxj^{en} der zelve maent, zo wiert den zelve paus ghecroont metter croone papale, ende tanderdaechs, twelcke was de feeste van den stoel van Sinte Pietere, men opende de poorten van de groote kercke van Sinte Pietre omme de groote pardoenen der Jubilee ghecostumeert te Rome van vyftich jaeren te 50 jaeren. tWelcke was tzynder ancompste.

Ten zelve tyden den paix wiert gheaccordeert tusschen den coninc Hendrick van Vranckerycke ende den coninc Edowaert van Inghelant. De conditien waren als dat de Inghelschen zouden restitueren den Franssoisen de stadt van Boulongne ende appendentien van diere, duer middele van pennynghen, die de Franssoisen gheven moesten den Inghelschen. Ende in verzekerteden van dien zondt de coninc van Vranckerycke over in Inghelant: den grave van Enghien, Lowys Monseigneur van Vendosme, zynen broedere, den vidasme van Chartres, voor hostaiges.

Den xv^{en} dach van meye xv^e i. de coninc van Vranckerycke quam binder stede van Boulongne, alwaer hy presenteerde binder kercke van Onser Frauwe een groot beeld van Onser Frauwe van zelve, omme te stellen in de plaetse daer dandere ghestaen hadde, de welke de Inghelschen gheweert hadden als zy de stadt wonnen.

Den xx^{en} dach van hoymaent tselve jaer LVII de coninghinne van Vranckerycke ghelach van haren derden zone, den welcken ghenompt wiert duc d'Alencon et d'Angoulesme. Daeromme dat groote tryumphe bedreven wiert te Paris ende andre plaetsen. Ende zyn doopsele wiert ghediffereert tot den laetsten dach van ougst daernaer. Zyn peters waren Maximilian, coninc van Boesme, ende de coninc van Navarre, ende zyn metre mevrauwe Renee, duchesse de Guyse, den welcken ghenompt wiert Charles-Maximilian.

Ten zelven tyden de lieutenant van den grooten Turc stelde hem ter zee met zekere nombre van scepen, omme te visiteren tlandt van Africque, up hoope van an lant te slane int conincricke van Portugal. Waerjeghens dat Andreas Doria, met den viceroy van Secille, dresseerden een groote armeye, costoyeerende zo de armee van den lieutenant, de welke de vlucht nam naer de stadt van Afrique, de welke groote schade leet van onser armee ende van de Portugalaisen. Hy dede de zelve stadt fortifieren omme te resisteren de armeye van Christenen. De welke dies niet jeghestaende, leyden tsiege voor de zelve stadt van Afrique, de welke een stercke stadt was, rycke ende machtich van coopmanscepe. De welke naer diverssche sommatien wiert zoo beschoten ende bresche ghemaect, zodat zy de zelve stadt overvielen ende wonnen. Men extimeerde datter doot bleven zo Turcken, Moren en inhabitanten ontrent vyf duust volcx, ende van de Christenen xj ofte xij^e, twelcke was den vij^{en} van septembre xv^e vyftich. tWelcke een groote victorie was van Godt ghegheven tot de Christenen, danof wy hem groote danckbaerheyt schuldich zyn.

Binder maent van septembre xv^e LJ, alzo de Franssoisen diversche scepen van oorloghe toeghereet hadden, hoewel dat het gheen oorloghe en was, nemaer nemende huerliedder excusen tselve te zyne omme de coninghinne van Schotlant over te voeren, danof dat capitain generael was capitain Poullain, seigneur de la Garde, de welke hem vont in zee, ende ghemoetende met diversche hulcken, subjecten der Keyserlicke Majesteyt commende uut Spaengnen met diverssche coopmanscepe, zaut, specerie ende ghelt, wesende in ghetale van xvij zo xvij. Niet wetende van eeneghe quade tydinghe, varende als coopvaerders, wierden van desen capitain Poullain ghedaen strycken harliedder zeylen voor de coninghinne van Schotlant, omme die te salueren, naer de costume der zee alzo gheuseert. Ende naer dien buter weere zynde, hebben de zelve hulcken overvallen. Danof diverssche van dien hemlieden vromelich ter weere ghestelt hebben; zo datter zeer ghevochten wiert ende tvier in diverssche scepen gheworpen, de zelven verbrant, zommeghe scepen ghezoncken ende verbrant, ende dandere wierden ghevoert naer Vranckeryck, ende wierden aldaer ghebeurt ende ghepaert met al de goedinghen, al oft oorloghe ghezyn hadde. De Franssoisen hadden groote schade, zo in huerlieden volck ende scepen, eer zy meestre van de zelve hulcken gheworden consten. Want

1551-1553. hadden zy gheweten van eeneghe conspiratie, zy zouden hemlieden wel zo gheprepareert hebben, dat zy noient niet verwonnen en hadden gheweest ¹.

Onder 13 january 1554 zo ghebuerde groote watervloet, by den welcken up de zee ende ooc in Zeelant ende elders vele schade geschiede. Ende ten zelve tyde zo brack de vloet inne tAntwerpen ende ter Sluus, daer vele schade ghebuerde.

Den xix^{en} der zelve maent van septembre xv^e LII de coninghinne van Vranckerycke wesende te Fontaineblau ghelach van haren vierden zone, danof zyn doopsel wiert ghediffereirt tot zekeren tyt daernaer, te wetene den vyfsten van decembre. Ende waren zyne peters de cardinael van Inghelant, ambassadeur aldaer, uutten name van den coninc Edewaert, zynen meestere, ende de hertoghe van Vendosmes, de welcke ghenaemt wiert Edowart-Alexandre.

Int jaer xv^e LII, de stadt van Metz in Lorraine wiert gheusurpeert van de Franssoisen.

tSelve jaer won de coninc van Vranckerycke diverssche steden int lant van Luxembourg, te wetene Damvilleers, Ivois, Montmedy, Bouillon, binder maenden van juny ende juillet.

tSelve jaer quam de keysere Karolus de V^e binnen zynder stede van Thionville uut de duutsche landen. Ende tsiège wiert gheleyt voor de stede van Metz in Lorreine, waerinne dat lach voor den coninc van Vranckerycke den hertoghe van Guyse. De Majt lach daer zekeren tyt vooren, zo dat de wintere up de andt quam, de welcke zeere vehement was van vriesen, zneeuwen ende andre tempeesten; zodat de Majt ghedwonghen was zyn legher up te lichten, overmidts tbenaut weder, als vooren, ende verrock wederomme binnen zyndre stede van Thionville. tWelcke was den eersten january xv^e LII als boven.

Int jaer xv^e LIII wiert ghewonnen by der Keyserlycke Majt up den coninc van Vranckerycke de stadt van Terrewanne by assaulte, alwaer diversche van binnen doot bleven. Ende corts daernaer won ooc de stede ende teasteel van Hesdin, ooc by assaulte, alwaer dat doot bleef den duc Horace, de welcke ghetraut hadde de bastaerde dochtere van den coninc. Daer was

¹ V. à ce sujet notre notice dans les *Bulletins de l'Académie royale de Belgique*, t. LXIV, p. 817.

oock ghevanghen messire Robert de la Marche, maerschaleck van Vranckerycke, ende andere. De stadt van Terrewane wiert gheraseert. 1553-1556.

Int jaer xv^c LIII, zo wiert de stede van Marienbouch verraderlick overghegheven in anden van den Franssoisen. Den capitein wiert mede gheleet naer Vranckerycke, ende was wel zynen wille, zo men zeyde. De coninc van Vranckerycke quam daer binnen, den laetsten dach van wedemaent daernaer.

Binder maent van juillet tselve jaer wiert van den coninc van Vranckerycke ghewonnen de stadt van Bovines, ende corts daernaer eene andre daer ontrent ghelegghen ghenaept Dinan, toebehoorende den bisscop van Luucke. Daernaer quam vóór Mariemont, plaetse van plaisancé van de coninghinne van Hongrie, zeere schoone ende excellent, de welcke wiert verbrant ende ghedestruert. Ende wiert ooc verbrant de stede van Binch, twelck een oudt stedekin was, den xxiiij^{en} dach der voornomde maent juillet xv^c LIII.

Anno 1554, so beleyde Henry de Valloye, 2^{en} van dien naem, coninck van Vranckerycke, tcasteel van Renty. Maer, midts de comste aldaer van den vrommen keyser Karolus den V^{en}, nam up eender nacht de vlucht in alder haesten met stille gheluyt.

Den xxiiij^{en} dach van maerte tselve jaer LIII, voor Páesschen, overleet deser werelt de paus Julius de IIIe. Ende den ix^{en} van april daernaer volghende wiert ghecoren paus Marcelus den II^{en} van dien name.

Onder 30^{en} july 1555, up eenen disendach, wast zulck een ongheweer van blyxen, alst noynt niet velen was ghesien.

Int jaer xv^c LV, den ven february, zo wiert tusschen de Keyserlicke Majesteyt Karolus den V^{en} ende den coninc van Vranckerycke Hendricus den II^{en} gheaccordeirt een bestand van vyf jaren achtervolghende, in der ghelycken tusschen den coninc van Vranckerycke ende Philips, coninc van Inghelant.

Int jaer xv^c LVJ wiert ghezonden van den paus Paulus den III^{en} an den coninc van Vranckerycke den cardinal Caraffa, legaet, begheerende assistentie ende secours jeghens de hertoghen van Alve ende van Florence, adjointen met den Colonesen voor de Keyserlicke Maj^t; de zelve cardinal presenterende den coninc van wegghen den paus eenen hoet (*sic*), alzo men van ouden tyden ghecostumeert es van doene; de welcke zeer triumphan-

1556. telic onthaelt wiert, blyvende daer zekeren tyt. Zodat de coninghinne van Vranckerycke Catherine de Medicis ghelach van eender dochtere, de welke de cardinal voorseyt hief ende naemde Victoire.

Binder maent van septembre 1556, zo vertrock uut Zeelant, by der zee, naer Spaengnen, onse ghenadighe keyser Karolus de V^o, graeve van Vlaenderen ende here van onse 17 landen, omme aldaer zyn ruste te nemen, scheidende zo van alle weerlicke affairen, leedende met hem zyn twee zusteren Maria ende Alienora.

Int selve jaer LVJ, binder maent van decembre, wiert ghesonden by den coninc van Vranckerycke naer Ytalien, ten secourze van den paus Paulus den IV^{en}, den hertoghe van Guyze, als lieutenant generael voor den coninc, met zekere armeye, metgaders den hertoghe d'Aumalle, den marquis d'Ellebeuf, den hertoghe de Nemours, den Vidasme de Chartres ende andere.

In dese tyden wast groote droochte overal, causerende groote dierte van grane, slaende up daghelicx tot Brugghe; de tarwe quam up 3 l. 4 s. grooten het hoet, de gheerste up 2 l. grooten, van ghelycken de rugghe. Dese dierte continueerde tot dat den ougst aenquam overal.

Onder 12^{en} martii 1556, voor Paesschen, zo arriveerde binnen der stede van Brugghe Philips, filius Caróli, grave van Vlaenderen, coninc van Inghelant, etc., commende van Mechelen, daer hy langhe gheleghen hadde, vertreckende naer Inghelant omme aldaer te zyne ghecoroneert, ende ooc mede omme aldaer ende in dese landen oordene te stellen omme den oorloghe wederomme te gaen voerene jeghens de Franssoisen, niet jeghenstaende tbestant datter tusschen hemlieden ghemaect was, dat de voorscreve coninc van Vranckerycke hadde ghebroken anno 1556.

Den xvij^{en} dach van april xv^o LVJ, voor Paesschen, wiert by de Franssoisen ghenomen in Piedmont de stede van Valenza ¹, ende, den xix^{en} der zelve maent, naer Paesschen LVIIJ, de stede van Campli by assaulte, daer de Franssoisen groote vreetheyt bedreven.

Ende den 7^{en} july 1556 arriveerden te Brugghe in sPrinsen Hof hondert ende thien waghens, de welke al tsamen gheladen waren met groote menichte van ghelde, dat de Keyserlicke Majesteyt, wesende in Spaengnen,

¹ Le chroniqueur a fait ici une confusion : le vier 1557 (n. st.).
duc de Guise prit Valenza d'assaut le 20 jan-

alhier binnen dese landen an zynen zuene was sendende tot betalinghe 1556-1557. van tvolck van oorloghe, omme de selve jeghens de Franssoisen, onse vianden, te susteneren.

In wedemaent tselve jaer jaer LVIIJ de coninghinne van Inghelant zondt haren herault darmes an den coninc van Vranckerycke, hem signifierende den oorloghe.

Up sinte Lauwereins dach anno xv^e LVIIJ, zo wiert, by der armeye van den coninc Philips, afghesmeten de armeye van den coninc van Vranckerycke, danof de grave van Hegmont met zyn volck den eersten anslach dede. Zodat hem, metgaders de andere heeren van auwaert over, de heere bleven es. Myn heere van Bugnicourt was wat ghequest; den grave van Horne was zeere ghequest. Daer esser van onser zyde ghebleven als ontrent de drie hondert. De Franssoisen meenden wel ontsedt te doene der stadt van Sinte Quintins, daer onse coninc voor lach, ende daerin te steken duer de middelen ende plaetsen an hemlieden best daertoe bequame dinckende, de nombre van zeven vendelen van de beste soldaten, de welcke duer onsen legher al tot nieten ghebrocht wierden, ende noch andre zeven vendelen Duutschen volghende, de welcke ghevanghen wierden; de welcke coninc Philips het leven liet, midts den cedt die zy deden als dat zy nimmermeer den oorloghe en zouden doen jeghen zynder Majesteyt. In de zelve defaichte wierden ghevanghen dese onderscreve personnagen :

Den connestable van Vranckerycke ende den hertoghe van Longueville, zyn joneste zone, Sr Lodewic, prince van Mantou, den hertoghe van Nemours, den hertoghe van Montpensier, den marichal St-Andries, den Ryngrave, den prince de la Roche de Mayne, den grave de la Roche Foucoult, den prince de la Roche-Fort, den viconte van Touarsay, monseigneur de la Tremoille, monseigneur de la Chapelle-Biron, monseigneur d'Aubigné. Ende daer bleven doot Jehan de Bourbon, duc d'Enghien, bröder van mons^r de Vendosme, ende viconte de Villers, schoonzone van den connestable.

Daer wierden ghenomen xxxvj sticken artillerie, zo cannons, alfve cannons, als andere sticken, de welcke zy meenden te bringhene binnen der voornomde stede Sinte-Quintins; boven desen LX waghens met ammunitie van oorloghe, noch xxxvj vendelen Duutschen, xxij vendelen Gascons, xv^e mannen van wapene, ende zeven guydons peerden.

1557. Den xxvij^{en} dach van der zelve maent van ougst, zo wiert by assaulte ghewonnen de voornomde stede van Sinte-Quintins by onsen coninc Philips, daer zommeghe die van binnen waren doot bleven in de eerste rencontre, ende de andere ghevanghen. dEere van de vrouwen ende maegden wiert bewaert, volghende tghebot ende extreme debvoir van den goeden coninc Philips.

Den vij^{en} dach van septeembre daernaer volghende wiert ooc ghewonnen van den coninc Philips teasteel ghehaempt Chastellet¹.

Den xij^{en} dach der zelve maent in der ghelycken teasteel van Ham. Welcke voornomde stede van Sinte-Quintins, metgaders de twee casteelen, zeere sterck ghemaect wierden by den coninc Philips.

Ten zelve tyden zo desbordeerde de riviere van den Tybre binnen der stede van Rome zo zeere, dat diversche kercken, huusen, bruggen van de wateren af gheworpen wierden, ende veel persoonen verdroncken wierden.

Ten zelve tyden binnen der stede van Nismes in Languedoc viel, binder tyt van zeven hueren in den nacht, zo groote abundance van watere ende daermede zo groote aghelsteenen met grooten donder ende weerlicht, zodat de stadt in groot dangier was, haddet niet upghhouden.

TSelve jaer in de maent van septeembre quam binnen der stede van Florence zulcke watervloet duer de riviere Arno, zo datter verdroncken, zo men extimeerde, wel xij^m persoonen ofte bet. Ende men extimeerde de schade wel te bedraghen, die de stadt daer by hadde, van ix ofte thien millioenen goudts. De hertoghe dit anmerckende weende van rauwen, ende ontlaste de borghers voor eenen tyt van de subsiden, daer te vooren by hemlieden betaelt.

Ten zelve tyden int conincrycke van Sicille wasser zo groote watervloet, zo datter binnen der stede van Palerme wel verdroncken ontrent de ix ofte x^m persoonen, ende wel twee duust huusen gheruincert.

Den eersten dach van lauwe tvornomde jaer LVIIJ de armeye van den coninc van Vranckerycke, danof de hertoghe van Guyse capitein generael was, wesende gheaccompaigniert van den hertoghe van Nevers, den hertoghe d'Aumalle, den marichal de Strossy, monseigneur de Termes,

¹ Castelet.

monseigneur d'Estree, grootmeestre van der artillerie, monseigneur Sensac, 1587. Tavennes, Dandelot ende Severpon, al chevaliers van der orde, quamen ontrent de stede van Cales, voor eene cleene stercke toebehoorende den Inghelschen, de welke men naemde Nieuloy brugghe, den welke niet zeere groote weere en boot, zodat de Franssoisen daer haest meester of wierden, zo van der ghelycken van de Rysbanck staende in de Westdunen an den mont van der avent. Daernaer zo stelde de Franssoisen al huerlieder artillerye in de Westdunen, zo naer ter stede waerts als zy conden, omme de zelve stadt van Cales te beschieten; twelcke zy deden met menichte van peerden up huerden¹ ende plancken, overmidts dat het al zant was. Ende voor huerlieder schransmanden hadden zy groote zacken als wollezacken ghevolt met diverssche zaeken, de welke zy voor hemlieden rollende waren met fortse van pionnyers jeghens tgheschot dat uutter stede quam ofte schoot. Binnen middelen tyden zo deden de Inghelschen verbranden al de huusen de welke buuten de stadt stonden, updat de vianden daerinne niet schuulen en zouden. Ende alle de lanslieden, de welke in de palen wonachtich waren, quamen meestal met huerlieder goet, waghnen, peerden, koyen, scapen ende andere goet naer de stadt van Cales, meenende aldaer zeer wel bewaert te zyne; zodat van de Lanteerne poorte af tot by der muelen toe stont al vol waghens, carren ende beesten. Zo datter zommeghe landslieden waren, ziende dat zy niet duere ofte passeren en conden, trocken naer tstranghe ofte zeezyde met huerlieder goet ende bestiaille, ende quamen zo naer Grevelinghe ende Vlaenderen. tWelcke al huerlieder behout was. Daer woonden in de zelve palen zeer vele rycke ende machtighe lieden. De bestiaille wasser zeere abundant, overmidts tlandt zeere vruchtbaer is. Als nu de Franssoisen huerlieder gheschot ghestelt hadden thuerlieder wille omme te beschietene de noortzyde van der stadt, tusschen de Lanteerne poorte ende tcasteel, hebbende al huerlieder zaeken gheprepareert, al huerlieder buspouldre was fin ende goet al ghevolt in zacxkins propys, zo vele als clek stuck teender reyse schieten moeste, zo hebben zy bresche ghemaect in de zelve muraille, de welke daer niet zeer sterck en was, ende de vesten zeer by drooghe². Want de Inghelschen niet en verwachten van die zyde bespronghen te zyne, uut

¹ *Huerden*, claies ou grilles d'osier.

² Les fossés à peu près à sec.

1887. causen der zee ende havene daer vooren lach. Annegaende de weere van die van binnen, was zeere sobre, overmidts meest al oude soldaten te zeere up huerlieder ghemack ende niet wel gheexperimenteert. Daer was zeer veel gheschot, nemaer luttel persoonen die daermede spelen conden. Huerlieder buspouldre was ooc sobre ende onbequame, de wielen ende arnasc in quader orde. Welcke inconvenienten de Franssoisen al wel hadden ghedaen verspieden eer zy daer quamen. Zoo dat de zelve stede van Cales ghewonnen wiert van de Franssoisen den vijj^{en} dach van der voor- nomde maent van lauwe xv^e zeven en vyftich. Ende de zelve stadt was ghewonnen van de Franssoisen by den coninc van Inghelant Edouardus den III^{en}, tjaer Ons Heeren XIIIe XLVII int xxj^e jaer van zyn reigne, ten tyde van Philippus den VI^{en}, gheseyt de Valloys, coninc van Vranckeryck, het xx^e jaer van zyn reigne, naer dat de zelve Edouardus, coninc van Inghelant voorseyt, voor de zelve stadt gheleghen hadde al veele maenden. Zodat men hier by verstaen mach als dat de zelve stede van Cales gheweest heeft in de anden van de Inghelschen twee hondert ende thien jaren. Eer anderstont dat de Inghelschen de zelve stadt van Cales wonnen, zo hadden zy afghesmeten de armeye van den coninc Philips van Vranckerycke, de welke quam om de zelve stadt ontsedt te doene. Welcke bataille wiert ghenaempt de bataille van Crecy, ontrent Abbeville, alwaer dat verslaghen wiert van de Inghelschen de fleur van de noblesse ende chevallerie van Vranckerycke, alwaer de coninc Philips present was, in groote dangier van zyns persoons; in welke bataille doot bleven deze onderscreve persoonen: Jean van Luxembourg, coninc van Boesme, zone van den keyser Hendrick van Luxembourg; de grave van Alencon, broedere van den voor- nomden coninc Philips van Vranckerycke; de hertoghe van Lorraine; de grave van Bloys, cousin van den coninc van zyns moeders zyde; de grave van Vlaenderen; de grave van Harecourt; de grave van Sancerre; de grave van Vienne ende veel andere, al baroenen, chevalliers ende rudderden totten nombre van vyfthien hondert. De coninc met alzulck volck als by hem bleef, nam de vlucht naer Amyens, ende tsanderdaechs de Franssoisen, de welke utter bataille ghevlucht waren, deen auwaert ende dander dauwaert¹, quamen weder naer Crecy, daer de bataille gheschiet was, niet

¹ *Auwaert ende dauwaert*, par-ci, par-là.

wetende hoet al vergaen was. Daer ontrent ghecommen zynde, zaghen huerliedder bannieren de welke de Inghelschen uprechten. Zo meenden zy als dat huerliedder armeye noch tvelt ghehouden hadde. Ende dienvolghende quamen zo in den Inghelschen legher, daer zy meest al verslaghen wierden, twelcke men extimeerde te wesen punitie divine. (Lichaem van den coninc van Boesme wiert ghevoert naer Luxembourg, ende lichaem van den grave van Alencon wiert ghevoert naer Paris, ende begraven int cloostere van den Jacobins. Ende waren daer oock ghebrocht de kinderen van vyftich (sic) chevaliers van zyn landt, de welke met hem verslegghen waren, die ghefigureert zyn rondt omme zyn sepulture.

Omme te commene tot onser voorgaende materie, naer dat de Franssoisen ghewonnen hadden de stede van Cales, als voorseyt es, zommeghe van hemlieden commende duer de bresche, maer meest duer thoude casteel, twelck zeere quaelic bewaert was, ende oock de plaetse onbequame, emmers dat zy meestere wierden, zo by parlementeren als anderssins, wacrinne dat zy vonden grooten schat ende ryckdommen, zoo van groote abundance van wolle, scaepsvachten, zeere veele artillerie, gout, zelve, thin, loot ende veele andere coopmanscepen ende ryckdom der inhabitanten, de welke langhen tyt daer te vooren groote middelen ghehadt hadden omme tgoet te vergaderen. Als wy de oorloghe hadden met de Franssoisen, zo zaten zy neutrael, doende huerliedder proffyt an beede zyden met luttel moyte; danof zy in zo corten tyt al ghespoilliert wierden ende ghejaecht utter stadt, al mannen, vrouwen, kinderen, ghereserveert zommeghe van de principale, de welke van de Franssoisen ghehouden wierden. De andere voeren vele van dien over zee naer Inghelant, andere quamen in Vlaenderen, elck naer zyn ghelifte. Ende es te dyncken datter veele storf van onghemack, twelck zy niet wel ghewoon en waren; ende was oock int herte van den wintere. Ende naer dat de Franssoisen haerliedder garnisoenen binnen der stadt van Cales gheleyt hadden, zo trac de reste van der armeye al de paelen duere, innemende zekere cleene sterckten, als tcasteel van Oye ende andere; twelcke zeer goet om doene was, overmidts gheen resistentie. Daernaer trocken zy voor de stadt ende tcasteel van Guynes, alwaer zy zekere daeghen voor laegghen, ende niet up en hilden van beschieten tselve casteel. Want annegaende de stadt, en hadden gheene sterckte om houden. Dus niet jeghenstaende als datter van Sint-Omaers een bende van soldaten

1557. ghezonden wiert binnen den zelve casteele van Guynes ten secourse van de Inghelschen, overmidts dat de plaetse te cleene was, hoewel dat de Inghelschen, naer huerlieder mode, tselve extimeerden zeere sterck, omdat de rempars zeer dicke van mueren waren. Nemaer voorwaer, als men daer up begonste te tamboeren met die dobbble cannons al met vollen ¹, zo en conden die van binnen ter deffentie niet commen, overmidts dat die steenen van den casteele zo vloghen, doende meer schade dan tgheschot, ende by die middele veel van huerlieden volck verlooren. Zodat zy ghedwongen wierden, naerdad zy hemlieden zeer clouckelic ghehadt hadden endē niet langher houden en consten, de zelve plaetse over te gheven, behoudens lyf ende goet, twelcke hemlieden gheconsenteert wiert. Zodat zy daerut schieden den xij^{en} dach van lauwe xv^e LVIIJ, als vooren. De Franssoisen hilden den upper-capitein, twelcke was melordt Gray. Welcke stercte wiert al gherazeert van de Franssoisen, ziende dat die niet houdelic en was ende meer inderen dan helpen mochte de stede van Cales. Nopende tcasteel van Ham, twelcke lach in maraschs, wiert by de Inghelschen gheabandonneert, ziende dat de andre plaetsen verlooren waren. Monsr de Gourdon, Gasconnois, wiert gouverneur ghestelt van Calis ende appendentien, by de Franssoisen ghenaempt terre de *Nouvelle Conqueste*.

Onder 12^{en} february 1557 zo ghebuerder zulck een tempeest van winde ontrent de 4 ende 5 hueren in de morghestont, ende en gheduerde maer 2 hueren, zo dat het torreken van Dunckerke, daeruppe de gaepaert stont, woy in de havene van der voorscreve stede. Ende ooc zo wasser zulcke schaede in Vlaenderen, in de daecken van de huusen, zo wel binnen der stede als ten platte lande. Zo datter vele schueren ende stallen vielen, daerinne de peerden, coyen ende schapen onder versmoorden. Ende een yghelick en hebben noynt zulck een hooribel tempeest weten ghebueren. Ende alsdoen zo woyen omme dese naervolghende torren: eerst de torre van Onser Vrouwe kercke ter Sluus, de torre van Hoyenkercke, de torre van Zandtvoorde, de torre van Vlissinghe in Zeelandt, de torre van de groote abdie staende binnen der stede van Middelburch in Zeelandt, ende meer andere.

Ontrent desen tyt overleet in Spaengnen de edele prinsesse Alienora,

¹ Met vollen, en plein.

outste zusters van den keysere Karolus den vyfsten, wedewe van den coninc van Vranckerycke Francoys, den eersten van dien name. 1557-1558.

Den xxiiij^{en} van april xv^c lvij, zo trouwede Francoys, de eerste zone van den coninc van Vranckerycke, Hendricus den II^{en} van dien name, wesende daulphin van Vranckerycke, met Marie Stuart, coninghinne van Schotlandt, binnen de kercke van Onser Vrouwe binnen de stede van Paris, by den cardinal van Bourbon, eertsbisschop van Rouan, alwaer dat groote triumphe bedreven wiert van tournoyen ende andere ghenouchten. Daer wiert oock ghestroyt diversche spetien van gelde onder tghemeente, ende gheroupen by den heraulten tot drie mael : *largesse*.

Den xxiiij^{en} van wedemaent xv^c lviii, als vooren, zo wiert by de armeye van den coninc van Vranckerycke, danof de hertoghe van Guyse capitein generael was, ghewonnen de stede van Thionville, naer dat zy zekeren tyt daer voor gheleghen hadde; alwaer dat doot gheschoten wiert uutter stede Pieter Strossy, marichal van Vranckerycke, van een colleuvre, daer de hertoghe van Guyse stont an zyn zyde, legghende zyne eene andt op zyn schouder.

Int laetste van wedemaent voorseyt in tvoornomde jaer xv^c lviii, zo heeft Hendricus, coninc van Vranckerycke, noch zekere andere armeye upghestelt omme in dit quartier te commen exploicteren, de welcke men extimeerde te wesen ontrent de elven ofte xij duust voetvolck ende ontrent de drye duust peerden, danof lieutenant generael was voor den coninc eenen Paul, seigneur de Termes, *chevalier de l'ordre Saint Michel*. De welcke armeye, hebbende met hemlieden zes dobbel cannons, quam camperen uut de stede tot ontrent Oye; danof dat de mare liep als dat zy victuailen wilden voor eeneghe huerlieder stercten ofte steden. Andere zeyden het was omme zekere steden in dit westquartier te bespringhen, als Sint-Omaers ofte andre stercten. Zodat elck in vreeze was, dubiterende wie den anstoot hebben zoude. Dien volghende, zo hadden die van den lande van Sinte Winnoex Berghe ende Berghe-Ambacht, by laste van de M^t coninc Philips, de welcke alsdoen te Brussel was, zekere nombre van voetknechten, busschieters ende andere hier uutten lande anneghenomen, totten nombre van vier duust ofte daer omtrent, danof capitein was een Charles de Vos. Welcke bende wiert gheleyt tot Mardycke, ten fine dat zy beletten zonden alzulcke cursen als de Franssoisen dickmaels waren

1558. doende met cleene menichte van soldaten peerdevolck, commende zo van Cales lanx het stranghe, ofte zeezyde, passerende in den nacht duer de riviere van Grevelinghe, te lecchsten van den watere ende dootstroome, wel wetende dat binnen Grevelinghe gheen peerdevolck en lach om hemlieden den wech af te coppelen ¹, ende dat het gheschut ofte artillerye van Grevelinghe, hoe groot dat tselve was ofte mochte wesen, niet toerecken en conste omme hemlieden eenich inder te doene; want het zant te verre bloot liep van de wateren. Ende quamen alzo int lant ontrent Mardycke, ende haelende de koyen ende andere bestiaille uutten lande. Ende de manspersoonen die zy vonden leeden mede ghevanghen naer Cales; twelck tot diversche stonden daer te vooren ghebuert was. Zo quam de zelve armeye, de welcke ghecampeert was, als voorscreven es, ontrent Oye, ende passeerde in den nacht de riviere van Grevelinghe; twelcke was tsvrydaechs den eersten dach van hoymaent xv^e LVIII. Zodat zy met het rysen van den daghe waren tot Mardycke, alwaer zy rencontre vonden van alzulcke soldaden als daer laeghen, te wetene den capitein Charles de Vos met zynder bende, als voorseyt es. De welcke niet gheinformeert en waren als dat de Franssoisen in zulcke groote ghetale waren ofte oock eeneghe artillerie mede brochten; nemaer meenden als dat zy wederomme quamen met cleene menichte, alzo zy tanderen tyden ghedaen hadden, om eenen roof van beesten uutten lande te haelen. Want huerlieder verspieders en waren niet wel gheexperimenteert. Zo ooc van der ghelycke was de messagier van Dunckercke, ghenaempt Jehieronimus van Warhem, de welcke zeer cleen bescheet brochte, niet wetende wat nombre datter was ofte daer omtrent, ende offer eeneghe artillerie was ofte niet. Zodat de zelve bende die tot Maerdycke lach hemlieden zeer clouckelic ter weere stellende, vochten, zo men zeyde, wel twee hueren. Maer overmidts dat de hoop van de Franssoisen zo groot was ende wiert altyts meer ende meerder van de ghueene dieder toe quamen, zodat zy overvallen wierden. Zo datter zeer vele doot bleef; ende de reste wiert ghevanghen. Huerlieder capitein Charles de Vos wiert oock ghevanghen, ende tot Cales ghevoert, alwaer hy zekeren tyt daernaer deser werelt overleet. Ende naer dat de Franssoisen meestere gheworden waren van de zelve bende te Maerdycke, ende

¹ *Den weg af coppelen, couper le chemin.*

hemlieden al ghedispoilliert, laetende die moedernaecht up tvelt ligghen ^{1588.} als beesten, zo quamen zy naer Dunckercke, ende tpeerdevolck al tlant overe. Zo dat diversche poorters van Dunckercke, de welcke uutter stadt ghetrocken waeren omme te gaen zien, meenenden als dat de Franssoisen, zo voorseyt es, in cleene ghetal waren, ende oock dat zommeghe rabbauwen de nieumare brochten als dat de vianden al omryngt waren, zo wy naderandt verstaen hebben als dat zy uutghemaect waren van de Franssoisen, alzo zy zeer veele verspieters hadden uut desen landen te voet ende te peerde. Ende vooren an den toom van huerlieder peerden was ghesteken een cleen vanckin, de welcke alomme vooren reden, als wetende de wegen van den lande; ende de andre waren volghende. Welcke verraders de vianden naerderandt brochten in diverssche plaetsen, daer zy nemmermeer zonder den middele van den guyden ¹ en hadden connen ofte durven commen. Ende alzo de voornomde poorters uutter stede waren ghetrocken, zo vooren verhaelt es, deene auwaert ende dandere dauwaert, met cleender discretie commende ontrent Groot Sinten, wierden ghejaecht van tpeerdevolck van de Franssoisen; zodat elk liep ende zach naer een goet enecommen. De meeste hoop liepen naer de vruchten, de welcke al groot waren, andere twee ofte drie liepen in de kerecke, clommen naer den torre, danof den eenen was ghenampt Pieter de Wintre, poortere ende inwoendre der voornomde stede van Dunckercke, de welcke hem corts daernaer alleene vont by de clocken; want de andere weder uutghelooopen waren. Ende nam voor tbeste aldaer up den torre te bliven tot ander stont dat de Franssoisen weder vertrocken zouden wesen, meenende dat zy in den nacht wederomme met eenen roof duer de riviere zouden trecken. tWelcke ooc voorwaer de generale oppinie was van den volcke, overmidts dat zy de stadt ende tcasteel van Grevelinghe achter hemlieden lieten, ende niet an en spraken, dynckende wel dat zy dat alvooren afwerpen zouden, ten fine dat zy de riviere libre mochten laten ende haerlieder armeye uut trecken, alst noot zoude wesen. tWelcke oock voor hemlieden verre het apparenste hadde gheweest, zo de experientie naerderandt hemlieden ten vullen leerde, te meer dat men de bollewercken der voornoemde stadt van Grevelinghe maer eerst en begonste te fonderen ende maken. Zodat de stadt

¹ *Guyden*, guides.

1558. al open lach an allen zyden. Annegaende tcasteel, en was ooc niet om houden, overmidts niet zeer sterck, luttel voorzien van artillerye, victuaille ende andre zaken, tot zulcke zaken gherequereirt. Zodat de vianden met cleender moyte de overandt van der zelve stadt ende casteele wel zouden hebben moeghen ghecryghen, betooghende wel de voornomde Termes, huerlieden capitein generael, als dat hy met zynen raedt de meeste experientie niet en hadden van der oorloghe, extimeerende meer den roof, die zy pretendeerden te haelen, zo uut Berghen-Sinte-Winnocx, Dunckercke, als de bestiaille uutten lande, danne huerlieder legher in versekertheyt te stellen. Want zy dachten, hadden zy Grevelinghe eerst anhevallen, dat binnen middelen tyden de andere steden huerlieden goet zouden ghe-ruumpt hebben. Zodat de ghiericheyt de wysheyt bedrooch. Dus, alzo voorseyt es, naer dat de voornomde Pieter de Wintre zekeren tyt up den torre van der kercke van Groot Sinten alleene gheweest hadde, ende dat de Franssoisen meer ende meer ontrent de zelve kercke begonsten te vergaderen ende ooc daerin te loopen, dezen Pietere dit ziende, vreezende dat zy de leere up clemmen soudon om by hem te commen, heeft zeer ghesmeten van boven. Zo dat zy uut de kercke liepen, meenende datter vele boven waren, ende riepen : daelt nederwaert, soldaerts, ende wy zullen ulieden in ghenade nemen. Emmers ziende datter niemande en daelde ofte sprake, zo staken tvier in de zelve kercke, de welcke overal wiert te branden, ende ooc de leere, de welcke an tclockgat stont. Zodat dese Pietere qualick middel zach om hem te sauveren. De Franssoisen riepen noch altyts : souldaerts, sauveert ulieden, ende compt af, wy zullen ulieden in ghenade ontfaen. Zodat hy ziende gheenen anderen middele, ende dat hy daer niet langher bliven en conde van den brant ende roock, zo es hy nederwaert ghecommen, zyne aermen slutende an de posten van de leere ende alzo dalende tot beneden, want de trappen brandende waren, zodat hy die met zyn anden niet raken en mochte. Noch boven dien wierden zyn anden zeere verbrant eer hy ter eerden was. Ende beneden commende, liep met grooter haeste uutter kercke in anden van den Franssoisen, de welcke met grooter menichte stonden ontrent de kercke, wesende wel verwondert als zy maer eenen man en zaeghen, meenende wel datter diversche waren. Ende leeden hem naer den grooten hoop, doende zyn anden vermaken by huerlieder chirurgien, de welke daer groote vellen afsnede.

Van den welken ende alle voorgaende troublen hy een groote ziecte ghe-^{1588.} creech, thuus ghecommen zynde met paspoort om zyn ransoen te bejaghen, commende binnen der stede van Brugghe, alwaer hy langhen tyt lach eer hy ghesondicheyt vercreech. De zelve armeye van de Franssoisen quam binnen den zelve nuchtenstondt voort, ende voort met huerlieder zes cannons, tot dat zy quamen ontrent de stede van Dunckercke, alwaer zy arriveerden ontrent den noene, makende by haerlieder pioenniers zekere schransen van eerde in de Westdunen ontrent de Keye, alwaer zy stelden huerlieder zes cannons omme de stadt te beschieten. Dit anmerckende, de poorterye waren in grooter benautheyt, considererende de cleene ordre der stadt omme de zelve vianden te moeghen resisteren. Meestal de zee- lieden deser stede namen de vlucht met huerlieder boodts, daer zy daeghe- liex mede te vissche varen, ende wierpen daerin metter haeste alzulck goet als zy ghereets vonden, zo oock diverssche weerden deden, metgaders huerlieder vrouwen ende kinderen, ende de ghueue die daer by gheraken condon. Want tselve wiert terstont belet, overmidts dat men de Cuypoorten sloot. Zo datter nyemant meer uut en mochte, latende de tonnen ende kof- fers, daer tgoet in ghepact was, ligghen up de stracte. De boodts, zo voor- screven es, metgaders diverssche hueden ¹ uut Hollant, die hier laghen, voeren oostwaert an, want den wint zuudwest was. Ende zommeghe van de boodts liepen up tot Nieuport, zommeghe tOosthende, andre ter Sluus ende tot Vlissinghe, elck daert hem best dochte. Alzulcke poorters alhier blyvende waren, deden huerlieder devoir, elck up zyn waerde ² te gaene, ende zulcke weere doen alst hemlieden moeghelick was. Daer stonden diverssche stic metalen, sticken artillerye, zo up de mote ³ van tcasteel, up de havene, up de Zuudtmote ende andere quartierien, de welcke zecre gheschoten wierden, oock diverssche alsoe slanghen, bassen ⁴, groote ende cleene, in de gaten van de mueren. Nemaer voorwaer men conste de vianden luttel crancken, overmidts dat zy de groote dunen thuerlieder schrance ende voordeele hadden, alwaer zy inneghedect laghen, zonder dat de artillerye huerlieder groote schade conste ghedoen. Annegaende de

¹ *Huede* ou *hoede*, navire.

² *Waerde*, garde.

³ *Mote*, motte.

⁴ *Basse*, pièce d'artillerie, nommée en basse- latinité *bassus*.

1558. capitein van der stadt, twelck was myn heere van Nieuwerleet, die was zekeren tyt daer te vooren ten hove ghereyst, twelck te Brussel was, also men zeyde, om te hebben zeker volck van oorloghe om dese plaetse te bewaren. Den welcken ghezonden wiert vandaer naer Vrieslant om knechten an te nemen, de welke noch te passe quamen om de bataille die voor Grevelinghe naerderandt gheschiede, te wetene twoensdaechs den xiiij^{en} dach van hoymaent xv^e LVIII. Ende uut causen, zo voorseyt es, als dat mynheere van Nieuwerleet absent was, zo wierden alhier ghezonden van wegghen de Majesteyt mynheere van Rycourt, mynheere van Lichtervelde, twee Spaansche capiteinen. Hier waren oock ghezonden uut Inghelandt zekere pionnyers by de coninghinne Marie ten dienste van coninc Philips, haren man. Welcke pionnyers waren aerme lanslieden upghenomen uutten lande, naer de costume, aldaer wesende ontrent twee hondert vyftich, hebbende voor cleedinghe elc een blaeu cazacxken met een root cruce; de welke alhier arriveerden metgaders een scip met victuaille, als caes ende andre. Van welke bende waren drye capiteynen, die oock hier in de stadt waren. Annegaende de voornomde pionnyers, die waren int lant auwaert ende dauwaert. Daer wiert oock auwaert ghezonden by de coninclycke Majesteyt zekere bende van Spaengnaerden; nemaer zy deden zo cleene dachvaerden, zodat zy te late quamen. Zy quamen tot Nicupoort up den zelve dach dat dese stadt van Dunckercke ghewonnen wiert. Want voorwaer hadden die in de stadt gheweest, metgaders de ghone die te Maerdycke laghen, de stadt hadde wel ghehouden ghewest; want de vianden hier niet langhe en hadden connen gheblyven, zo de apparentie groot was. Dus, naer dat de Franssoisen huerliedder preparatie ghemaect hadden om de stadt te beschieten, zo hebben zy des anderdaechs in den nuchtenstont ontrent de drye hueren begonst te schieten, twelcke was tsaterdaechs den tweeden dach van hoymaent xv^e LVIII, den feestelicken dach van Onser Vrouwe Visitacie, schietende zo met drye cannons tsamen, somwyls met twee, naer huerliedder goetdyncken, ende dat up den grooten torre staende achter de Graebroeders, also men noch zien mach an den zelve torre. Ende naer dat zy zekeren tyt daerup hadden gheschoten ende den zelve torre niet vellen en conden, zo hebben zy huerliedder artillerie wat voordere ghestelt, schietende up den muer daer neffens an staende, waer zy bresse gheschoten hebben van ontrent vier roeden breed. Ende

ontrent den x hueren voor den noene, ziende als datter gheen apparentie ^{1588.} en was de vianden te wederstane, overmidts de cleene menichte van manspersoonen de welcke binder stadt waren, ende al poorterye niet boven vyftich soldaten, zo hebben zy tsamen ghesloten te parlementeren met de vianden; twelcke sommeghe van de principale ghedaen hebben. Ende zo haest niet en consten accorderen, zo datter binnen middelen tyden veele van de vianden inquamen duer diverssche quartieren, te wetene duer twater ghenaept de Panne, als twater leeghe was, over de poorte van de Kauyere ende diverssche andre plaetsen. Zodat men last gaf open te doene de Oostpoorte, daerduere de gheheele foulle innequam. Zo datter wel vijfve ofte vj^e van de vianden in de poorte doot bleven, vertreden van huerlieden eyghen volck; de welcke corts daernaer ghedispoilliert zynde, van boven neder in de veste ghesmeten wierden. Ende naer dat de vianden dus inquamen, alle de poorterie heeft de vlucht ghenomen ende uutten weghe gheloopen, zommeghe naer de groote kercke, ooc naer de twee Zustershuusen, zommeghe van de capiteinen up den grooten torre van der kercke, alwaer zy huerlieden appointement maecten. De vianden hebben gheuseert als zulcke lieden pleghen ende ghecostumeert zyn van doene, naer haerlieder discretie, de stadt totalic ghepilliert, de mans ghevanghen, zommeghe vrouwen ende maechden gheviroleert, andre vrouwen ontleet tot in huerlier hemde om tghelt te zoucken. Zommeghe, naer dat huerlieder cleederen ontnomen waren, moesten nemen gheschilderde brieven om huerlieder lichaeme te decken. Daer wierden oock wel vyf ofte vj poorters doot ghesmeten, ende onder andre eenen Mahieu Bellynck, zeeman. Binnen de groote kercke deser stede, waer hy was knyelende up beede zyne knyen, zo wasser eenen Fransman, de welcke hem met zyn zweert gaf een zeere grooten hau ende wonde in zyn hoofst. Ende quam zo al bloedende uut de kercke naer de Cruusstrate, zo wasser een ander Fransman comende in zyn ghemoet die hem voorts depeschierde ende duerstack. Zodat hy bleef doot liggende voor de vanghenesse deser stede. Naer dat de vrouwen wel bezocht hadden gheweest ende ghedispoilliert van tghuent dat zy hadden, hebben die doen vertrecken met alle de kinderen naer de stadt van Nieupoort, gheleghen vyf mylen beosten Dunckerke, conduiserende hemlieden een partye van den wech by haerlieder trompetten, de welcke zy naederandt ooc zonden omme te sommeren, uutten name van

1558. den coninc van Franckerycke, huerlieder heere ende meestere, de voor-
nomde stede van Nieupoort. De welcke trompette ofte herault d'armes
inneghelaten wiert zyn ooghen verbonden, ende zo gheleet tot den capitein,
alwaer hy zyn relaes dede. Ende naer dien wiert hem antwoorde gheghe-
ven als dat zy dies niet ghedelibereert en waren zo de stadt over te gheven;
maer met Godts hulpe meenden die noch wel jehens zynen meestere te
deffenderen. Zo wiert den zelve herault d'armes wederomme uutgheleet,
al verbonden, als vooren. Ende aldaer hy passeren moeste wierden in ordre
ghestelt alle de soldaden, Spaengnaers ende andre, updat hy danof rapport
mochte doen. Ghecommen zynde in zynen leghere, zegde als dat de stadt niet
onverzien en was van volck van oorloghe. Nopende de manspersoonen bin-
nen Dunckercke, alzo voorseyt es, die wierden al ghevanghen ende utter
stadt in huerlieder camp gheleyt, ghereserveert zekere cleene menichte,
de welcke zy binder stadt hilden voor huerlieder slaven, om hemlieden te
cocken, backen, om huerlieder packen ende roof tsepe te voeren in zekere
buussen, die zy laeden met alderande goet dat zy hier vonden. Welcke
scepen zy haelden van over de havene, de welke zy afghecryghen conden.
Zy laeden oock twee scepen van oorloghe der stadt toebehoorende; twelcke
twee groote scepen waren van zeylen, danof het een scip was ghenampt
den Azewint ende tandre den Arent; de welke alleenelick dienden ten
convoye van der visscherie deser stede in tyden van oorloghe; danof de
franssche scepen, commende om de visscherie te beschadeghen, dickmaels
af verjaecht ende diverssche afghenomen hadden gheweest. Welcke twee
scepen van oorloghe, naer dat zy die gheladen hadden met de costelicste
goedinghen ende ooc van de beste artillerye deser stede, hebben die ghe-
voert naer Dieppe, met noch zekere andre scepen. Hier waren noch diver-
sche buusen gheladen ende uutghevoert, danof datter sommeghe ghenomen
wierden van de Inghelschen, andre tOostende upghebrocht, andre alhier
in de avene bleven, daer zy naerderandt tvier in staken, ende lieten scepen
ende goet verbranden. Ende naer dat de stadt al berooft was, latende
zekere bende daerinne omme de stadt te bewaren, zo es de legher opghe-
trocken naer Beenkens Muelen ende zo naer Berghen-Sinte-Winnocx. Zy
versaemden ooc int landt alle de bestiaille die zy vinden conden. Zo dat zy
groote nombre van peerden, koyen, scapen ende ander goet vercreghen.
Zodat de soldaden de koyen aldaer vercochten voor vyf ofte zes stuvers

Istick; welcke bestiaille zy meestal duer de reviere naer Cales ghecreghen, ^{1558.} zonder wederstoot. Den muelen hebben zy verbrant, ende zyn zo voort ghetoghen met huerlieder drye sticken artillerye tot voor de stede van Berghen. Nemaer en hebben de zelve sticken niet gheoorboort. Overmidts dat tvolck van binnen meest al wech was, zo hebben de zelve stadt ghepilliert van tghuent datter noch in ghebleven was, ende daernaer den brant inne ghesteken, ende die zo doen branden tot twee diversche stonden. Overmidts dat die deerste reyse niet al en verbrande, zyn naederandt weder dauwaert vertrocken, ende hebben de reste datter was blyven staende verbrant. Zodat de abdie van Sinte Winnoex, metgaders de kercke, de twee prochie kercken, de cloosters, het hospitael al verbrant, ende oock alle de huusen, ghereserveirt zesse andre, groote ende cleene. Daer reden oock een bende peerde ruutters tot Wormhout, twelcke zy verbranden, hoewel dat huerlieder commissie sprack gheen open plaetsen te verbranden, ofte eeneghe vruchten van den velde. Nemaer zeyden voor huerlieder excuse dat tselve ghedaen was by eenen overlooper, de welcke, om hem te vrecken van zekere voorleden different, heeft den brant in een huus ghesteken, danof dat de andre, overmidts al daken van stroo ende oock groote droochte, al verbrant zyn. Zy waren oock tot Onscote; nemaer en branden daer niet, ende namen daer oock luttel goets, overmidts de inwoenders van dies plaetse waren al gheruumpt met huerlieder goet. Zo datter niet veele bleve danne huuscatheylen, ende ghetauwen van sayen, twelcke de vianden niet wech draghen en conden. Zodat zy vandaer reden, zonder groote schade te doene. Ende naerdatsese vianden dit quartier aldus berooft hadden, wel meenende oostwaert an te trecken met meerder nombre die zylieden waren verwachtende ende niet en quamen, maekende huerlieder rekeninghe gheheel Vlaenderen af te loopen ende Brabant mede, zo zy daghelicx zeyden tot de ghevanghenen die in huerlieder legher waren; dus naer datter niemande meer en quam thuerlieder hulpe ende dat de victuaille wat schaers bedeech, zo es de zelve huerlieder legher upghetrocken van Dunckercke ende ghecampeert voor Grevelinghe. De ghevanghenen die zy hadden wierden meest ghevoert naer Vranckerycke, te wetene tot Cales, Ardere ende andre plaetsen. Sommeghe bleven noch in den leghere ende oock te Dunckereke, alwaer de vianden huerlieder garnisoenen inneghelaten hadden omme de stadt te

1668. bewaren. Want zy daghelix, zo zy zeyden, andtwoorde waren verwach-
tende of men de zelve stadt zoude fortiffieren ofte niet. Nemaer considere-
rende de onbequamicheyt der selve plaetse, overmidts de hooghe duunen
ende andre zaeken, zodat de zelve stadt niet sterckmakelic en was, zo en
wiert daerinne niet voorder gheprocedeert. Als de franssche leghere, zo
voorseyt es, dus ghecampeert lach voor Grevelinghe, meenden dat wel
te overvallen met cleender moyte, met eender ontnuchteringhe ¹ *à la furie
et collère des Franchoyz*. Nemaer binnen middelen tyden dat monseigneur
de Termes, capitein generael, zo voorseyt es, van der zelve armeye frans-
soise, alhier lach, zynder glorie ende begheerlecheyt van noch meerder
heere ende tydelick goet te vercryghen, hem niet vernoucht houdende
met de voorgaende heere ende tydelick goet, so en hebben onse heeren
niet ledich gheweest an dander zyde omme ordre te stellen ter conservatie
van den lande. Dienvolghende hebben binnen Grevelinghe gheleyt tot de
nombre van xv vendelen knechten, daerinne begrepen de ghucne die
van te vooren daerin waren; wesende de xv vendelen meest al Duitschen,
zeer brave ende wel in ordre; de welcke, metgaders huerlieder vrouwen
ofte corfdraeghende, zekere daeghen daer te vooren, dach ende nacht ghe-
vrocht hadden an de fortificatie van de voornomde stadt van Grevelinghe,
de welcke, zo voorseyt es, daer te vooren al open lach, overmidts tfonde-
ren van de nieuwe bollewercken. Ende hadden daer zo ghevrocht binnen
zo corten tyt, alzo zy daerof constich zyn, tweelcke al met eerde ende
rysen, alzo daer goede preparatie was, al ghevrocht wiert. Zodat de zelve
plaetse in goeder diffentie ghestelt wiert. De Franssoisen hadden huerlie-
den verspieders binnen Grevelinghe ghezonden, tweelcke, zo men zeyde,
waeren twee Inghelschen, ende waren int casteel verspiedende wat artil-
lerye datter was. De welcke, zo int eerste verclaert es, zeere weinich was,
alzo zy huerlieder meesters danof rapport deden in den legher ghecommen
zynde. Nemaer een dach te vooren, zo wierden gheladen in een huedescip,
binder stede van der Sluus, diverssche groote sticken artillerye, ende ghe-
zonden in alder haeste naer Grevelinghe. De welcke daer arriveerden,
Gode lof! zonder infortune, ende terstont ghestelt in orde, zonder die te
schieten. Ende binnen middelen tyden alzulke bende ruutteren, zo vooren

¹ *Ontnuchtering, déjeuner,*

verclaert es, zo te peerde als te voet, de welke, ghelicht in Vrieslant, mar-^{1558.}cheerden in alder haesten, daeghelicx approchierende, vreesende als dat de vianden met den buut zouden vertrocken wesen voor huerlieder compste. Want zy groote hoope hadden te participeren van huerlieder conquest, zo men naerderandt wel gheware wiert, als de zake ten effecte quam, met wat affectie dat zy daertoe hemlieden imployeerden. Dus de Franssoisen, volghende trapport van huerlieder verspieders, zo vooren verclaert es, als datter binnen der stadt ofte casteel van Grevelinghe luttel ofte gheen artillerye en was, ende niet wetende van onse armye, de welke zeere approchierde, zo hebben zy gheresolveert de zelve plaetse te overvallen. Overmidts dat huerlieder sommatie daer gheen stede en hadde, zyn zy met grooter furie daeran ghevallen, meenende dat up te eeten met looke, jaghende daertoe huerlieder volck met stocken, ende luude roupende naer huerlieder maniere van doene. Nemaer als zy dus meenden met groote hoopen daerin te vallen, staende daer omtrent zeer dicke, zo es tregistre der orghelpypen openghegaen, ende hemlieden wiert gheschonken dien melodieusen zanck voor een salutatie ofte goeden dach. Zo datter vele van tgheluit van dien, met datter naer volgde, vielen in onmacht. Diversche andre vloghen naer den hemele; nemaer naederandt vielen weder nederwaert dalende; want aldaer voor hemlieden gheen plaetse en was, als wesende impatient van der ruste. Ende oock de Heere des hemels en kende dat volck niet. Want zy bynaest tallen stonden ende propoosten Hem waren loochenende ende grootelicx blasphemierende, zeggende: *je renye Dieu, et cetera*, ende die weerdeghe moeder Godts, twelcke ic my scame te scriven. tWelcke al zulcke gentillessen zyn als zy gheleert hebben van de Italianen in de oorloghen van Italien; twelcke de vruchten zyn de welke de coninc van Vranckerycke daerby ghecollecteert heeft, zyn goet verquist, zonder bate, ende al om hem te vengieren jeghens de Majesteit van den keyser, de welke hem te groot wiert; want dat de Heere heeft ordonneert tquaet te beletten; bedrivende daeghelicx oock vele oneerbare ende inumaine feiten, als vrouwen te violeren, religieusen te persecueren ende som te dooden, zommeghe prisonniers te duersteken, andre te gheven ten diversschen stonden de estrappade, om huerlieden ransoen zo by fortse te doen accorderen, de welke duer de groote onverdraghelicke pyne waeren belovende ende accorderende twee

1558. mael meer dan zy machtich waren; andre, de welcke naer Cales ende Ardere ghezonden wierden, de welcke gheene middelen hadden groot ghelt te verteeren, wierden ghesmeten in donckere vaulten ¹ ende kelderen. Ende hemlieden wiert niet ghegheven dan drooghe broot ende water, ja noch niet half den buuck vul. Daer wiert ghebrocht in den nuchtentstont eene mande met broot, tweleke al cleene bruune broykens zeere zwart waren; zo wiert daer elck een ghedeelt. Ende de ghuene diet bedeede hadde in zyn eene ant eene bloote rappiere ofte poingnart, dreighende te duersteken den ghuenen die meer dan een broykin name. Ende daermede moesten zy ghedoen den gheheelen dach. tWater was quaet ende zeer troubel, qualick drynckelic. Daer laghen zy die langhe ende heete daeghen by xl oft vyftich in cenen kelder met ghesloten dueren, met overvloedicheyt van luuzen; zo datter vele van aermoede storven. Ende voor dat schoon bancquet van watere ende broot wiert hemlieden noch gherekent zes franssche stuyvers tsdaechs, de welcke zy boven trantsoen betalen moesten. De andre die wat vermochten, waren qualic ghetracteert voor veel gelt; ende vercochten de ghevanghenen deenen den andren, als men peerden en koyen doet. Andre als zy veraccordeert waren met huerlieder ghevanghene, wast dat zy hoorden van yemande als dat hy meer weerdich was, zo hebben zy gherefuziert tvulcommen van dien, zegghende dat huerlieden compaignon daer niet mede te vreden en ware; doende de lieden douleur up douleur. Maer Godt is cen gherechtich retribuueerder. Als nu de vianden dus ghemyneert wierden van der artillerye ende huerlieder volck niet meer ten assaulte en conste cryghen, niet jeghenstaende huerlieder roupen ende slaen, zo hebben zy de voornomde twee verspieders vast ghegrepen, hemlieden te laste legghende als dat zy verraders-waren ende quaet rappoort hadden anghebrocht als datter binnen Grevelinghe gheen artillerye en was, emmers zeer luttel, zoot waer was. Ende hebben die van stonden an doen anghen, nietjeghenstaende alle haerlieden redenen ende justificatien die zy consten doen. Ende naer dien, zo hebben zy huerlieden camp wat doen reculeren, treckende wat naerder de duunen al of zy hadden willen kiezen de zeecosten omme te passeren de reviere, als zy den middel bequaemst zouden zien. Nemaer die van Grevelinghe zyn uitghecommen

¹ *Vaulten*, places voûtées, caves.

ende gaen ligghen int zelve pleyne ofte plaetse an de oostzyde, daer de vianden uutghetrocken waren. tSelve anmerkende, de vianden begonsten te ricken quade mare, ende hadden wel willen over de riviere wesen; nemaer en zaghen gheenen middele anders danne huerlieder camp te stellen in groot dangier. Zo laghen zy daer te princken up malcandre. Want die van Grevelinghe waren gheinformeert zeere corts meerder hulpe ende secours te hebben, zo onze armeye arriveerde binnen der stede van Sint-Omaers, de welcke zere vermoyt was van reysen in zo corten tyt. Nemaer mynheere de abdt ofte prelaet van Sinte Bertins, ghenaeamt Gerardus ab Hamericourt, de welcke naederandt bisscop wiert der zelve stadt, dede zo groot devooren om de zelve armeye sollaes ende ghemack te doene van eeten, dryncken, rusten ende alle zaken dies gherequereert, zodat het wonder was om anschauwen die groote pyne, moyte ende travail dat die goede prelaet nam, ende met wat affectie dat hy daertoe hem vougde, rydende met een cleen peerdeken voor alle backers ende brauwers dueren, als dat men van stonden an alle de provisie moeste zenden om de armeye; tot de beenhauwers van derghelycken om vleesch; zonder dat de inwoonders eeneghe zaken mochten lichten voor anderstont dat zylieden voorzien waren; verantwoordende in alle plaetsen voor de betalinghe van dien. Ende naer dat dese armeye aldus gheresfreschiert ende gherust was, zo heeft men de zelve doen marcheren in goede ordre naer tquartier van Oye. Ende binnen den zelve nuchtenstont de Franssoisen, zouckende alle middele als vooren haerlieder armeye uut te trecken, hebben zeere vouch ghezonden naer Dunckercke zeker peerdevolck, ontbiedende de capiteinen als dat zy van stonden an de stadt zonden verbranden ende commen met huerlieden volck naer teamp in alder diligentie. tWelcke zy vulquamen terstont ende up den voet. Ende hebben tallen plaetsen tvier ghesteken, ende zyn uutghetrocken. Zodat de twee derde deelen van der stadt al verbrant wiert, ende meestal de groote huusen. De Noordstrate bleef onghebrant, de Boomstrate van derghelycke, ghereserveert 3 ofte 4 huusen, danof teene behoorde Jan Luenis, tandre Kathelyne, de weduwe van Jan de Conynck, een andre Mathieu Vereruce, een andre up den ouck van de Vischmarct tsint Jans straete. Ende de andre waren meest al verbrant, ghereserveert hier ende daer een huus, daer de brant van selfs gheblust wiert, uut causen dat het al steenen ghevels waren. Ende oock

1558. in diverssche huusen vindt men vierpuppen gheleyt by den vianden, de welcke niet gheopereert en hadden. De groote kereke met den torre was al verbrant; al de clocken, zom ghebroken ende wech ghevoert, andre ghesmolten; zo datter luttel af tot perfectie quam. De cryole ¹ der groote kereke was bleven onghebrant. tWelcke een zake was miraculeuse ende van Godt ghepreserveert, omdat wy noch wat plaetse zouden houden om den name des Heeren te anbidden ende roupen. Want de zelve cryole was in zommeghe plaetsen ghedect ofte ghestopt met stroo, daer ter contrarie tandre dack was ghedect met schailen. tClooster van de Franciscanen metter kereke al verbrant. tClooster van Sinte-Julians met het gasthuus verbrant. Het stadt-huus, concierge, vanghenesse, thuus daer men de assise ontfing, al verbrant. tClooster van de zusters van Sinte-Franchoys bleef staende onghebrant, twelcke men zeyde te gheschieden duer de bede van eene religieuse van tselve cloostre, die uut Vranckerycke was, ende eenen broeder hadde in den dienste der Franssoisen, die tselve clooster verbat, daer principalic Godt af te dancken es, metgaders van diverssche huusen, de welcke zyn bleven staende. Want anders duer den grooten brant van de andere huusen en hadder niet veel vry ghegaen. Alle de scepen ofte buussen, de welcke laghen an de duunen over de havene, daer men die ghecostumeert was ende es te legghene, waren al verbrant, ghereserveert drye ofte viere. Daer laghen oock sommeghe an de Ree, sommeghe an de Kattheye, de welcke de Franssoisen met diverssche goedinghen gheladen hadden omme naer Vranckerycke te voeren. Nemaer ziende dat zy die niet wech en consten ghecryghen, hebben den brant daerinne ghesteken. Zo-dat up de Kattheye danof een groote partye verbranden. Hier bleef oock verbrant een franssche galleye ofte fuuste, waerinne twee cleene metalen sticken waren, gheteekent metter roose, de welcke zy te Calis vonden als zy de stadt wonnen van de Inghelschen. Want zy en dorsten gheen scepen by der zee naer huus zenden, overmidts datter laghen tusschen dese stadt Calis ende Douveren zes gheweldeghe Inghelsche scepen van oorloghe, varende over ende weer. Want men wilde zeggen, nemaer voor waerachtich en can niet assureren, als dat de Franssoisen voor het innemen der stadt waren met een scip ofte twee voor tgat van der havene, omme ons lieden

¹ Cryole, du roman *carolle*, ou pourtour du chœur d'une église.

te beletten den uitganck, de welke verjaecht wierden van de Inghel- 1558.
schen, zo men zeyde. Alsnu, zo voorscreven es, onse armeye zo marchier-
de, commende alzo van boven duer tfranssche lant naer de riviere van
Grevelinghe, de Franssoisen dit ziende waren zeer verwondert. dEene
zeyden : *cest nostre armeye, cest mons^r d'Aumale*. dAndre zeyden : *je craings
que sont les Bourgonnons, et que l'avarice de mons^r de Termes nous perdra
trestous, qui a bien eu le moyen de soy retirer en temps et en heure. Ce que
pour sa cupidité il a refusé*. Zodat elck sprack zo hy ghemoet was. Nemaer
als onse armeye noch nader quam, zy zaghen zo goet bescheet an de ven-
delen die vloghden dat onse armeye was ende gheene andre. Ende alzo daer
een prisonnier was onder vele andre, twelcke was een lansman wonende
hier ontrent de stede van Dunckercke, ghenampt Joos de Men, roupende :
van Bourgoingne, ofte dierghelicke woorden, volghende zynder cleender
discretie, wiert duersteken van de Franssoisen. Ende hadde hy noch wat
ghetouft ¹, zonder zo haestich te wesen, hy hadde met de andre prisonniers
moghen verlost wesen. Emmers de Franssoisen stelden hemlieden al in
ordre, ende huerlieden artillerye stellende in de plaetsen die zy bequaemst
vonden. Ende alzo vele van huerlieder vivandiers ende andre rappaille
over de riviere waren ghetrocken naer Calis, wierden van ons peerdevolck
wederomme ghejaecht naer de riviere, in de welke datter zere vele ver-
droncken; andre gheraecten daer duer in huerlieder camp. De capiteinen
van onser armeye, danof de grave van Hegmont den oppersten was, had-
den tsamen gheresolveert, met myn heere van Buegnicourt, myn heere
van Nieuwerleet ende meer andre, als dat men den Franssoisen zoude bat-
taillie leveren, hoewel datter zommeghe waren van andre oppinie, omme
de meeste verzeketheyt van den lande. Maer de grave was zere ghedeli-
breect als dat men de bataille zoude doen, alzoot oock als vooren ghere-
solveert wiert, alzo de grave hem zeer vertrouwelic daertoe imployeerde.
Want men zeyde dat in den aenval van dien onder hem doot gheschoten
wiert tpeert daer hy up zat, zonder dat hy ghequest wiert, duer Godts
gratie, ende van stonden an up een andre peert ghestelt. Int eerste van
den anval, de artillerye van de vyanden dede groote schade in ons advan-
gaerde. Nemaer en gheduerde niet zere langhe. Want de brant quam in

¹ *Tocven, tarder.*

1558. huerlieder buspoedre. Zommeghe zeyden dat het was by ons volck ghe-
 daen, andre zeyden tquam toe by der onvoorzienicheyt van de Frans-
 soisen. Annegaende huerlieder artillerye, wiert gheabandonneert, de
 busschieters zom verjaecht ende andre doot ghesmeten. Zodat de bataille
 toeghinck, ende wiert zeer ghevochten an beede zyden. Zodat de Franssoi-
 sen de neerlaghe hadden ende koosen de coste van der zee, zo naer als zy
 konden. Nemaer de voornomde zes inghelsche scepen van oorloghe laghen
 zo naer tlandt, als zy consten, ende schoten zo dapperlick, zo met ketens,
 clooten ende andre instrumenten lanx het stranghe, zodat de Franssoisen
 de vlucht aldaer niet nemen en conden, loopende naer de riviere omme
 te passeren. Zo datter veel carroy, vivandiers ende andre voetknechten,
 ooc pionniers, bleven ende verdroncken in de riviere. Andre liepen ende
 reden int lant naer Waten, naer den backe, om over de riviere te ghera-
 ken, andre naer Cassel-ambacht, omme vandaer te gheraken in huerlieder
 lant. De capitein generael van huerlieder armeye, twelek was mons^r de
 Termes, wiert ghevanghen met veel diverssche andre edelmannen, lieden
 van name ende van bevele, ende wierden binnen Grevelinghe ghebrocht.
 Termes wiert gheleyt met goede garde binnen Grevelinghe up thuus als-
 doe toebehoorende eenen Quintin de Courselles, de welcke woonde te
 Dunckerke. De prisonniers, zo edelmannen als andre, wierden corts
 daernaer vervoert in andre plaetsen, ende tot ransoene ghestelt naer huer-
 lieder weerde. Daer wasser ooc zeere vele in de bataille doot ghebleven,
 de welcke men naerderant zach up tvelt ligghen, ooc an de zee zyde, ende
 in de riviere versmoort. Andre reden noch naer Cales, de eene een been
 af, de andre een aerme, andre zo deerlick ghewont, roupende zeere : *ces*
méchans Bourguignons nous ont ce fait par les pistoletiers. Ende waren zo
 vervaert binnen Cales, dat zy begonsten te rumene huerlieder goet. Ende
 daer was groote apparentie dat hadde onse armeye daer voor ghecommen,
 zouden die wel overvallen hebben; want daer sobre ordre in was ende
 ooc luttel garnisoen. Nemaer de commissie van onse heeren en exten-
 deerde zo verre niet. Angaende de zes sticken artillerye van de Franssoi-
 sen, wierden ghevoert binnen der stede van Sint-Omaers. Alzulcke alser
 ontloopen waren, zo voorseit es, zommeghe naer Waten, naer Cassel-
 ambacht, etc., wierter zeere vele doot ghesmeten ende ghevanghen. Alle
 de ghueene die vielen onder de anden van de lanslieden ofte vrouwen, en

hadden niet zere goede daeghen. Want de vrouwen liepen als dulle lieden ^{1558.} met vorcken, met meschgaffels ende andre instrumenten. Wel was hy de ghueene die niet en quam in huerlieder ghemoet. Zy deden in zommeghe plaetsen alle de jonghe knechten ofte goegaers¹ van de Franssoisen moeder-naeckt ontleeden ende duer eene doorenhaghe oft braemhaghe cruupen, up dat zy dies indachtich zouden wesen, ghecommen zynde ter helder², ende niet meer zulcke exploicten helpen doen. Monsr de Villebon, de welcke last hadde van de stede van Dunckercke te verbranden, gheraecte onder de anden van den becker van Clemmares. Annegaende alzulcke knechten als uut dese stadt van Dunckercke vertrocken waren naer tcamp van Grevelinghe, eer anderstont dat zy daer ghecommen waren, zo was de bataille al ghedaen. Dat verhoorende, namen zy de vlucht auwaert ende dauwaert. Het was te dyncken datter er zeere weinich thuus quamen van de zelve compaignie. Alzulcke prisonniers, als zy met hemlieden uutter stadt brochten, die hem lieden ghedient hadden, lieten die loopen elck daert hem goet dochte. Ende annegaende de andre prisonniers deser stadt van Dunckercke, de welcke by de Franssoisen int camp van Grevelinghe ghehouden hadden gheweest, waren al, midts der bataille, verlost, ende troeken naer Dunckercke. Welcke bataille gheschiede tswoonsdaechs den xij^{en} dach van hoymaent xv^e achtenvyftich. Ende naer dat zy weder in de stadt waren ghecommen, onder de welcke dat vele waren van de principaelste, te wetene Jan Baldekin, alsdoe burchmeestre, meester Mathieu vander Helle, ontfanghere deser stede, Jacob Martin, Nicolas Lauwereyns, Philips Boudeloot, ende veel andre stelden weder wat ordre ten besten dat zy conden. Ende wierden uutghedreven alzulcke rabbauwen hier uutten lande, de welcke beroofden de stadt voorts van zulcxs alsser bleven was. Ende van daghe tot daghe wierden alle zaken, ten besten dat men conde, gheredresseert. Want daegheliex quamen meer van onse poorters uut Vranckerycke, de welcke ghelost wierden uut de ghevanghenessen, midts betalende ransoen. Ende naer dat wy zekeren tyt weder in de stadt gheweest hadden, zo wierden veele persoonen alhier zieck ende cranck van de peste ende andre vehemente ziccten. Zo datter vele af storven. tWelcke procedeerde duer den grooten stanck dieder in de stadt was, zo van den

¹ *Goegaers*, du français goujats.

² *Ter helder*, chez eux.

^{1558.} brant van tgraen , twelcke met de huusen verbrant lach. Want hier groote menichte van graen lach , van terwe, geerste ende andre graen ; twelcke meest al verbrant wiert , danof dat de smoor ende stanck noch zere langhen tyt daernaer gheduerde. Ende ooc van de plumen die uut de bedden gheschut waren van de vianden , die zy hier vonden , augmenteerde ooc zere den stanck , metghaders alle andre vulicheyt van doode prien ¹ , de welcke allomme laghen , ende ooc overmits de groote vehemente hitte de welcke alsdoe regneerde. Zodat tvolck veel quaet watere ghedroncken hadden , zo wesende in de leghere van den vianden , als tot Calis ende Ardre. Ende de meeste ende principaelste cause was van der peste de groote armoede ende vulicheyt die zy ontvinghen in de vule kelders ende vauten van Cales , Ardre ende andre plaetsen ende in Vranckerycke , ende ooc de groote benautheyt van herten van ons allen , als al ons goet verloren , de huusen verbrant , ende boven dien tot groot ransoen ghestelt. De vrouwen ende kinderen loopende achter lande , hadden zy eenighe vrienden in andere plaetsen , die vielen zy up den hals , alwaer de meeste deel alzo wellecomme waren , als de soldaten zyn , de welcke eerst in een stadt commende. Hadden zy eeneghen partien van lande of renten , de zelve moesten vercocht wesen , omme trantsoen van huerlieder mans te furnieren. Zodat de meestendeel , als vooren , in grooter benautheyt waren , de rycke zo wel als de schamele. Want al hadden zy goet , moesten dat al ondre de weerde gheven om gelt af te maken. De schamele ghecreghen wat van deene ende van dandre daer zy ghevlucht waren. Want men in alle plaetsen goede persoonen vindt , al eyst dat zy de meeste nombre niet en maken. Ende onder andre voorwaer en vonden ons volck gheene stadt daer zy meer vrienescap ontvinghen ende goetherticheyt als tot Vlissinghe in Zeelandt. Want hoe wel dat zy wat robuust ² zyn , also alle steden ghelegghen an der zee meest danof subject zyn , nochtans useerden an ons volck groote humanitheyt. Daer waren diverssche menagen de welcke leeden in haer huusen de vrouwen ende kinderen die zy vonden , hemlieden gevende spyse , dranck , slapen ende zulcx alsser gherequireert was , zegghende : eyst nu hulieder buerte , het mach een ander tyt ons buerte oock wesen ; van den welcken de opperste Heere hemlieden believe te preserveren ,

¹ *Prie*, cadavre.

² *Robuust*, rude, âpre, brutal.

ende hemlieden te recompenseren de duecht an ons bewesen. Als nu, zo 1588.
 vooescreve es, de poorters ende inhabitanten deser stadt, zo zeelieden,
 als andre thuus ghecommen waren, elck begonste wederomme wat ter
 andt te trecken om zyne costen te winnen. De zeeman voer ter zee ter cleene
 vaert, om butten platen tonghen, rochen, twelcke golt al wat ghelt, over-
 midts datter in diverssche plaetsen, als tSint-Omaers, tot Atrecht, Arye,
 Grevelinghe veel volck van oorloghe lach ende wel ghelt hadden, zo van
 de bataille van Grevelinghe, als huerlieder gagen; zo datter vele diverssche
 poorters deser stede reysden met vissche, ende deden goet proffyt. Andre
 stelden een craem ofte een hutte over hende up de Grootte Mart, lanx den
 muer van de Panne, twelcke al vol hutten was, van de brugghe van de
 veste tot den stechere van de Panne, daer men alle victuaille vercochte.
 Men dranck int eerste den wyn ende bier zonder impost ofte assise. Ende
 hier was noch wel wyns ghevonden in de vauten, hoe wel dat de huusen
 verbrant waren. Dus considererende de overvloedeghe misericordie des
 Heeren, de welcke ons ghecastyt hadde volghende zyn paternelle correc-
 tie, ende niet naer onse verdiensten, ende naer dien, de roede int vier ghe-
 smeten hebbende, heeft ons wederomme met zynder gratie ende beneficien
 begift met goede neeringhe. Zodat elck gheneghen was om hier te commen
 metter woone. Vele poorters, de welcke tot Brugghe ende andre steden uut
 vreesse noch bleven waren, quamen auwaert. Zodat de woensten zeere
 begheert wierden. tWelcke amorceerde tvolck zeere te temmeren: den
 eenen een partye van een huus, den anderen eenen overlaet¹ met stroo
 ghedect, elck naer zynder macht. Ende de peste begonste allinck te ces-
 seren. Ende ooc tvolck en was niet overvloedich ghestorven. Nemaer vele
 persoonen ontquamen, hoewel dat zy danof infect hadden gheweest, ende
 dat duer de gratie Godts, de intercessie van myn heere sint Andriaen ende
 oock de stercke lucht der zee. Ende als de theidt ofte tsaison van den
 harynck upquam ende dat men niet wel ghestoffeert was zo van scepen
 als van netten, want de huusen, zo verscreven es, al verbrant waren up
 twee ofte drie naer, zo heeft men upgheboyt alle de vischboodts ende de
 zelve toe gheclaerst ten haringhe, met zulcke netten als men best vinden
 conde, deene alfve vlete, andre twee derden. Welcke boodts zyn bleven

¹ Overlaet, appentis.

1558. visschende in deze zee, ende brochten daeghelicx veel verschen harynck, de welke al diere vercocht wiert, te wetene v^c xxxv l., v^c l l., vi^c l. zeepaye tlast. Anneghaende van caecqharynck, wasser de zelve theidt zeere cleene nombre, niet boven de tzeestich last, ende golt xxiii l. ende xxiiii l. grooten tlast, ghereet ghelt; de goede drooghe harynck xviii ende xix grooten tlast. Zo datter die theidt goet proffyt ghedaen wiert, ende dat overmidts dat de oncosten cleene waren, als luttel huercnapen, noch zout ofte tonnen cleene slete, wat luttel victuaille. Ende voor eenen corten tyt het was een groote gratie van Godt dat die vischboodts al ghesauveert waren. tWelcke causeerde dat de stadt weder zo haest in haer neeringhe quam. Ende duer die middele wiert als nu ende dan eene andre buusse ghetemert. Zo dat de stadt allinckx wederomme voorzien wiert van scepen ende ooc van huusen. Want de goede neeringhe ter zee continueerde, Gode lof! In eeuweghe memorye ende ghedinckenesse van dat wy ghevisiteert waren van onse vianden, zo eyst dat wy jaerlicx draeghende zyn processie generale up Onser Vrouwen Visitacie dach, up dat zy haer believe voor ons te intercederen dat wy niet meer zo ghevisiteert en moeghen worden, eyst ons zalich. Dese processie continueerde jaerlicx tot dat de troublen ende revolte des lants aenquamen. Ende naer de reductie der selve stadt onder de obediencie der Coninclycke Majesteyt, twelcke was onder xvii^{en} july xv^c iii^{en} iii, doe useerde men voorts de zelve processie te observeren altyts ten dien daeghe ofte tsondaechs daernaer uut meerder devotie.

Int laetste van der zelve maent van jullet tvoornomde jaer xv^c lviii vertrac van der Vere, in Zeelandt, een goede armeye van scepen van oorloghe, wel voorzien van volcke ende artillerye, zeere brave, de welke zekeren tydt daer te vooren toe gheclaerst hadden eer zy al bereet waren. Ende trocken zo naer de coste van Inghelant, alwaer de Inghelschen met zekere nombre van scepen van oorloghe oock ghereet laghen, ende zeyden zo te gadere in nombre van ontrent hondert twintich scepen naer de coste van Bretaingne; de welke abordeerden ende sloughen an lant met zes ofte zeven duust mannen in de haven ghenaeemt le Conquest. Nemaer, naerdat zy an lant waren ende begonsten te exploicteren, wierden vervolcht van monseigneur de Kersimon, de welke zeker volck van oorloghe aldaer hadde by laste van den coninc van Vranckerycke. Zodat zy ghedwonghen wierden weder te treckene naer huerlieder scepen. Ende de ghuene die

niet in tyden tsepe en conden gheraken, wierden ghevanghen, danof datter 4538.
veele achter bleef. Daer laeghen in de zelve havene van Conquest divers-
sche franssche scepen gheladen met coopmanscepe, danof zy tgoet zom
lichten ende de scepen verbranden, ende derghelycke tdorp van Conquest.
Ende naer dien quam de zelve armeye weder naer huus.

In tselve jaer LVIII binder maent van ougst, zo campeerde de armeye van
coninc Philips, coninc van Spaengnen, grave van Vlaenderen, etc., lanx
de riviere d'Authie met een zeer groot legher, ende de armeye van den
coninc Heindrick van Vranckerycke met een ander armeye lanx de riviere
van der Somme ontrent Amyens. Welcke twee armeyen rempareerden ¹
hemlieden sterck an allen zyden met artillerye, al of zy daer langhen tyd
hadden willen ligghen om malkanderen te matteren ² duer den langhen tyt.
Ende laghen daer zonder yet te doene ontrent de drye maenden. Binnen
middelen tyden wiert by princen gheweret te accorderen. Dien volghende
wierden ghehouden van beeder zyden vele disputen eer den zelve paix
ghesloten wiert binder maent van octobre xv^c LVIII. Ende elck gaf weder-
omme de steden, casteelen ende stercten, als zy daer te vooren de eene van
den anderen ghewonnen hadden, zo hiernaer breeder verclaerst zal werden.

Int laetste van der maent van novembre tvoornomde jaer LVIII overleet
deser werelt Marie, de coninghinne van Inghelant, huusvrauwe van den
coninc Philips, zonder kinderen.

Den xxix^{en} dach van decembre tselve jaer de coninc Philips dede cele-
breren, binnen der stede van Bruessele met religieuse en zeer devote
ceremonien, het uutvaert van den keysere Karolus den V^{en}, zynen vadere,
de welcke overleden was in Spaengnen binder maent van septembre daer
te vooren. Godt wil hem ruste verleenen! Hy was een goet, vertueus ende
godtvreesend prince.

Den xv^{en} van laumaendt tselve jaer Isabeau, de dochtere van den coninc
van Inghelant Heindrick den VIII^{en} ende van Anna de Boulon, een jonc-
vrauwe van cleenen huuse, de welcke de zelve Heindrick ghetraut hadde
om zynder ghenouchten, naer dat hy gherepudieert had zyne goede ende
eerbaere huusvrauwe Katherine van Spaengnen, welcke Anna de Boulon
hy naederandt dede onthoofden ter causen dat zou bevonden was boele-

¹ *Rempareren*, élever des remparts ou des
retranchements, établir des redoutes.

² *Matteren*, du français mater, pris dans le
sens de fatiguer.

1558-1559. rende met eenen andren, de zelve Isabel, haer dochtere, wiert ghecroont coninghinne van Inghelant, den xve january xve LVIII als vooren, naer dat coninghinne Marie overleden was, de dochtere van den voornoemden Heindrick ende Katherine van Spaengnen.

Den v^{en} february tvoornomde jaer LVIII wiert ghecelebreert binnen der stede van Paris, binder kercke van Onse Vrouwe, ter presentie van den coninc ende coninghinne, het huwelic van Charles, de hertoghe van Lorraine, ende mevrouwe Claude, tweede dochtere van den coninc Heindrick den II^{en} van dien name, alwaer dat vele prelaten, groote princen ende heeren versaempt waren. Ende, naer den solempnellen dienst ende maelyt ghedaen, wiert daer groote triumphe bedreven.

In tselve jaer xv^e LVIII binder voornomde maent february quamen de ghedeputeerden van den coninc van Vranckerycke binnen den castele van Cambresis, toebehoorende den bisschop van Camericke, omme te concluderen, alzo voorseyt es, den paix met coninc Philips ofte zyne ghedeputeerden, de welcke hemlieden aldaer vonden. Welcken paix ghesloten, gheaccordeert ende ghecorrobreet wiert den ij^{en} dach van april xv^e neghen en vyftich in der manieren hieronder verclaerst :

Alvooren, dat de twee coninghen, volghende de reconciliatie, hemlieden ghesaemdelick employeren zullen omme te doen uproupen ende versamen een consilium universel.

Dat alle de subjecten communicueren ende converseren zullen in de landen van deene ende dander princen.

Dat de privilegen der subjecten van tgraefscap van Vlaenderen ende Arthois zullen gheconserveert wesen, ende dezelve danof jouyceren, als zy ghedaen hebben eer anderstont dat de oorloghe begonste.

Dat alle de subjecten van beede zyden zullen wederomme ghestelt warden in de possessie van huerlieder goedinghen ende heerlicheden.

Dat alle de ghuene, de welcke ghedient ofte ghevolcht hebben andere princen ofte contrarye partie, zullen danof gheabsolveert wesen, ghereserveert de ballinghen van Naples, Secille ende Milan.

Dat de coninc Philips restitueren zal den coninc Heindrick de stadt van Sinte Quintins, Catelet, Ham ende Crevecœur, voor den daulphin van Vranckerycke; ende de coninc van Vranckerycke de steden van Mariembourg, Thionville, Ivois, Dampvilliers, Montmedy, Bouyllon, om den bischop van Luycke.

Dat de stadt van Hesdin metter bailliage van diere bliven zal den coninc Philips. 1559.

Dat men Therrowane niet van nieus en zal moghen fortifieren noch ooc Ivois, van den welcken de fortificatien van tvoornomde Ivois zullen afghesmeten werden in contreprys der demolitie van Therrowane, zonder nochtans te touchieren an de kercken ende edificien van tvoornoemde Ivois.

Dat Saint-Pol zal verkent wesen van den coninc Philips.

Dat de coninc Philips wederomme jouyceren zal van tgraefscap van Charelois, ligghende in Bourgoingne.

Al tghuent dat dese twee princen gheocupceert hebben ende onthouden an Montferat, ghelyck Casal ende andere plaetsen, zullen gherestitueert werden den hertoghe van Mantua, zonder hem yet te onthouden.

Dat de coninc Heindrick zal restitueren de stadt van Valence, de welke es van thertochdom van Miland, la Corsique met al dat de Franssoisen onthouden; tuelcke by den coninc Heindrick ghelevert zal werden den Genevoysen, ghealieerden van den voornomden coninc Philips; van ghelycken Montalcyno ende andere plaetsen, de welke de coninc van Vranckerycke houdt, ende in Sienoys ende in Touscane zullen gherestitueert werden den coninc Philips.

Het huwelic van den voornomden coninc Philips zal gheschieden met de oudste dochtere van den coninc Heindrick, de welke zal hebben vier hondert duust goude croonen.

Van ghelycken het huwelic van den hertoghe van Savoye met mevrauwe Margriete, zustere van den coninc van Vranckerycke, de welke hebben zal dry hondert duust goude croonen.

Ende by middele van tselve huwelic zal hem gherestitueert werden het hertogdom van Savoye, la Bresse, le Bugey, Tarentaise, de principaultheyt van Piemont, metgaders het hertogdom van Berry in Vranckerycke, danof de voornomde vrouwe Margriete van nu jouyceert.

De coninc Philips zal ouden, in tselve Piedmont, Ast ende Verceil, twee ofte drye jaren tot anderstont dat de coninc van Vranckerycke gherestitueert zal hebben den voornomden hertoghe de vier stercten, de welke hy alsnoch oudt in tselve Piedmont, te wetene: Thurn, Chyvas, Quiers ende Pignerol.

1559. Dat de zelve hertoghe van Savoye bliven zal prince neutre.

Dat de Franssoisen moeten eerst leveren, dies wert den coninc Philips, ghehouden te gheven de Franssoisen, thuerliedder kuere, vier hostagiers in verzeketheyt.

Dat de publicatie van dit accoordt der paix, metgaders de restitucien zullen zeere corts vulcommen werden, zo in dese landen als in Italien.

Dat Cales blyven zal in anden van de Franssoisen voor acht jaren, ende ten hende van de acht jaren zullen ghehouden wesen te restitueren den Inghelschen. Ende in faulte van dien, obligieren ende stellen de zelve Franssoisen in anden van de Inghelschen suffisante zekere voor de somme van vyf hondert duust goude croonen, de zelve te betalene in cas van refus, zonder dat zy daermede exempt zullen wesen van der voornomde restitutie ofte eenich recht daeranne te moghen pretenderen, nemaer altyt ghehouden werden in de voornomde restitucie.

Int contracteren van den zelve paix de coninc Philips en wilde die gheensins accorderen met de Franssoisen, ten ware dat zy Cales van stonden an zouden restitueren in anden van de Inghelschen. Waerup dat de Franssoisen gaven voor andtwoorde : als dat de coninc Philips danof niet meer en behoorde te vermanen, ghemeret de doodt van zynder huusvrouwe; dat hem tselve gheensins en competeerde, nemaer alleenelic de Inghelschen, dat zy danof contentement gheven zouden. Dus, naer vele aerguatiën ende disputen, zo wiert gheresolveert als dat tcontract van den paix zoude sorteren zyn effect, behoudens dat de Inghelschen wierden ghecontenteert van tvoornomde Cales, also de coninc Philips den Inghelschen beloofde gheen paix te sluten met de Franssoisen, danne met die reserve. Nemaer de Franssoisen hebben duer vele woorden, naer huerliedder costume, de Inghelschen zo verre ghebrocht ende gheperzwadeert, als dat zy gheconsenteert hebben de restitutie van voornomde Cales te gheschieden thende der viii jaren, zo boven verclaert es. Danof de coninc Philips, verstaen hebbende huerliedder accord, zere verwondert was. Dienvolghende wiert den paix gheconformeert volghende de agreatie, als boven.

Onder 9^{en} juny ' 1559 wiert ghecelebreert binnen Paris het huwelick van den hertoghe van Savoye, Philibert, met mevrouwe Margriete, de dochtere

¹ Juny, il faut lire juillet.

van wylen coninck Franchoys den I^{en} van dien name, eenyge zusters van den coninck Heindrick II^{en} van dien naem. 1559.

In tselve jaer xv^c LIX, den xxij^{en} dach van wedemaent, wiert ghecelebreert het huwelic van den coninck Philips, by den hertoghe van Alva, zynen procureur, met Mevrouw Elisabeth, oudste dochtere van den coninck van Vranckerycke, binder kercke van Onser Vrouwen, binnen der stede van Paris, met grooter solempnitheyt ende assistentie van vele prelaten, princen, rudders ende heeren, vrouwen ende joncvrouwen, zo van vreemde landen als van trycke van Vranckerycke. Ende gheduerden de zelve feesten ende triumphen tot het laetste der zelve maent, dat den coninck Heindrick ghequest wiert.

tSelve jaer, den laetsten dach van wedemaent voorseyt, de coninck Heindrick van Vranckerycke loopende ter lyst^e 'omme te tournoyeren, twelcke gheschiede met zere groote triumphie ende magnificence in Sint-Anthuenis straete binnen der stede van Paris, ter congratulatie van den paix ende de voornomde aliantie, alwaer den coninc ghequest (werd) van cender lantie, de welcke stack jeghens de visiere van zyn helmet, danof de splenters van de zelve lantie spronghen in zyn voorhoofd; twelcke hem dede monseigneur de Montgomery, grave van Lorge, zone van den capitein de la garde. Ende wiert ghevoert in zyn logist des Tournelles, alwaer dat groot devoor ghedaen wiert om hem te cureren. De chirurgien van den coninck Philips wiert daer ooc ghesonden; nemaer de quetsure was te verre ghecommen eer hy daer gheraken conde. Gheduerende de zelve ziekte zo wiert, onder den ix^{en} van hoymaendt daer naer volghende, gheouden de feeste van den huwelicke van mynheere den prince van Piedmont, hertoghe van Savoyc, met Mevrouw Margriete, eeneghe sustere van den coninck Heindrick, dochtere van den coninck Franchoys ende van Mevrouw Claude, zyne huusvrouwe. Ende tsanderdaechs, wesende den x^{en} der zelve maent juillet, overleede de voorscreve coninc Heindrick van der quetsure voorscreve. Ende naer alle ceremonien vulcommen zynde, naer de costume ordinaire, wiert begraven binder abdie van Sint-Denys en France.

Desen Montgomery, comte de Lorge, hem namende *bras de l'Évangile*, ter causen dat hy den coninck Heindrick ter doot ghebrocht hadde,

⁴ *Lyste*, licc.

1559. ende voorts ghecontinueert van teen quaet int andere int assisteren der hereticken ende rebellen der C. Majt, van deen stadt in dandere, wiert emmers naer veel vervolcx by de armeye van den coninck by siege overvallen in de stede van Domfront. Vanwaer hy ghevoert wiert naer Paris, waer hy arriveerde int eerste der maent juny 1574, alwaer zyn proces wiert ghemaect ende by der justicie ghecondempneert onthalst te wesen ter plaetse de la Greve. tWelck also gheexecuteert wiert onder den 26^{en} der zelve maent.

Daernaer quam totter croone Franchoy, oudste zone van den overleden coninck Heindrick, van der oude van xvi jaren ofte daer ontrent.

In tselve jaer, den xviii^{en} van decembre, meestre Anthuenis Minard, derde president van tparlement van Paris, commende van tpallais van Paris, tsavens ontrent de vj huere, zittende up zyne mule, wiert gheschoten met een pistolet niet boven ij ofte drie huusen van daer hy woonde, in de strate ghenaeamt *la Vielle rue de Temple*, danof dat hy overleet twee huere daernaer. Men dede groot debvoir omme te zouckene de malfauteurs, stellende die up groote somme van gelde voor de denonciateurs van dien. Nemaer wat devoor dat men dede, men conste de zelve malfauteurs niet attrapperen ofte achteralen.

Den xxiiij^{en} dach van decembre tselve jaer lxx maistre Anne du Bourg, raedtsheere van den coninck van Vranckerycke in zyn parlement te Paris, eene van den ghuenen de welke de coninck zyn vadere hadde ghedaen apprehenderen om de nieuwe religie die zy wilden sustineren, wiert gheleet met grooter gaerde ter plaetse ghenaeamt la Greve, alwaer hy gheanghen ende verworcht wiert ende zyn lichaem verbrant tot asschene.

Int zelve jaer, binder maent van janvier, volghende het accoorde van den paix tusschen den coninc van Spaengnen ende den coninck van Vranckerycke, zo vooren verhaelt es, zo wierden gherestitueert tot den coninck van Vranckerycke de steden van Sinte Quintins, Ham ende Chastellet. Ende Mevrauwe Elisabet, outste dochtere van den coninck Heindrick, huusvrauwe van den coninck van Spaengnen, wiert gheleyt ende gheconduiseert by den coninck van Navarre by den cardinael van Bourbon, zynen broedere, ende by den prince de la Roche Sur-Ion, tot binder abdie van Roncevaux, ende wiert aldaer ghedelivreert den ghedeputeerden van den coninck van Spaengnen, te wetene: den hertoghe van l'Infantado ende den car-

dinael van Bourgos, de welke haer ontvinghen met grooter magnificence 1559-1560. ende pompe.

Den xxiiiij^{en} dach van maerte tvoornomde jaer LIX, Elisabet, coninghinne van Inghelant, declareerde by huere letteren van placcate, ghegheven te Westmunstre, dat alzulcke fortse ofte weere als zou upghestelt hadde niet en waren tenderende tot eenighe acte van viantschap ofte oorloghe jeghens de Franssoisen oft Schotten, nemaer alleenelic omme te bewaren huer rycke of den coninck van Vranckerycke, de welke daeghelicx volck sondt naer Schodtlandt zoude willen, naer dat hy de rebellen der Schotten ghesubjugeert zoude hebben, eeneghen anstoot doen an haer rycke, onder de querelle van de coninghinne van Schodtlandt, zynder huusvrauwe, ter cause van de welke hy voerde de wapenen van Inghelant, Vranckerycke ende Schodtlandt.

Binder maent van ougst xv^o LX, alzo de coninck van Vranckerycke was oudende te Fontainebleau zekeren grooten raedt, wiert hem ghepresenteert zekere requeste van weghen zynder subjecten, de welke zeyden ende protesteerden dat zy begheerden te leven naer de reformatie der Evangelie ende Heleghe Scrifture. Welcke requeste tenderde princepalic ten fine dat Zyne Majesteyt hemlieden wilde octroyeren templen ende andre bequame plaetsen om te preken, Godt te bidden, zyn woort te hooren, te administreren huerlieden Sacrementen, ende te manifesteren huerlieden ghelove, achtervolghende huerlieder confessie, de welke zy ghestelt hadden by gheschrifte ende ghezonden an Zynder Majesteyt, naer dat hemlieden ghegheven was, by edicte van der maent van maerte daer te voeren, vry gaen ende commen, om huerlieder zaken te vertooghen. Nemaer alsdoen en wiert daer niet gheconcludeert anders, danne dat men de staten van den lande zoude doen versamen, omme tsamen te confereren up de clachten ende dolientien, de welke men zoude proponeren in de generale vergaderinghe van de drye staten van Vranckerycke, de welke Zyne Majt zoude ouden ende die beginnen den x^{en} van decembre daernaer volghende, binnen der stede van Meaulx, daer elck zoude zenden diverssche personagen van allen staten, omme de zaken te debateren, ghevende daertoe libertheyte als voeren.

Onder den v^{en} van septembre xv^o LX, alzo Mynheere de abdt van Savegny, gouverneur der stede van Lyon midts der absentie van den

1860. maerischalc St-Andries, wiert gheadverteert als dat zekere habitanten der zelve stede hilden secretelic in huerlieder huusen verborghen zekere capiteinen ende soldaden, de welcke binder stadt ghecommen waren, als zy de bequaemste middelen vonden omme eeneghe commotie ende uproeringhe te maken binder zelve stede, wiert van stonden an ghezonden den capitein der zelve stede, met zekere nombre van soldaden, naer tquartier van Saint-Nizier, daer de zelve ontouders woonden, omme te anticiperen de zelve capiteinen ende soldaten, de welcke ten eersten gherepoulseert wierden. Nemaer naer dien wierden gherenforceert, zodat de andre ghedwonghen wierden te nemen de vlucht; danof datter drye wierden ghevanghen ende gheanghen, de lichamen ghequartiert ende de hoofden ghestelt op staken. Corts daernaer quam binder zelve stede de maerischalc van Sint-Andries, gouverneur der zelve stadt, gheaccompaigneert van zekere peerdevolck ende voetvolck, metgaders de cardinael van Bourbon. De poorten der zelve stadt wierden voor den tyt van ontrent twee maenden zo nauwe bewaert, zo datter niemande incommen ofte oock uuttrecken en mochte, hy moeste alvooren wel ghexamineert wesen van zyn affairen. Dienvolghende wierden up eenen dach noch vier inwoenders ghevanghen, huerlieder proces ghemaect, wierden gheanghen ende verworcht, hoewel dat zy zeyden dat tghuent zy misdaen hadden was alleenelic updat men zoude preken dat pure woordt Godts. Zekere andre prisonniers wierden ghereserveert omme instructie te hebben van tghuent dat men ten laste was legghende zekere edelmannen, als dat zy faveur hadden ghedreven totte zelve interprinse, onder de welcke dat was messire Franchoy de Vendosme, chevalier de l'ordre ende de Vidasme de Chartres, de welcke te Paris ghevanghen wiert ende gheleyt in de Bastille Saint-Anthoine, ende daernaer aux Tournelles, alwaer dat hy storf eer anderstont zyn proces was ghemaect, den xxiiij^{en} van decembre xv^o lx.

Corts daernaer de coninck gheinformeert zynde als datter onder tdecxel van der religie zekere uproeringhe was binnen zynder stadt van Orleans, de welcke van stonden an dauwaert reysde met zynder armeye, wesende gheaccompaigneert van den cardinael van Lorraine ende den hertoghe van Guyse, zynen broedere, met zekere groote armeye te peerde ende te voet, doende aldaer apprehenderen zekere habitanten der zelve stede, gheaccuseert van de voornomde intreprinse, onder de welcke dat was de bailliu der voornomde stede van Orliens.

Ende daernaer zo quam by Zynder Majesteyt, binnen der zelve stede ^{1560.} van Orliens, messire Loys de Bourbon, prince de Condé, in tgheselschap van den coninck van Navarre ende den cardinael van Bourbon, zyne broeders; welcke prince van Condé wiert onder den laetsten van octobre ghearresteert als ghevanghen man van weghe van den coninck. Ende wiert zeer nauwe bewaert, hem te laste legghende als dat hy intelligentie ghehadt hadde van de voornomde troublen ende intreprinse, ende princepalic van de ghueue van Lyon. Ende ten zelve daghe, ter zelve cause, wiert ghedepesseert zekere commissie omme te apprehenderen mer Vrouwe Magdalene de Mailly, weduwe van den coninck van Navarre¹, ende omme te saisieren ende legghen in anden van den coninck alle de letteren ende brieven de welcke men vinden zoude in haer possessie ende haer toebehoorende. tWelck met diligentie volbrocht wiert. Ende binnen de tyden dat men bezich was met tproces te makene van den zelve prince, de voornoemde vrouwe ende meester Robert de la Haye, raedtsheere van den parlemente van Paris, ende noch meer andre ghevanghenen ter causen boven verhaelt, passeerden de maent van novembre tot den xix^{en} der zelve maent, dat de coninck zieck wiert van eene catarue. Zodat hy deser werelt overleet onder den v^{en} van decembre xv^e LX, latende Marie Stuart, coninghinne van Schodtlandt, zyne huusvrouwe, weduwe, zonder eeneghe kinderen. Hy wiert begraven binder abdie van St-Denis en France.

Daernaer quam tot de croone van Vranckerycke Charles den IX^{en} van dien name, wesende hertoghe van Orliens, oudt ontrent de xi jaren, oudste broedere van den overledene. Ende alsdoe wiert ontfanghen in de administratie van den rycke, met de coninghinne, zynder moedere, den coninck van Navarre, Anthoine de Bourbon. Daer wiert gheboden zeere corts daernaer als dat al tvolck van oorloghe, zo wel te peerde als te voet, de welcke versacmpt laghen omtrent de stadt van Orliens, zouden van stonden an vertrecken elck naer zyn woenstede paisivelic. Naer dien zo wiert ghecontinueert de voorscreve vergaderinghe der voornomde drye staten binnen der zelve stede van Orliens, waer de coninck assisteerde de oude coninghinne, zynder moeder, de coninck van Navarre, zyn oom, van diverssche princen ende princessen, van den connestable, cancelier ende andre van den

¹ Madeleine de Mailly de Roye, belle-mère du prince de Condé.

1560. priveen raedt, omme te anhooren de doliantien ende remonstrantien van den ghedeputeerden, de welcke danof tvertooch deden omme daernaer recht ende reden ghedaen te werden.

Ten zelven tyden wiert den prince van Condé los ende vry ghelaten uutte ghevanghenesse. Daer naer vervolgde hy zeere de justificatie van zynder innocence, de welcke wiert gheaprobeert by arreste van tparlement van Paris.

Den xxvij^{en} dach van lauwe xve lx, de coninck wesende noch binder stede van Orliens, by rade van de coninghinne, zynder moedere, den coninck van Navarre, zyn oom, ende andre princen van den bloede ende de ghueue van zynen priveen raedt, wiert by zyne lettren gheordonneert tot alle jugen ende officiers als dat zy zouden cessereren ende supercederen alle poursuiten, proceduren, adjournementen, de welcke by hemlieden zouden moeghen ghedaen worden jeghens alle persoonen van wat qualiteyt dat zy zouden moghen wesen omme tfaict van der religie, alwaert zo dat zy gheassisteert hadden de vergaderinghen met wapenen om de verzeketheyt van huerlieden persoons, ghelt ghestoffeert ofte andre gheleycke zaken, dat mense zoude stellen in volle libertheyt; dat men uutte vanghenessen zoude laten alle de ghueue die ter zulcker occasie daer ghehouden wierden, ende dat men hemlieden zoude vermanen ende admonesteren te leven van nu voordan als goede catholicken, zonder te commiteren eenich schandael ofte acte ceditieus, up peine van danof ghepuniert te werden, zonder nochtans hemlieden eenichsins mollest te zyne van de voorlede zaken. Nochtans zo es de wille ofte intentie van Zyne Majesteyt niet, alsdat in desen nombre zouden begrepen wesen de autheurs ende hoofden der ceditien, de welcke gheconspireert hadden ende anghenomen de wapenen jeghens zynen persoon ende jeghens de staten van zynen rycke, de welcke hy alleenelic ende gheen andre begheert gheexcludeert te wesene van zynder gratie.

Den naestlaetsten dach der zelve maent wierden ghedepeschiert zekere andre lettren binnen der stede van Orliens, by de welcke de coninck verboot expresselic, ende up de verbuerte van tleven, tot allen persoonen van wat state, qualiteit dat zy zyn, dat zy van nu voordan onder hemlieden niet en zouden eeneghe disputacien nopende tfaict der religie ofte ter dier causen, den andren anzegghen eeneghe injurien ofte reprooschen;

nemaer met elcandren leven paisiuelic ende minnelic, in alle broederlicke liefde, in der manieren dat ter selver occasie gheen uproeringhe ofte schandael en ghebuere onder zyn subjecten, commanderende zynen provoost ende andre zyne officieren te procederen jeghens de infracteurs van zyn-der ordonnantie by alle riguerende ende peine hierinne begrepen, ende dat men de zelve ordonnantie zoude doen publiceren metter trompette, updat nyemandt en zoude pretenderen cause van ignorantie. 1561-1566.

Den xxvij^{en} dach van meye xv^c lxi den nieuwen coninck Charles den IX^{en} wiert ghesacreert ende ghecroont binder groote kercke van Riemen, in der maniere ghecostumeert, by den cardinael van Lorraine, aertsbisscop der zelve kercke, ende abdt van Sinte-Remy in de zelve stadt van Riemen.

Den iij^{en} dach van hoymaendt in tselve jaer, voor den noene, rees up zulcke groot tempeest van wynde tot Paris ende daer omtrent, dat zeer by al de windmolens afghesmeten wierden. Ende naer dien vielen zo groote aghelsteenen, dat men daer te vooren gheene zulcken en hadde ghezien.

Int eerste van novembre anno 1561 wierden anderwaerf ghegoten drye clocken binnen deser stede van Dunckerke, te wetene : Maria, weghende 6656 l., Jan 4775 l., Eloy 4053 l., ende den 15 der zelve maent Johannes weghende 8886 l., compt tsamen 24570 ponden. Eende nader handt alsoo der twee van de selve clocken met luden gheborsten wierden, te wetene Marie ende Eloy, so wierden by Mynheeren int beghinsele van den somere 1597 de selve ghedaen te verghieten by eenen meester Marcus van Berghen-Sinte-Winnocx, danof Maria wecht de nombre van 6252 l. ende Eligius 4195 l.

Anno 1566 waren binnen der stede ende up de Spye van Dunckerke gepronckt, zo van tsaysoen van de corne¹ als van de theilt², de nombre van vier duust acht hondert coopmanscepen caexharyncx, 7 tonnen voor elke coopmanscepe, naer costume, al in zee ghevanghen ende upghebrocht byde visscherie deser stede.

Int jaer xv^c lxxvi, de coninck Philips, onse prince naturel, wesende in Spaengnen, ende in dese Nederlanden ghelaten voor regente ende gouvernante zyne beminde zustere de hertoginne van Parma, etc., wiert ghepresenteert de voorscreve Vrouwe, by Mynheere van Brederode, als

¹ *Corne*, semence.

² *Theilt*, reproduction, récolte, pêche.

1566. voorsprake van de noblesse van dese landen, volghende de conspiratic ende conjuratie met elcanderen ghesloten, een requeste tenderende ten sine ende omme te ubtineren libertheyt van de nieuwe religie. Ende, omme te bet te commene thuerliedder intentie ende meeninghe, hebben ondertusschen doen verstante tot tghemeente, omme te bet op te keeren huerlieden affectie ende ghetrauwicheyt, als dat Zyne Majesteyt ghedelibreert was in dese landen te doen observeren de inquesitie van Spaengnen; hoewel dat de wille ofte intentie van Zyne Majesteyt noent zulex en was, nemaer wel te volghen ende doen observeren de oude statuten ende ordonnantien ghemaect up tfait van de catholieke religie ten tyden van zynen lieven heere ende vadere zalegher memorie, Karolus den V^{en}. Ende naer dat dese lieden, als wesende impatient van der ruste ende ghemeene welvaert, ziende als dat men hemlieden niet en gaf eeneghe antwoorde thuerliedder contentemente, zo es tghemeente daghelicx meer ende meer ghedesbordeert, hemlieden namende guezen. Ziende dat zy tfavuer hadden van de edelmannen ende hoofden deser landen, zulexs dat zy binder maent van ougst xv^e lxxvi hemlieden hebben ghestelt in wapenen, doende diversche uploopen int landt, pillierende de cloosteren, abdien ende godtshuusen, werpende af alle de beelden utter kercken, zo in steden als up de dorpen, andelende de Sacramenten zeere onwerdelic, verbrandende de ornamenten, boucken ende andre zaken, doodende diverssche pastoren, capellanen ende andre religieusen, met diverssche tormenten ende martierie, andre sneden zy af huerliedder ooren, huerliedder mannelicheyt, met veele andre abhominable ende inhumaine faicten; roupende ende gevende intre int landt allen appostaten ministers, zo uut de Duutsche landen, als uut Inghelant; makende nieuwe tempels ende consistorien omme te predeken ende administreeren huerliedder nieuwe religie, stellende diakenen, aelmoeseniers ende alle andre officiers, hemlieden dienende. Zy quamen dickmaels met groote hoopen voor tmagistrat der steden, begherende diversche zaeken thuerliedder behouven, twelcke hemlieden meer gheconsenteert wiert uut vreesse, danne uut rechte ofte redene. Zy teekenden oock met groote hoopen in de voornomde lie¹ ende conjuratie, bringhende daeghelicx up nieuwe troublen. Zodat tmagistraet in

¹ *Lie du français ligue.*

diverssche steden affairen ghenouch hadde eer men hemlieden antwoorde ^{1566.} conste gheven. Ende andre persoonen, de welcke begheerden te leven in ruste ende naer de oude catholicke religie, wierden gheperturbeert van die generatie. Ende nietjeghenstaende dat hemlieden toeghelaten ende ghepermitteert wiert te maken tempels, te hebben ministers naer huerlieder mode, behoudens dat zy paisiuelic zouden wandelen ende converseren, elck naer zynder conscientie, tot anderstont dat men daer anders af ordonneren zoude; nemaer de voornomde guesen hoe meer dat zy gherieft ende gheaccommodeert wierden, hoe meer dat zy nieuwe inventie waren excogiterende ende rebellie voortstellende. Zodat de edelmannen, de welcke hemlieden daer te vooren ghefavoriseert hadden, wierden ghedwonghen de wapenen an te nemen jeghens de voornomde guesen, huerlieder tempelen wederomme al af te breken ende raseren, huerlieder ministers te verjaghen, camp ende siege te legghene voor de stadt van Valencyne, de welcke daertoe niet en wilden verstaen; nemaer persistente ende willende volghen de nieuwe religie, hebben huerlieden stadt jeghens de Magt gherenforceert; de welcke inghenomen wiert by fortse, naer dat die zekere daghen beschoten hadde gheweest met diverssche cannons. Ende wiert naerderandt daer groot garnisoen in ghelaten ende een sterck casteel ghemaect. Ende binnen middelen tyden dat dese nieuwe predicanten in veele diversche steden met vulle libertheit huerlieden predicatien waren vulcommende, principalic ooc binnen de stede van Antwerpe, in vyf diverssche plaetsen, te wetene: drie Calvinisten, danof een in Franssche ende twee in Nederlans, twee Martinisten, ende noch boven dese vyfve, buten der zelve stadt predicte een anebaptiste. Dus die van Antwerpe weezende ende eensdeel verhoorende als dat de Magt niet wel te vreden en was van dese groote veranderinghe, hebben huerlieden requeste an Zynder Magt ghecommuniquiert...¹.

Dese copie wiert ghecollacionneert jeghens de orriginale requeste ghepresenteert by Marcus Peres, gheassisteert met Gillis de Grave, Charles de Bomberghe, Gillis vander Banderyen, Franchoys Godin, Hendrick vanden Broucke, Cornelis van Bomberghe, Thomas van Geere, Jan Car-

¹ Nous supprimons le texte de cette requête *logen*, liv. III, fol. 86. reproduite dans Pieter Bor, *Nederlandsche oor-*

1566. **lier, Nicolas du Vivier ende Nicolas Sellin, als ghedeputeerden uutten name van de supplianten van tledt van Antwerpe an Mynheere den grave van Hoochstrate, gouverneur voor Zyne Majesthey, ende an Mynheeren de burchmeestere ende schepenen der zelve stadt van Antwerpe, versaempt zynde int collegie, ter presentie van Mynheeren den marcgrave ende den ampman, den xxvii^{em} dach van octobre xv^e lxxvi, tusschen den xii ende een huere naer de noene, met eene andere requeste an mynen voornomden heere van Hoochstrate, gouverneur, en Mynheeren de burchmeestre ende scepenen der zelve stadt, ghehecht an de zelve, danof thinhouden hier naer volcht :**

An Mynheere den grave van Hoochstraten, gouverneur voor Zyne Magt der stadt van Antwerpe, ende Mynheeren de burchmeestre, scepenen ende raedt der zelve stadt.

Vertooghen in alder oodtmoedichey de gone, de welcke professie maken van het Evangelie binnen der stede van Antwerpe, danof de exercitie ghepermitteert es by maniere van provisie, zo eyst dat om den paix ende conservatie van dese Nederlanden alle de Evangelische Kercken van den zelve landen hebben tsamen ontfanghen ende ghecommuniquiert eene requeste an den coninck, onsen souverainen prince, danof eene van ghe-lycker substantie gheattacheert es an dese presente, de welcke zy bevinden goet, bequame ende nootzakelic om den dienst van Zynder Magt ende welvaert van den lande. Ende overmidts dat zy gheen betere ofte expedienter middelen en vinden, zo om twelvaert van den lande, zo voorseyt es, omme te doen houden Zynder Magt, presenteren de zelvne uwer eerweerdichhey; biddende de zelve te willen adresseren ende doen presenteren van weghen ende zo verre alst annegaet ende competeert de ghuene van der voornomde religie binnen Antwerpe an zynder Hoocheyt omme ghezonden te werden an den coninck, met behoerlicke recommandation, ten fine ende omme te obtineren het effect van dien, als een zake zeere necessaire, alzo by uwer wyshey ende discretie zult moghen jugieren ende verstaen; ende zult wel doen, etc.

De Calvinisten, met huerlieder hoofminister Hermanus, hebben de stadt van Antwerpe ende de sluetelen der poorten met fortce in huerlieder gewelt ghehadt twee daghen ende twee nachten lanck, te wetene 13 ende 14 martii 1566, voor Paesschen, metgaders al de groote artillerie, niet-

jeghenstaende dat de prince van Oragnie ende de grave van Hoochstraten extreme debvoir deden om huerlieden furie te appaiseren; willende uptvoet uutghesonnen hebben al de priesters, religieusen ende catholicken; gevende de voornomde princen veel spyteghe woorden, hemlieden namende verraders, ende bussen pretenterende; den burchmeestere Sr Anthuenis van Straelen in zyn aenschyn spughende. Zy hilden de Merebrugge ende plaetsen al beset met groote artillerie, hilden de Marckt ende stadthuis, meenende al ghewonnen thebben. Nemaer door de providentie des Heeren is al vergaen zonder bloetstortinghe, duer dien dat, onder den 15 ^{sequentis} al de vreemde natien als Spaengnaers, Italianders, Porteguysen ende die van der confessie van Ausbouch hebben hemlieden in diverssche quartieren daertoe bequame, al in de wapenen ghevoucht met die van de catholicke religie, wel verstaende tselve meest al procedeerde om den goede lieden substantie, meer dan zele van religie. Ende bleven zo in goeder hordre staende van zeven hueren smorghens totten vier hueren naer den noene; zodat de voornomde meutmackers afdropen ¹ ende evacueerden van huerlieder quade meeninghe, blyvende de selve stadt also die reyse verlost. Gode lof!

Copie der commissie van den coninck, onsen souverainen heere, ghegheven binnen zynder stadt van Madrit, den laetsten dach van lauwe xv^c lxxvi, tot don Fernande Alvares van Tolledo, hertoghe van Alva, chevalier van der ordre, capitein general: Philips ²....

Naer dat de hertoghe van Alva, marquis de Coria, etc., dien last gheanveert hadde, ter grooter begheerte van den coninck, overmidts dat hy duer te langhe experientie ende ghetrauwen dienst, zo tot zynen heere ende vadere Karolus den V^{en}, den welcken de Heere wilt hebben in zynder glorie, als tot hem bewesen hadde ende zeer bequaem toe was, hoewel hy hem grootelicx was excuserende up zynder ouderdom ende veel andre diverssche redenen, heeft zyne armeye versaemt met al tghuent daertoe gherequereert, wesende ende, zomen zeyde, ontrent de zeven duust mannen, treckende naer Genova ende zo van Italien door Savoye, hooch

¹ *Afdropen*, disparaître.

² Nous supprimons le texte de cette commission, qui est suffisamment connue. Van Meteren en imprime le résumé dans sa *Nederlandsche historie*, fol. 55. Pieter Bor, *Nederlandsche oorloghe*,

liv. IV, fol. 182, en reproduit le texte complet. Voy. au sujet des différentes commissions données au duc d'Albe, et leur texte: Gachard, *Correspondance de Philippe II*, t. II, pp. 600, 649 et 626.

1566. Bourgoingne, Loteringhe, etc., met groote moite ende travail, zo men wel considereren mach. Zodat hy, metter hulpe Gods, zonder eeneghe infortune ofte resistentie, met zynder armeye binnen dese landen ghearriveert es binder maent van juillet xv^e LXVII; de welcke wiert eerlick ontfanghen ende in als gheobediert, volghende tlast van den coninck, danof hy be hoorlicke commissie was exhiberende, danof de coppie vooren staet ghementionneert.

Ende binnen middelen tyden dat dese armeye dus marchierde, deden de gouverneurs deser landen, als de graven van Egmont, van Hoorne ende andre edelmannen, hemlieden voughende met de hertoginne van Parma, als gouvernante, in als huerlieden debvoir omme de landen in paise ende ruste te stellen; alle de tempels, concistorien ende predicatien dier guesen te weeren, ende, zo voorseyt es, de stadt van Valencyne wesende gherevolteert, *à force des canons* wederomme in de onderdanicheyt van den coninck te brenghen, de rebellen ghepuigniert, de kercken der Catholicken wederomme ghedaen repareren ende decoreren met ymagen, ornamenten, boucken ende andre zaeken, de welcke daer te vooren by de voornomde guesen meest al ghedispoilleert, gherooft ende ghebrant ghezyn hadden, hoewel voorwaer dese stadt van Dunckercke danof exempt was, duer Gods hulpe ende de goede ordre by tmagistract, als danof niet gheinfecteert ende daer inne ghevisceert. De pastoren ende andre religieusen by de guesen verjaecht quamen alsnu als danne weder in haerlieder plaetsen. Ende de andre ministers der guesen, de welcke by groote menichte in dese landen ghecommen waren uut Inghelant, Vranckerycke ende Duutslant, namen wederomme de vlucht, elck daert hem goed dochte, naer dat zy huerlieder bursen wel ghelardeert hadden, zo van de schatten der kercken, als vercreghen van tgemeente ende auditeurs van huerlieden predicatien: zy hadden bet ghecreghen eenen daelder, danne de andre catholieke predecanten eenen stuver. Men moet zo langhe vergaderen eer dat men een kercke can op maecken: nemaer dese tempels der guesen waren zeer haest vulmaect om die weerdegghen dienst daerinne te vulcommen. Men zoude verwonderen met wat affectie ende zele zy daarmede toeghinghen. Of God gave dat wy, de welcke willen Catholicken ghe-naempt zyn, met zulcke zele ende affectie ons ymployerende waren tot den warachteghen godsdienst. Daer namen oock de vlucht meest naer Inghe-

lant alle de kercke ende beelde stormers, consistorialen. aelmoeseniens, 1566.
 spoillierders van kercken ende cloosters, de ghuene die huerlieden kinderen hadden ghedaen doopen van de ministers der guesen, ende dierghelycken; danof naerderhandt alle huerlieder goedinghen alhier ghebleven in confiscatie vielen, naer dat zy inghedaccht hadden ghezyn ende niet en compareerden : messire Guillaume de Nassau, prince van Oragnie, als oppermarkgrave der vermaerde coopstadt van Antwerpen, hem vindende ten diversschen stonden binnen der zelve stad, zo ten tyden der nieuwe predecatien als daernaer, om ordre te stellen. Want voorwaer de zelve stad, ten diversschen stonden, in grooter dangiere was al berooft te zyne, ende princepalick up eenen tydt, meendende de quaetwilleghen van binnen wel meestre gheweest thebben der zelve stad, volghende haerlieder snoode conspiratie. Ende te dien fine hadden daertoe ghecoren eene goede plaetse, daertoe wel bequame, ghenaempt de Meere, ontrent de Burse, stellende aldaer haerlieder volck in de wapenen, alende oock alzulcke artillerye, als hemliedem diende, by fortse uut de plaetsen daer die ghestelt was van wegghen tmagistraet, doende die trecken met menichte van volcke naer der voorseyde plaetse van der Meere. Men seide oock dat alsdanne de sluetelen der poorten van der zelve stad voor eenen tydt waren in anden van de ministers der guesen. Nemaer, duer Gods hulpe, al haerlieder conspiratie en quam tot gheenen effecte. Want de andere inwoonders anmerkende dat dit spel was alleenelic tenderende omme hemlieden te beroven van haerlieder goet ende substantie, waer zy meeste vreesse ende zorghe voor droughen danne voor den Heere Gods, despoillieren van alle die kercken, twelcke, zoot scheen, niemande en was competerende, zo hebben de Catholicken ende Martinisten hemlieden tsamen ghevoucht, ende in de wapen ghestelt met alle de hulpe de welcke zy versamen consten, ende zo by elckanderen ghebleven. De andre dit anmerckende als dat zy de sterceste niet en waren ende dat huerlieder ordre niet zo goet en was, als zy wel hadden ghemeent, zyn allyncx wechghedropen ¹ zonder voorder te procederene, ende corts daernaer de vlucht ghenomen, uut vreesse zy hadden vast ghemaect te werden. Naerdats de voornomde prince van Oragnie overdacht hadde de groote desordre daer dese landen in

¹ *Wechdropen, disparaître, éclipser.*

1566. ghevallen waren, danof hy ende de zyne cause waren, ende wel verhoorende als dat de coninck daerinne niet te vreden was, zedende ten dien fine auwaert zyne armeye, hoewel de coninck, dissimulerende zyne gramscap, screef vriendelicke brieven an de gouvernante ende edeldom alhier, als dat zy in als debvoir zouden doen omme tlandt in payse ende ruste te stellen, volghende huerlieder last ende eed, ende dat de hertoghe tzynder arriveren hemlieder in als zoude assisteren; nemaer de prince niet wel gherust zynde in zyn debvoor ende niet goet en dochte te verwachten de compste van den hertoghe, heeft tot Breda, plaetse van zynder residentie, zyn preparatie ghemaect omme uut dese landen te vertrecken. tWelck hy oock vulcommen heeft met zynder huusvrouw ende al zyn mesnaige, treckende naer de Duutsche landen, inderghelycke de grave Lodewyck van Nassau, zyn broedere, Heindrick van Brederode, Anthucnis de Lalaing, heere van Hoochstrate, Guillaume, grave van den Berghe, Floris van Pallant, grave van Culemburch, ende meer andre waren hemlieden absenterende ende vertreckende, clek daert hem goet dochte. De gouvernante onderhilt die andre edeldom altyts met zoeticheyt, doende in als debvoir dat de steden ende sloten bewaert wierden *à l'aventure* of eenighe vreemde personagen int laut hadden willen vallen, ofte eenich belet hadden willen doen der compste van den hertoghe ende zynder armeye. Ende naer dat de hertoghe binnen dese landen ghearriveert zynde, zekeren tyt hier gheweest hadde, zo maecte de zelve gouvernante hier preparatie omme te vertrecken naer haer landt, twelcke zou vulquam binnen den zelven zomere, met goede state ende conduite. Binnen zekere tyden daer naer wierden, up eenen dagh, up eenen tyt, ten hove gheappreendeert den grave van Egmont ende den grave van Hoorne, naerdat zy daghelicx ten hove hadden ghefrequenteert; de welcke voor zekeren tydt binnen der stede van Bruessele ghelouden waren in grooter bewaernesse, ende daernaer ghevoert werden, met stercker andt, binnen der stede van Ghendt. Ende wierden gheleyt in tcasteel met grooter gaerde, alwaer zy laeghen zekeren tydt tot dat zy gheaelt wierden omme ghejusticiert te wesen.

Commissie ten laste van Heindrick van Brederode, seigneur der stede van Veane. Philips byder gratie Godts ¹.....

¹ Voy. l'acte contre le prince d'Orange, dans Pieter Bor., *l. c.*, liv. IV, p. 258.

Ende daer en boven ghelycke provisie jehens den prince van Oragnie. 1566.
Ghelycke commissie jehens messire Anthuenis de Lalaing, heere van Hoochstrate.

Ghelycke commissie jehens Guillaume, grave van den Berghe.

Ghelycke commissie jehens Floris de Pallant, grave van Culemburch, ende jehens Lodewyck, grave van Nassauwe.

Copia des verclaers uutten mandemente ten hove ghepubliceert van alzulcx als men ten laste es legghende den prince van Oragnie :

Philips, by der gratie Godts, etc.

Binnen corten tyden hiernaer, de hertog verhoorende als dat de prince van Oragnie met zyne ghealieerden hemlieden waren sterck maekende van groote nombre van peerden-ruteren ende voetvolck omme in onse landen te vallen, emmers zo zy wel meenden, zo en heeft de hertoghe oock niet ledich gheweest, nemaer alle zyn peerde-ruteren ende voetvolck tsamen doen vergaderen, maekende een gheweldich camp, hem vindende in persooone te velde eer anderstont zyne vianden up voeten waren, zynen legher bescransende, alzo hy danof goede ende langhe experientie hadde, als een oudt, vroom ende magnanym capitein; verwachtende aldaer zekeren langhen tyt zyne vianden, de welcke inderghelycke met alle huerlieder macht te velde quamen. Nemaer en dorsten hem niet bestoken¹. Ende onder andre zo wiert by den prince van Oragnie ghesonden an den hertoghe zekeren herault; wat zyn botscepe was es my onbekent, de welcke van stonden an was ghedaen hanghen ende verworcht; zo datter gheen messagiers meer van den prince ghesonden en wierden. Ende naerdats beede de leghers langhe te velde hadden ghelegghen, schieden weder ende vertrocken elck zyns, zonder bataille te leveren.

De coninck van Spaengnen, ons goede heere, nietjeghenstaende dat trycke van Vranckerycke dicmaels hem molest gheweest ende ghequollen hadde, zo hem, als zynen heere ende vadre, met diverssche zware ende langhe oorloghen, zonder behoorlicke redene ofte occasie, verhoorende als dat de coninck van Vranckeryck zeere ghepresseert ende benaut was van zyn eyghen volck als rebellen, danof hoofden ende sustineerders der rebellen waren de prince van Condé, de admirael van Vranckerycke, de

¹ Bestoken, attaquer.

4566. grave van Rochefoucault, met zynen zone, Monsr de Tiligny. schoonzone van den admirael ¹, Monsr de Bricquemau ende zyn zone, metgaders veele andre diverssche edelmannen. met veel volcx van oorloghe uut de Duutsche landen, oock gheassisteert van trebel ghemeente, doende oock onder andren vermoorden ende duerschieten by eenen soldaet met een piestolle veraderlick van achtre den vroomen vaillanten capitein en oppervelt-heere van den coninck, den hertoghe van Guyse, wesende in zynen leghere, danof de voornomde admirael moteur ende principale cause was van tselve faict, alzoot ten vullen was blyckende by de confessie van den zelve soldaet perpetrant. den welcken zeere corts daernaer achterhaelt wiert, hoewel dat hy de vlucht nam met een snel peert daertoe zynde gheprepareert van de gheconjureerde; nemaer alzoot God zeere meshaecht alle boosheyt ende moorderye, heeft hem berooft van zyn verstant; zodat hy zeer veel wechs reet zonder vervoorderinghe, hem vindende dickmaels ter zelve plaetse daer hy gheweest hadde. Zodat zyn peert zeer ghetravailleert ende moede zynde, niet voorder en conste loopen ofte gaen; zodat hy ghedwonghen was an te doene een hostelrye om hem ende zyn peert te rusten. Ende overmits dat meest in alle quatieren uutghezonden wierden diversche mannen te peerde omme te zoucken ende vervolghen den zelve malfaitteur, zyn oock ghearriveert in de zelve hostelrye. Ende int peertstal hebben aldaer onder ander peerden ghevonden een peert zeere bezweet ende ghetraiveilleert. Dienvolghende ghevraegt tot den weert wien tselve peert toebehoorde ende waer de meester was van dien, de welke zy in tselve huus hebben vonden ligghende up een bedde. Ende naer dat hy wel gheinterrogeert ghezyn hadde, hebben bevonden te wesene den zelve man die zylieden zouckende waren; dienvolghende in goeder bewarensse ghenomen ende ghevoert naer de stadt van Paris, alwaer hy wel gheexamineert wiert. Ende binnen zekeren tyt daernaer wiert binnen der zelve stad met peerden ghetrocken van een, ende zo ontleedt ende ter doot ghebracht; alwaer hy in die utterste pyne zynde, kende en beleet als dat de voornomde admirael principale cause was van tfaict by hem gheperpetreert an den hertoghe van Guyse, als wesende daertoe uutghecocht met zekere groote somme van gelde, met veele andere schoone

¹ Le sr de Tëligny (Groen Van Prinsterer, *Correspondance*, 1re série, t. III, p. 480).

gheloften, ende oock persuazien als dat hy, tselve faict vulcommende, ^{1586.} zoude wesen een liberateur der patrie, up dat het heylich evangelissche ghelove ende ordre der nieuwe religie liberlic over al tryck ghecondicht ende ghemanifesteert mochte werden; danof dese hertoghe tprincipale belet was, zyn broeder de cardinael van Lorraine ende andre papisten. Ende hier mede zo verschiet de zelve soldaet. Ende commende tonsen propooste, als vooren, onse goede coninck anziende de groote benautheyt van den coninck van Vranckerycke, broeder van zynder huusvrauwe, postponerende alle voorgaende excusen, heeft tot zynder assistente ghesonden zekeren goeden nombre van soldaten Spaengnaers, metgaders groote somme van ghelde, al ghemunt, als sticken van xiiii stuyvers ende vii stuyvers deser munte, gheslegghen in Spaengnen, waerup stont ghedruct up deen zyde de wapenen van onsen coninck ende up de andre zyde Castillien ende Leon, metgaders een recht cruce in de middel. De welcke sticken de Franssoisen zeere corts daernaer waren veranderende in huerlieder munte, overmidts tselve zeer goede stoffe was.

De hertoghe van Alva zondt oock dauwaerts uut dese landen eenen vroomen capitein, den grave van Arenberghe, ende diverssche andre edelmannen, met zekeren nombre peerden ende ruteren ter assistentie van den zelve coninck; de welcke hemlieden daer zeer vertueuselic waren imployerende in den oorloghe van den coninck. Zo datter diverssche battaillen ende escharmousen gheschieden, ende veele dickmaels an bede zyden doot bleven, zonder dat de coninck conste meester wesen, ende dat duer de onghetrouwicheyt van zyn eyghen volck; zo datter veele Spaensche ende andere onse soldaten bleven. Ende naerdat de grave van Arenberghe zekeren langhen tyt aldaer gheweest hadde, keerde wederomme in dese landen met de reste van zyn volck.

Binnen zekeren tyden daernaer de voornomde grave van Arenberghe wesende ghesonden in den dienst der Magt in tquartier van Groeninghe met diversche ruteren, als Spaengnaerden ende andre, jeghens zekere vergaderinghe der rebellen, nemaer commende ontrent huerlieder vianden, danof zommeghe van hemlieden te haestich waren omme die te bevechten, namelick de Spaengnaerden, niet jeghenstaende dat myn heere van Arenberghe van den advise was als dat men de vianden alsnoch niet en zoude aanvallen, nemaer de andre benden huerlieder ruteren zouden vertonen,

1566. de welke marchierden ende niet verre achter en waren; welck advis hemlieden niet goet en dochte. Zodat zy vielen up de vianden ende de vianden up hemlieden. Zodat ons volck overvallen wiert, den grave van Arenberghe gheschoten ende voorts doot ghesmeten met diversche andre; twelck voorwaer zeere beclaccht wiert in dese landen, danof de hertoghe wel bedrouft was tselve verstaende.

Zekere deffaicte ghedaen by tvolck van den hertoghe van Alva te Daelhem in tlant van Cleve, onder den xxv^{en} dach van april xv^e achtentzestich, danof de namen der edelmannen zo doot ghebleven, ghevanghen als ontloopen hieronder ghementionneert staen; ghevanghen : de heere van Villers; Philips de Namur, heere van Duy, stedehouder was van Mynheere van Barlemont; ontloopen : de heere Warroux, gheseyt Rumes, de heere van Rysoir, syn broeder van Karlo, de baron van Brandenburg; dooden : de heere van Vault del Val, de heere van Loverval, Longuéval. vander Aa, Leesdale, Dohain, Rauncourt, Jedoyne; Barnean, Berson, Trillo, Boysot, Pahain, Corbats, Craens, Boysins, drye ghebroeders van Haeften, danof den eenen doot bleef, ende men twyffelt van de andere twee, oock van den heere van Karlo ¹.

De namen van de edelmannen ende andre de welke metten zweerde gheexecuteert wierden binnen der stede van Bruessele up de Zandt Plaetse, den eersten dach van wedemaent xv^e achtentzestich :

Ghysbrecht van Batenburch ende Diederyck van Batenburch, ghebroeders, ghestorven obstinaet, ende wierden begraven int hof van de Lepreusen buten de Scarenbekepoorte; Pieter Dandelot, de heere le Cocq; Philips Triest van Ghent; Lowys Carlier; de zelve 4 oock ghestorven obstinaet; de heere van Beyma ende Herman Galama, Vriesen; Philips de Winglen; Jan van Blois, gheseyt Trelon, Bartholmeus del Valle, Italiaen, Constantin Bruysseel van Antwerpe, Firmin Pelcier, soldaet van Camerycke, gheseyt le prince de la Gayette; dese 7 ghestorven catholyck : Jan Rumault van Atrecht, Arthus Batchon, camerlynck van mynheere van Brederode, Pieter ende Philips Waterleys, ghebroeders; Jacques van Elpendam, secretaris van den voornomden heere van Brederode;

¹ La plupart de ces noms sont estropiés. Nous n'en avons pas pu rétablir l'orthographe, à défaut de documents officiels.

dese v^e ghestorven obstinaet : tsanderdaechs : den 11^{en} van wedemaent, ^{1566-1568.} Jan van Montigny, heere van Villers; Jan de Namur, heere van Dhuy, Quintin Benoist, van Edighem.

Dese drye storven catholyck, danof de zelve Villers ende Dhuy wierden begraven inde kercke van Cauberghe, ende Quintin Benoist ten Graeu-broeders.

De scherprechtere was faillierende an den heere van Dhuy; want commotie up was rysende in der manieren dat de Spaengnaerden smeten up de borghers. Ende quetsten vier oft vyf poorters. Daer wierden oock in dese foulle verlooren diverssche cappen ende mantels, ende een Spaengnaert den welcke vier vingheren afghaeuwen wiert van eenen soldaet, Wale; nemaer daer wiert van stonden an ordre ghestelt. Zodat de zelve commotie gheappaisiert wiert, zonder voorder inconvenient.

Ten zelve tyden zo wierden alhier binnen deser stede van Dunckerke ghezonden, onder 25 may 1568, met commissie van den hertoghe, een quantitheyt van twee hondert ofte daer ontrent soldaten van de bende van den grave van Reux, maeckende twee vendelen Walen, danof de capiteinen waren mynheere d'Espleschein, mynheere van Quertenaing, welke bende, up den Sinxen dach, twelcke was den vi^{en} dach van wedemaent xv^o lxxviii, tsavens ontrent de zes hueren, de stadt stelden in grooter trouble ende dangier van al berooft ende ghedespoilleert te werdene; zo voorwaer de apparentie groot was, ten hadde gheweest dat de upperste Heere ons danof ghepreserveert hadde. De eerste oorsprone quam by zekere zeeknechten, de welke quamen ontrent huerlieder walle, die zy vandaer joughen met dreighen ofte slaen, twelcke zy, volghende huerlieder rude nature ende onghelertheyt, niet wilden verdragen. Zodat zy met steenen, als wesende huerlieder ghecostumeerde wapenen, wierpen naer de selve soldaten. Zo datter twee ofte iii^e ghequest waren van de steenen, den eenen an zyn hoest, den anderen an zynen voet; zodat de quetsueren zelve goet waren om te cureren, hoewel dat zy groote wake waren maekende, roupende ende tierende, stellende hemlieden in de wapenen. Men slouch de trommelen achter de straten. De vaendraghers quamen up de straten met open vendelen. Zy schoten met huerlieder roers achter de straten. Zy sleepten de spysen, stellende huerlieder volck up alle houcken der straeten. Zodat de principale poorters, mannen ende

1368. vrouwen, commende uut de kercke, naer dat *salve*¹ ghedaen was, niet wetende van eeneghe zwaricheyt, en mochten huerlieder wech niet nemen elck naer zyn huus, nemaer wierden ghedwonghen te loopen in zulcke huusen als zy eerst open vonden. Zodat men van stonden an niet eenen poortre up de straten en conste ghezien. Ende alle de dueren wierden toeghesloten; zodat men up de straten niet en zach dan soldaten, loopende auwaert ende dauwaert, ende vermoorden vyf ofte zes poorters: deene duerstaken zy, andre duerschoten, die zy up den wech waren ghemoetende. Alzo zommeghe van de kercke lanx de Kaye quamen, wierden onnoselick duerschoten; twelcke meest zeelieden waren, danof de haerme vrouwen bleven ghelast met de kinderen. Zodat de waker van den torre dit spel anmerckende ende de vendelen woyen ende ontdaen² waren, liep up den torre metter haeste ende clopte de clocke alarme. Daerof de soldaten zeer verstoort zynde, liepen met groote menichte naer den torre, halende by fortse den voornomden wakere, die zy zelve sloughen, ende sleepten hem naer de galghe up de marct, die daer gherecht was om de justicie van de soldaten, willende hem daeran anghen. Emmers duer groote bede van den wakere wiert noch ghediffereert, nemaer onder hemlieden ghevanghen ghehouden eenen dach ofte twee. Zodat de zacke wiert gheandelt by Myne Heeren van der wet, waer dat de zelve wakere dede zyn excuse hoewel dat hy de clocke hadde gheclopt zonder last, uut cause dat hy de open vendelen zach vliegghen ende alsdanne vermochte te cloppen de clocke, alzo hy zeyde ghedient thebbene als trompette in zommeghe steden daer soldaten laghen, daer men tselve was userende. Emmers hy wiert gherelaxeert, dus zo voortseyt es. Alzo de poorters al waren in huerlieder huusen houdende dueren ende veinsteren ghesloten, de soldaten loopende achter de straeten ende niemande en vonden om jeghens te spreken, wierden allyncx gheappaisiert. De eene capitein Quertenaing was uut ter stad, de andere, d'Espleschein, stelde ordre metten lieutenanten. Zodat tmagistraet was versamende ende communicierende met den capitein; zodat de zacke, als vooren, wiert gheappaisiert. Maer de ghuene die doot waren, die bleven doot. Binnen zekere daghen daernaer quam Mynheere van Reux. Ghehoort hebbende dese troublen, communicierende met

¹ *Salve*, salut.

² *Ontdaen*, déployé.

tmagistraet, alwaer de haerme wedewen haerlieder clachten ende do-¹⁵⁶⁸liantien waren doende, als dat haerlieder mans ende brootwinders zo onnoselick vermoort waren, zonder eeneghe occasie, danof men hemlieden gheensins en conste recompenseren, verzouckende ten minsten wat secours omme haerliederen kinderen te moeghen onderhouden. Danof zy zeere maeghere antwoorde ghecreghen, zeggende: Myne Heeren van der wet zullen daerinne voorzien, etc. Zo datter noch eeneghe recompentie ofte justicie naer en is ghevolcht. God betert! Binnen corte daeghen daernaer trocken uut diverssche van dese soldaten tsamen ten landewaert in, alzo zy daeghelicx userende waren, doende den lansman grooten overlast. Welcke zy niet langher en wilden verdraeghen. Zodat zy tzamen waren spannende ende smeten doot xi ofte xii der zelve soldaten. De andere ontloopende, quamen zeere bezweet ende beslyckt naer de stadt gheloopen. De andre, de welcke thuus ghebleven waeren, zeer verstoort zynde als dat huerlieder maets zo ghetraecteert waren, trocken uut met een gheheelder bende van quade knechten omme danof de vengeance te doene. Nemaer commende ter plaetse, vonden de lanslieden al bereet, deene te peerde, dandre te voet, met bussen ende gheweer, omme hemlieden te deffenderen. Zodat de soldaten niet en dorsten anbyten¹; maer nemende alleenlick huerlieder doode soldaten, de welcke tsdaechs te vooren, zo voorseyt es, doot waren ghesmeten, werpende die up eenen lanswaghen, brochten dien binnen deser stadt voor teouvent van de Graebroeders, alwaer eenen put wiert ghemaect ende al in ghesmeten. *Requiescant in pace!* Wy waeren van die goede kinderen ghequollen 5 ofte 4 daeghen min dan drye maenden. Overmidts datter oostwaert zekere trouble uprees, zodat men die vandoene hadde, ende trocken naer Antwerpe, alwaer zy zekeren tyt laeghen. Wy waeren alzo blyde van huerlieder vertrecken, als drouve van huerlieder compste.

Copie van der sententie van den grave Lamoral van Egmont, prince van Gavere:

Ghezien byder².....

Ten zelve daeghe zo wierden van Ghendt ghebrocht, by laste van den hertoghe, binnen der stede van Brucsele, de voornomde twee graven van

¹ *Anbyten*, mordre à, attaquer.

dans Bor., l. c., liv. IV, fol. 170.

² Nous passons cette sentence qui est publiée

1568. Egmont ende van Hoorne, met grooter gaerde ende bewarenesse, te wetene met twaelf compaignien soldaten Spaengnaerden te voet ende zekere lichte peerden, arriverende binnen der voornoomde stede van Bruessele ontrent de vier hueren naer de noene, ende wierden gheleyt over het stadthuis, up de Grootte Marct, up thuis ghenaept tBroothuis.

Ten zelve daeghe tsavens de hertoghe van Haerschot, begherende te spreken den grave van Egmont, ghecreech facultheyt by hem te gaene. Ende zy begonsten zo zeere te weenen, dat zy jehens elckanderen niet spreken en conden.

Ten zelve daeghe le grand prieur, vallende driemael up zyn knyen voor den hertoghe van Alva, zynen vadere, begheerende dat zoude believen Zynder Excellentie den grave van Egmont te sauveren leven, ende hem te laten in eeuweghe vanghenesse. tWelck hy refuseerde, zeggende dat de wille des coninxs zulcx was.

Den ^{ven} dach der zelve maent juny, ten xi hueren voor den noene, vertrock de zelve grave van Egmont van tvoornomde Broothuis om te gaene naer tscavot, daer hy sterven moeste, wesende gheaccompaigniert van den bisscop van Ypre ende andre gheestelicke persoonen, van den capitein Juliaen ende edelmannen Spaengnaerden diverse, gaende de zelve grave metten ghesichte nederwaert slaende, zonder een woort te spreken; want hy daer te vooren hadde gheweest in groote quaelicte. Hy was zo ghemortissiert ¹ ende cranck, dat hy bynaest niet en conste gaen.

De zelve grave wesende up tscavot wierp zyn ghesichte naer tstadthuis, daer groote multitude van volck was, ende vraechde den zelve capitein Juliaen, de welke by hem was: och! es er gheen misericorde? De welke antwoorde als dat hy gheen en wiste; zeggende voorts: och! es er gheen memorie van alle den dienst by my ghedaen tot Zynder Magt, als voor Sinte Quitins, voor Grevelinghe, als ghereyst in Spaengnen, in Inghelant, in Vranckeryck, etc.? Waerup, men zecht, de capitein gaf hem voor antwoorde als dat alle diensten zonder een goet hende onvruchtbaer zyn. Alsdoen begonste alle tvolck, zo Spaengnaers als andre, te lamenteren ende weenen. Ende daernaer spraeke zeere schoonekens ende int secreet metten bisscop van Ypre, zynen biechtvadere, hem zeere delammente-

¹ Ghemortissiert, abattu.

rende ¹, doende diverssche admiratien ² met zyne anden. Nemaer wat hy ^{1568.} zeyde en conste men niet hooren, dan de voornomde bisschop, zyn confesseur. Doen zeyde anderwaerf overlout: ghemerct datter geen misericorde te verwachten en es ofte bewerven, hebbende an eenen nachtkeerle ³ van rood dammast, gheboort met goude parcement ⁴, ende eenen zwarten mantel daerover, gheboort met zelve parcemente, dede den zelven mantel ende keerle af by hem zelve, ende wierp van zyn hoofd up tscavot zynen hoet, wesende van zwart taffa met plumen, ende knielde neder up een cussen van zwart laeken, doende zyn ghebet. tSelve ghedaen zynde, nam teruuse ende kuste dat drie mael. tSelve ghedaen zynde, hebbende up zyn hoofd eene witte huve, trock de zelve voor zyne ooghen ende wiert van stonden an gheexecuteert.

De grave van Hoorne, de tweede gheexecuteert, oock gheaccompaignieert van de voorscreve compaignie, commende van tvoornomde Broothuus omme te gane naer tschavot, hebbende an eenen langhen zwarten mantel ende eene groote bonnette van zwart laeken, hebbende redelick goede corraige. De welcke commende up de Maret sprack tot de Spaengnaerden wesende metten blooten hoofde, waer datter waeren wel twintich vendelen in bataillie: adieu souldartz! adieu souldartz! Doen begonste tvolk anderwaerf al te weenen. De zelve zynde up tschavot zeyde zekere woorden, de welcke wy niet en consten verstaen, ende en maecte gheen langhe arengue, viel up zyn knyen up een cussen van zwart laeken, nam teruuse, twelcke hy custe, daernaer dede een ghebet zeer cort. Doen trock hy zelve zyn bonnette voor zyn ooghen, ende wiert van stonden an gheexecuteert.

tSchavot, waerup zy gheexecuteert wierden, was ghedect met zwart laken, anghende tot by der eerde, up twelcke dat laghen twee cussens van zwart laeken, up de welcke zy knyelden, ende twee torsen barnende. Twee staeken, elck met een scherp yser boven een alve voet lanck, daer de selve twee hoofden up ghestelt wierden van de voornomde graven, ende daer bleven zy van den xi hueren smorghens tot ontrent de drye hueren naer den noene. Alsdoen wierden afghedaen ende ghedraeghen, te

¹ *Delammenteeren*, faire des lamentations.

² *Admiratien*, exclamations des mains.

³ *Nachtkeerle*, tunique de nuit.

⁴ *Parcement*, parements.

1568. wetene: den grave van Egmont in tcloostre van Sinte Clare, daer hy ghebalsempt wiert, ende den grave van Hoorne ten Predicaren, daer hy begraven was. tVolck was zo versaecht ¹ ende ghedecourageert, dat men alle den dach niet en zach ofte ghemoete dan liens ² die weenden; ende alle de wynckels ende huusen waren allen dien dach ghesloten.

De huusvrauwe van den grave van Egmont was voor zekeren tyt in een cloostre ghedaen buuten der stede van Bruessele met haer kinderen, wesende in ghetale wel x ofte xi, danof drye zonen ende de reste dochteren, de welcke met grooten rauwe ende benautheyt was met alle haere kinderen. Zo men wel considereren mach hoe dat haer herte benaut moeste wesen, nietjeghenstaende dat diversche edele vrouwen by haer quamen om haer te conforteren ende troosten. Binnen zekere daeghen daernaer dede de zelve weduwe alle haer kinderen cleeden in den rauwe met zwarte cleederen. Nemaer corts daernaer de hertoghe van Alva dede haer salueren, ende zeggghen als dat zou de zelve raucleederen zoude veranderen, ende alle droufheyte postponeren, considererende dat zy was in de gratie van den coninck, met diversche andre propoosten. tWelcke zy oock zeere corts vulquam, doende af de raucleederen van haere kinderen, ende vercleedende die al in wit sattin. Binnen zekeren tydt daernaer quam de zelve hertoghe met zynen staet wederomme tot haer, ende vertooghende als dat hy last hadde van den coninck haer te salueren ende presenteren zekere groote revenuen, zoo tharen behouve, als tot behouve van haeren oudsten zone ende oock haere andere kinderen, up dat zou haeren staet heerlick zoude moeghen onderhouden. Danof zou den coninck grootelicx was bedanckende, ende oock den hertoghe, toghende voorwaer an alle haere manieren van doene dat zou was een goede, eerbare, wyse ende constante matrone.

Naer dat den voornomden grave van Egmont gheappeendeert was, zo vooren ghementionneert es, zo wiert oock ghevanghen den secretaris van den zelve grave ghenaeemt Jan Casienbroot, heere van Backerzeele ter cause van zynder huusvrauwe, zone van meester Leonaert Casienbroot, de welcke eerst was greffier van Damme, daernaer wiert ghecreert een van de pencionarissen der stede van Brugghe, den welcken staet hy zeer

¹ *Versaecht*, de *versaeghen*, *décourager*.

² *Liens*, *gens*.

eerlyck was bedienende zekere jaeren. Ende daernaer die overghevende, ^{1568.} wiert corts ghecoren scepene der zelve stede, wesende een goet, eerbaer, gheleert man, zeer catholick, zwaer van conditien, zeere ponderende eer anderstont hy eene zake vattende was, hebbende vier zo vyf zonen, waeranne hy groot debvoor ende cost was imployerende omme te doen studeren ende indoctrineren, zo te Loven als in Vranckerycke; alzo zy danof in alle doctrinen wel perfect waeren. Nemaer, alzo die van Vranckerycke in alle huerlieder zaeken ende doctrinen zeere ghecorrompeert waren van der heresie, zo van Martinus Luther, Joannes Calvinus ende andre corromperende de herten der menschen als tfenynt die gheworpen zynde in eene goede fonteyne, zo wierden dese jonghers gheinfecteert der zelve heresie, emmers desen secretaris ende zynen broeder, ghenaeamt meester Leonaert, den welcken wiert ghemaect, naer het overlyden van zynen vadere, eenen van de pensionarissen der stede van Brugge; de welcke zekeren tydt, zo zyn broedere, als hy, ghedissimuleert hadden huerlieder oppinye, alzo men zeyde, dat zy elckanderen dickmaels onderhilden ende visiteerden duer missiven, die zy verstaen conden; waerduer de voornomde Backerzeele zynen broeder, den pensionaris, was versterkende ende corroborerende alsdat hy goeden moet zoude hebben, overmidts datter corts te verwachten was dat men liberlick huerlieder religie in dese landen zoude exerceren, met diverssche andre propoosten. Waer uut te conjectureren es als dat hem ten vullen kennelic was de secrete conspiratie van het edekdom deser Nederlanden, alzo men hem ghenouch ten laste was legghende in partye den val ende transgressie van dien goeden vromen ende vaillanten capitein, den grave van Egmont, zynen meestre. Welcken secretaris, naer dat de grave in bewaerensse was, oock gheappeendeert ende ghevoert up teasteel te Vilvoorde, metgaders den burchmeestere der stede van Antwerpe, den welcken tghemeente naemden den goeden burchmeestere. Hy hadde zekeren tyt daer te vooren, ten verzoucke van hemlieden, ghewcest in Spaengnen, supplierende an den coninck als dat zy zouden moeghen exempt wesen van te hebben eenen bisscob in huerlieder stadt, alzoot in dese landen by der overheyt van gheestelicke ende weerlicke gheordonneert was te stellen bisscoppen in alle groote steden, omme te reformeren ende ordre te stellen up alle gheestelicke ende weerlicke personen, alzoot voorwaer wel gherequereert ende

1568 meer dan tyt was, omme te weeren ende diminuere alle dese abbusen, dwalinghen ende heresien, danof flant gheinfecteert was duer tquaede zaet des duvels, twelck hy duer zyne ministers, zoo uut de Duutsche landen als Vranckerycke ende Inghelant, alhier ghezayt heeft. Danof veel quaet cruut, boomen ende quaede vruchten ghecommen zyn; twelcke in corte tyden hem zcere was verspreedende ende multiplierende, alzo zyn nature zulexs es, zonder dat men daertoe te orboren heeft groote moyte omme tselve te begieten ofte besproyen, alzo men moet doen het goedt cruut ende boomen, de welcke men dickmaels, naer veel debvoors, noch ziet verdroghen, maer ter contrarye met veel netelen, distelen ofte andre quaet cruut vervangen. Ende daer toeghevoucht de traccheyt, nonchallance ende ongheregheltheyt der overhoofden, gheestelicke ende weerlicke, zo es de goede wyngaert, duer faulte van agricultuere, snyden, waken ende bevryden, een wilde ende onbequame wyngaert gheworden. Waerduer ons ghevolcht es druck, tribulatie, lyden ende eeuweghe servitude, al volghende de rechtveerdeghe oordelen Gods, daer wy te vooren zaeten in allen voorspoet, neeringhe ende traffycque van coopmanscap met vreemde natien; danof wy van als ghepriveert zyn, zo van coopvaerderye, visscherye, draperye, manouvraghe, waerup dese landen ghefondeert zyn. Zo datter menich duust mesnaige was loopende ende dolende achter landen, als bedelaers omme den haermen cost te bejaeghen; waerduer procedeerde als dat veele persoonen van cleender qualiteyt ende consideratie hemlieden begaven tot stelen ende rooven, zo ter zee als ten lande. Zodat de visscheryen niet varen en mochten, ofte wierden verjaecht, ghevanghen, tot groote excessive ransoene ghestelt, ende zommeghe over thoort in zee ghesmeten ende verdroneken. Emmers die van Antwerpe vercreghen van de Magt, duer middele *telle quelle*, als dat men met hemlieden was temporiserende ende gheenen bisscob en hadden. Want zy metten meesten hoop niet en zochten ofte begheerden ghereformiert te zyne. Ende naer dat dese burchmeestere van Antwerpen ende secretaris van den grave voorscreve zekeren tyt gheleghen hadden up voornomde casteel tot Vilvoorde, ende ten diversschen stonden wel gheexamineert gheweest hadden, wierden naer de executie van den voornomden grave oock beede, binnen den zelve casteele, metten zweerde gheexecuteert. Den broeder van den voornomden secretaris vooren verclaerst, pencio-

naris der stede van Brugghe, wiert oock verlaten van zynen staet, over- 1568.
 midts zekere faulten (zynen laste; houdende hem daernaer zekeren cleenen
 tyt binnen der voornomde stede, zonder eeneghe administratie. Daer-
 naer vertrock uut dese landen naer Inghelant tot Londen, alwaer hy hem
 was onthoudende, aldaer zynde de refuge ende protectie van alle secta-
 rissen of appostaten ende heretycken, ja, dieven ende moordenaers, al
 onder dexel ende mantel der religie. Daeruut dat men lichtelick jugieren
 mach van wat religie ofte conditie waren alsdoen de regierders des lants.
 God betert! Die van Antwerpe, de welcke daer te vooren by allen mid-
 delen ghezocht hadden exempt te wesen ende te ontgane van thebben
 eenen bisscob, hebben naerderandt, overmidts de abusen waer zy in ghe-
 vallen zyn int permitteren van tbreken ende afwerpen van de beelden der
 kercken, spolieren alle kercken ende cloosters, ontfanghende alle appos-
 taten ende heretycken, laetende de zelve predeken openbaerelic in vyf ofte
 zes plaetsen in drierande secten, te wetene van Martinus Luther, Joannes
 Calvinus ende buter stadt eenen wederdopere, alderande ghecorrompeerde
 ende gherebroebeerde boucken by grooten nombre publyckelic te laten
 tallen plaetsen vercoopen. diverssche tempels ende consistorien voor de
 sectarissen te erigeren ende oprechten, metgaders diverssche andre inso-
 lentien, hebben moeten ghenieten, volghende tbevel van den coninck, te
 doen macken een groot gheweldich casteel, ende tselve te stofferen met
 alderande artillerye groot ende cleyne; waerinne meest gheimployeert
 wiert al de artillerye der stadt, ende oock wel ghestoffeert met soldaten.
 In de plaetse, binnen den voorseyden casteele, dede de zelve hertoghe
 stellen ende oprechten een callomme ofte pilaer, ende daer opstellen zyn
 figure ghemaeet van copere, gheconterfeyt naer tleven, van der groote
 van zyns persoons, staende int arnach metten blooten hoofde, stekende
 uut zyn rechter haerme ende andt, wesende de zelve haerme onghewapent
 metgaders de andt, hebbende aen een escarpe ofte sludere rustende up de
 slinker schoudere, commende zo onder den rechter haerme met eenen
 cnoop up de rechter *quiesse*, hebbende in zynder slinker ant eenen corten
 stock, up zynder slyncker zyde een rappiere, onder zyne voeten diverssche
 personagen oock van copere, hebbende in huerlieder rechter anden, de
 eene een byle ofte happe, ende dandre eenen hamer, danof den staet ofte
 andtave ontrent den hamere af ghebroken was, een andre eenen stock met

1568. eenen grooten cnoop, daerinne diverssche ysere pinnen, een andre met een vierbrant ofte torse. Ende onder stont ghescreven aldus : IVNGELINGI OPVS EX ÆRE CAPTIVO. Ende daerendre in eene tablette stont ghescreven ende ghegravieert tnaervolghende : FERDINANDO ALVAREZ — A TOLEDO ALBÆ DVC. — PHILIPPI II HISP. APVD — BELGAS PRÆFEC. QVOD — EXTINGTA SEDITIONE RE — BELLIB. PVLSIS RELIGIONE — PROCVRATA IVSTITIA — CVLTA PROVINCIÆ PACEM — FIRMARIT REGIS OPTI — MI MINISTRO FIDELISS. — POSITVM.

By zekere personnagen wiert ten zelven tyden oock uutghegheven zekere pasquillen up de noblesse deser Nederlanden, dan of thinhouden hier onder verclaerst :

Dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1).

Omnia subjecisti sub pedibus ejus (Psal. 8).

Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Psal. 21, Joan. 19, Math. 27).

De coninck tot den hertoghe van Alva :

Ecce puer meus quem elegi (Isaï., Math. 12).

De hertoghe tot den coninck :

Zelus domus tuae comedit me (Psal. 68).

De coninck tot den prince van Orangnie :

Adam ubi es (Genesis 3).

De prince van Orangnie tot den coninck :

Vocem tuam audivi in paradiso et timui.

Mulier quam dedisti michi decepit me (Genesis 3).

De coninck tot den grave van Egmont :

Recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat, et egressus foras flevit amare (Mat. 26).

De grave van Egmont tot den coninck :

Domine ne in furore tuo arguas me.

Neque in ira tua corripias me (Psal. 6).

Mevrauwe van Parma :

1568.

Quoties volui congregare filios tuos. Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti (Mat. 23).

De cardinael Granvelles :

Ego autem si veritatem dico, non creditis michi (Joan. 8).

De heeren van Brederode ende de grave Lodewyck van Nassau :

Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam (Mat. 26).

De grave van Arenberghe :

Stephanus, autem plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo (Act. 6).

De coninck tot tghemeente fugityf :

Discedite a me maledicti in ignem aeternum (Psal. 6, Mat. 25, Luc. 13).

tGhemeente fugetyf :

Super flumina Babilonis illic sedimus et flevimus cum recordaremur Sion (Psal. 136).

De Staten deser Nederlanden tot den hertoghe :

Tu quis es? Ego vox clamantis in deserto (Joan. 1).

De hertoghe tot de soldaten :

Euntes in mundum universum predicate evangelium (Marc 16).

Tot de nieuwe commissarissen :

Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in Caelis.

De coninck tot de soldaten :

Ite et vos in vineam meam (Mat. 20).

De Catholycken tot den coninck :

Venite exultemus Domino : jubilemus Deo salutari nostro (Psal. 94).

1568. Tghemeente vraghende pardoen generael :

Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël? (Act. 1).

De hertoghe tot tghemeente :

Non est vestrum nosse tempora vel momenta (Act. 1).

De coninck tot die van Antwerpe :

Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus et injusticia.

Et non defecit de plateis ejus usura et dolus (Psal. 54).

Die van Antwerpe tot den coninck :

Miserere me Deus secundum magnam misericordiam tuam (Psal. 51).

De coninck tot die van Antwerpe :

Ite in castellum quod contra vos est (Math. 21).

Tot de rebellen der Staten :

Malos male perdet et vineam suam locabit aliis agricolis (Mat. 21).

De soldaten wesende in den dienst der hereticken tot de guene die se betalen :

Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae extinguuntur (Math. 25).

De hereticke die se betalen :

Amen dico vobis, nescio vos (Math. 25).

De Inquisitie tot de Staten van den lande :

Pax vobis, ego sum, nolite timere (Luc. 24).

Binder maent van octobre tvoornomde jaer xv^e lxxviii, zo arriveerden in de Westcoste van Inghelant vier scepkins commende uut Spaengnen,

de welke men naempt zapers, de welke gheladen hadden zekeren tresoor ^{1568.} ende substantie van zelve onghemunt, omme te commen in dese landen, tobehoorende, also men zeyde, den coninck van Spaengnen, onsen heere. Ten zelven tyden arriveerde oock in de riviere van Zuuthampton, commende uut Spaengnen naer dese landen, een groot scip gheladen met wolle, daer oock in was zeker groot tresoor van zelve. Zommege wilden maintaineren ende zegghen als dat dese tresoren waren competerende de natic van de Genevoisen, ende dat de coninck tselve was ghebruikende up interest. Maer hoe dat was, laete dat ergueren de guene dient annegaet. Emmers de ambassadeur van den coninck van Spaengnen, een Spaengnaert, een van de chevaliers van de drie orden van teonincricke van Castille, draegende de croisade naer huerliedier maniere van doene, de welke zeer onlanx aldaer voor ambassadeur adde gheleghen, naer tvertrecken van den voorgaenden ambassadeur de Guzman, was adresserende an de coninginne, versouckende van wegghen den coninck van Spaengnen, zynen meester, te moeghen doen lossen dit tresoor, tobehoorende den coninck van Spaengnen, ende tselve te moegen zenden by lande naer Douveren ofte by waterc, also men dat best ende commodieust zoude vinden. Welck verzouck de coninginne hem van stonden an was consenterende tselve tresoor te lossen ende zenden by wat wech hem tselve goet dochte, omme te transporteren in dese landen, ende te dien fine ghevende den zelven ambassadeur behoorlicke lettren van licence ende assurance. Danof de ambassadeur van stonden an was informerende den hertoghe van Alva, verzouckende zyne andtwoorde, by wat wech hem beliefd tselv tresoor aldaer ghesonden thebben, te meer considererende als datter diverssche piraten op de coste waren, zo Franssoisen als andre ballinghen deser landen. Dus binnen middelen tyden, eer anderstont dat de andtwoorde van den hertoghe kwam, de zelve coninginne, niet jeghenstaende haer accoordt ende brieven van licence voorsereve tot den ambassadeur ghedelivreert, om te doen lossen ende upvoeren dit voornomde tresoor, zoo uut de zapers in de Westcoste, als uut het groot scip ligghende in de riviere van Ampton, dede tselve al doen uplegghen in haer bewelt, zegghende dat zou tselve dede uut cause dat de pyraten, Franssoisen ende andre, daeghelicx met huerliedier scepen ontrent waren, vreesende midts dien, dat zy tselve zouden moeghen usuperen ende ontweldeghen, ende daerby de heere ende

1568. goede fame van haer rycke zouden moeghen vermindert wesen, meenende daarmede groote vrienſcap te doene den coninck van Spaengnen, haeren goeden broeder, tselve legghende in saulvegarde by inventaris, ter presentie van den ghuenen die danof tlast hadden. De ambassadeur tselve verhoorende ende annemerckende, heeft van stonden an danof gheinformeert den hertoghe van Alva ende overghesonden zynen secretaris. Ende naer dat de hertoghe van als gheinformeert was, heeft onder den xxix^{en} van decembre xv^o achtentsestich doen arresteren alle de cooplieden, Inghelsche scepen ende coopmanscepen hemlieden competerende binnen der stede van Antwerpe ende daernaer in diverssche andre plaetsen, als Zee-lant, alwaer ondre andre laghen vier scepen met laken, voorts tot Brugghe ende andre zeesteden, alwaer eeneghe coopvaerders laghen. Ende binnen middelen tyden heeft de hertoghe overghesonden brieven van tresoor ende den middele omme tselve auwaert te doen beweghen. De ambassadeur dese brieven ontfanen hebbende, heeft hem van stonden an te hove ghevonden, verzouckende an de coninginne de lichtinghe van alzulck tresoor by haer ghedaen lossen ende uplegghen uut de voornomde scepen, toebehoorende den coninck van Spaengnen, zynen meestre, omme de selve te doen beweghen in dese landen, volghende het advis van den hertoghe van Alva; danof hy behoorlicke letteren was exhiberende, ende de letteren waerby hem gheconsenteert hadde gheweest te senden tvoornomde tresoor by alzulcken wech alst hem goet dochte. Daerup de coninginne gaf voor antwoorde tot den zelve ambassadeur: cyst by aldien dat tghuent dat ic onder anden hebbe, toebehoort den coninck, uwen meestere, my dynckt dat ic hem groote vrienſcap hebbe ghedaen tselve te saulveren uut handen van den Franssoissen, die up tselve wachtende waren, metgaders tgroot devoir by myne officieren ghedaen omme tselve te beschermen: nemaer wy hebben verstaen ende zyn gheinformeert als dat tselve tresoor es toebehoorende den cooplieden; twelcke wy zullen breeder ende ampelicker verhooren binnen corten daeghen, hu verzekerende, up onse eere, dat wy niet en zullen danne reden ende recht doen ende gheven contentement den coninck, onsen goeden broeder; twelcke hy bekennen zal binnen corten daeghen. Zodat de ambassadeur anders gheen antwoorde connende verwerven, vertrac naer zyn logyst. Ende naerdad de coninginne hadde verstaen van tarrest in dese landen ghedaen up haere sub-

jecten ende goedinghen, heeft van stonden an inderghelycke doen arres- 1568.
teren alle coopliden, subjecten van den coninck van Spaengnen, alle
scepen ende goedinghen in arreste doen legghen, toeghereet heeft zekere
scepen van oorloghe; daermede inghehaelt alzulcke scepen coopvaerders
commende uut Spaengnen, Portugale ende andre landen. Boven dien
quamen daer daeghelicx in de havenen ende poorts ¹ van Porsmout, Dar-
mout, Valencia ende andre, diverssche coopvaerders, zo duer tbegeven
van den wynd, als omme vessche wateren ende andre zaeken huerlieden
van noode te vercrighen, also zy ghecostumeert waren van doene van
ouden tyden. Niet wetende ofte gheinformeert zynde van eenich different,
wierden van stonden an ghearresteert, de goedinghen upghevoert, ghe-
spollicert, bedorven, also men ghenouch kendt de natuere ende conditien
der Inghelschen. De coopliden ende scippers wierden ghevanghen ghe-
houden, de scepen upgheleyt ende andre ordre van rigueren wiert gheu-
seert. tWelck voorwaer dese landen tot groote innumerable schade was
redonderende; waer diverssche coopliden bystier ende goedeloos ghe-
maect wierden, veele ende diverssche bancqueroutten uut procedeerden,
de trafficque ende navigatie up Spaengnen gheheel te nieuten, de vis-
scherye inderghelycken en mochte niet varen. Zodat alle antwercken ende
occupatien deser landen cesseerden. tWelcke causeerde dat veele personen
van cleender consideratie hemlieden begaven up de pyraten ende zee-
rovers, doende daeghelicx groote innumerable schade. Ende voorwaer
tghuent dat wy in dese landen hadden in arreste, competerende de In-
ghelsche coopliden, en was in comparatie niet te extimeren by tghuent
dat wy aldaer hadden. Want de Inghelschen hadden wel twintich ponden
jeghens ons een pont. Ende oock tguent dat wy alhier hadden en quam
ter bate van de coopliden niet. Boven dien waeren diverssche coop-
liden, zo uut Duutsche landen als van dese landen, de welcke langhe
voor dese troublen hemlieden ghevonden hadden binnen der stede van
Brugghe, alwaer de stapel lach van den Inghelsche wolle, ende ghecocht
van de Inghelsche coopliden zekere groote quantiteyt ende nombre van
Inghelsche wolle, ende die ghelaeden in diverssche scepen. Ende over-
midts datter opquam een stranghe vorst, zo bleven dezelve scepen lig-

¹ *Poorts*, ports de mer.

1568. ghende in de reye ¹ vervrosen. Ende upcommende dese troublen, wierden den zelven wolle oock in arreste ghehouden met de andre Inghelsche goedinghen, hoewel de coopliden ten vollen deden blycken de selve ghecocht ende betaelt thebbene, eer anderstont dat men wiste van eenich different met de Inghelschen. Daer niet jeghenstaende moesten zekere ende goede borghe stellen voor de lichtinghe van den voornomden wolle. tWelcke zy volquamen met diverssche coopliden der stede van Brugghe. Ende corts daernaer wierden de zelve borghen gheordonneert alzulcke somme van pennynghen als de incoop van de voornomde wolle bedrouch te namptiseren, ofte, by faulte van dien, in vanghenesse te moeten gaen. tWelcke de vreemde coopliden niet en wilden toelaten als dat huerlieder borghen in zulcke cleenicheyt zouden ghevallen hebben. Dienvolghende hebben moeten namptiseren de selve somme. Of zy de zelve penninghen weder ghecryghen zullen, ofte wanneer, dat weet God. Emmers tverbeyden ende derfven van dien, zal hemlieden redonderen tot grooten intreste.

Dit tresoor bedrouch al tsamen de somme van acht hondert duust zonne croonen ².

In dit selve jaer xv^e lxxviii wiert van ghelycken afgeworpen ende gheconfisquiert, by den palsgrave, wesende ghepackt onder zekere fluwelen ende zyde laekens commende van Italien, de nombre van hondert vyftich duust croonen *solis* ³, competerende van ghelycken onsen coninck, so men seyde. Boven dien hadde in den oorloghe gheemploycert wel vier milioenen gauts.

Onder den vi^{en} january xv^e lxxviii liet Elisabet, coninginne van Inghe-
lant, utgaen hare proclamatie, daerby haer excuserende gheen cause ofte
oorzaeke te wesen van dese troublen ofte veranderinghe, danof het inhoud
der zelve proclamatie ghetranslateert uut de Inghelsche tale in onse sprake
hiernaer volcht :

By de coninginne ⁴.....

Andtwoorde by ghescrijfte van den prince van Orangnien tot den pro-

¹ *Reye*, pour *Ruye*, rivière, canal, voie navigable.

² *Zonne croonen*, couronnes d'or, marquées au soleil.

³ *Croonen solis*, voir la note précédente.

⁴ Voir le texte dans Pieter Bor, *l. c.*, liv. V, fol. 196, v^o.

cureur generael up de indaginghe vooren verclaerst by den voornomden procureur, ghedaen ten laste van den zelve prince. 1568.

Mynheere de procureur '.....

Poincten ende artielen de welcke waren gheprononceert ten laste van den prince van Orangnien :

I. — Alvooren, hebbende vergheten zynen eedt ende heere der feault-heyte ghehouden tot Zyne Magt.

II. — Om hem ghedreghen thebben als hooft, autheur ende promoteur van alle conspiratien ende seditien.

III. — Dat hy tzydert tvertrecken van den coninck naer Spaengnen altyts ghepretendeert heeft te usurperen tgouvernement generael, ende ghepractiquiert alle middelen daertoe bequame.

III. — Dat hy ghedreghen heeft faveur, ghelogiert, ghestoffeert zyne huusen tot de conspiratie, zo te Breda als tot Bruessele.

V. — Gheadvyseert heeft groote partye van de noblesse te conspireren, upte rysen ende bevorderen jehens Zyne Magt, omme te abolieren ende ruyneren de ordonnantien van allen tyden alhier gheobserveert.

VI. — Doende te verstaen ten dien effecte, jehens den expressen wille ende intentie van Zynder Magt, tot tvolck, dat de intentie van de Magt was up te bringhen in dese landen de Inquisitie van Spaengnen.

VII. — Gheweest auteur tot den heere van Brederode te fortifieren de stadt van Viane ende de zelve te houdene jehens Zyne Magt, ende te dien effecte aldaer ghezonden zekere sticken artillerye.

VIII. — Gheweest cause als dat diverssche steden jehens Zyne Magt gherebelleert zyn.

IX. — Heeft verboden tot sommige van zyn gouvernement eeneghe garnisoenen te ontfanghen, de welcke by Zynder Magt zouden moeghen ghezonden werden, namelick in Zeelant ghezonden volck expres omme te surpercederen ende beletten by die middelen de wedercompste van Zynder Magt by der zee, by aldien tniets gheweest had dat de getrauwicheyt der subjecten tselve niet belet en hadde.

X. — Hebbende toeghelaeten binnen der stede van Antwerpe tot de

¹ Voir Pieter, l. c., *Authentike stukken*, t. 1er, p. 16.

4568. rebellen te doen inrolleren volck van oorloghe ende die ter scepen met ammunitie ende wapene na Viane gesonden.

XI. — Hebbende ghedoocht, gheconduiscert ende ghemainteneert binnen Antwerpe, jeghens het expres last twelcke hem ghegheven was, de exercitie van alle religien, zonder definitie hemlieden gheteeckent ende gheparmitteert te edifieren diversche tempels ten desen effecte.

XII. — Hebbende ghedoocht de consistorien, waerduer zo veel quaets es naer ghevolcht.

XIII. — Ghelicht de pennynghen ende quotisatie, zo wel om de edificatie van de voorscreve tempels, als om de soldes der rebellen upgheresen jeghens Zyne Magt.

XIII. — Hebbende boven desen ghecommitteert andre ghelycke crimen de *lèse-majesté*, verdienende wel rigoreuse punitie ende correctien exemplaire, danof ten daeghe de dienende procureur generael van den coninck zyn behoerlicke preuve doen zal, tenderende midts dien ten diffinitive van der indaghinghe in persooene, ende in cas van non-comparitie, den eeuweghen ban ende confiscatie van al zyn goet.

Alzo vooren ghenarreert es, naer dat de coninginne van Inghelant de voornomde tresooen in haer ghewelt hadde doen uplegghen, metgaders alle andere goedinghen, coopmanscepen ende subjecten van den coninck van Spaengnen in arreste hadde ghestelt, zo dede de zelve tresooen bringhen in den Tour, binnen der stede van Londen, ende tselve al converteren in haere munte.

Ten zelve tyden wiert ghedeputeert van den hertoghe van Alva ende naer Inghelant ghesonden eenen raedshere der C. Magt, ghenacmpt Christoffels d'Assonville, de welcke, naer dat hy zekeren tyt daer hadde gheweest, quam weder auwaert, zonder dat men conste verhooren als datter eeneghe veranderinghe ofte beteringhe by quam, ofte yemande van bede zyden was publicerende den oorloghe. Alzulcke scepen als de Ingelschen int eerste toegherust hadden ter deffentie, werden upgheleyt, ghereserveert de ghuene hemlieden van noode omme te convoyeren huerlieder laken-vloten up Hambourch, alwaer zy huer traffyque alsdoen deden, alwaer dat veele diversche goedinghen deser landen ghetransporteert wierden. Zodat de Inghelschen al ghecreghen twelcke hemlieden van noode was, ende oock duer Calis, alwaer daeghelix alderande Inghelsche

goedinghen quamen, de welcke verboden waren in dese landen te bringhen. Maer voorwaer, daer wiert middel toe ghepractiquiert, sommige by licence van den hertoghe, andre up huerlieder hazaert, alzo de cooplieden dat vonden in huerlieder raet. De coninghinne van Inghelant liet uut- ende invaren, victailleren in alle haer havens ende reeden alle pyraten ende zeeroovers, zo van dese landen als van Vranckerycke; laetende oock haer scippers ende subjecten varen up de zelve pyraten; hebbende part ende deel der zelve scippers van tghuent dat zy stelen ende rooven zouden; bringhende aldaer alzulcke goedinghen als zy bejaeghen conden van coopvaerders ende visschers; vercoopende tgoet; stellende de persoonen te ransoene; beutende ende paertende naer huerlieder wille ende gheliefte. Zodat dese landen in groote schaede vielen ende veel machtege coopliden bystier ende goedeloos. Zodat de coopvaerderye ende visscherye cesserde, overmidts zy den cost niet en vermochten van scepen van deffentie te accoustreren thuerlieder convoye ende bewaerensse, by den welcken daeghelix de pyraeten waren augmenterende, overmidts datter nyemande jehens en voer.

Copie der ordonnantie ende placcaet ons heeren des coninx inhoudende verbot ter zee te trecken ofte varen over de stranghen van de limiten van herwertsovere, zonder toegerust ende van volck, gheschut ende munitie verzien te wesen om teghens de zeeroovers hem te beschermen ende versekeren, oock met eenighe Inghelsche ofte hun agenten oft facteurs te handelen directelick ofte indirectelick, ende dit by maniere van provisie, zoe langhe ende ter tyt toe dat daerinne van weghe Zynder Magesteyt anderssins gheordineert zal werden ¹.

Int jaer xv^o lxix was tot den hertoghe van Alva, marquis van Coria, etc., stadthoudere gouverneur ende capiteyn generael van dese Nederlanden, gheconsenteert by de Staten des landts, volghende zyn verzouck, om hem te subveneren in de groote oncosten by hem ghesupporteert ende daeghelix supporteerde int onderhouden van zyn armeye in dese voorseyde Nederlanden, omme de zelve te beschermen jegens den uploop van alle rebellen ende quaetwilleghen, den hondersten pennynck van allen den landen, huusen, renten, officien, ghereede penninghen ende andre goeden,

¹ Ce placard a été imprimé à Bruxelles, chez Michel de Haimont, 1568.

1369-1370. te collecteren by twee payementen van alfve jaere talfve jaere, twelcke beliep tot groote somme van penninghen.

Ten zelve tyde, corts naer dit vertooch, wierden by Zynder Excellentie ter voornomde instantie upgheroupen de voornomde Staten des landts, versouckende hem gheconsenteert te werden de leevée ¹ van den x^{en} ende xx^{en} penninck up de vercopinghe van alle meuble ende immeuble goeden. Ende overmidts dat de vier leden slans van Vlaenderen tselve zeer diffiil ende niet wel om doene vonden, zo veranderde de hertoghe zynen heesch, vraegende in plaetse van dien voor huerlieder cote ende contingent de somme van sesse hondert vyftich duust gulden te xl grooten tsick, voor den tyt van sesse jaeren naervolghende, ofte de selve somme up te bringen ende furnieren by zekere andere middelen hemlieden best bequame, danof zy Zynder Excellentie mochten informeren ende ouvertuere doen omme tselve alzo te accorderen, behoudens Zynder Excellencie tselve alzo bequaem vonde ende oorboor tot den ghemeenen profflyte.

In tselve jaer xv^e lxix, int laetste van septembre, wiert ghedeputeert, van weghe den hertoghe, Mr Jacob Martens, president van Gendt, omme te vermaeken de wet deser stede van Dunckercke, omme zekere occasie ende redenen jehens de commissarissen van Vranckerycke.

Den xxv^{en} van april xv^e lxx wiert by de visschers mackereel-vaerders ² deser stede, in zee overvallen cenen Brethoen ³ geladen met prumen, den welcken was ghenomen van de pyraten, de welcke hemlieden deffendeerden teghens de selve visschers. Maer wierden overwonnen, ende hier inghebrocht; danof datter waren negen pyraten ende een jonghen, te wetene: de capiteyn ghenaept Hendryck, gheboren ontrent Groenynghe, de cocq ghenaept Simoen, van ontrent Francfort, de andre zeven ende de jonghen waren Inghelschen. Danof de twee van dien storven naer dat zy 2 ofte 3 daeghen in de vangensse hadden gheweest, als ghesteken zynde ende zeer ghequetst met pyken in huerlieder buuck, int deffenderen eer zy verwonnen wierden. Welcke twee dooden wierden gheangen an een potentie up de Westdunen. De capiteyn en boot geenen weere, maer liep van stonden an. Ondertaen ⁴ de coopman hadde zyn goet ende de

¹ C'est-à-dire la levée, la perception.

² Mackereel-vaerders, pêcheurs de maqueraux.

³ Brethoen, navire breton.

⁴ Ondertaen, en attendant.

scippe zyn scip wederomme, midts betalende sauvaige ¹ ende oncosten. 1570. Corts daernaer wierden by de voorhomde makereel-vaerders oock inghebrocht eenen schoonen vliessche boote ², gheladen met cabellau-vis, de welcke oock van de pyraten ghenomen was, commende uutter zee naer huus, daerup bevonden waren vier pyraten, twee Franssoisen ende twee Inghelschen ende eenen cleenen jonghen. De welcke oock vastgheleyt wierden als dandere. De visschere hadde zyn scip ende goet wederomme, midts betalende sauvaige ende oncosten.

Den vij^{en} dach van wedemaent tselve jaer LXX quam an boordt van de voornomde visschers een cleen Inghels sceepken met twee scippers, commende uut Inghelant, waerin dat was een edelman uut Inghelant, heer van Morlay ³. Zyn huusvrauwe was de dochtere van Myn Heere van Derbe, oock een groote heere. Welcke heere van Morlay zeyde ghevlucht te wesen ter cause van de catholycke religie, de welcke hy, volghende zyn proffescie, begeerde te observeren. Den zelveen wiert hier inghebrocht. Ende voornomde heere, met zynen broeder ende acht ofte ix dicnaers, hebbende met hem zekeren schat van gelde ende vesselle van zelve, vertreckende tsanderdaechs oostwaert, heeft naerderant een huus ghecocht binnen der stede van Brugghe, ende aldaer ghebleven metter woenste.

Den ix^{en} der zelve maent wierden ghevanghen ende verworcht up de Westdunen de voornomde eerste VII zeerovers, ende onder den xiiij^{en} de ander III.

Den xiiij^{en} dach der zelve maent juny arriveerde alhier binnen deser stede Maximilian Vylain, baron van Rassinghen, gouverneur van Ryssle, Douway ende Orchy, metgaders onsen gouverneur Simphooriaen de Gistelles, met commissie van den hertoghe van Alva omme te vernieuwen de wet deser stede. tWelcke zy vullbrochten tsvrydaechs daernaer xvj^{en} der zelve maent.

Annegaende de twee cleyne Inghelsche jonghers bevonden up de voornomde pyraten, wierden binnen zekeren tyt daernaer beweecht by Myne Heeren van der wet ende besteedt binnen der stede van Brugghe by de

¹ Sauvaige, droit de sauvetage.

² Vliessche boots (sic). Nous n'avons pu trouver la signification de ce navire. Faut-il lire barques

du Vliet?

³ Henri, baron Morley, époux d'Élisabeth Stanley, fille du comte de Derby.

1570-1574. Inghelsche Chartreusen aldaer, ten fine dat de selve upghebrocht zouden wesen in de catholycke religie.

Binnen desen zomere wiert ghevoert naer Spaengnen, met grooten staet ende convoy van scepen van deffentie, de dochter van Maximilian, keyser van Rome, zone van Ferdinandus, danof Carolus den V^{en}, zaliger memorie, oom was van den voornomden Maximilian, de welcke Philips coninck van Spaengnen, onse heere, naer toverlyden van zynder huusvrauwe Elizabeth, outste dochtere van den coninck van Vranckerycke Hendrick den IIe van dien name, by de welcke hy behilt twee kinderen, dochteren, trouwede duer dispensatie van den paus voor zyne huusvrauwe. Ende huer zuztere wiert ghetraut met Charles de Vallois, IX^{en} van dien name, coninck van Vranckerycke. Zy hadden zoe goet, cort ende bequaem passage als men hadde moeghen hebben te wenschen ende up Godt begeren.

Binder maent february int zelve jaer LXX alhier ontfaen zekere lettre missive van Venetia onder den vj^{en} january, danof tinhouden hiernaer volcht: Binnen desen mergenstont zyn ghebrocht de niemaeren van tnemen van tgroote scip van dese seigneurie, twelcke was gesonden naer het heylant van Candia met vyftich duust ducaten gheladen, met biscuit, broot ende vier hondert soldaten. tWelcke bedwongen was duer tempeest ende fortune van der zee te entrenen in Castelnovo, alwaer de Turcq tselve assaillierde. Ende siende de soldaten als dat zy niet en mochten ghesaulveert wesen, hebben hemlieden ghestelt an lant, vromelick ende vaillantelick ghevochten, tot dat zy tal vernielt ende in stucken ghehauwen waren. Ende tscip es ghebleven ter zelve plaetse met tguent datter in was. De stadt van Famagosta hout noch tegens den Turcq. Waert dat men die mochte ghedurende desen wintere secoureren met groote scepen, zy zouden noch moeghen houden. Anderssins daer es groot dangier van die te verliesen.

Int jaer xv^e LXXJ, zeere corts naer dat de Turcq duer famyne overvallen ende ghewonnen hadde de stercke ende fameuse hoofstede van tconinckrycke ende eylant van Cypers, toebehoorende de seigneurie van Venetia ghenaept Famagosta, alzo hy daer te vooren oock ghewonnen hadde de stadt van Nicosia, oock eene groote schoone stadt, waer voormaels de coninghen ofte opperste regierders van tconinckrycke van Cypers huerlieder hof plaegen te houden, ende daer men de pelgerimmen commende van Jherusalem ordre plach te gheven den ghuene die tselve weerdich waren

ende begheerden. Ende naerdat hy meest al vermoort hadde tvolck ende ^{1574.} soldaten der voornomde stadt Famagosta, ende de capiteynen zeere ghemassacreert, als hooren ende nuese afghesneden, zo men zeyde, ende zo ghesonden naer Constantinople, zo was binnen vi ofte vii daeghen daernaer, zo men zecht, de armeye van den voornomden Turcq, wesende groote nombre van galleyen ende scepen, gherencontreert van de armeye der Christenen, te wetene van onsen Heylegghen Vader den Paus, van den coninck van Spaengnen ende de Venetianen, maeckende tsamen oock eene schoone armeye, danof don Joan d'Austrice coronel was, alwaer zeer ghevochten wiert. Zo datter veel volcx bleef an beede zyden. Nemaer duer de hulpe van onsen Vadere Almachtich ende onsen Lieven Redempteur Jhesu Christi, hebben wy de overant ghecreghen, de victorie gheobtineert, die overdeghe vianden des Heeren, hemlieden betrouwende up huerlieder groote macht ende substantie, verschuert, ghevanghen ende verjaecht. Zo datter ghebleven zyn diverse galleyen in den gront, veele bassis ¹ ende bassans ² ghevanghen, voorts hondert LXXVIJ galleyen, zeven duust ix^c xx slaven, CXXV groote cannons artillerye, iij^c XCIIII cleene cannons, xxj yseren sticken. tWelcke gheschiede up den vij^{en} dach van octobre anno Domini xv^c eenentseventich. Ende naer de victorie, de Venetianen hebben gheasiegert de fortresse van importancie toebehoorende den Turcq, ligghende in de provincie van Cimera, ghe-naempt Malgariten. De welcke de Turcken, ziende dat zy de zelve niet langher houden en consten, overghegheven hebben in anden der Venetianen, huerlieder leven ghesauveert ende uutghetrocken zonder wapenen, dan alleenlick huerlieder rappieren, den iij^{en} dach van novembre xv^c eenentseventich.

Ten zelven tyden zo is gheschiet onder de voornomde gheconfedereerde ende gheallieerde der Christenen de participatie ³ van alzulcke galleyen, artillerye, slaven ende anders in der manieren hiernaer verclaerst :

Onse Heilege Vader de Paus, voor zyn part, xxvij galleyen, xix groote canons, drye ysere canons, xljj cleen canons ende xij^c slaven.

De coninck catholicq van Spaengnen LXXXJ galleyen, LXVIII groote canons, xij yseren canons, CLXVIII cleene canons, slaven gheketent drye duust vi^c.

¹ *Bassi*, ou *barse*, barque.

³ *Participatie*, partage.

² *Bassan*, espèce de barquette.

1871. De seigneurie van Venetien LIIII galleyen, XXXVIII groote canons, VI ysere canons, LXXXIIII cleene canons, twee duust IIIe slaven.

De thiende der voornomde gheconquesteerde partyen es toeghelaten ende ghegheven don Joan d'Austrice, ghereserveert van de artillerie, waeraf zyn actie bewaert wert ende ghestelt int jugement van onsen Vader den Paus.

Danof de thiende, competerende den voornomden Joan d'Austrice, zyn zesthien galleyen, VIIe XX ghekete slaven. De basis ende bassans bleven in de bewaerensse van don Joan d'Austrice, met conditien dat men die zal leeden tot onsen Heiligen Vader den Paus, omme danof de participatie ghedaen te werden naer tjugement van Zynder Heilicheyt.

Onder den xvij^{en} van decembre tselve jaer xve LXXJ zo vertrack van hier, volghende de commissie van den hertoghe, naer Bassée, capiteyn Ysedore Passéco, met zynder bende van ontrent hondert LXX mannen infanterye: espaignolle, zom busschieters, zom pycken, de welke alhier ghelegen hadden wat bet dan zeven maenden. Commende van Sint-Adriaens te Gheersberghe, alwaer zyt oock meest al uutghepeistert hadden, arriveerden alhier met commissie van den hertoghe den vij^{en} van meye LXXJ voorseyt; de welke hier quamen zonder gelt, ende oock en volgede gheen betalinge, emmers den tydt dat zy hier laeghen; twelcke de poorterye tot groote schade was redonderende, uut causen dat zy de zelve moesten den cost besorghen. Ende te meer, overmidts dat zy niet ghewone ofte ghecostumeert en zyn te eeten grouve spyse, als ghesouten vlees, speck ende dierghelycken cost, waermede de huuslieden hemlieden contenteren, waren ghedwonghen hemlieden tweemaal tsdacchs vessche spyze te bereeden. Ende in plaetse van bier te drincken, naer onse costume, moesten wyn hebben ende wit broot, emmers den meesten deel. Hoe wel dat zy hadden huerlieder provisionnaire van den wyn, de welke die was tappende zonder ceneghe assise oft impost, men moeste hemlieden tgelt gheven om die aldaer te haelen. Voorts moest men hemlieden besorghen schoon linwaet ende snutdoucken. Twee ofte dry mael de weke moesten oock hebben groot vier up huerlieder cordegaerde ende elders, niet jeghenstaende dat was int herte van den zomere, ende diverssche andre zaeken. tWelck de poorterye was zeere benauwende, te meer overmidts datter gheen neeringhe ofte proflyct te doen en was, midts dat men de zee niet ghebruucken en

mochte van de pyraten overal in zee. Zodat wy wel verblyt waren van ^{1571.} huerlieder vertrecken. Zy en bleven niet zeer langhe tot Bassée, overmidts dat de plaetse zeer magher was ende qualick ghestoffeert van tghuent dat hemlieden behoufde. Zodat zy niet en zochten daer langhe te blyven.

In dit selve jaer xv^o LXXJ, nietjeghenstaende dat den hertoghe van Alva by de Staten gheconsenteirt hadde ghesyn, zo voorseyt es, den x^{en} penninck van alle goedinghen, inderghelycken den xx^{en} penninck van de huushueren voor twee jaeren ende oock van tcontant ende renten, naer advenante van vj ten hondert van tincommen van dien, heeft anderwaerf an de Staten versocht hem gheconsenteert te werden voor eeuwich den thienden penninck van alle de waren ende coopmanscepe binnen dese landen ghedispenseert, ende van de manufactueren treckende uutten lande drye ten c, omme de selve penninghén danof commende gheemployeert te werden int onderouden der soldaten ende andre groote oncosten, omme te resisteren allen vianden de welke tlandt zouden moeghen hinderen. Waerup de Staten ten diversschen stonden raet hielden; nemaer en consten niet bevinden tselve doenlick te zyne ofte practicable. tWelcke zy den hertoghe waren vertoghende met diverssche redenen, alhier te lanck om veralen. Zo oock van ghelycken deden diverssche gheestelicke prelaten ende personaigen. Ende ziende dat de hertoghe persisteerde by zyn eerste versouck, zeggende dat de wille van de Mag^t zulexs was, so resolveerden, ten versoucke van de voornomde Staten, diverssche notable gheestelicke ende weerlicke personagen te reysen naer Spaengnen omme te besien oft Zyne Mag^t believeen zoude de zaeke wat te zoeten, overmidts dat tdevoor van de gheestelicke personen zulexs was te spreken voor huerliederscapen die zy te bewaren hadden. Want grooteliex te beduchten was, by advies de zaeke voortganck hadde, als datter menich duust menschen uutten lande vertrecken zouden omme zyne costen te gaen winnen in andre landen daer men de catholicke religie niet en useert ofte observeert, ende dienvolghende niet alleenlic bedorven ende ghecorrompeert zouden werden de mans hebbende huerlieder jaeren, maer oock huerlieder vrouwen ende kinderen. Ende naer tvertrecken van de voornomde personaigen naer Spaengnen, de hertoghe persisterende by zynder voornomde resolutie, zont in alle plaetsen zyne mandaten als dat men, zonder dilay, zoude stellen ende eeden de collecteurs van dien. tWelcke zo vulbracht wiert.

1571. Ende men begonste in zommeghe plaetsen die te collecteren. tWelcke tghemeente overal zeer vreemt inviel, zeggende tselve niet doenelick te wesen, ten ware met totale ruïne der visscherye ende coopvaerderye, twelcke de pilaren zyn daer dese landen up rustende zyn; considererende dat wy maer en zyn de boyen ¹ ende packhuusen der goeden ende coopmanscepen van andere landen, omme duer verbeyt ² ende industrye de zelve tot perfectie ghebrocht te werden. Want anders van ons selven zeer weynich hebben om ons te behelpen. Dus de rebellen ende fugetiven, wesende meest in Inghelandt ende andere plaetsen, hoorende ende verstaende als dat tvolck in dese landen zeer ontrust was in desen x^{en} penninck, ende midts dien de affectie te mindren tot den zelven hertoghe, dynckende daermede huerlieder proffyt te doene, als persoonen impatient van der ruste ende ghemeene welvaart, zyn overghecommen uut Inghelandt met XIII ofte xv scepen van oorloghe, onder groote ende cleene, ende ghearriveert ant hoeft van den Briele in Hollant, stellende den meesten deel van huerlieder volck an tlandt. Danof de grave van den Berghe hem was representerende voor thooff van de zelve bende, treckende zo ghesaemdelick van tvornomde hoeft naer de stadt onder den anderen dach van april tvornomde jaer xv^c lxxj voor Paesschen. Ende commende voor de voorscreve stadt, hebben die ghesommeert uutten name van den coninck van Spaengnen, den prince van Orangnien ende den grave van den Berghe. Dienvolghende quamen uut de stadt diverssche van de principale, omme met hemlieden te spreken, hooren ende verstaen huerlieder intentie ende meeninghe. Dus, naer zekere langhe communicatie, hoorende dat zy in de stadt wilden wesen, hebben verzocht ende begheert respyt ende dilay van eenen alfven dach omme de zaeke te andelen met huerlieder medepoorters. tWelcke zy hemlieden niet en wilden octroyeren voorder dan den tyt van twee hueren, zeggende: waert by also dat wy huerlieden langher dilay gaven, zoudt jeghens ons moegen fortifieren, metgaders de gheestelichey, wacromme dat ons meest ghedaen es. Dus zyn de voornomde ghedeputeerden wederomme ghetrocken in de stadt, omme danof rapport te docne, ende de poorten naer hun toeghesloten. Ende naer dat de twee hueren gheexpireert waeren, ziende de vianden dat men hemlieden gheen antwoordt en gaf,

¹ *Boyen*, petites maisons.

² *Verbeyt*, persévérance.

hebben gheroupen als dat men de poorten der stadt zoude open doen, ^{1571.} ende hemlieden in laten commen, ofte zy zouden daer andre middelen toe verboren. Emmers de tyt zo passerende tot ontrent den viij hueren in den havent, hebben de poorten in brande ghestelt, ende zo ontrent den ix hueren binnen der zelve stadt ghecommen, ende van stonden an de poorterye doen versamen ende den eedt doen doen den coninck van Spaengnen, den prince van Orangnien, zynen stadthouder, ende den grave van den Berghe. Dit ghedaen zynde, was uutgheroupen als dat de poorterye zoude gaen in huerlieder huusen ende affairen, als zy daer te vooren hadden ghedaen, ende dat men niemant troublen en soude. De gheestelicke personen waren in groote benautheyt, loopende hauwaert ende dauwaert, als scapen die verstroyt zyn. Diverssche wierden ghevanghen, gheanghen ende met andere tormenten ter doot ghebrocht. tWelcke voorwaer een inhumaine ende claghelicke zaak was om anschuwen voor lieden van redene ende consideratie also den onnoselen te zien vermoorden, zonder eeneghe cause ofte redene, hoewel de boose daerof luttel estime waren maekende. Ende naerdat zy in de stadt waeren, maecten van stonden an huerlieder stercte up thooft an de waterzyde, updat men hemlieden met gheene scepen en zoude connen bespringhen, leggende oock meest al huerlieder scepen van oorloghe up, twecke vliessche boodts waren, ende namen huede-scepen, de welke zy equipeerden met artillerie, bassen ende andre sticken, varende voor alle hoofden ende gaten daer int ronde ligghende. Zo datter niet een scip en conste varen in de Mase, te Amstredam, Dordrecht ofte andre steden in Hollandt, zy wierden upghehaelt ende tgoet upgheleyt in den Briele. Zodat in dese quartieren groot ghebreck ende schaerstheyt viel van colen, hoosters hout, caprunen ¹, sparren, rosters, peck, tarre, zeepe, turven ende ander waren die van Oosten compt.

De visschers van tVlie ende andre plaetsen daer ontrent varende om cabellau-vis, voeren te visschen als vooren met pasport van de waterguesen uut den Briel. Ende alsoo dit volck was in den Briel, de grave van Bossu, wesende in Hollant, dit verstaen hebbende, was van stonden an lichtende alle de knechten die hy vinden conde. Ende binnen der stede van Uutrecht laeghen oock viij ofte ix vendelen Spaengnaerden, de welke hy oock met

¹ Caprunen, chevrons.

1574. hem nam. Ende zo track naer de stadt van Rotterdam, omme de zelve knechten daer ende in andre plaetsen te distribueren, daer die meest van noode waren, omme de viande te resisteren ende beletten voorder te procederen. Maer de grave daer arriverende met zyn soldaten, die van Rotterdam wilden gheene knechten in hebben, alzo tghemeente gheresolveert waren gheen Spaengnaerden in te nemen om den laetsten man te costen. Zodat alle de soldaten moesten den gheheelen nacht bliven ligghen up den dyck uuter stadt. De grave van Bossu voorscreve trock met zyne dienaeren binnen der stadt omme met hemlieden te communicieren, up dat de soldaten zouden moeghen binnen commen. tWelcke hy gheenszins verwerven en conde. Emmiers tsanderdaechs, naer veel persuasie, wiert den grave gheconsenteert als dat hy de zelve soldaten zoude doen passeren door de stadt by dertich ofte xl tsamen, ende dat de poorters zouden de wachte doen. Up dat tselve gheobserveert zoude worden als deen partye van xxx ofte xl soldaten zouden in de stadt zyn, dat men alsdanne de poorte zoude toesluten tot anderstont de zelve zouden ghepasseert wesen dander poorte. Dus, volghende de zelve resolutie, stelden de voornomde poorterye hemlieden in de wapenen omme te bewaren de zelve poorten van der stadt, up datter niet anders en zoude gheschieden danne volghende de voornomde resolutie. Alzo de grave hem oock vont an de poorte, docnde passeren eene partye van zyne soldaten, zo onder andre stont daermede een smidt, hebbende in zyn anden een slachzweert, zegghende tot den grave: heere laet de poorte toesluten, want daer esser meer ghepasseert dan xl soldaten. Daer up de grave zeyde: hoe weet ghy dat? De smidt antwoorde: want wy die ghetelt hebben. De grave antwoorde: ghy hebt qualick ghetelt. Daerup de smidt zeyde teghens den grave: doet de poorte toe ofte ic doe die zelve toe. Ende midts dien stack de voornomde smidt de poorte toe. De grave track die weder open. Doen track uut de voornomde smidt zyn slachzweert, ende zoude tselve den grave gheleyt hebben tusschen zynen hals ende hoofde. Maer de grave die lichter was dan hy, track uut zyn poingnaert ende schietende hem binnen, gaf hem eenen steke in zynen buuck. Zo de andre soldaten dit anmerckende als dat huerlieder capiteyn in dit trouble ende apparent dangier was, schoten met huerlieder antroers in den hoop. Zodat van stonden an elck maecte plaetse ende zaghen om een schoon heenecomen. Ende ondertusschen bleven daer veel diverssche

poorters doot, andre lieten hemlieden vallen over de mueren ende braken ^{1574.} zom aermen, zom beenen, andre braken open de Schiedamsche poorte, ende liepen naer de guesen een groot ghedeel. Elck hadde de vreesse int lyf, also de costume es van eene ghemeente. Men extimeerde datter doot ende ghequetst waren ontrent de twee hondert poorters. De grave ende alle de soldaten wierden binder stadt ghelogiert, ende naer dien ghedistribucert daer die meest van doene waren.

Binnen zekere daeghen daernaer, zo quamen de piraten van den Briel in Brauwershavene, twelcke een open plaets es. Maer hemlieden dienende tot sommige respecten, wilden de zelve plaetse bewaren, stellende aldaer te dien fine sommige schransmanden ende artillerye in diverssche plaetsen daer die meest van doene waren; stellende aldaer de wake naer huerliedder mode. Emmers up eenen tyt dese gasten hadden intwaer ' daer ontrent int landt gheweest up een huus van plaisance, daer tvolck afgheruump was, alwaer zy noch andre zaken vonden, zekere vaeten met wyn, de welke zy uundroncken ende zuverden. Zodat zy meest al droncken waren. Dus tsavens commende up huerliedder wake, also men ghemeenelick zecht, de ghucne die wel ghedroncken heeft die slaept te bet. De soldaten Spaengnaerden liggende daer ontrent dit verstaen hebbende, ende duer middel van huerliedder verspiers hebben gheinformeert gheweest van twoordt van huerliedder wake. Dienvolghende zyn in den nacht de zelve Spaengnaerden lanx den dyck commen cruupen tot onder de artillerye van de guesen, de welke meest al in zoete ruste laghen. Ende naer dat zy de wacke meest al den hals afghesneden hadden, smeten ende staken doot al dat zy voorts in den wech vonden, zowel soldaten als van de inwoonders, ende waren de zelve plaetse al spoillierende ende berovende. De vrouwen ende jonghe kinderen liepen auwaert ende dauwaert. Groot jammer om anschauwen! Die soldaten ghinghen daer ouden huerliedder stercte ende wake als dander daer te vooren hadden ghedaen. Zodat de Hollanders van allen canten gheplundert wierden. tWelcke eensdeel wel huerliedder schult was dat zy int eerste niet en resisteerden, als wesende veele zulcx ghesint. De andere steden in Hollandt hebben meest al gherefuseert soldaten Spaengnaers te ontfanghen. Die van der Gauwe, emmers

¹ *Intwaer*, quelque part.

1571-1572. tghemeene peuple, de welke (God betert!) in vele plaetsen alsdoe de meesters maecten, adresseerden an den capiteyn van den casteele aldaer, zeggende tot hem : ghy hebt luttel volck ofte soldaten om dese plaetse te bewaren, by aldies dat men die van doene hadde. Daerup de capiteyn hemlieden gaf voor antwoorde als dat hy ten dien finen meer soldaten hadde ontboden, de welke hy daeghelicx was verwachtende. Waerup zy replecyquerden : ja ghy zouckt ons soldaten Spaengnaerden duer middel van het casteel in de stadt te doen commen , ende ons also bedrieghen als andre steden zyn ghedaen. Dienvolghende hebben den zelve capiteyn met zyn volck daer uut doen gaen ende van huerlieder volck ghemaect soldaten, ende de zelve daerup ghestelt, zeggende : wy en willen noch in de stadt ofte casteel eeneghe vreemde soldaten ontfanghen, om den laetsten man te costen; nemaer willen zelve de stadt bewaren; met veel dierghelycke absurde woorden, naer maniere van doene van zulcke persoonen, die alsdanne den middel hadden, zo hemlieden dochte, te effectueren huerlieder oppinye ende quaet voornemen, de welke zy langhe daer te vooren ghedissimuleert hadden uut vrees.

De hertoghe van Alva dees nieuwaren verstaen hebbende, als dat dese fugitiven hadden inghenomen de stadt van den Briel, ende andre troublen in Hollandt, vresende dat zy eeneghe intelligentie mochten hebben met die van Zeelandt, heeft van stonden an dauwaert ghesonden, in vyf huedscepen, zekere nombre van soldaten Spaengnaers omme de zelve int eylant te distribueren, daer die meest van doene waren. Want men tot Vlissinghe besich was om te maeken een zeer sterk casteel, danof tfondement gheleyt was, ende de materiaelen laegen meest aldaer om voorts te gaene, alzo de wercklieden daer daeghelicx an vrochten. Daer laghen tot Vlissinghe vyftich ofte LX soldaten Walen. Ende alzo dese huedscepen mette voornomde soldaten approchierende waren de stadt van Vlissinghe, daer quam vooren binnen der stadt een capiteyn Spaengnaert ghenaempt Passeco, de welke oock voor eenen byname hadde Tolledo. Daer quam oock met hem een forryer ofte twee om de zelve soldaten te forrieren. tWelcke was op den Paesschen dach xv^e LXXII, wesende den vj^{en} van april. Dus wasser groote beroerte onder tghemeente. Elck zeyde dat hem opperst lach ¹, ende prin-

¹ Opperst leggen, peser.

cephalic volck van Luther, soorte die minst te verbueren hebben, alzo men ^{1572.} ghemeenlick ziet ghebueren. Zodat in somma dit volck was beredende ende resolveerden met corte deliberatie als dat zy de soldaten daer uut zouden houden ende gheene te ontfanghen; stellende te dien fine zekere groote sticken artillerye van metal, al bereet om naer de huede-scepen te schieten, alzo die by quamen. tWelcke zy oock vulquamen, schietende vyf schoten naer de zelve schepen, maer emmers gheen van de v en waren die gherakende. Van sommige vlooch de cloot overe, andere te cort ende neffens huerlieder boordt int water. Zodat twater vlooch over de scepen. Zodat de soldaten, zittende veel van hemlieden boven up de scepen, waren grootelicx verwondert ende verzaecht, niet wetende de cause ofte waeromme dat men zo naer hemlieden was schietende. Ende onder andre daer was een scippe Spaengnaert de welcke spronck over tboort in zee ende zwom an tlant, overmidts dat de scepen zeer naer waren, vraeghende de cause dat men zo naer hemlieden was schietende. Ende als hy de zaeke verstaen hadde, zo bat hemlieden als dat zy ophouden zouden van schieten, want hy wederomme an tboort zoude zwemmen ende de scepen doen vertrecken naer een andre gheweste. tWelcke oock zo vulcommen wiert. Ende zyn vertrocken naer Berghen-up-Zoom ende Breda, alzo men oock zeyde dat tlast van den hertoghe zulex was te laeten een partye van de soldaten int cylant van Walcren, ende de andre scepen van herinne naer Berghen-up-Zoom ende Breda. Mynheere van Wacken, wesende binnen der stede van der Vere, plaetse van zynder residentie, verhoorende dese troublen, quam van stonden an in alder haeste gheloopen in zyn onderlyf naer Vlissinghe, alwaer hy huerlieder affairen was handelende, hemlieden radende dat zy de C. Magt, wie zy trouwe schuldich waren, zouden onderdanich zyn, ende dat hy hemlieden zoude in alles helpen ende assisteren omme de zaeke te andelen tot huerlieder pais ende ruste. Waertoe zy alsdoen niet te bringhen en waren, nietjeghenstaende alle persuasie van den goeden heere; maer ter contrarie wilden hem daer houden voor huerlieder capiteyn ende hooft, waerup dese zekere replycken dede. Ende ziende dat hy niet wel uut huerlieder anden gheraken conde, begheerde wat respyt om tot huus te trecken ende van stonden an weder naer hemlieden commen. Dus met grooter bede ende belofte track vandaer naer Middelburch, ende en keerde niet weder, alzo zyn intentie zulex was, nietjeghenstaende alle

1572. beloften tot hemlieden ghedaen. Want hy hem met zulcke affairen niet wilde moyen, als wesende een ghetrauwe dienaer van Zynder Magt. Die van Vlissinghen ziende dat mynheere van Wacken niet weder en quam, kosen van stonden an vier capiteynen, te wetene: een Wouter Pieters zuene, gheseyt Worst, Claude Guillame, wesende een Fransman van gheboorte, een wiens toename was Altena, ende Jacques de Zwyghere. Zy zonden oock wech alzulcke soldaten Walen als daer laghen, also wy vooren hebben ghementionneert, ende dat zonder eenich gheweer ofte wapene. De wercklieden van den casteele trocken oock mede naer Vlaenderen; want zy daer niet meer te doene en hadden. De burchmeestre wiert ghestitueert van zynen staet ende in zyne plaetse ghestelt den voornomden Claude Guillame, een van de vier capiteynen. De voornomde capiteyn Passeco ofte Tolledo, Spaengnaert, wiert vast in de boyen gheleyt, ende zeer qualick ghetractiert; wesende daegheliex ghedreycht als dat hy moeste anghen, met diverssche vexatien. Zy trocken uut int landt met trommelen ende vendelen, bedwinghende den lanslieden met hemlieden te allieren ende zweren, ofte daer neen, zouden de dycken insteken ende hemlieden verdryncken ende alle huerlieder beesten. Ende den eedt hemlieden afghe-nomen hebbende, stelden de voornomde lanslieden in alle quartieren, omme te beletten datter nauwers gheen Spaengnaerden ofte andre soldaten an lant zouden commen. Ende onder andre vonden by den wech twee soldaten Spaengnaers; de welcke paspoort hadden om te trecken naer Spaengnen, waeren zo ghecommen in Zeelandt omme met eeneghe scepen dauwaert te varen. Welcke twee soldaten wierden by de lanslieden ghebrocht binnen Vlissinghe. Ende naer dat huerlieder paspoort ghevisiteert was, wiert belast tot de zelve lanslieden als dat zy de Spaengnaerden zouden bewegen ter plaetsen daer zy die ghevonden hadden, omme te moeghen trecken daert hemlieden goet dochte. Nemaer als zy de zelve twee Spaengnaers buten hadden een stick weechs, de zelve lanslieden waren die vermoordende, werpende die in eenen duycker. Zodat die haerme lieden daer doot bleven, zonder eeneghe cause ofte redens. Groote cruwellicheyd van die barbare menschen! Die van Vlissinghe zonden veel huerlieder vrouwen ende kynderen uut, sommige naer Antwerpe, andre naer Vlaendren, ende sonden oock uut diverssche partyen van huerlieder beste goet, zom naer Vranckerycke, andere naer Inghelandt, elck daert hem best dochte.

Zy meenden wel dat die van Middelburch met hemlieden zouden gheben-^{1572.}deert ¹ hebben, also oock diverssche persoonen, borghers der zelve stadt. zulex ghesint waren. Maer, duer de goede ordre van Mynheere van Beauvais, Mynheere van Wacken, tgoet vermaen van Mynheere den bisschop ende andre goede catholicke persoonen, wiert de zelve stadt duer de gratie Gods danof ghepreserveert. De voornomde heere van Beauvais dede van stonden an alle de manspersoonen den eedt doen als ghetrauwe te wesen tot de C. M^t jeghens alle zyne vianden ende rebellen. Ende alle de ghuene de welcke refuseerden den zelve eedt te doene, stelde die par nota ende employeerde de zelve om te fortifieren de stadt, eerde te draeghen, de vesten te zuveren, etc. Alzo de zelve heeren ende goede borghers met zeer weinnich soldaten nacht ende dach huerlieder debvoir deden omme de zelve stadt te deffenderen, die van Vlissinghe ziende dat die van Middelburch met hemlieden niet accorderen en wilden, zonden eenen boodt naer den Briele om huerlieder assistentie. Men zeyde oock dat zy zonden an de coninginne van Inghelant om hemlieden te willen assisteren, zo van volck van oorloghe, als victuaille. tWelck hem ghenouch manifesteerde binnen corten tyt daernaer, overmidts dat de zelve coninginne hemlieden daeghelicx was overzendende van al tghuent tot hemlieden noode was, als volck van oorloghe, amunitie, victuaille, etc., alzo zou ghecostumeert was te assisteren alle rebellen ende heretycken, zo in Vranckerycke als in dese landen, huer betrouwende up de wyde ende breede vesten de welcke huer lant zyn meest omrynghende. Maer de upperste Heere, als Hy een lant wilt castyden, Hy vint wel den middel, zonder dat gheen fortificatien jeghens zynder macht can valideren. Volghende het advertissement van die van Vlissinghe, zo vooren verhaelt es, zo quamen aldaer van den Briele diverssche scepen van oorloghe met volck ende amunitie, om hemlieden te secoureren, zo inderghelycken daeghelicx hemlieden volck toequam van diverssche natien. Ende wierpen al ter neder alzulcx als ser was begonnen maeken an tvoornomde casteel, imployerende alle de materialen van dien aen alzuleke fortificatien als zy waren maekende tallen plaetsen thuerlieder deffencie. Zy trocken uut met diverssche scepen van oorloghe, ende deden syncken in den gront, int gat van Middelburch, eene groote

¹ *Bendeeren. Faire cause commune.*

1572. hulck gheladen vol grouf zant. Zo datter niemande uut ofte inne mochte. Daer quamen oock uut Vlissinghe een partye soldaten met een ghedeel boeren voor de poorte van Middelburch, bringhende met hemlieden een stick artillerye, meenende de zelve poorte in brande te stellen ende de stadt te overvallen. Nemaer de heere van Beauvais met de zyne deden zekere groote vaten upvullen met eerde, stellende die, by faulte van schransmanden, van binnen voor de poorte ende de artillerye daertusschen. Al hadde de poorte al verbrant gheweest, zy hadden de vianden daer wel uut ghehouden. Ende als de poorte wel bewaert was, zo trock de voornomde heere met een partye van zyn volck duer eene andre poorte ende schoten in den hoop van dat ghespuus. Zodat zy van stonden an de vlucht namen, habandonnerende huerlieder stick artillerye, twelcke binder stadt ghebrocht wiert. De scepren van oorloghe van Vlissinghe laeghen daeghelicx up de stroome, zo datter gheen scepren passeren en conden naer Antwerpe ofte andre plaetsen; twelcke groote benautheyt int lant maecte.

Ten zelve tyden wierden ghebrocht byde visboudts der stadt van der Vere, up eenen nacht, binder zelve stadt twee ofte drye hondert waterguesen. Zodat die stadt oock revolteerde ende accordeerde met die van Vlissinghe. Die van Harmue¹, twelcke een open plaetse es, alwaer de scepren coopvaerders meest arriveren, accordeerden oick met die van Vlissinghe; mackende haerlieder fortificatie; stellende zekere sticken artillerye up den dyck; houdende de wake nacht ende dach.

De hertoghe zouckende alle middelen om volck van oorloghe te moeghen ghecryghen binnen de stede van Middelburch, omme de zelve stadt te preserveren van hare omligghende vianden, ende oock teasteel van Rammekins te provideren van zulcx alsser van noode was, twelcke niet wel doenlick es was, overmidts dat de scepren van oorloghe der rebellen laeghen an allen zyden, houdende de wachte omme tselve te beletten. Nemaer eenen nacht, niet jeghenstaende haerlieder waeke, zo van de scepren van Vlissinghe, als van der Vere, wierden met zekere huedescepen, zonder eeneghe force, an tlandt ghestelt, an eenen poldre, ontrent vyfthien hondert soldaten van den hertoghe, Spaengnaerden ende Walen, de welcke van stonden an marchierden, duer middele van zekere

¹ Arnemuiden.

guyden ¹, zo te drooghe lände, als somwils doer zekere wateren, tot dat se ^{1572.} quamen an de poorte van Middelburch. Den welcken, naer dat die van binnen van der waerheyt gheinformeert zynde, van stonden an gheopent wiert, ende de zelve soldaten zeer blydelick ontfanghen, doende den zelve sollaes ende goede chiere. Ende naerdat de selve ontrent twee huere binder stadt gherefrechert hadden ghesyn, zo trock Mynheere van Beauvais, volghende de resolutie, bindeu zelve nacht, met de voornomde soldaten naer Hermue, eer anderstont dat zy consten gheinformeert zyn van de compste der zelve soldaten, ende besprongen de zelve van Hermue al met stille gheluyt, zodat zy niet en wisten vanwaer hemlieden de selve visiteerders ghecommen waren, de welke zeer dapperlick schoten, sloughen ende smeten doot al wat zy rencontreerden, wakers ende inwoonders, al wat zy vonden. Andre liepen in de scepen die voor Hermue laeghen om haerlieders lyf te saulveren waer zy best conden. Daer laeghen oock up den tyt vor Hermue groote menichte van scepen coopvaerders, als hulcken ende andre scepen, wel ontrent twee hondert vyftich, den meesten deel gheladen met grouf zaut als Mariapoorts, St-Hugues, Portugaels, ende oick uut Vranckerycke, Oldren ende Brugge; welke scepen ende coopmanscepen meest was competerende de Hollanders, als die van Eynckhuuse ende andre plaetsen, oick die van Groenynghe in Vrieslant ende andre. Alle de zelve scepen bleven daer stille ligghende, zondre dater yemande porde ofte eeneghe beroerte was maeckende. Ende oick daer en was nyemande die hemlieden troubleerde. De soldaten vielen van stonden an in alle de huusen, pillierende ende plunderende al wat zy daer vonden, alwaer zy veel schat ende ryckdome vercreghen; want daer veele rycke persoonen waren wonende, als wesende een plaetse waer alle coopvaerders uut diversche rycken moesten arriveren. Ende naer dien, zo was men de zelve plaetse fortifierende, ende de artillerye in ordre ghestelt waer zy best gherequereert was. Zy maecten oick eene poorte neffens den dyck, updat men se niet bespringen en conste, ende lieten daer vyf hondert Spaengnaerden om de zelve plaetse te bewaren. Ende de voornomde heere van Beauvais met de andre soldaten trocken wederomme naer Middelburch. De lanslieden wonende in tselve heylandt, de welke meest al

¹ *Guyden*, guides.

1572. rycke ende machtich waren, overmidts een zeer vruchtbaer landeken, groot, zo men extimeert, ontrent de zeven mylen int ronde, wierden meest al ghepilliert ende verjaccht. De ghuene de welke hadden ghezworen tot die van Vlissinghe, trocken met haerlieder bestaille ende principael goet naer de stadt van Vlissinghe. Nemaer, overmidts dat de zelve stadt niet groot en es, ende dat zy vreesen hadden van confusie ende foulle, joughen de selve lanslieden meest al weder ter poorten uut. De welke met haerlieder bestaille liepen auwaert ende dauwaert, niet wetende waer zy trecken zouden. Twelcke groot jammer was om anschauwen, zowel van de mans, vrouwen, kynderen, als de beesten, presenterende schoone peerden ende meeryen te vercoopen, weerdich zynde voor de troublen XIII l. ofte XV l. grooten, om drye ponden grooten ende andre beesten naer advenant. Nemaer en consten gheen gelt ghecrighen, alzoot ghemeenlick ghebuert in zulcke tyden. Eeneghe van hemlieden gherochten met scepen over in Vlaenderen, met zommeghe van haerlieder beesten, ende andre goet. Andre bleven noch int landt ontrent Vlissinghe, in der manieren dat tselve landt, daer te vooren wesende vol schats ende ryckdommen, was bin zo corten tydt al ghedispoilliert ende in zulcker confusie ghestelt. Binnen de stadt van Middelburch laghen oock veel costelicke goedinghen, als speceryen, sukere ende andre waren, groote nombre van franssche wynen, toebehoerende diverssche coopliden, zo uutlanders, als andre coopliden deser landen ende inwoonders der zelve stadt; welke wynen hemlieden wel te passe quamen tot provisie, zo om de stadt, als om die van Hermuc ende om teasteel van Rammekins. Corts daernaer wierden gheleyt up teasteel van Sonburch zekere nombre van soldaten van Mynheere van Beauvais, omme de zelve plaetse ende passage te bewaren, waerup die van Vlissinghe diversche preuven deden. Nemaer en consten daer niet an gheraken; want zo verre alst de oorloghe angynck te lande, hadden zy cleyn verstant. Want de soldaet was daer verre haerlieder meestre; maer ter zee ter contrarye. Alle de dorpen ende lanshuusen wierden meest al verbrant, als nu van deen partye, alsdan van dandere, up datter gheen provisie ofte conspiratie en soude gheschien. De lanslieden gheseten onder de jurisdictie van die van Middelburch, ziende datter secours was ghecommen, hilden hemlieden wat clouck teghens de boeren ghealieert met die van Vlissinghe. Zodat zy melcanderen pillierden ende beroofden,

ende de soldaet an dander zyde. Zodat haerlieder goet, als voorseyt es, ^{1572.} meest al te quiste ende ruyne ghinck. Ende, alzo vooren verhaelt es, als dat die van Vlissinghe hilden in de boyen ende vanghenesse capiteyn Tolledo ofte Passeco, naer dat zy hem daeghelicx zeere ghequollen hadden, deden hem anghen ende verworghen an eene galghe, hem legghende ten laste als dat hy in zeekere andre stadt hadde vereracht ende ghevioleert eene jonghe dochtre, ende oock in veingance als dat de Spaengnaerden hadden vermoort veele ende diversche van huerlieder medegealicerden up Hermue, met dierghelycke flaeuwe redenen. Emmers nietjeghenstaende diversche zyn redenen ter contrarye, wiert gheanghen, ende naer dien zyn hooft ghestelt up eenen stock, wesende ontrent alf meye xv^c lxxij. Up den xxi der zelve maent wiert binder stede van der Vere oock gheanghen eenen goeden vroomen man van der stadt, ghenaempt Willem Jans zuene, de welke zekeren tydt daer te vooren ghevaren ende capiteyn gheweest hadde up een van de schepen van den hertoghe jeghens de pyraten, ende onder andre up enen tyt vervoleht hadde, met noch diversche andre scepen van den hertoghe, diversche scepen pyraten, de welke ghejaecht wierden tot in de reede van Doveren, zonaer tcasteel als zy conden ghecrupen, vresende dat zy in de valle zouden ghecommen hebben. tWelcke voorwaer zoude ghebuert hebben, ten hadde gheweest dat de Ingelschen hemlieden waren assisterende; de welke van dat cleyn bollewerckken, staende an den voet van tcasteel, met diversche sticken artillerye naer onse scepen zeer dapperlick waren schietende; ende oock onse scepen schoten wederomme; zodat tcalck stoof van de clyppen. Onse capiteynen zonden eenen boot met huerlieder volck an lant, vraghende of zy oorloghe hadden jeghens den coninck van Spaenguen, huerlieder heere ende meester. Waerup zy antwoorden dat neen, nemaer tselve deden om huerlieder landt te bevryen, uut causen datter een cloot uut de zelve scepen van de Magt quam ghevloghen tot binnen de stadt van Doveren, alzo zy zeyden. Maer naederandt conste men ghenouch verstaen tot wat respecte zy tselve ghedaen hadden, als zy de pyraten deden betalen de oncosten van huerlieder verschoten cruut ofte buspoudre. Zodat de scepen van de Magt vandaer wycken moesten, latende de voornomde pyraten onder de protectie van de Ingelschen, huerlieder beste vrienden. Dese Willem Jans zuene hadde ooc capiteyn gheweest up tscip van oorloghe van Vlissinghe ten convoye

1572. van der visscherie ter theilt ofte harynckvaert xv^o lxx; welke capiteyn onlanxcs voor dese troublen gheweest hadde, zynde ontboden van den admirael omme als capiteyn te varen up de scepen van oorloghe van de Mag^t up de pyraten, waer toe hy den eedt dede, ende keerde wederomme naer huus om zyn preparatie te maecken. tHuus wesende, zyn zeer corts naerghevollgt troublen. Zodat hy van den rebellen der zelve stadt ghe-dwonghen wiert, niet jeghenstaende alle zyn excusen ende redenen ter contrarien, te varen up huerlieder scepen als capiteyn. tWelcke hy accepteerde par force. Ende in zee zynde met diversche andre scepen, zo sloughen an lant de voornomde xv^o soldaten van den hertoghe ten secourse van der stadt van Middelburch. Dienvolghende hilden de voornomde gherevolteerde voor suspect den voornomden capiteyn Willem Jans zuene, hem ten laste legghende als dat hy ooglukinghe hadde ghedaen ende zo ghefaforiseert tpassage van de soldaten van den hertoghe. Zodat hy gheanghen ende ter doot ghebrocht wiert van eenen onbeconsteghen rabaut, de welcke het officie van buel ofte scherprechtre was doende. Ende hem dies niet verstaende, zodat hy den man groote pyne dede eer de doot was volghende; want hy een zeer clouck ende mannelick herte hadde. Het es te dyncken dat huerlieder principale oorsaeke was desen man ter doot te bringhen omdat hy cause gheweest hadde de pyraten te vervolghen metten zynen tot onder tcasteel van Doveren, zo vooren verclaert es, de welcke als potbouven ¹ altyts vooren liepen, zonder haerlieder vianden te verbeyden, niet jeghenstaende dat zy dickmaels hemlieden ghevanteert hadden, zittende an den bierbanck ² in Ingelant, als dat zy wonder bedriven zouden, ende met ghewelde overvallen de scepen van de Mag^t, danof zommeghe van dien present waren binnen der voornomde stede van der Vere. Die van der stadt hebben oick af doen hauwen alle de boomen staende int hof van Mynheere, ende huerlieder stadt daermede ghesterckt. Buten der stadt stont oock een schoon ende ryck cloostre van vrouwen, danof alle de religieusen quamen in de stadt om hemlieden te saulveren; de welcke ghedespoilliert wierden van al huerlieder goet, ende bovendien daghelicx ghevexeert van die barbaren, de welcke met andre gheestelicke persoonen den middel niet en hadden hemlieden te

¹ *Potbouf* ou *potboef*, vaurien, buveur.

² *Bierbanck*, cabaret, lieu à boire.

onderouden. Zodat zommege goede catholycke personen van Middelburch, uut compassie, hemlieden secretelick deden assisteren. Zy verzochten ten veele ende diverschen stonden als dat men hemlieden zoude willen laten vertrecken; nemaer tselve en wiert hemlieden niet ghepermitteert, ende ghecreghen voor andtwoorde als dat mense noch wel aldaer zoude behouden, omme hemlieden te dienen voor huusvrauwen, ende andre absurde woorden. Dus bleven daer noch zekeren tydt naederandt. Vercreghen noch licence, ende vertrocken naer Antwerpe. Dus wierden de affairen van dit heylandt daghelicx meer ende meer verergherende, slaende daertoe alle gheboufte uut Vranckerycke, Ingelant ende andre quartieren, stelende ende rovende an allen canten visschers, coopvaerders, maetscepen van Hollandt, van Antwerpen ende andre plaetsen, slaende an landt in diverse quartieren, beroovende de huusen ende nemende met hemlieden de manspersonen, stellende die tot groot rensoen, hoewel de hertoghe verboot als dat nyemande gheen en zoude gheven. tWelcke voorwaer niet en wiert ghelaten, want de liefde elck tot zynen vrient tselve requereerde; anders zy zouden van de pyraten gheangen ende ghedoot gheweest hebben.

Ten zelve tyden wierden, by laste van den hertoghe, tot Eynckhuuse in Hollandt gheprepareert ontrent xxv scepen van oorloghe, danof last hadde de grave van Bossu, omme te dwynghen de pyraten, ende de Maese wat te bevryden, Amsterdam ende andre steden te beschermen, alwaer de hertoghe zondt alderande amunitie van oorloghe daertoe ghequereert. Nemaer men conste qualick boodsghesellen vinden om de scepen te mannen. Want voorwaer de meeste hoop was anders ghesint, hadden liever te varen up de water-guesen, stelen ende rooven, dan up de scepen van den hertoghe. Dus emmers wierden *tellement quellement* de voornomde scepen ghemant. Ende zo wanneer die zeer by claer laghen om uut te gaen, wierden ghetroubleert van die van Eynckhuuse, zegghende den grave ten laste als dat zyn intentie was hemlieden in te bringen met zyne scepen zekere nombre van soldaten Spaengnaers, de welke zy niet en wilden ontfangen. Daerup de grave hemlieden gaf voor antwoorde als dat zyne intentie zulcx niet en was, ofte oick zulck bevel van den hertoghe niet en was. Emmers wat hy zeyde, zy en wilden tselve niet verstaen. Danne, naer veel vertoochs, wiert hem gheconsenteert als dat hy

1572. vertrecken zoude met zyn scepen, behoudens dat hy aldaer zoude laeten zekere artillerye ende amunitie van oorloghe om hemlieden te deffenderen, waert noodt. tWelcke de grave alzo moeste vulcommen, zoude hy vandaer gherocht hebben. Dus sloughen de scepen uut, ende vonden allomme luttel vrienden ofte faveur. Men zeyde dat die van Eynckhuuse intelligentie hadden met die van Vlissinghe, alzo tselve hem naerderhandt manifesteerde; want zy ontboden hadden an de zelve van Eynckhuuse als dat zy gheene Spaengnaers ofte andre soldaten en zouden innemen ofte ontfanghen, ofte zy zouden verbranden alzuleke hulcken ende andre scepen als zy hadden ligghende voor Armue gheladen met zaut. Zodat zeere corts, naer tvertrecken van den grave van Bossu, de voornomde scepen die van Eynckhuuse waren revolterende manifestelick, stellende scepen te watere, doende oick macken twee galleyen omme te wederstane de scepen van de Magt. Ten selven tyden was burgemeester der zelve stadt Fredericke. Symons zuene.

Up den xxiii dach der selve maent van meye xv^e LXXII, in den nacht, wiert gheusurpeert, by eenen verloren hoop van vier ofte vyf hondert rebellen uut Vranckerycke, metter intelligentie van diversche quaetwilleghen van binnen, de stadt van Valenchieune. De zelve bouven binnen zynde, riepen over al : Orangnie! Orangnie! Waerby dat van stonden an vielen ende vougden de voornomde quaetwilleghen; zeyde men dese bende te wesen van tvoelck van den admirael Chastillon van Vranckerycke, volghende het accordt daer te voren ghesloten met grave Lodewyck van Nassau, broeder van den prince van Orangnie, de welcke by den voornomden admirael in Vranckerycke gheweest hadde. Welcke admirael hem dagheliex was vindende ten hove van den coninck, volghende zyn pardoen, zo binnen der stede van Paris, als andre plaetsen, waer de coninck hem was betreckende, nietjeghenstaende hy daer te vooren ghedeclareert hadde gheweest als hooft der rebellen van Zynder Magt, ende dienvolghende by die van den parlemente van Paris ghejugiert ende ghecondempneert gheanghen ende verworcht te wesen an eene galghe ofte potence, ende al zyn goet gheconfisquiert. Ende overmidts dat hy alsdoen niet recouvreerlic en was, als wesende metten zynen up huerliedder stercten, in der manieren tselve niet en conste vulbracht werden an zynen persoon, wiert binder voornomde stede van Paris upgherecht eene potence, alwaer hy in effiege an-

gheanghen wiert, ende, als vooren ghedecleert, al zyn goet ter confiscatie. 1872.
Alwaer hy naederandt, naer dat hy metten zynen, pardoen vercreghen hebbende van den coninck, hem ten diverschen stonden was vindende binnen der voornomde stede van Paris, ter plaetse waer de zelve potence ghestaen hadde, zegghende tot de edelmannen van den coninck ontrent hem zynde : dit es de plaetse waer ic gheanghen was in effige; maer emmers ben ic hier alnoch; met andre dierghelycke coderinghe; twelcke also was passerende, van sommige gheexcuseert, van andre ghedesimuleert, vertoonende andre commoditheyten ende bequamer middelen om hemlieden te vengieren, principalick het huus van Guyse, danof hy dien vroomen capiteyn den hertoghe hadde ghedaen vermoorden ende verradelick duerschieten met een piestollet by eenen soldaet ghenampt Jehan....., dict Poltrot, alzo vooren ghenarreert es; wesende de principael aucteur ende promoteur van alle ceditien des ryxcs, metgaders zynen broeder den cardinael Chastillon, de welcke als appostaet gheabandonneert hadde zyn professie, hem addererende met de heretycken, metgaders thuus van Navarre, danof de prince van Condé hem was representerende voor thoofst; de welcke brochten tselve rycke in zulcke decadentie, dat te verwonderen was; met dat men moet extimeren als dat de reformacie van de oude religie hemlieden eenichsins anghynck, ofte oock het ondervinden van haerlieder nieuwe ende ghereformeerde religie, zo zy die naemden. Maer voorwaer de principale doel ende witte, waer zy naer schoten ende tendeerden, was te usurperen de croone des ryxcs, overmidts dat de coninck een kindt was ende veele onghetrouwe dienaren was hebbende; dynckende, by die middelen, ghewacht thebben de rechte opportunitheyten omme te optineren in als haerlieder voorstel ende oppinge. Ende alzo nu dese quade hoop binnen was, ende gherenforceert zynde met de quaetwilleghen van binnen, stelden haerlieder volck in ordre om de zelve stadt te bewaren. De andere goede poorters, wesende in ruste met haerlieder huusvrouwen ende kinderen, niet wetende van dit voorstel, wierden overvallen, sommige berooft ende ghepilliert; diversche van hemlieden liepen ende namen haerlieder refugie, met tghuent dat zy hadden portatyl, in tcasteel der zelve stede, twelcke altyts teghens hilt. Want de vianden gheen artillerye en hadden om tselve te beschieten, nemaer die daeghelicx waren verwachtende uut Vranckerycke, alzo wy oock wel gheinformeert

1572. wierden, als dat men tot Abbeville zekere canons was preparerende, zonder dat men conste verhooren waer dat men die zenden zoude, hoewel de presumptie grootelicx was als dat men deselve artillerye, metgaders een ghedeel peerdevolck, zoude zenden thaerliedder assistentie. Maer alzo dese hoop ontrent de viii daeghen in de stadt gheweest hadde, hoorende alsdat de soldaten van den hertoghe van Alva waren in haeste marchierende ende commende naer dat quartier, hebben up eenen tyt de stadt ghepilliert, van de beste ende ghereetste goedinghen met hemlieden ghenomen, ende de zelve stadt gheabandonneert, niet durfvende langher naer huerliedder artillerye verwachten, vresende in de valle te commen. Zeer corts daernaer zyn aldaer ghearriveert de soldaten van den hertoghe, de welcke hemlieden oock dapperlick gheemployeert hebben in tpillieren van zulcx daer resterende was. Zodat de poorters ende inwoonders al quyte wierden van tghuent zy hadden. (Welcke groot jammer was om anschauwen : vrouwen ende kinderen loopende auwaert ende dauwaert, als scapen zonder heerder. Corts daernaer wiert aldaer ghepubliciert, by laste van den hertoghe, als dat alle de poorters der zelve stadt wederomme zouden commen in haerliedder huusen, ghereserveert de ghueuc die waren van der conspiratie. Zodat de stadt allyncxs wat gheredresseert wiert.

Ten zelven tyden wiert oock inghenomen ende gheusurpeert, by de bende van den grave Lodewyck van Nassau, de schoone ende stercke stadt van Berghen in Henegauwen, alwaer zo veel schat ende ryckdom in was, zo van de poorterye als van andre groote personaigen uut andre steden aldaer ghesonden, overmidts datter diverse steden zeer wanckelbaer ende onversekert stonden, eeneghe van revolte, andre van die van der lelye¹. Hoewel wy jeghens hemlieden gheen oorloghe en hadden, nochtans de vrese en was niet mindre, overmidts het exploicteren van den voornomden admirael van Vranckerycke metten zynen, de welcke in als zeer ghefavoriseert wiert. Zodat alle frontiersteden in groote vreesen stonden, ende principalic van verraderye; te meer overmidts de selve niet wel voorsien en waren van soldaten uut cause dat de hertoghe die wel van doene hadde in andre quartier. De lanslieden van de frontieren woonende up tplatte landt quamen oock met haerliedder goet binnen de

¹ Van der lelye, des Français.

frontiersteden. Zodat elck was in vreesse, niet wetende waer hy best in 1372.
 verzekertheit mochte wesen. Ende uut causen dat dese stadt van Bergen
 een zeere stercke plaetse was, niet wel om winnen, behoudens ghetrau-
 wicheyt, ende daer in wonachtich veele goede eerbaere poorters, wel ghe-
 staet, gaf occasie, als voorseyt es, veele diversche groote ende machtighe
 personaigen huerlieder principale schat ende substancie, omme de meeste
 verzekertheit, daer in te senden, hoe wel zy wierden ghefrustreert van
 huerlieder goede intencie ende betrouwen. Welcke stadt gheanticipeert by
 zekere middelen hier naer verclaerst, te wetene by VI, VIII, XII te gadere,
 al soldaten ghedeguyseert, zommeghe als coopliden, andre als lanslie-
 den, quamen also eenen dach te vooren binder stadt duer diverschen
 poorten, weetende binder stadt huerlieder huusen, waer zy onthouden
 wierden. Ende up eenen morgenstont vonden elckandre by een, ontrent
 eene poorte van der stadt, danof zy de wake overvielen, overmidts die niet
 zeer sterck en was; houdende zo de poorte open, waer dat buten lach de
 voornomde grave Lodewyck in huke ¹ met zekere peerdevolck, de welcke
 van stonden an binnen quamen, ende overvielen de stadt; wanter altyts
 meer volck van oorloghe by quam. De ghuene de welcke ghetrocken
 waren uut de stadt van Valenssienne quamen oick met huerlieder roof
 binder zelve stadt van Berghen. De voornomde grave Lodewyck dede van
 stonden an de poorterye den eedt doen van ghetrauwicheyt tot den co-
 ninck, den prince van Orangnie ende tot hem, ende dede oick publiceren
 als dat gheene van de soldaten yemande van de poorterye cenich onghe-
 lyck zouden doen. God weet of tselve wel gheobserveert wiert! Ende int
 volghen van zekere voyaige, treckende naer de voornomde stadt van
 Berghen, zo wiert by eenen soldaet Italiaen, wesende van tgarnisoen van
 Doornyke, afghecoppelt ende medegheleet naer de zelve stadt zesse ofte
 VII mulen, gheladen met coffers ende andre bagaige, toebehoorende den
 voornomden grave Lodewyck, waerinne waren diversche habillementen,
 zeere costelicke juwelen ende baghen, oock zeker gaut ende zelve. Zo-
 dat de soldaet al rycke was, ende daermede triumpheerde. Corts daer-
 naer, overmidts dat de voornomde grave Lodewyck met den zynen tbeste
 betrouwen niet en hadden in de poorterye der selve stadt, deden van

¹ *In huke*, en embuscade.

1572. hemlieden weren alle de wapenen, ende oick sommige van tmagistraet wierden gheappreendeert ende naerderant onthooft. Daer was voorwaer groote benautheyt voor de goede ende catholycke persoonen, de welcke niet alleene en waren verliesende huerlieder goet, maer oock veele diversche huerlieder lyf.

Binder maent juny, te wetene den ix^{en} dach tselve jaer xv^c LXXII, wiert gherecht, metter baerge ¹, up den Tourhil binnen der stede van Londen in Ingelant, volghende de sententie van den raedt van de coninginne Elisabeth, den hertoghe van Noordfork, de welcke langhe ghevanghen hadde gheleghen in den Tour, uut causen dat men hem ten laste was legghende als datter accoordt ende contract van huwelick was, duer tbelet van sommige personagen, van hem ende de coninginne van Schodtlandt, de welcke over langhen tyt daer te vooren ende alsoch in Inghelant was ghehouden als ghevanghe, tzydert dat zou, overmidts de groote troubelen in haer landt, ghedwonghen was tselve te abandonneren ende te nemen haer refugie in Inghelandt. Men wilde oock sustineren als dat haer toebehoorde trecht van de croone van Inghelandt. Men leyde noch ten laste van den voornomden hertoghe van Noordfork als dat hy cause was van der uprysinghe ende commotie populaire, de welcke gheschiet was in de Noord-Cooste, omme anderwaerf upgherecht thebben de oude religie catholycque, alwaer diverssche edelmannen hemlieden waren representerende voor conducteurs, voerende in huerlieder banyeren eenen kelckt met eender ostie, danof men zeyde, onder andren, te wesen de heer van Morlay, nemende zyn refugie in dese landen, hiervooren ghementionneert. Om welke troublen ende uprysinghe te remedieren ende neder te legghen, de coninginne ghedwonghen was dauwaert te zendene haere capiteynen ende soldaten. Zodat dezelve assemblées al ghesepareert wierden, diverssche van de principale ghevanghen ende ghejusticieert. Nemaer dese hertoghe en wilde niet kennen, zo men zeyde, dat hy cause zoude gheweest hebben van de voornomde uprysinghe in de Noord-Cooste ofte enichsins by zynen danck ende wille gheschiet. Dies nietjegenstaende wiert ghejusticiert, als vooren, hoewel datter maer een hertoghe int landt en was, ende storf achtervolghende huerlieder re-

¹ *Baerge*, glaive, épée.

ligie; protesterende jehens de catholycque religie waertoe hy niet ghesint en was. 1872.

Ten zelve tyden wiert by den coninck van Vranckerycke Charles den IX^{en} overghesonden naer Ingelandt Monseigneur de Montmorency, chevalier de l'Ordre, met schoonen staete omme te conformeren ende corroboreren alzulck contraict ende cappitulaege alsser gheaccordeert waren tusschen den coninck van Vranckerycke ende de coninginne van Ingelandt; alwaer hy zeer triumphantelick ontfanghen wiert, ende de ordre van de gartier hem ghepresenteert. Inderghelycke den admirael van Ingelandt wiert ghepresenteert de ordre van Sinte Michiel, alwaer hy voor eenen tydt was blivende ende met diverssche ghenouchten ghecongratuleert.

Den xij^{en} dach der selve maent, zo arriveerde binder haven der stede van der Sluus de hertoghe de Medina Cely, commende uut Spaengnen, metgaders zekeren nombre van scepen, zoo coopvaerders, als scepen van oorloghe, den welcken men zeyde van den coninck ghestelt te wesen als gouverneur van dese landen in plaetse van den hertoghe van Alva, de welke midts zynder houderdom zoude vertrecken naer Spaengnen, om de reste van zyn leven met meerder ruste te vullenden. Ende alzo de voornomde hertoghe de Medina was arriverende, zo quamen an den gront twee groote scepen uut Bisquayen, coopvaerders gheladen met wolle ende een andre met traen-olye. Waerover dat ghecommen zyn zekere scepen van oorloghe van de rebellen van Vlissinghe omme te beleten ofte inderlick te wesen het arriveren van den voornomden hertoghe, also zy daer te vooren hemlieden vermeten hadden te doene. Ende dienvolghende verboden in diverssche plaetsen als dat zy gheen Spaengnaerden en zouden ontfanghen, ofte zy zouden dat up hemlieden vrecken. Zo waeren de selve van Vlissinghe, ziende de voornomde scepen te wesen an den gront, ende dat zy daer by niet en consten ghecommen, hebben van stonden an tvier daerin gheschoten ende de selve in brande ghestelt, danof de scippers ende boodsghesellen in grooter benautheyt waren, niet wetende waer hemlieden lyf saulveren, zo van den brant van haerlieder scepen, als de artillerye van de vianden; zommeghe verdroncken, andre zwommen an lant, elck weerde hem ten besten dat hy conde; want niemande hemlieden te hulpe en conste ghecommen. Voorts namen de selve van Vlissinghe noch twee andre coopvaerders der zelve compaignie, waerinne dat men zeyde

1572. te wesen zekere schat van gelde. Ende trocken zo vandaer wederomme naer Vlissinghe. De hertoghe de Medina hem niet wel betrouwende binder stadt van der Sluus, nam zyn vertreck up tcasteel aldaer, metgaders zyn tresoor, aldaer tarderende twee daghen.

Onder den xii^{en} der zelve maent zo passeerde int ghesichte deser stadt een vlote scepen van Portugal afghescipt tot Lysbonne met specerye, olye, zaut ende andre coopmanscepe up Antwerpe, in ghetale ontrent de dertich. De welcke voor tlant commende, rees up zulck een storm ende baerweder¹ uutten westen, zo dat zy al overseylden naer de Wielinghen toe, Es oock te dyncken dat zy ignoreerden den trouble des lants, ende was onmoghelick dat men hemlieden hadde connen waerschuwen met eeneghe scepen ofte boodts, overmidts tvoornomde tempeest. Zodat den meesten deel der zelve vlote, men zeyde wel xx ofte xxiii scepen, ghenomen ende upghehaelt wierden van die van Vlissinghe. Daer waren oock diverssche groote scepen van den hertoghe de Medina, de welcke ter Sluus niet wel in en conden, De selve trocken met dat groote baerweder daer voorby Vlissinghe, nietjeghenstaende dat zy zeere schoten uutter stadt. Zommeghe zegghen wel hondert schoten, zonder datter yemande gherocht wiert, danof sommeghe waren gheladen met wolle, de welcke tot Middellburch up gheleyt wiert.

Den xiiii^{en} dach der zelve maent juny vertrock de voornomde hertoghe van tcasteel ter Sluus naer Brugghe, alwaer hy eerlick ontfanghen wiert, tarderende aldaer dien dach. Ende sanderdaechs vertrock vandaer naer Ghendt, den xvi^{en} der selve maent, alwaer hem convoyerende waren diverssche notable personaigen der stede van Brugghe, metgaders de bisscob van Doirnyck.

Ten zelven tyden wierden ghenomen by die van Vlissinghe twee scepen commende uut Barbarye, ghelaeden met huden ende costelicke goedinghen.

Ten zelven tyde brochten de voornomde van Vlissinghe van levende tyfve ter doot alle de Spaengnaerden de welcke zy ghevonden hadden up de scepen by hemlieden ghenomen, zo verhaelt es, wel vyftich ofte lx, zo men seyde, danof zommeghe van dien wierden gheanghen ende van

¹ *Baerweder, grosse mer.*

stonden de coorden afghesneden ende naer twater ghesleekt als beesten, ^{1872.} ende gheworpen in de zee. Andre wierden levende gheleet buten up het Hooft ende ghebonden twee tsamen haerme an haerme, wel tot xviii^e toe, ende zo gheworpen in zee ende verdroncken. Wat tyrannye ende inhumanithey, excederende de Turcken ende barbaren, tot persoonen die hemlieden noyt yet mesdaen en hadden ofte by aventueren melcandren noyt meer ghesien, zonder cause ofte reden de zelve zo te vermoorden, twelcke den Uppersten Juge onghevreken niet en zal laten!

Up den xix^{en} der zelve maent juny, in den nachtstondt, zo arriveerden binnen der stede van Middelburch in Vlaenderen ontrent twee hondert van die pyraten van Vlissinghe, de welcke met boots an tlandt ghestelt waeren ten naesten, ende zo quamen in den nacht ghereden up lands-waghens, die zy daertoe ghedwonghen hadden hemlieden te voeren, meenende aldaer te lichten zekere personnaigen, de welcke gheconvoyeert hadden den hertoghe de Medina Cely ende wederomme ghekeert, danof dese rabbauwen by eeneghe quaetwilleghen gheinformeert gheweest hadden. Ende andre andre personnaigen waren daer myn heere de bisscop van Doornicke, de hoochbailliu van Brugghe, myn heere van Ongnys, de welcke waren up tcasteel der selve stede, twelcke bewatert es. Zo datter dit gheboufte, overmidts gheen artillerye bringhende, niet an en mochte. Zy clopten voor eene herberghe ghenaeemt de Zwane, alwaer de duere niet en wiert gheopent, daer ghelogiert was een edelman van Ypre, danof zyn toename was Uutten Hove. De welcke ziende als dat men de dueren open breken wilde, nam metter haesten zyn pistollet ghelazynde, ende schoot eenen van die doot. Den welcken van stonden an van den hemlieden ghevanghen wiert ende mede gheleet naer Vlissinghe. Zy verbranden de selve herberghe, zonder eeneghe andre huusen, zeggende tot den volcke ende inwoenders: blyft in ulieden huusen, zonder auwers mede te moyen; ulieden en zal niet messchen. Zy en quamen an teloostre ofte religieusen niet. Zy beroofden thuus van den pastoor, ende namen mede zommeghe peerden staende int neerhof van tvoornomde casteel, ende trocken zo duere wederomme naer Vlissinghe.

Ten zelve tyden ziende die van Vlissinghe als dat zy an tcasteel tSou-burch niet en mochten, ende dat de soldaten van Middelburch hemlieden by die middele zouden moeghen commen visiteren, hebben zommeghe

1572. dycken inghesteken ende eene partye van tlant in water ghestelt. Zy quamen oick daghelicx over tot Nieuwer-Havene, stellende aldaer an de watersyde eenen mast om te bakenen¹, zo wanneer zy meer volcx begheerden thaerlieder assistentie. Zy sonden oock huerlieder vrouwen ten diverssche stonden binnen de stede van Brugghe omme te coopen tguent dat zy vandoene hadden, alwaer zy groot faveur vonden; danof menich mensche verwondert was. Nemaer die van Brugghe gaven daerup huerliede redenen als dat zy dies ghedwonghen waren te doene, ofte anders zy stelden in dangier van berooft ende bedorven te wesen in tghheheel Oostvrye; also zy zeyden danof gheinformeert thebben den hertoghe, de welcke also doen zyne soldaten te imployeren hadde in veele diverssche steden, zonder de zelve te moghen legghen up tplatte landt; dus voor eenen tydt moesten temporiseren de selve van Vlissinghen. Ende bringhen oock ten zelve tyden int voornomde quartier van tOostvrye eenen scepene van den vryen, met toename Provyn, de welcke zy mede leeden wilden naer de stadt van Vlissinghe. Emmers onderweghe parlementeerde zo, als dat hy uut anden gherochte, midts abandonnerende tghuent twelck (hy) ontrent hem hadde.

Den xxvi^{en} dach der selve maent juny zo revolteerden oock die van Dordrecht in Hollandt, naer dat zy gheparlementeert hadden met zekere waterguesen, commende voor de stadt in diversche boodts, de selve somerende, by laste van den prince van Orangnien, danof zeyden thebben ende hemlieden te tooghen behoorlicke commissie. Emmers, naer diversche erguaten, hebben tsamen overkommen ende veraccordeert, ende tvolck van den prince van Orangnien in haerlieder stadt ontfanghen.

Ten zelve tyden revolteerden oock die van Gelderlandt, niet willende de soldaten ontfanghen van den hertoghe van Alva, maer al soldaten maeken thaerlieder passe van haerlieder inwoonders, persoonen van cleender sorte ende sobre conduite, niet beter ghesint ofte gheconditioneert dan de guesen, ende bovendien niet anders begheerende ofte tenderende dan confusie ofte desordre, updat zy haerlieder anden mochten steken in andre lieden bursen, ende niet wesende resisteerders ofte belletters van quaet ofte foulle, waertoe zy ghestelt ende ghecoren waren,

¹ *Baken, faire des signaux.*

nemaer cause van uprysinghe, foulle ende revolte. Alzulcke vertueuse soldaten hadden zy meest al Hollandt dueren, ende oick in diverssche steden in Vlaenderen ende Brabant refuserenden te ontfanghen de soldaten van den hertoghe, die zy voorwaer wel met mindre costen hadden onderhouden. Nemaer wel es die ghemeene proverbe goet ende warachtich de welcke zecht : zo wanneer de Heere een landt plaghen wilt, es van hemlieden weerende alle wysheyt. tWelcke voorwaer hier wel ghebleken heeft. Want tvolck was in alle quartieren zo gheinfecteert van heresie, als geneghen tot seditie, revolte ende inobedientie. Zodat de catholycken in alle plaetsen waren maekende den minsten nombre, meenende by zulcke middelen te commen in libertheyt, de Spaengnaerden uutten lande te verdriven, met veel andre presumptien. Maer van wyse ende discrete persoonen wierden die affairen wel anders ghejugiert, als dat haerlieder voortstel anders gheen vruchten en zoude voortbringhen, dan de totale ruyne des landts ende eeuweghe servitude, casteelen tot de steden wel voorsien, ende soldaten up tplatte landt, al ten coste van den lande, ende daerenboven faulte van neeringhe, daer ter contrarien die van Gelderlandt zaten in grooter weelden ende ryckdom, also zy wel dertich jaeren, tzydert dat zy waren ghebrocht onder de macht ende dominie van den keyzer Karolus den V^{en}, in payse ende zonder eeneghe perturbatie gheweest hadden; inderghelycken die van Hollandt florierden in alle ryckdommen ende abondance. Zy hadden meest al de coopvaerderye, zo up Oosten als up Westen; in de visscherye waren oock zeer sterck, bringhende ter zee tusschen de zesse ende vii^e groote buysen ofte scepen ten haryneckvaert; hebbende oick groote menichte van zimele¹ in haerlieder landt, danof zy dese dertich oft xl jaren grooten schat ghemaect hebben, overmidts dese continuele oorloghen up Vranckerycke, metgaders andre beneficien, elcken kennelick, ende te meer te beclaeghen dat alle de voor- nomde steden wierden inghenomen by tvolck van den prince van Oran- gnien, zonder siege ofte assault. Die van Bommele in Gelderlant, twelcke een stadt is bynaest onwinnelick, lieten de vianden daerin commen, zonder slach ofte stoot. Zommege wilden de poorten toehouden, andre wilden die open hebbene. Die van Remunde, binder wylen dat de catho-

¹ *Zimele* (sic), sons?

1572. lycken ofte goedtwillegen de vianden waren resisterende an deen poorte van der stadt, zo lieten de andre ghesinde de vianden in duer eene andre poorte. Dus waren alle couventen verraden van binnen. Zy deden in de zelve stadt van Remunde groote tirannisye tot de geestelicke personen, zo zy oick in andre steden niet en faillierden. tWelcke een miserable spectacle was voor de goede.

Den laetsten van deser maent juny tselve jaer LXXII zo quamen duer Bochoutten zekere rebellen van Vlissinghe, in nombre van LXX oft LXXX personen tot binnen den dorpe van Eeckeloo, in den nuchtenstondt, by schoone daghen, zonder dat yemande eeneghe resistentie dede. Ende commende in de herberghe ghenaempt de Zwane, vonden aldaer eenen waghcn commende van Antwerpe met vier Spaengnaerden ende een tonneken met gelde, willende naer Brugghe omme te furnieren zekere payement van soldaten, zo men seyde. Welcken waghcn ende ghelt zy mede namen, metgaders den pastoor ende capellaen, ende de kercke berooft. Maer an de inwoonders en quamen ofte en mesdeden niet. Zy sonden den beut naer huus met zommeghe van huerlieder volck, ende de reste bleven aldaer ligghende noch zekere daeghen, daeghelicx goede chiere maekende, of zy daer wonachtich hadden gheweest. Zodat die van Brugghe ghedwonghen waren, om tpassage te bevryden, aldaer te zenden LX ofte LXX van haerlieder soldaten. Maer eer zy daer quamen, was dat gheboufte al gherumpt ende wech gheloopen, ghereserveert een dronckaert, haerlieder tambouryn, de welcke begonste den tambouryn te slaene, hebbende an zynen hals, in plaetse van eene escarpe, eenen stole van der kercke, roupende overluyt dat : alle de ghuene, de welcke zyn in den dienst van den prince van Orangnien commen van stonden an onder haerlieder rotmeestre ofte vendele. Maer al hadde de aerme bloet up zyn trommel gheslegghen ofte gheroupen twee daeghen lanck, zo vont hem alleene, zonder datter niemant voort en quam; maert wiert ghegrepen van de andre soldaten, de welcke hem meede leeden naer Brugghe, alwaer hy corts daernaer eenen andren stole an zynen hals ghecreech. Men zeyde dat die van Vlissinghe zonden, naer den Briele in Hollant, den pastoor ende capellaen van Eeckeloo, metgaders de vier Spaengnaerden voorseyt.

Den eersten van hoymaent tselve jaer quam wederomme uut Inghelant van Doveren tot Boullongne de voorscreve heere van Montmorency, de

welcke aldaer groote caressen ontfanghen hadde, metgaders zeker contraict ^{1872.} ende capitulatiën ghesloten met de coninginne, danof thinhouden hier naer volcht ghetranslateert uutter fransche taele in onser sprake.

Extraict der confederatiën tusschen den coninck van Vranckerycke ende de coninginne van Inghelandt ¹.....

Onder den ^v^{en} der zelve maent jully tselve jaer xv^c LXXII quam hier ingheseylt een binnelandre van Cales, de welcke gheladen was met tarwe tot Monstreul. Ende commende naer Cales, wiert ghenomen van een pyrate ende ghevoert tot Vlissinghe. Maer als hy zekere daeghen aldaer gheweist hadde, verstaende dat hy tot Cales wonachtich was, hebben hem vry ende los laten wechvaren met scip ende goet, ende gheseyt als dat zy niet en willen beschadeghen die van Cales ofte eeneghe andre Fransoisen, alwaer zy daeghelicx in haerlieder havens ende reeden ontfanghen wierden, in ende uutganck hebbende met haerlieder scepen ende roof, die aldaer vercoopen, de penningen ontfanghen als andre goede ende loyalle coopvaerders.

Onder den ^{xii}^{en} der selve maent, alzo die van Vlissinghe hemlieden daeghelicx waren vindende tot Nieuwer-Havene, Oostburch ende die quartierien daer ontrent, quamen in ghetale van drye hondert ofte daer ontrent binnen der stede van Herdenburch ². Daer commende en vonden gheene resistentie, overmidts tselve een vervalle stedeken, zeer weinich ghepuepleert. Zy zeyden van stonden an tot de inwoenders dat elk blyve in zyn ruste, daer en zal nyemande yet misschen, alzo zy in diversche andre plaetsen hadden ghedaen, omme daermede tvolck te locken. De pastoor der zelve stede was aldaer, maer hy wiert wech gheholpen by zommeghe goede persoonen. De burchmeestre ende de greffier waren wandelende met de capiteynen, visiterende de vesten ende gheleghentheyten der stadt. Emers naer veel wandelens, den burchmeestre hem amoverende ghetrock oick uutter stadt, ende trock naer Brugghe. tWelckezy naederandt dit verstaende, tonvreden waren up den greffier, zeggende dat hy cause was van tvertrecken van den burchmeestere. Ende zo trocken wederomme vandaer naer Oostburch, leedende met hemlieden den voornomden greffier, houdende hem zekere daeghen; naerdien lieten hem gaen.

¹ Cct acte est publié dans : Dumont, *Corps* p. 582, etc.
dipl., t. V, part. Ire, p. 211; Léonard, t. II, ² Aardenburg.

1572. Ten selven tyden zo screven an die van Brugghe zekere nombre van soldaten van haerlieder inwoonders van de ambachten, de welcke minste te wercken hadden, uut zekere consideratie ende oorzaeke die hemlieden daertoe moveerden. De welcke daernaer gheleyt wierden up tcasteel ter Sluus by Mynheer van Ongnys, hoochbailliu van Brugghe ende capiteyn van den selven casteele, vreesende dat de vianden, de welcke daeghelicx daer ontrent waren nestelende, de zelve stadt ende casteel hadden moeghen usurperen.

Den vi^{en} dach der zelve maent juilly tselve jaer LXXII zo quamen in den nacht de rebellen van Zeelandt, in nombre van vier ofte vyf hondert, binnen der prochye van Ursele, ten alfve weghe Ghendt ende Brugghe, alwaer ghearriveert waren dryentwintich metale sticken artillerye commende van Mechele, al ghereet met de affuten om den hertoghe van Alva te dienen in dese quartieren, sommige van die groote sticken hebbende XII ofte XIII peerden om die voorts te trecken, andre V ofte VI peerden. De selve wesende binnen Ursele met XXV ofte XXX Spaegnaerden, omme die te convoyeren, hebbende last vandaer niet te scheden voor anderstont zekeren nombre van soldaten uut quartier van Brugghe aldaer zouden ghesonden worden omme te convoyeren de voornomde artillerye. Ende alzo den poste ofte courier, die zy by hemlieden hadden, wiert ghesonden in den nacht up den wech naer Brugghe omme te verhooren oft tconvoy niet an en quam; zo emmers als dese post wat ghereden hadde, was ghemoetende met desen quaeden hoop, meenende tselve gheweest hadde tvoornomde convoy, vraeghende waer hy henen reet. Waerup hy antwoorde als dat hy ghesonden was naer tconvoy omme te convoyeren de artillerye, de welcke was binnen Ursele. Waerup zy zeyden : rydt wederomme ende doet die van stonden an voort commen; want wy daeromme auwaert ghesonden zyn, om de zelve artillerye te convoyeren. De zelve post anders niet wettende, reedt wederomme naer tdorp ende dede de selve artillerye marcheren, zegghende dat tconvoy daer by was. Dus als zy wat ghereden hadden, wesende buten dorpe, zo rencontreerden desen hoop, meest al voetvolck, zeer weinich peerden, de welcke van stonden an schoten met huerlieder antroers in den hoop, hauwaerts ende dauwaerts, rouppende ende barende. Zodat elck in vreesse was waer hy zyn lyf saulveeren zoude. Diverssche van die voerlieden, de welcke de artillerye waren voerende,

sneden af de stringhen ende reden met de peerden uutte. Andre wierden ^{1572.} ghedwonghen te ryden alzulcken wech als hemlieden beliefd. Ende tot de sticken dan of de peerden wech waren, liepen an allen canten up de hoven van den lanslieden, bedwynghende de selve met haerlieder peerden de artillerye te voeren; zodat zy de voornomde xxiii sticken artillerye voerden tot binnen der stede van Herdenburch, alwaer zy huerlieder sterecte hilden voor eenen tydt.

Ende naer dat sr Jehan de Croy, grave van Reux, ligghende binnen der stede van Brugghe, alwaer hy onlanexs daer te vooren gheproclameert ghezyn hadde, volghende de commissie van den hertoghe van Alva, gouverneur van Vlaenderen, verhoort hadde de surprinse van de voornomde artillerye, dochte zyn debvoir te wesen, uut diverssche redenen ende monementen, de selve stadt niet te laten onversien van sekeren nombre van soldaten. Ende alzo hy uuter stadt, niet ver van daer, hadde ligghende ontrent vier hondert soldaten, Walen, naer dat hy zyn intentie ghecommuniquiert hadde met tmagistraet der zelve stede, dede de voornomde soldaten commen naer de stadt. Nemaer alzo zy meenden binnen te commen, twelcke was den xvii^{en} dach der zelve maent jully, zo rees tghemeene pueple up by troppen ende hoopen, roupende ende tierende alsdat zy niet ghedelibreert en waren eeneghe vreemde soldaten te ontfanghen, maer zelve met de inwoonders de stadt bewaren tot den laetsten man, alzo zy zeyden de resolutie zulcks te wesen van haerlieder zwoer-dekens der zelve stadt. Zodat de poorten toeghesloten wierden ende zeer nauwe bewaert; zo datter niemant uut en mochte, zonder paspoort. Ende van den reysenden man, die daerin quame, moeste ghestelt wesen zynen name by gheschrifte ende waer hy te logyste ghynck. Dus was tvolck zeer ontrust, vreesende meerder foulle, uut causen datter veel van haeren volke es willende ende niet tenderende dan tot deshordre, up dat zy mochten participeren in andre lieden goet. Mynheere van Reux was oick wel onvreden om dat hy zyne soldaten niet en mochte binnen bringhen.

Ten selven daeghe, ontrent de abdie van Sinte Geleyn, ontrent Berghen in Henegauwe, gheschiede zekere deffaicte van ontrent xxxvi vendelen, voetknechten, hugguenotten ende viii^c peerde-ruyters, de welcke uut Vranckerycke ghesonden wierden by den admirael Chastillon, om te commen binder stede van Berghen in Henegauwe, ten secourse van grave

1572. Lodewyck, metgaders LX ofte LXX waghens met victuaille ende amunitie van oorloghe. De selve bende commende ontrent de voornomde abdie van Sinte Geleyn, wierd ondeckt van zekere soldaten van den hertoghe van Alva, in nombre van xvii^e busschieters ofte daer ontrent, ligghende in een houtghedoken, waer de vianden passeren moesten. Ende alzo de andre marchierden, zo regendet zeer veel waters, den gheheelen dach continuerende; zodat zy al duer nat waren, haerlieder poudre, haerlieder lonten uutghereghent. Zodat zy uutter ordre waren als de soldaten van den hertoghe, ligghende int houtghedoken, haerlieder pannen van de bussen ende cruut metgaders de lonten ghedect met huerlieder mantels, ten besten zy consten, hebben daer zeer dapperlick in gheschoten, ende hemlieden zeer corts uutter ordre ghebrocht. Daer waren oick buten thout ontrent de iii^e vyftich peerden-ruters van den hertoghe, de welcke hemlieden de feeste deden. Ende alzo de lanslieden daer ontrent vernamen als dat de vianden uutter ordre waren, loopende ende reculeerden om hemlieden te saulveren, wierden veele by de zelve lanslieden dootghesmeten ende diverssche ghevanghen. Zy wierpen in alle plaetsen de bruggen af; zodat de vianden gheenen middel en hadden hemlieden te sauveren; zodat meest alle de ghuene, de welcke niet doot en waren, wierden ghevanghen gheleyt tot Valencine, Atrecht ende Doornyke. De soldaten hadden voor beut van die deffaicte veele schoone corseletten¹, morilloenen², callibers³ ende andre wapenen. Daer wierden noch daeghelicx ghebrocht by de lanslieden in den legher van den hertoghe, de welcke ontrent Berghen was vergaderende, diverssche prisonniers van de voornomde bende, meenende hemliede te sauveren, maer wierden ghevangen van de zelve lanslieden ende ghedispoilleert van zulcx als zy hadden, sommige tot in huerlieder hemde. Zommeghe edelmannen lamenteerden zeere huerlieder infortune, zeggende: wat zal Mynheere den admirael zeggghen als hy verhooren zal van onser deffaicte, met zekere andre woorden van regrete alzo. Voorwaer de deffaicte was een evidente zaeke van God gheprovidiert, ende niet duer fortse van onse soldaten, de welcke niet te compareren en waren by de macht van de vianden, toghende midts dien als dat zynen lieven

¹ *Corseletten*, corselets, petites cuirasses.

forme de pot.

² *Morilloenen*, morions, espèce de casque en

³ *Callibers*, armes à feu.

wille es te confonderen den raedt van maligneerders, danof wy grootelicx ^{1572.} Hem danckbaerheyd schuldich zyn; want Hy alleenelick voor ons es stridende.

De namen van alzucke heeren ende capiteynen ghevanghen in de zelve deffaicte voore verclaert 17 juiilly 1572: Mynheere van Jenly, Mynheer van Jumelles, coronelz, Mynheere van Renty, zynen broeder, den capitein Assare, den capitein la Fesse, den capitein Cessas, den heere Teligny, den heere du Val, den heere Dampere, den capitein Bunot, den heere Billenqueville, den heere van Muy, den heere van Fanir, den heere van Noyel, capitein, den heere van Graman, den heere van Jumay, Blequy, edelman van xvi jaeren, den heere van Bourdet, den heere van Lurtan ende den heere vander Rose ¹.

Den xviii^{en} dach van der selve maent jully zo was binnen der stede van Brugghe, in den nacht, open ghevonden de Speypoorte, zonder dat men conste gheweten hoe tselve byquam. Waerin tghemeente zeer ontrust was. Men dede van stonden an die sluiten ende daer voor bereyden groote houtte pylen. Zodat men die niet meer open en dede. Zy kozen oock aldaer ix ofte x capiteinen, om huerlieder volck te conduiseren ende ordre te stellen. Zy maceten oick eene mote van eerde an de veste van binder stadt jeghens overe tloostre van de Chartreusen. De selve religieusen quamen binnen der stadt, inderghelycke de Roozusters ² ende diverssche andre. Ende tsanderdaechs, den xix^{en} der selve maent, ontrent de ix hueren voor noene, quam ontrent de Cruuspoorte, tusschen beede de vesten, te peerde een trompette van de guesen ofte rebellen, vraegende offer Spaengnaerden binder stadt waren, ende of zy de zelve stadt wilden overgeven in anden van den prince van Orangnien. Waerup hem gheen zonderlinghe antwoorde en wiert ghegeven. Dan, mynheere van Reux, commende daerover gheboot dat men schieten zoude naer den voornomden trompette; tweleke vulcommen wiert met zommege alfve haecken, zodat zyn peert gherocht was ende doot gheschoten wiert. Hy was oock wat ghequetst, loopende wech ten besten hy conde. Men seyde dat hy corts daernaer starf. Den

¹ Pieter Bor, liv. VII, p. 289 v^{os}, cite seulement: Jenlis, Jumelle et Schoonewalle. Groen van Prinsterer cite: Jenlis, colonel, Tèligny, beau-fils de l'amiral de France, M. de Muy,

M. de Lamy, M. de Blaverville et M. de Cimmel. (*Archives de la Maison d'Orange*, t. III, p. 480.)

² *Roozusters*, Annonciades du 2e ordre.

1572. **xxi** der selve maent quamen de voornomde rebellen uut Herdenburch ende van ontrent Damme, daer zy zekere daeghen gheweest hadden, in nombre van xvii ofte xviii^e, tot an de stede van Brugghe, ende trocken ontrent tcloostre van de Chartreusen achter die boomen die daer stonden, nemende de selve voor haerlieder schransmanden. Zodat men van de stadt die niet en conste beschieten. Zy deden by der clocke alarme cloppen. Zodat veele poorters in de wapen versaemden, men wilde zegghen wel xxv duust. Zo datter groote beroerte was onder tghemeente. De rebellen ziende gheen anderen troost, vertrocken anderwaerf vandaer zy commen waren. Haerlieder capitein was Monsr de Seraets, gouverneur alsdoen van Vlissinghe. Naer haerlieder vertrecken, Mynheere van Reux was ghebidende als dat men zoude doen weeren alle de boomen staende ontrent de stede, zo an tclooster van de Chartreusen, als andre plaetsen rondomme de stadt. Waertoe wercklieden ghehuert wierden om deselve af te hauwen ende in de stadt te bringhen. Ende waren in deliberatie zekeren tyt als dat men de twee cloosters van de Chartreusen ende Roozusters zoude raseren om de stad te ontdekken, up dat de vianden daerinne niet zouden nestelen. Nemaer overmidts tvertrecken van de vianden, zo en wiert tselve niet vulbracht. Want zeer corts daernaer vertrocken dese rebellen uut de voornomde stede van Herdenburch naer Oostburch, met alzulcke artillerye als zy te Ursele ghenomen hadden; nemende oick mede met hemlieden ende berovende alle de inwoonders der selve stede van al dat zy hadden, bedden, habiten, tin, metael ende al tguent dat hemlieden anstont. Dit waren de goede lieden die int eerste niemande gheen quaet en deden, zegghende: blyft in uliden affairen, men zal niemande yet verminderen. Maer, in der waarheyt, belofte van bouven es luttel te betrauwen. Commende dese bende tot Nieuwer-Havene, hilden daer voor eenen tydt huerlieder stercte, loopende al dat lant duere daer ontrent. Zodat de lanslieden zeere ghetroubleert wierden. Mynheere van Reux trock uut Brugghe naer Herdenburch met zekeren nombre van viii^e soldaten, naer dat de rebellen daer uut waren vertrocken. Vandaer trock met zyne soldaten over de riviere van Oostburch. Maer over zynde, benaut dat de vianden veel stercker waren dan hy ghemeent hadde, was dienvolgende gedwonghen wederomme te commen over de riviere van Oostburch voorscreve. tWelck zo haest niet geschieden en conste; vervolcht zynde van de vianden, bleven

doot vyf ofte vi van zyne soldaten, ende trock anderwaerf binnen Herdenburch. 1872.

Int laetste van deser maent jully tselve jaer lxxii trocken de rebellen van Vlissinghe, met ontrent de lx scepen van deffentie, zo met huedscepen ende andre, ghestoffeert van volcke ende amunitie van oorloghe, danof Eenwout Pieters zuene, gheseyt Worst, ghekosen wesende admirael van Zeelant, capitein ende conducteur was, meenende wel metter haeste, volghende huerlieder macht, te overvallen theylandt van der Goes, alwaer laeghen zekere nombre van soldaten Spaengnaerden. Ende also dese rebellen zeer haestich waren, roupende up den voornomden capitein Worst om an landt ghestelt te werden omme de Spaengnaerden te bevechten, hoewel de voornomde Worst hemlieden ontriet zo jaechtich te wesen, wierden an landt ghestelt. Maer de Spaengnaerden, ligghende up huerlieder wachte achter den dyck met haecken ende antroers, hebben hemlieden den wellecomme ghegeven met cruut ende loot, hoewel zyeensdeels belet waren, overmidts zeker tempeest uprysende van vreeselicken donder ende weerlicht, waernaer ghevolcht es een groote reghen, zodat zommeghe haerlieder roers niet vieren en wilden; anders hadder al meer aldaer ghebleven. Zy waren ghedwonghen wederomme tsepe te trecken, danof datter diverssche versmoorden. Capiteyn Worst zeyde tot hemlieden : ghilieden en hebt niet gherust gheweest voor anderstont ghilieden an landt waert; ziet daer nu af te gheraken ende duer te vechten. Alle de guene die van de Spaengnaerden ghevanghen waren, wierden van stonden an gheleet naer de brugghe, int water ghesmeten ende verdroncken. Daer wiert oick in de foulle doot gheschoten eenen van de capiteynen van der Goes, een vaillant man, Spaengnaert, de welke over was ghecommen metten hertoghe de Medina Cely, die zeere beclaecht wiert, ende licht begraven binder kercke van der Goes. De rebellen, van spite dat zy daer also uutghestrecken waren, verbranden alle de huedscepen die zy daer ontrent vonden, zeggende dat zy de Spaengnaerden daer ghebrocht hadden, ende oick de provisie tot hemlieden van noode. Naerdien zo hebben de Spaengnaerden van der Goes alle de zautkeeten in brande ghestelt, de welke stonden al uuter stadt. Ende de vianden quamen daer dickmaels nestelen, halende oick met scepen, met machte van volcke, het wit zaut uut de zelve keeten, danof zy wel voorsien waren;

1572. twelcke de inwoonders al verloren. Alle die schoone boomgaerden van keersen ende ander fruyt, daer ontrent staende, wierden oick al afgheauwen, metgaders de huusen die ontrent de stadt stonden, updat de vianden by die middelen hemlieden niet en zouden anticiperen ofte eenichsins inderlick wesen.

Ten zelven tyden, twelcke was den xxix^{en} dach jully, van tvoornomde tempeest des weerlichs ende donders, zo wiert zeer gheschent de Weeckemuelen deser stede. Zodat de viant vlooch dweers duer den standaert ¹ van den muelen van tupperhende tot beneden, halende zo uutten voet van den selven mulen diverssche groote splenters. Ende in veele plaetsen van de voeten zach men de clauwen wel merckelic staen. Hy vlooch noch met eene spaen over de Reepenstraete, laetende tselve aldaer vallen. De knecht van den muelenare, wesende up de muelen, was zo versaecht ², dat hy nederviel in onmachte. Zeyde naederandt als dat hy den muelen zach vul viers; twelcke zo subbyt te doene was, om te verwonderen. De selve muelen moeste voorsien zyn van eenen nieuwen standaert, nieuwe voeten ende heckens, danof de reparatie was costende wel lxxvi l. grooten vlaems.

Ten zelven tyden, naer dat de coninck van Vranckerycke hem gheensins an en track ofte hem kende te competeren alzulke edelmannen ende andre als den hertoghe van Alva in anden hadde van de deffaicte vooren verclaerst, gheschiet upden xvii^{en} jully voorseyt ontrent de abdie van Sinte Gheleyn, heeft de voornomde hertoghe alle de zelve ghevanghenen doen executeren, zommeghe metten zweerde, andre metten bast, naer huerlieder verdiensten.

Ten zelven tyden was binder stadt van Vlissinghe tweedrachticheyt tusschen de Ingelschen ende Franssoisen. Want de Ingelschen wilden hebben de superintendentie, midts dat zy den meesten hoop maecten, zegghende oick voor huerlieder redene als dat uut haerlieder landt aldaer wiert ghebrocht alderande victuaille, artillerye, buspoudre ende andre amunitie. Emmers de Ingelschen hilden de overandt, overmidts dat zy den meesten nombre maecten; nemaer de andre waren betre soldaten.

Die van Middelburch hilden altyts clouckelick teghens, zo oick deden haerlieder soldaten ligghende up tcasteel tSouburch, eene alfve myle van

¹ *Standaert, arbre du moulin.*

² *Versaecht, effrayé.*

Vlissinghe, niet jeghenstaende dat die van Vlissinghe diverssche prueven 1872. daerup deden om voornomde casteel te overvallen.

Ten zelven tyden zo quam de prince van Orangnien nederwaerts met zyne peerde-ruteren ende voetvolck uut de Duutsche landen naer tquartier van Gelderlandt. Men exlimeerde dat hy sterck was tusschen de drye ende vier duust peerden ende een goede quantiteyt voetvolck, omme te commen naer den leghere van den hertoghe van Alva, liggende voor de stadt van Berghen in Henegauwe, alwaer zyn broedere, de grave Lodewyck, binnen was, om den zelven secours ende ontsedt te doene. Ende alzo den hertoghe langhe daer te vooren gheinformeert was der vergaderinghe ende compste van den zelven prince, dede legghen up de passagen, waer hy passeren moeste int voornomde quartier van Gelderlandt, zekeren nombre van peerden-ruteren, provisie van carroy ende andre zaeken daertoe gherequereert, danof de hertoghe van Holstein superieur af was. Nemaer overmidts dat de steden niet ghetrauwe en waren, niet willende ontfanghen eeneghe soldaten van de Conincklicke Magt, huerliedder souveraine heere, maer ter contrarye waren rebellerende ende revolterende, zodat de prince met zyn armée in alle plaetsen inghelaten wiert ende passaigne vercreech, zonder eenich wederstoot.

Onder den eersten dach van ougst tselve jaer xv^c lxxi liet de hertoghe van Alva uitgaen ende publiceren, in alle plaetsen der obedientie ende onderdanicheyt van den coninck, een placcaet van de Magt, daerby declarerende die van Dordrecht in Hollandt voor rebellen van Zynder Magt; dienvolghende houdende voor gheconfisquiert alle huerliedder goedinghen, waer de zelve ghestaen ofte ghelegghen zouden moeghen wesen, dies ghereserveert alle de ghuene de welcke huerliedder behoerlicke excuse zouden commen doen ten hove binnen xiii daeghen naer de publicatie, gevende de selve lyf ende goet, ende dat niemande eeneghe eboryen, clenodien, ornamenten ofte juweelen der kercken en zaude leveren in anden der ministers der voornomde rebellen, alzo zy onlanx te vooren hadden laeten uitgaen huerliedder mandementen, als dat men alle de zelve juweelen ende ornamenten zoude upbringhen in anden van Jacob Muys, haerliedder upper-minister, ende oock alle pachten zo te watere als te lande, voghelryen, visscheryen ende andre moesten overghebrocht werden ende vernieut voor den zelven minister ende commissarissen by den rebellen daertoe gheordonneert.

1572. Ten selven tyden de voornomde rebellen van Vlissinghe, alzo zy vertroocken waren met huerliedder roof uut de stede van Herdenburch, metgaders de artillerye, de welcke zy te Ursele ghenomen hadden, zo vooren veraect es, (vertrocken) naer Nieuwer-Haven, alwaer zy bleven ligghende zekere daeghen, ende waren als doen overscepende naer Vlissinghe alle de voornomde artillerye ende roof, zowel van die van Herdenburch als van de lanslieden daer ontrent, de welcke ryck ende machtich waren, overmidts dat zy daer te vooren van gheen en oorloghe en wisten te cauten¹, zittende in een landt zeer vruchtbaer, ende naerdien huerliedder goet al over was, volgden de zelve rebellen daer naer, zonder eenich belet.

Ten selven tyden quamen de niemaren in dese landen alsdat onse armeyen², jehens den Turcq, gherencontreert hadden met twintich galleyen van den Turcq commende van Marsseille in Vranckerycke, alwaer men zeyde dat zy ghedelivreert hadden, tot behouwe van den coninck van Vranckerycke, twee millionen gauts, volghende zeker contraict met elckanderen; welcke galleyen van onse armeye mede gheleet wierden.

Ten zelve tyden wierden by de Staeten van Hollandt tot den prince van Orangnien gheconsenteert, om hem te subvenieren in de betalinghe van zyne soldaten, den xii^{en} penninck van alle huerliedder goedinghen.

Ten selven tyden, ontrent ten alfsten deser maent van ougst, zo revolteerden die van Ziericzee³. Zy deden naederandt huerliedder excusen, zeggende dat zy overvallen waren. Daer waren in twee hondert soldaten van den hertoghe. Zommege van dien deden den eedt tot de rebellen, andre tselve refuserende, wierden uut laten gaen zondre wapenen. De selve soldaten waren al Walen.

Ten selven tyden vloden van der stede van Nieupoort diverssche scippers van binnelanders, uut causen dat zy hadden willen resisteren ende beletten in te comen zekeren cleenen nombre van soldaten van den hertoghe tot bewarenesse van der stadt. De zelve scippers, met huerliedder binnelanders, trocken uut stelen ende rooven ter zee; zo inderghelycken de Ingelschen ende Franssoisen daeghelicx in de pieraterye multiplierende waren, overmidts datter niet een scip van oorloghe van wegghen de

¹ *Cauten*, parler.

² *Armeje*, flotte.

³ Van Meteren assure que Zierikzee s'était déjà rendu le 25 juin (liv. IV, fol. 65 v°).

C. Magt in de Wester-Zee en was varende. Want de grave van Bossu bleef ^{1572.} ligghende met zyne scepen ontrent de stede van Amsterdam in Hollandt, omme dat quartier te bewaren. dAndre scepen, de welcke tAntwerpe gheclaert wierden, dienden alleenelick omme te provideren die van Middelburch, van Hermue, die van der Goes ende tcasteel van Rammekins: zo datter niemande en voer te coopvaerde dan de Franssoisen, de welcke van de pyraten ghefavoriseert werden uut causen dat zy oock van hemlieden faveur waren ontfanghende. De Brethoenen hadden alle de vrechten up Spaengnen, Portugal, Barbaryen ende andre landen, maeckende groote excessive vrechten. De groote scepen Brethoenen commende gheladen uut Spaengnen arriveerden tot Havre-de-Grâce, aldaer lossende huerlieder coopmanscepen in andre smalle scepen, ende zo ghebrocht wiert tot deser stadt van Dunckercke, vanwaer tselve goet somwils ghevoert wiert by de waghens naer Brugghe, naer Antwerpe, gevende van vrechte tot Antwerpe vii l. viii l. grooten van thondert, ende alst quaet ryden was noch meer. Ende by de watere, van hier naer Anwerpe, moeste al ghevoert werden by binnelander-scepen, duer de vessche wateren van binden lande, te wetene van hier naer Ypre, van Ypre tot Waesten by waeghen ende zo voort by de rivieren. tWelck al lanck werck was, groote cost ende tgoet zeer qualick gheantiert. Men gaf van een hondert resieren zaut van Bruage ofte Portugals te voeren by de binnelanders tot Brugghe xiiii ofte xv l. grooten, van een vat wyns xxiii s. grooten, ende allen andre zaeken naer advenant. De coopmanscepe van dese landen, de welcke up Spaengnen ghesonden wiert, was meest ghevoert te waghens naer Havre-de-Grâce, aldaer gheladen in de Brethoenen naer Spaengnen, ende oock somwils alhier, alsser ceneghe goede scepen Franssoisen laeghen, ende tot Calis. Zodat ons have rechts was dienende voor eene passage ende herberghe der coopmanscepen ende goedinghen van andre steden, als Antwerpe, Brugghe, Ghendt, Ypre, Ryssele, etc. Ende midts dien wierden wy gheextimeert van andre plaetsen alhier te hebben zeer groote winninghe ende conquest, hoewel voorwaer tselve zeer cleen proffyt tot ons was bringhende, danne alleenelick diverssche persoonen, facteurs om de zelve goedinghen te ontfanghen, ende voorts te doen beweghen; oock mede de haerbeyders, van tselve goet te lossen ende upvoeren, metgaders cogghe-

1872. naers ¹ ende waghenaers als vooren, waarby den tavernier gheen schade en rekende.

Ten zelven tyden, alzo de legher van den hertoghe van Alva zekeren tydt hadde gheleghen ontrent de stede van Berghen in Henegauwe, daeghelicx renforcerende ende approcherende de zelve stadt, de hertoghe, ligghende tot Bruessele, zondt oock dauwaerts de artillerye, mackende daeghelicx zyn preparatie om hem in den zelven legher te vinden. Nemaer voor zyn vertrecken ontboot die van Mechelen, de welke daer te vooren gherefuseert hadden van hem garnisoen te ontfanghen, zeggende dat zy machtich waren met huerlieder inwoonders de stadt te bewaren, als dat zy, ghemerct haerlieder refuis ende tpercisteren van dien, ten minsten zouden innemen vier ofte vyf capiteynen, mannen van oorloghe, om ordre te stellen ondre huerlieder volck ende inwoonders, de welke waren zonder experientie ende onbeconstich van den andel der oorloghe, ende dat hy niet ghedelibreert en was te vertrecken naer den legher voor Berghen in Henegauwe, voor anderstont hy gheinformeert zoude wesen van haerlieder resolutie ende deliberatie. Dies niet jeghenstaende, overmidts die van Mechelen bliven altyts persisterende by haerlieder eerste resolutie, zo vertrocken de voornomde twee hertoghen van Alva ende de Medina Cely ten zelven tyden naer den selven leghere voor Berghen, overmidts dat de zomer was passerende, dienvolgende niet langher en mochten tselve postponeren; alwaer zy laeghen zekere daeghen zonder de stadt te beschieten. De victuaille was int eerste diere, overmidts dat de betalinghe der solde wat tardeerde; maer zo haest de pye quam, wiert van stonden an ghebetert ende de victuaille quam plantheyt ².

Naer datter in Vranckerycke, ten diverschen stonden, zekere communicatien ghehouden gheweest hadden up tuwelick van den jonghen coninck ofte prince van Navarre ende de zustere van den coninck van Vranckerycke, Charles den IX^{en}, zo wiert tselve huwelick ghesolemptniseert binnen der stede van Paris binder kercke van Onser Vrouwen, tsmendaechs den xviii^{en} dach van ougst xv^e tweentseventich; alwaer present waren meest al de groote personaigen van Vranckerycke, zoo gheestelick als weerlick,

¹ *Cogghenaers*, individus qui transportent des marchandises par des cogues.

² *Plantheyt*, en abondance.

zo Catholycken als Hughenotten, metgaders veele edele vrouwen ende kinderen, alwaer diverssche triumphen ghebuerden ende largessen, naer costume ende maniere van doene van zulcke feesten ende vergaderinghen van volcke. 1572.

Den xxii^{en} dach der selve maent van ougst, de admirael Chastillon, commende uut tpallais van den coninck naer zyn logyst ontrent St-Germain-des-Prez binder stadt, waer hy ghelogiert was, zo wiert hem onderweghe van zekere personaige ghepresenteert eene requeste, de welke hy accepteerde, ende al gaende was de zelve lesende; zodat upden wech passerende wiert gheschoten met een antroer, waerup dat waren vier loon¹, duer eene veinstre. Welcke schoote missende, drouch wech eenen vinghere van zynder rechter ant, ende floot voortstreckende naer zynder slyncker ant, brekende de pype van der zelve slyncker haerme totten helleboghe. De poorte van den zelven huuse ter voorstrate, waer de schote uutquam, was ghesloten; maer de achterpoorte stont open. Men wilde zegghen dat de guene die tselve faict ghedaen hadde hem saulveerde met een snel peert, zonder dat men eeneghe andre zaeken int selve huus conste ghevinden. De admirael wiert voort ghebrocht in zyn logyst, alwaer hy te bedde viel van de dolleuren van zynen haerme, zeer verstoort zynde. presumerende zeer up thuus van Guyse, zyne vianden, tselve spel hem hadde ghedaen spelen, menasserende, nietjeghenstaende alle zyn dolleuren. tselve noch wel te vreden. De coninck zynde gheinformeert van dese affairen, zondt van stonden an zekere van zyne edelen an den admirael om hem te consolleren, ende dat tselve inconvenient buten zynen wille ende weten was ghebuert, doende zyn extreme debvoir om uut te vindene de perpetranten van dien. Want zyn meeninghe ende intentie anders niet en was ofte es, danne te observeren alzuleke capitulatiën van accorde als tusschen Zyne Mag^t ghesloten ende gheacordeert was. Ende in meerder verzekert-heyte, zo was Zyne Mag^t gheresolveert diverssche van zynder garde te zenden ter bewarenesse van den selven admirael, also de coninck van stonden an tselve vulquam. Dus tsanderdaechs, den xxiii^{en} der selve maent, also de dolleuren van den slyncker haerme van den voornomden admirael waren augmenterende, datter by de meesters cirurgienen anders geen remedie

¹ Loon, pour looden, plombs.

1872. vonden en wiert dan dat men den zelven haerme moeste afstellen, zo cer hoe beter, wanter gheen middele en was den selven te cureren; dienvolghende zo wert de resolutie zo ghenomen, overmidts anders gheen remedie om zyn leven te moeghen behouden, als dat men den haerem afstellen zoude. tWelcke myn heere den admirael zeere facheerde, menasserende altyts als dat hy hem noch vrecken zoude, al wast zo dat hy maer eenen haerme en zoude behouden, met diverssche andre dreighe-meten, twelcke den coninck al gherapporteert wiert. Waeruut de coninck, metgaders zyne edelen, quaede suspitie ghecreghen, te meer dat de admirael wel den middel hadde zyn quaet voornemen te effectueren, overmidts dat hy aldaer hadde diverssche capiteynen van zynder soorte, oock goeden nombre van soldaten ende andre Huguenotten tzynder wille ende ghebode, de welcke men wilde manteneren. Danof communicatie ghehouden thebben ende oock vergaderinghe in de voorburchten van St-Germain-des-Prez, de coninck met zyne naeste edelen deze zaeke overlegghende ende considererende, hebben bevonden deselve niet te wesen zonder dangier ofte perycle; dienvolghende, overmits geen andre middele ofte remedie, hebben expres int secrete gheresolveert den voornomden admirael bin den selven nacht te doen depesseren, metgaders alle de guene van zynder ligue ende conjuratie. Dienvolghende zo heeft de coninck doen prepareren al zyne edelen ende hemlieden in de wapen doen stellen, danof zommeghe ghelogiert waren in diverssche borghers huysen, overmidts de groote vergaderinghe aldaer wesende ende in haerlieder ruste ignorerende. Dese demeneërs ¹ wierden upgheweckt ende wacker ghemaect al met stille gheluyt van sommeghe danof last hebbende, zeggende: by bevele van den coninck, compt van stonden an tot zulcker plaetse; zonder hemlieden andre zaeken te declareren. Emmers ten een hueren in den nacht, alzo de dach van St Bertholmeus was volghende, zyn ghegaen ten huuse van den admirael Chastillon voorseyt de hertoghen van Guyse, van dAumale, de chevalier de Angoulesme, bastaerdebroeder van den coninck, ende ander edelen, metgaders andre stercke compaignie. Ende commende int huus, trocken voort met force tot binder camere van den voornomden admirael liggheende up zyn bedde; wert daer zo gheschoten

¹ *Demeneërs, démeneurs.*

met piestolletten als ghesteken met poingnaerden, datter corts de 'doot ^{1872.} was naervolghende, nietjeghenstaende dat hy dickmaels was roupende eer hy metter doot ghemeene was : *Mss^{rs} sauvé l'honneur et la vie à viellesse.* Men wil zegghen alsdat de coninck hadde van zynder gaerde sommige capiteynen Duutschen, danof een van dien meest tselve faict up den admirael zoude vulbracht hebben. Maer emmers wie tselve dede ofte niet, het wert ghedaen. Ende naer'dien wiert tselve lichaem gheworpen ter veinstre uut in de plaetse van den zelve huuse. Zommeghe zegghen dat de zelve admirael, noch niet doot zynde, was hem houdende met zynder rechter haerme an de callomme der zelve veinstre, maer emmers wiert in de plaetse gheworpen waer hy terstont starf, ende latende tlichaem daer ligghen. Wierden oock van ghelycken ghedaen tot alle zyne dienaren, wesende binden zelve huuse ende waer dat men die vinden conste. Vandaer trocken zy naer tlogyst van den grave van Rochefoucault. Aldaer deden van den zelve tot hem ende zynen zone. Inderghelycke tot Teligny, schoon zone van den admirael, tot Bricquemont ende zynen zone, ende alle andre edelmannen ende dienaeren van den admirael. De capiteynen Piles, Pardaillan, Beauvri, gouverneur van den prince van Bearne, ende zyne esquiërs ¹ wierden gheslept lanx de straten van der stadt, mitgaders den marquis van Retz ende diverse andre edelmannen, die men conste ghemuden van dier sorte oft conjuratie. Zy trocken oock in de husen van de Huguenotten, slaende ende schietende doot al wat zy vonden, mans, vrouwen ende kinderen, met alle de guene die zy by der strate vonden. Den admirael wiert by tghemeyn peuple thoost afghesneden ende tlichaem gheslept achter straeten. Ende naer dien wiert by die van der justice tselve lichaem gheanghen met eene keten buuten aen de galge van Paris. De andre lichamen wierden zom gheworpen in de riviere, andre buten in tvelt begraven; zommeghe met luttel eerde ghedeect zynde, up tvelt ligghende, wierden pastuere van honden ende van andre beesten. De borghers ende inwoonders der stede van Paris waeren int eerste van dese *déménée* zeer versaecht, anderstont zy van der waerheyte gheinformeert waren; want dit spel gheduerde bet dan twee daeghen. Men zach, ten zelve tyden, een ofte twee daeghen te vooren, eenen drooghen doornen-

¹ *Esquiërs, écuyers.*

1572. boom, staende upt kerckhof van St Innocent, voor eene image van Onse-Lieve-Vrauwe, binder zelve stede van Paris, draeghen schoone bloemen; twelcke de coninck met zynder moedere, andre princen ende princessen ginghen zien, houdende tselve voor groot mirakel ende niet zonder mysterie.

Ten zelve tyden wierden in dese landen brieven ontfacen commende uut Sicillie, ghescreven onder den xxviii jully 1572, onder andre dese woorden in forma : *Ceulx de Coron et Modon ont coupé la gorge aux Turcqx qui là estoient en garnison; ceulx de Egypte ont prins les armes d'Espagne et de Portugal. Toute la Morée est revoltée. Le grand Turcq avec tout son trésor c'est retiré à Andrianopoly, craignant l'armeye des chrestiens, ayant laissé pour gouverneur en Constantinople Bassa Maumet.*

Ten zelve tyden, alzo de Huguenotten van andre plaetsen verstaen hadden de congratulatie ende carresse tot haerlieder medebroeders gheschiet, ter bruloft feeste vooren verclaerst binnen der voornomde stede van Paris, wierden al met vreesse ende ancxste overvallen, denckende of hemlieden tselve zoude moeghen ghebueren, als niet meer betrouwende up tcontraict van den coninck nopende de libertheit der exercitie van haerlieder religie ghereformeert, alzo zy de zelve waren naemende, considere-rende als dat haerlieder principal hoeft, protecteur ende deffenseur van haerlieder religie Mynheere den admirael Chastillon aldus gheacconstreert gheweest hadde, metgaders alle zyne edelmannen, capiteinen ende dienaers, zodat zy gheen hoeft en wisten om hemlieden te deffenderen. Mynheere Gommory ¹, grave van Lorge, de zelve wesende zone van den capiteyn van dergaerde van den coninck Hendrick, den tweeden van dien name, de ghuene die den selven coninck Hendrick in een tournoi-spel upghestelt ter congratulatie van thuwelick van den coninck Philips van Spaengnen met vrouwe Elisabeth, oudste dochtere van den voornomden coninck Hendrick, metter lance zo was quetsende, loopende ter lyste onder den laetsten daech van wedemaent xv^e lxx binder voornomde stede van Paris in de strate van Sint Anthuenis, van welker quetsuere de selve coninck deser weerelt overleet onder den x^{en} van hoymaent daernaer volghende; danof dese Gommory, naer de revolte van diverssche steden int voor-

¹ Gommory, pour Mont-Gommery, comte de Lorges.

nomde rycke, ende veranderinghe der ouder religie, de welke corts daer- 1572.
naer volgde, dickmaels zynen roem was draeghende als dat hy cause was
van de reformacie der religie, ende dat zynder rechter haerme hadde
ghestelt het evangelie ende twoord Gods int clare. De zelve was oock
binnen der stede van Rouaene, gherevolteert zynde tot anderstont de zelve
stadt by de macht van den coninck der Franssoisen overvallen was, als-
doen nam de vlucht met eene galleye-fuuste¹ de reviere nederwaert, ende was
hem zo sauverende vandaer loopende. Dese Gommory was oock ter voor-
nomde feeste van Paris; maer overmidts dat hy ghelogiëert was buuten de
stadt in de voorburch van St Germain, ende dat de poorten der stadt zeer
nauwe ghesloten gheouden waren van der tyt dat men dit spel was spe-
lende van den voornomden admirael metten zynen, twelek hy verhoorde,
ende recoupeerde eene ghehuerde meerye², waermede hy de vlucht nam
in alder haeste naer tquartier van den Berch van Sinte Michiel, alwaer
hy een slot oft huus van plaisance heeft staende. Hy wiert zeer dapperlick
te peerde vervolecht by tvolek van den coninck. Maer overmidts dat zy wat
ghetardeert waren an de poorte, daer zy uut ryden wilden, duer contrarie
sluetelen hemlieden by abuse ghedelivreert, zo was de zelve Gommory
altyts vooren, de welke de haerme meerye zo was accoustrerende met
loopen, dat zy berste ende doot bleef ligghende; nemende voorts andre
peerden tot hy gherochte tzynder plaetse, alwaer hy hem niet zeer langhe
en was houdende. Overmidts hem daer ten besten niet betrouwende, nam
zyne refugie naer Inghelant, naer theylant van Garnezee ende Jarnezee,
ligghende niet verre vandaer, ende trocke zo voort by de coninginne,
alwaer hy wel onthaelt wiert. De Huguenotten in Vranckerycke ziende dat
zy gheen hoeft en hadden, adresseerden an Mynheere van Montmorreny
de welke hem was houdende vier milen van Paris; maer hy en wilde
tlast niet anveerden van hemlieden te assisteren.

Publicatien ghedaen by den coninck van Vranckerycke binnen der
stede van Paris onder den xxviii^{en} van der zelve maent van ougst xv^o lxxii,
waerby ghedeclareert wort als dat Zyne Mag^t begheert te observeren ende
onderouden alzulcke edicten der pacificatie daer te vooren gheaccordeert
die van der nieuwe religie.

¹ *Galleye-fuuste*, navire en forme de fuste.

² *Meerye*, cavale.

1572. Ten selven tyden laeghen binder haven van der Sluss ende oock in de reye tusschen Damme ende Brugghe diverssche scepen Spaengnaerden, de welcke ghecommen waren met den hertoghe de Medina Cely, danof twee zaberkins ¹ van Bisschaye uutsloughen in zee, gaende westwaert an te zoucken eeneghe aventure; alwaer hemlieden int ghemoet quam een engelsche ketse ² ofte crayer ³, gheladen met victuaille ende ammunitie up Vlissinghe; danof de scippers, ziende dat zy niet ontgaen en consten, liever dan te vallen in anden der Spaengnaerden, sprogen over thoort in zee, ende als desperate menschen verdroncken. Zy brochten oock een cleen frans sceepkin, varende naer Vlissinghe, waerinne dat waren twee fransche edelmannen. Ende up die amorse ende verleckeringhe zyn binnen twee daeghen daernaer anderwaerf in zee ghetrocken, alwaer zy bespronghen ende overvallen wierden van die van Vlissinghe, waren mede ghevoert, ende aldaer gheanghen van stonden an, de coorde afghesneden, naer thoort ghesleept ende in zee gheworpen. Wat groote cruwelithey, excederende heydenen ende barbaren!

Tsaterdaechs, den naestlaetsten dach der zelve maent van ougst, in den morghenstondt, nietjeghenstaende dat die van Mechelen altyt hadden ghedeclareert als dat zy haerliedder stadt wel zouden bewaren, midts zekeren nombre van soldaten van de inwoonders ghemaect, zonder te willen anveerden de soldaten van den hertoghe, dewelcke hemlieden ten diversschen stonden ghepresenteert waren, hebben voluntairlick in laten commen zekeren goeden nombre van peerden-ruteren van den prince van Oraengne. Men zeyde dat eeneghe gilden van der stadt hemlieden ontboden hadden. Ende volghende de intelligentie alsdoe met die van der wake, de poorte wiert open ghedaen ende, zo voorseyt es, de peerderuteren in laten commen, stekende up haerliedder trompetten, ende roupende: Oraengne! Oraengne! Alwaer zeer corts daernaer volgden xi^e ofte xiie voetvolcx, daer toeghevoucht. De quaetwilleghen van binnen waren verre meestere der selve stadt, hoewel voorwaer datter menich huusghesin binnen Mechelen was onnosel ende zonder schult van dit voorstel, beclaeghende zeer haerliedder infortune, wel jugierende dat tselve zoude

¹ *Zaberkins*, espèce de petits bateaux couverts.

² *Ketse*, chat; bâtiment de commerce de la Mer

du Nord, ayant un pont et dont le fond était rond.

³ *Crayer*, navire du même genre.

causeren haerlieder totale ruïne ende destructie. Voorts wasser oock ^{1572.} groote benautheyt onder de gheestelicke personen, danof datter waren groote nombre, zo mannen, als vrouwen, ende onder andre een plaetse ofte beloken ¹, waerinne wonachtich waren meer dan vyfthien hondert beghinen, zonder alle de kereken, cloosters ende godshuusen in grooten ghetale, wel ghestoffeert van alle costelicke ornamenten ende juwelen dienende ter decoratie van den godsdienst, al vergadert duer langhen tydt, overmidts dat de stadt noyt en hadde ghewonnen gheweest, zo men zecht, voerende te dien fine een maecht, de welcke haerlieder wapen draecht. Daer waren oock een ofte twee daeghen van te vooren ghecommen binnen der zelve stede, omme te communicieren zekere zaeken met die van den raedt, de eerweerde personen de bisschoppen van Atrecht ende van Namen, Mynheere van la Thieulloy, gouverneur van Bethune, ende Mynheere van Beaufort. Men zeyde te wesen hoeft van dese bende, ghecommen binnen Mechelen uutten naeme van den prince van Oraengne, Mynheer Warou, stadhoudre was van den grave van Hoorne. Zy deden van stonden an alle de gilden ende andre poorterye uproepen ende den eedt doen den coninck van Spaengnen, den prince van Oraengne, etc., stellende de wacke tallen plaetsen.

Zo haest de hertoghe van Alva, wesende in den leghere voor de voor-nomde stadt van Berghen in Henegauwe, hadde verstaen de revolte van die van Mechelen, resolveerde van stonden an metten hertoghe de Medina, de welcke up de voet vertrack uutten zelve legher naer de stadt van Bruessele, nemende met hem acht vendelen knechten ende ontrent twee hondert peerden, omme te beletten alzulcke cursen als de rebellen van Mechelen zouden moeghen doen, zo om victuaille, als om andre steden te anticiperen. Zodat de zelve hertoghe de Medina arriveerde binnen de stede van Bruessele met zyn volck tsondachs, den laetsten dach van ougst.

Ten zelve daeghe, naer dat de artillerye van den hertoghe al in ordre ghestelt ende bescranst was, begonste men te schieten up de stadt van Berghen in Henegauwe met volleën by xv sticken tsamen, somwyls met twee volleën van xv ende oock met dryen, maekende xlv cannons ende dobbel cannons.

¹ *Beloken, clôture.*

1572. Int eerste der maent van septembre tselve jaer xv^c lxxij wierden inghenomen, by tvolck van den prince van Oraengne, de steden van Audenaerde ende Dendermonde, al duer onghetrauwicheyt ende quade wake van die van binnen, al zonder siege ofte assault. Zy waren oock voor de stadt van Loven, de welcke een assault wederstonde, daernaer parlementerden tsamen. tVolck van den prince mainteneerde thebben de stadt ter pillage, overmidts dat zy gheresisteert hadden. Emmers, naer veele diverse arguatiën, composeerden tsamen, zodat de stadt moeste furnieren tot den prince van Oraengne de somme van dertich duust guldenen van twintich stuvers tstick. De ghuene de welcke waren binnen Audenaerde, waren eerst in cleenen ghetale, den meesten deel ballinghen der zelve stadt, de welcke daer te vooren verlopen waren naer Ingelant, niet willende observeren de catholycke religie, oock kerekbrekers, beelde-stoormers, onderhouders van valsche predicanten ende appostaten, danof haerlieder huusen by confiscatie tot behouwe van de Magt vercocht hadden gheweest. De zelve ballinghen daer ghecommen zynde, quamen wel ende stoutelick in de zelve huusen, de welcke hemlieden tandren tyden toebehoort hadden, zynde als voren vercocht by confiscatie, zeggende tot de persoonen daerin woonende: hoe compl ghilieden an dese huusen, de welcke ons toebehoorende zyn. Daerup de inwoonders zeyden: wy hebben de selve ghecocht ende betaelt, als vercocht wesende by die van de C. Magt. De andre replicquierende zeyden: dit zyn onse huusen ende plaetsen. Wy willen de zelve anveerden als ons propre ende eyghen goet, ulieder actie ende garrandt ghereserveert up de ghuenen van wie ghilieden de perchellen ghecocht hebt; met veele dierghelycke propoosten. In somma daer force reigneert, recht en heeft daer gheen plaetse. Men zeyde dat de zelve stadt twee ofte drye daeghen was dat zy niet boven twee hondert mannen in en hadde van desen quaden hoop, midts dien grootelick te blammeren van huerlieder force ende onghetrauwicheyt.

Ten zelve tyden zo quaemen de prince van Oraengne ende de grave van den Berghe ende andre heeren met huerlieder armeye van peerderuteren, de welcke men wel extimeerde te wesen in nombre van acht duust, bovendien zekere goede nombre van voetvolck commende ghemarcheert duer Gelderlandt ende Brabant naer den legher van den hertoghe, de welcke lach ontrent de stadt van Berghen in Henegauwe, zo voorseyt

es, omme den zelven legher by force te doen lichten, de stadt ontset ende secours te doene tot zynen broeder, grave Lodewyck van Nassau. Ende also zyn avantgaerde approchierde den legher van den hertoghe, wierdt eene partye van dien afghesmeten, zom doot ghesmeten, andre ghevanghen. Dus bleven dese twee leggers by elckandren ligghende zekere daeghen. tWelcke causeerde groote dierte van victuaille. Zodat de vivandiers niet volghen en conden, het peerdevolck van beede zyden redentlant overe an allen canten, zo om victuaille om de menschen, als voestre om de peerden. Zodat zy tlant despoilleerden ende den lansman byster ende goedeloos maecten verre. Ende by tweleke voorwaer een claeghelick zaeke was om anschauwen. Ende naer dat dese armeyen by elckandren ghelegghen hadden ix ofte x daeghen ende datter de victuaille grootelicx ghebrack, zowel in deen leghere als in dandere, ende ziende de prince als dat hy te vergeefs laboreerde om den legher van den hertoghe te doen lichten, ofte om de stadt te provideren, ende de hertoghe hadde altyts bequamer middele om victuaille te vercryghen als de prince, uut cause dat hy wel voorsien was van carroy ende andre preparatie, hoewel dat de prince dede publiceren in alle de steden ende plaetsen, de welke gherevolteert waren, daer hy zyn garnisoenen in hadde, als dat zy zynen leghere provideren zouden van victuaille ende andre necessaire provisie, tweleke al niet vernoughen en conste; zodat de prince ghedwonghen was met zyne armeye wat te vertrecken, ontrent vier ofte vyf mylen vandaer.

Ten zelven tyden quam ten securze ende hulpe van den hertoghe Mynheere de bisschop van Kuelen, wel ghemonteert als een vroom capiteyn te peerde, bringhende met hem meer dan twee duust peerderuteren, wel toegherust. Den welcken van den hertoghe zeer blydelick wiert ontfanghen ende groote caresse betoocht. De hertoghe dede ten zelven tyden veel backen maeken om de zelve stadt te bestormen an de zyde van tmarasch.

De voornomde prince van Oraengne, wesende, zo voorseyt es, wat te rugghe ghetrocken van iii ofte v mylen duer faulte van victuaille, ziende dat hy niet en conste bedriven an den leghere van den hertoghe ofte oock de stadt eenich secours doen conde, es met zyn armeye wat voordere ghetrocken naer Brabant, ende met eene partye ruteren ghecommen binnen

1572. der stede van Mechele, alwaer hy tardeerde drye daeghen. Ende binnen middelen tyden was hemlieden verhooghende alsdat hy groote oncosten ghesupporteert hadde ende daeghelicx was supporterende int onderouden van alle zyne ruteren ende andre volck van oorloghe, metgaders altghuent daertoe van noode was, omme te deffenderen de liberthey van den lande, waertoe gherequereert was zekere groote sommen van penninghen, versouckende te dien sine alsdat zy over huerlieder deel ende poortie hem avanceren ende furnieren zouden de somme van twestich duust guldenen van twintich stuvers stick. Welcke heesch hemlieden zeer excessif dochte ende niet wel moeghelick om furnieren. Wacrup zy diverssche communicatien waren houdende. Emmers int hende van de middelen, furnierden, zo men zeyde, ontrent de dertich duust guldenen. De welcke de voornomde prince niet en refuseerde, al wast zo dat zynen heesch niet ghefurniert en wiert; nemaer accepteerde tselve in minderinghe ende up goede rekeninghe. Ende naer dat hy drie daeghen binder zelve stadt gheweest hadde, vertrock vandaer ende dede eenen tocht, passerende zeer naer der stadt van Bruessele, zonder daeran te spreken. Ende oock de hertoghe de Medina was daer binnen met veel volck van oorloghe. Inderghelycken binnen der stadt van Antwerpe was oock veel volcx van oorloghe van den hertoghe, zo int casteel, als in de stadt, houdende straffe wacke in allen quartier. Zodat de prince daer niet an en mochte. Want voorwaer, zonder teasteel ofte de soldaten van der zelve stadt van Antwerpe, hadde grootelicx te dubiteren gheweest dat zy niet beter en zouden ghevaren hebben als andre steden, overmidts zeer veel quaet cruut daer binnen, niet meer begheerende dan confusie ende desordre, updat zy haerlieder voornemen, zonder eeneghe straffinghe, mochten vulcommen. Maer dit casteel deder veele haerlieder ooren in trecken.

Binnen middelen tyden zo was de hertoghe Holstein met zekeren nombre van ontrent vier hondert peerde-ruteren, uutten name van den hertoghe, in tquartier van Gelderlandt, ende tusschen Gelderlandt ende Brabant rydende, zo van teen quartier in tandre; tweleke de plaetsen waer zy passeerden niet zeer wel en beacchden, overmidts dat zy wat rude waren van conscientie, naer den ghemeenens cours der soldaten van onse tyden, hebbende liever andre lieden goet dan gheen; zeggende up zyn duutsch, als

de lieden haerlieder goet wilden deffenderen : Potzmerten¹, du rebelle, al u goet es ons ghegheven. Zodat de lieden werden ghepluump an allen canten. 1572.

Ten zelve tyden hilden de waterguesen ofte rebellen zeer nauwe wachte up alle de stroomen van Zeelandt, oock in de riviere van Antwerpe, up datter gheene scepen en zouden passeren naer Antwerpe, ofte dat men Middelburch ende de andre plaetsen houdende voor de Magt niet en zoude provideren. Want zy groote menichte van scepen hadden, de welke zy in alle quartieren ghestolen ende wech ghevoert hadden; hebbende oock an haerlieder ant meest alle de boodsghesellen, overmits dat zy liever hadden te varen up de scepen van de rebellen, om te stelen ende rooven, dan up de scepen van den hertoghe, om redelicke goede gaigen. De scepen van den hertoghe bleven meest altyts ontrent Amstelredam, om de zelve stad te bevryden ende oock provideren, metgaders de stad van Utrecht, dewelcke hilden voor de Magt. De andre scepen van den hertoghe, omme te provideren de steden van Middelburch, der Goes, Hermue ende tcasteel van Rammekins. wierden al gheprepareert tAntwerpen. Die van der Goes wierden zeer dickmaels bestormt van de rebellen van Vlissinghe ende haerlieder ghealierden met groote nombre van scepen. Ende ziende dat zy aldaer niet veel bedriven en konden, trocken in Baerlandt, ende quamen zo voor de stad, maekende daer haerlieder legher, voerende oock wech met haerlieder scepen groote nombre van wit zaut, twelcke aldaer lach in de keeten. Men zeyde ende extincerde daer wel te wesen den nombre van vier duust, danof zy de keeten, wesende wel twintich, naederant al verbranden. Zy laeghen daer zeer langhe, daeghelix beschietende ende bestormende de zelve stad, de welke zo plat wiert gheschoten, datter qualick gheene mueren en bleven. Nemaer de Spaengnaerden die rempaereerden also zeer daer jeghens met hout, eerde ende andre materialen, couperende de stad, userende alle middelen om de zelve stad te bewaren, hoewel voorwaer zy dickmaels sobre tractement hadden, uut causen dat men dickmaels gheene middelen en hadde hemlieden te provideren, overmits, zo voorseyt es, dat de rebellen zeer sterk ter zee waren om tselve te beletten. Want al haerlieder voornemen was met cracht te overvallen dit

¹ *Potzmerten* (sic). Il faut peut-être lire : *Potz-tausend* ou *Potzsacrement* ou *Potz warte*.

1572. eylandt van der Goes, de stadt van Middelburch, tcasteel van Rammekens ende Hermue; twelcke hemlieden int eerste zeer wel dochte om doene, ende alzo flant tsamende sluten, metgaders die van Hollandt, haerlieder gheallieerde, omme zo de C. Magt met force daerut te houden, ende den prince van Oraengne te houden voor haerlieder souvereine heere. Nemaer haerlieder voortstel en quam totten effecte niet alzo zy meenden, ende conspireerde, alzoot ghemeenlick placht te varen met allen raet ende cōspiratie der boosen. Want de C. Magt, als wesende van Godt ghestelt ende ghefavoriseert, dede altyt devoir om de zelve plaetsen te provideren ende goet te houden jeghiens den uploop van alle haerlieder vianden. De zelve van der Goes trocken somwils uut omme de feeste te doene haerlieder vianden, de welcke dickmaels groote schade leden, ende met confusie moesten de vlucht nemen ende meer volcx haelen. Ende alle de ghueene de welcke by de Spaengnaerden ghevanghen wierden waren van stonden an binnen ghebrocht ende van de brugge int water ghesmeten ende vermoort oft ghevanghen, alzo de andre van derghelycke deden, als zy eeneghe Spaengnaerden ofte Walen, die gheexperimenteert waren, deden meer faiet dan drie duust van die rebellen. Want zy den crych te lande niet en verstonden. Maer by der zee waeren zy meestre, als daerinne wel gheverseert. Zy wierden ghedwonghen haerlieder volck ende artillerye vandaer te trecken, ofte anders daer was apparentie dat zy aldaer begraven hadden gheweest.

Ten zelve tyden onfinghen wy alhier nieuwaeren uut Vranckerycke van zekere troublen gheschiet tot Rouaene, van der deffaicte van zekere quantitheyt Huguenotten by de Catholiquen der zelve stede.

Ten zelve tyden was de coninck van Vranckerycke eene goede armeye upstellende ende preparerende te lande, danof superieur zyn oudste broedere, de hertoghe van Anjou, ende oock zekere armeye van scepen ter zee, dan of superieur Pietre Strossy. Welcke twee armyen trocken naer de stadt van Rouchelles, om de zelve te bringhen in de onderdanicheyt van den coninck, de welcke tzydert haerlieder revolte zoveele quaeae en inhumaine faieten bedreven hadden, gheestelicke persoonen, religieusen ende andre goede Catholicken, als sommige van de gheestelicke persoonen begraven levende in de eerde totten hoofde, ende zo laten sterven, andre doen blaesen de lonten up de pannen van de piestoletten

ende zo hemlieden duerschoten, andre gheleet up den torren staende an ^{1572.} de water zyde, ghebonden haerlieden anden, ende gheworpen in zee, zo verdroneken ende ter doot ghebrocht met diverse tormenten, die zy excogiteren conden, als instrumenten van den duvel; de kereken ende cloosters hebben zy ghedispoilleret, ommegheworpen ende gheraseert totter eerde, dreck ende alle vulicheyt daerup gheworpen, up datter gheene memorie danof zoude wesen, metgaders veele diverse conspiratien aldaer ghehouden jeghens God ende den coninek, nietjeghenstaende dat zy zaten in alder weelde ende abundantie, overmidts de vreemde coopman aldaer daeghelicx trafficquerende ende negotieerende. Also men ghemeenlick ziet ghebueren in landen ende steden waer de Opperste Heere zyne beneficien meest verleent ende participeert, es hy minst ghedanckt ende meest gheoprimeert, danof voorwaer dese landen niet exempt en zyn. God betert! De welcke ons al tsamen belieft te voorcommen met zynder gratie, up dat alle duisterheyte van ons mach gheweert zyn ende wandelen moeghen in de weghen des lichts.

Ten zelve tyden, naer dat de hertoghe van Alva, zo voorseyt es, met zyn armye zekeren tyde ghelegghen hadde voor de stadt van Berghen in Henegauwe, de zelve zeer beschoten ende groote bresse gemaect, veel groote houtten backen hadde doen macken, om met zekere materialen daermede de stadt te bestormen an de zyde van tmarasch, tweleke niet wel doenelick en was zonder te stellen zyne soldaten in groot dengier, overmidts de stadt zeer sterck ende difficil om bestormen, ende oock dat zyn viant, de prince van Oraengne, met zyne peerde-ruteren altyt achter hem was, doende groot belet int volghen der victuaille, tweleke causeerde groote dierte in den leghere van den hertoghe, alwaer tghelt niet zeer abundant en was, overmidts de conspiratie zo haest upghecommen ende de revolte van zo veele steden, de hertoghe hem bedrooghen vindende in allen quartier, ende onder andre een groote partye zelve, de welcke hy ghelevert hadde zekere muntmeesters binnen der stede van Antwerpe om ghelt daerof te slaene, de welcke daermede vertrocken in andre landen; oock dat zyne vianden screven ende tauxeerden de stede gherevolteert, daer zy in waren, alwaer diverssche goede heeren haerlieder goet in ghevluucht hadden, meenende daer best bewaert te zyne dan in andre plaetsen; wesende alzo ghefrustreert van huerlieder goede in-

1572. tencie ende al duer dat boose ende quaet cruut datter binnen woonden, de welcke daeghelicx informeerden ende rapporteerden den vianden van al zulcx alsser in de stadt was gheschiedende; bringhende midts dien zo menich goet huusghezin in dangier ende groot verdriet, de welcke goet ende catholicq waren. Want als de goetwilleghen de vianden resisteerden an deen zyde van der stadt, zo lieten de quaede hemlieden incommen in een andre gheweste, ofte lieten die commen, als nu alsdanne, by twee ofte drye tsamen in haerlieder huusen, houdende de zelve secreet tot anderstont zy bequamen middel vonden om te exploicteren. Want, in der waerheyt, de quaetwilleghen waren veel zeleuser ende vigilanten omme te effectueren haerlieder boosheyt, dan de Catholicquen waren om de heere van Godt, trouwe tot de Magt ende haerlieder zielen zalicheyt; tweelcke procedeerde duer puslanimitheyt ¹. Want de quaetwilleghen daeghelicx waren stroyende ende verzierende veele quaede nieumaren omme de herten van den goeden te diverteren, ende ter contrarien alle de tydinghen, de welcke redondeerden ten favore van de Magt ende goedwilleghe, waren coromperende ende met groote lueghenen te diminueren, al volghende de nature van haerlieder vader Satan, de welcke van tbeginsele een luegenaer heeft gheweest, ende deerste lueghene in den weereft brochte. Alsser eeneghe troppen van die rabbauwen hemlieden vonden in den nacht up de dorpen ende passaigen, om de goede lieden te berooven, hinghen up de aghen ende tunen veel sticken van ghevierde lonten, om tvolek te doen gheloven als datter groote nombre aeck-schutters waren, hoewel datter dickmaels weinich waren; met veel dierghelycke inventien ende practiquen om de lieden te abuserene. Ende als de voornomde prince van Oraengne niet en was met zyn armeye ontrent den legher van den hertoghe, zo dede hy zyne promennaden ontrent de stede van Bruessele, danof de hertoghe zonder vrees niet was, hoewel de hertoghe de Medina daer binnen was met goede nombre van soldaten. Ten anderen dat daeghelicx quaet weder was mackende, van wayen ende zeere te reghenen. Zodat de gront van den lande al vochtich ende waterachtich begonste te werden, zeer quaet, zo om de menschen als om de peerden; danof niet te verwachten en was dan groote sterfte ende miserie. Ten anderen dat de bor-

¹ *Puslanimitheyt*, *pusillanimité*.

ghers der zelve stadt zeere begheerden haerlier appointement, ende oock ^{1572.} daer ghebreck was van diversche zaeken, als zaut, buscrut ende andere zaeken, hoewel van victuaille noch zeer gheprovideert voor eene maent. Emmers begheerende zeere huerlieder appointement, als voorseyt es, zonden ten dien sine an den hertoghe haerlieder ghedeputeerden, de welke considererende alzuleke inconvenienten, vooren verhaelt, naer veele ende diverssche communicatien, wiert by den hertoghe gheoctroyeert haerlieder appointement in der manieren als hiernaer verclaerst zal werden. Ende ten dien syne wiert by den hertoghe van stonden an ghesonden in de stadt den secretaris Berty ende andre, om de capitulatiën te corroboreren ende onderteekenen by de principale hoofden der stadt. Don Fredrique, zone van den hertoghe, naer dat hy wel verzekert was, trock oock in de stadt, alwaer hy diviseerde wel eene groote alfve huere metten grave Lodewyck van Nassau, de welke corts daernaer uutter stadt vertrack met alle zyn volck van oorloghe, metgaders wel duust borghers, met vrouwen ende kinderen van de ghuene de welke meest beschuldich waren ende oock sustineerden de nieuwe religie. Ende zohaest als zy trocken uutter stadt, tweleke was tsondaechs Sinte Mattheus dach den *xxi* van septembre *xv^e* tweentseventich, naer den noene, zo quam daer binnen, by laste van den hertoghe, Mynheere van Lieques met zyne bende om ordre te stellen in de selve stadt; danof de goede borghers zeer verblyt waren, overmidts verlost van zuleke miserie ende allende, alwaer zy in gheweest hadden.

Conditien ende capitulatiën ghesloten ende gheaccordeert by den hertoghe van Alva an de stadt ende den grave Lodewyck van Nassau in der manieren hieronder verclaerst ¹.

De prince van Oraengue dese nieumaere verstaen hebbende, als dat de stadt van Berghen in Henegauwe overghelevert was in anden van den hertoghe, ende alle de conspiratie van de Huguenotten in Vranckerycke gheconfondeert was, alzoot ghemeenlick placht te ghebueren met den raedt der boosen ende maligneerders, hoewel dat zy ghemeent hadden met haerlieder vermeten by naest de gheheele weerelt te dwinghen; tweleke den Oppersten Heere, up wyen ons hoope alleene stontt, in zo corten

¹ V. l'Acte dans Pieter Bor, liv. VI, p. 298.

^{1572.} tyden heeft doen veranderen. Alzo hy dede den boosen raet van Achitofel, zo heeft de prince van Oraengne met zynen hoop daegheliex de retraicte ghenomen duer Brabant naer Gelderlandt, naer de Maese, nemende met hem al dat hy ghelichten conste, metgaders grooten nombre van beesten, als peerden, ossen, koyen, scapen, etc., treckende zo voorts tot dat hy quam ontrent den Ryn. Men zeyde dat hy track over den Ryn, aldaer daegheliex afdanckende zyn peerde-ruteren. Es wel te dyncken dat hy veel te cort quam van gelde om de zelve te betaelen, niet jeghenstaende dat hy groote schatten uut dese landen ghetrocken hadde, ende de lieden over al meest hyster waren, zittende zonder neeringhe, bovendien zeer ghefouleert van soldaten. Ende als hy zach dat hy niet en conste resisteren de macht van den hertoghe, nam de vlucht, laetende zo de steden, de welke naerdien gheabandonneert wierden tot pillage der soldaten van den hertoghe, ende voorsien van groote garnisoenen, omme tsurplus te helpen upteeren; twelcke overal groote benautheyt was causerende.

Naerdat de hertoghe van Alva goede ordre ghestelt hadde binnen der stede van Berghen in Henegauwen, van goede garnisoenen, dede van stonden an zynen leghere uptrecken ende marchieren naer de stadt van Mechelen, alwaer noch inghebleven was zekere volck van oorloghe van den prince van Oraengne, de welke de maniere maecten alof zy de zelve stadt hadden willen houden ende deffenderen, treckende ende stellende de artillerye ter mueren, schietende alsnu alsdanne eenen schoote *à la vollée*. Nemaer ziende als dat de prince van Oraengne, haerlieder meestre, altyts was uppewaerts treckende, hemlieden abandonnerende, zo en dochte hemlieden niet bequame te wesen den leghere van den hertoghe te verwachten. Dienvolghende trocken uut de stadt onder den eersten van octobre, ontrent den middernacht, tselve jaer LXXII, nemende met hemlieden al tgherooft goet dat zy wech ghecryghen conden; alwaer veele diverssche poorters der stadt mede volgheden van de ghuene de welke meest beschuldicht waren. Ende int uuttrecken staeken den brant in twee ofte drie plaetsen, als int baghine-hof ende andre cloosters staende buuten der stadt. Inderghelycken trocken oock uut de ghuene die waren in Audenaerde ende Dendermonde, nemende met hemlieden al den roof twelcke zy wech ghecryghen conden; spredende haerlieder in diverssche troppen, om hemlieden te sauveren, zo zy best conden, tsdacchs liggende in busschen ende houtten, ende in den nacht marchierende.

De hertoghe ghecommen zynde met zyne armeye tot an de stadt van Mechelen, bevondt als dat tvolck van den prince van Oraengne daer uut was, metgaders veele van de poorters, de welcke meest coupable waren van de revolte. Ende hoorende dat binder stadt al stille was, zonder dat yemande eeneghe resistentie dede ofte ontrent de mueren wiert ghezien, zo gherochten sommeghe van de soldaten van den hertoghe binder stadt. Eeneghe zwommen duer de vesten, andre by andre middelen commende in de stadt, ende vonden nauwers eeneghe resistentie. Want alle de mans, vrouwen ende kinderen naemen meest haerlieder refugie in de cloosters ende kercken. Zodat de selve stadt wiert ghebrocht in onderdanicheyt van den coninck den 11^{en} van octobre xv^o LXXII, de welcke by den hertoghe gheabandonneert wiert tot pillage van drye daeghen, te wetene: de Spaengnaerden-soldaten den eersten dach, de Walen den tweeden dach, ende de Duutsche den derden dach. Alle de scepen die zy consten ghemuden smeten de zelve vul van alderande goet; tweck ghevoert wiert naer Antwerpe, ende andre onligghende plaetsen, om tselve te vercoopen. Zodat de selve stadt gheheelick ghedespoilleert wiert ende in grooter desolatie ghestelt.

Onder den 11^{en} der zelve maent van octobre liet de hertoghe van Alva outgaen zyne declaratien, cause ende redenen van tsaccagement der stede van Mechele, danof thinhouden hier onder verclaerst wert¹.

Onder den 15^{en} der zelve maent van octobre zo passeerden, duer tdorp ofte passage van Oudenburch, in den donkeren aventstondt, van die verlopen bouven, de welke, als vooren verhaelt es, ghevlucht waren uut de gherevolteerde steden. Emmers eene groote partie van dien, wesende meest al te voet, hebbende oock zekere waghens met haerlieder bagagie ende ontrent veertich zaelpeerden, treckende naer Oostende; ende alzo zy tHoudenburch, zo voorseyt es, waren passerende, tvolck aldaer was zeer beroert, niet wetende wat bende dit was ofte wat zy up anden hadden, zo riepen die van der bende, alzo die passeerden, totten inwoonders, zegghende: blyft in ulieder huusen zonder eeneghe vreesse; want ulieden en zal niet misschien. Wy trecken duer; wy zyn de bende van den grave van Reux. De welke zo duertrocken ende arriveerden tOostende ontrent den

¹ V. Pieter Bor, *l. c.*, liv. VI, p. 299.

1572. xi huereu in der nacht, danof die van Oostende zeer beroert waren, niet wetende wat volck dat was, meenende wel al berooft te werden. Elck liep uutten weghe om haerlieder lyf ende ghereetsste goet te sauveren. Emmers verhoorende wat volck dit was, ende dat zy zelve bevreest waren, niet vraghende dan om spyse ende dranck, want zy zeer verhonghert waren, zo hebben zy wat betre gherust gheweest, zeggheude oock totten inwoonders : en weest niet bevreest, want van ons en zal nyemande eenich onghelyck gheschien, niet anders begherende dan victuaille voor ons gelt; stellende oock by haerlieder volck de waecke up alle houcken van de straeten. Ende binnen middelen tyden dat zy dus onledich waren met eeten ende drincken, zo quam tvier, duer middel van een keersse quallick bewaert, overmidts al daeken van stroy, in twee huusen, danof teen huus toebehoorende ende bewoont by eender rycke weduwe ghenaeft Lysbette Muenicx, afbrande, wacriune dat was zeer veel zeevarende wauts ¹, niet jeghenstaende dat de voornomde bende guesen groot deivoir dede om den brant te blusschen, vreesende dat tvolck van den lande versamen zoude, ende commen bespringhen. Ende terwylen dat zy dus gheoccupeert waren, zo was tghetyde verloopende, waer mede zy meenden ghevaren thebben naer Inghelant. Dienvolghende waeren aldaer tarderende tot ontrent den noene, tot ghetyde weder an quam, nemende aldaer x ofte xi boods, de welke al claer ende ghereet laeghen met provisie, om te gaen varen ten harynekvaert, bedwynghende tzeevolck, die zy recouvreren conden, hemlieden te voeren met de zelve boodts naer Inghelant. Danof sloughen in zee sommige van die boots, zonder eenich zeevolck, uut causen dat zy gheene ghevinden en conden; want zy maecten hemlieden uutten weghe, niet begherende zulcke vrecht. Daer bleven noch diverssche van dit gheboufte an lant, de welke in de scepen niet en consten gheraeken. Ende ontrent twee huereu naer den middach, zo arriveerden aldaer zekere edelmannen van den grave van Reux, metgaders zekere nombre van soldaten, vervolghende deze bende. Alzo zy de nieuwaren hadden verstaen, apprehendeerden van stonden an al tgeboufte twelcke zy daer noch vonden. Daer trocken oock in zee twee boodts met zekere zeelieden soldaten ende ammunitie van oorloghe, maekende jachte

¹ *Zeevarende wauts*, effets destinés à la navigation maritime.

naer de voornomde boodts mette guesen, danof zy twee van dien achter-^{1572.} aelden, de welke zonder zeevolck waren; want zy laeghen en dreven in zee auwaert ende dauwaert als peerden zonder meestre. Danof datter zeer veel doet ende ghequetst wierden, eer zy hemlieden wilden ghevanghen gheven. Ende onder andre een capiteyn, ziende dat hy niet ontgaen en mochte, track uut zyn causens eene burse met gelde, ende smect de selve in zee, den welcken naederant met een spyse over tboort ghestelt wiert, ende naer zyn ghelt ghesonden. Dese twee boodts wierden upghebrocht, ende alle de ghuene die noch levende waren wierden met de andre daer te voren ghevanghen ende ghevoert naer Brugghe by de soldaten van den grave van Reux, danof naerderant cort proces ghemaect wiert.

Ten zelve tyden wasser een groote hoop van dese verloopen bouven, de welke passeerden tvelt van Cokelaere by diversche troppen, zouckende uutten lande te gheraeken; danof datter diverssche wierden ghevanghen ende gheanghen.

Ten zelve tyden wiert by den hertoghe van Alva ghesonden, binder stadt van Denremonde, eenen capiteyn met zekere nombre van soldaten omme de stadt anderwaert te stellen in de onderdanicheyt van de Mag^t, de welke wat gheplundert wierden voor eenen cleenen tyt van eender nacht, ende naerdien in ruste ghestelt, midts furnierende, zo men seyde, zekere somme van acht duust guldenen, de helft ghereet ende dandre helft binnen eender maent.

De grave van Reux trock oock ten zelve tyden binnen der stede van Audenaerde, stellende de selve stadt duer zekere middelen in de onderdanicheyt van den coninck.

Ten zelve tyden trocken van Antwerpe de reviere nederwaert zekere scepen van oorloge als bryers ¹, groote smacken ² ende andre, wel voorsien van soldaten ende ammunitie van oorloghe daer toe gherequereert, metgaders diversche scepen met victuaille omme te provideren die van der Goes, danof de soldaten hemlieden zo langhe clouckelick ende vromelick gheweert haden jehens haerlieder vianden, de welke hemlieden daeghelix bespronghen ter zee ende ten lande; zodat hemlieden van noode was diverssche zaeken. Ende zo dese scepen al claer zynde, hebbende verbeyt

¹ *Bryer*, gros navire, large.

² *Smacke*, navire long de cabotage.

1872. naer bequamen windt ende weder ontrent de twee maenden, in ghetale van LX ofte LXV, commende zo de riviere nederwaert, hebben ghemoet met zekere groote nombre van scepen der rebellen van Vlissinghe ende andre ghealicerde, wel voorsien van alderande ammunitie. Zodat de scepen waren ghedwonghen wederomme te keren naer Antwerpe, danof datter twee scepen quamen an den gront. Maer tvolck wiert ghesauveert, ende de scepen wierden verbrant by de guesen ofte rebellen. Zodat de hertoghe noch meer scepen van deffentie daertoe moeste doen claeren, omme by force tselve voiage te vulcommen; twelcke zo vulbracht wiert binnen corten tyden daernaer.

Ten zelve tyden dat de legher van den hertoghe van Alva upghetrocken was van voor Berghe in Henegauwe, zo trock Mynheere de bisscop van Kuelen met een ghedeel van zyne ruuter, voor zekere tyt, binnen der stede van Loven.

Ten zelven tyden vertrock de hertoghe van Alva met zyn armeeye naer Gelderlandt, alwaer hy zekere steden, de welcke hiernaer verclaerst zullen werden, stelde anderwaerf in de obediencie van den coninck. De hertoghe de Medina Cely vertrack naer de stadt van s'Hertoghenbosch, alwaer hy hem was houdende zonder met eeneghe zaeken hem te moyen. Don Frederique, zone van den hertoghe van Alva, vertrack met zekeren nombre van soldaten-voetvolck naer tquartier van Hollandt, binnen de steden van Utrecht ende Amsterdam.

Onder den XXI^{en} der zelve maent van octobre wiert alhier ghepubliciert zeker placcaet van de Magt inhoudende alsdat alle de ghuene, de welcke schuldich zyn de rebellen van Zynder Magt, tsi renten, obligatien ofte andersins, dat zy van stonden an tselve zouden commen declareren ende overbringhen in anden van den officieren daertoe ghedenommeert, up de verbuerte, de ghuene danof in ghebreke zynde, tselve dobbel te moeten betalen. De Magt zal hebben een derde, den officier een derde ende den anbringher een derde.

Ten zelven tyden wiert by den hertoghe van Alva ghesonden naer theylandt van der Goes, danof superieur was een capiteyn Spaengnaert, gheseyt Dragon, de welcke, niet jeghenstaende dat de rebellen daer voor laeghen ter zee ende te lande, gherochten by den zelven Dragon, metgaders zekeren nombre van soldaten, in tvoornomde heylant, de welke wierden by divers-

sche scepen ghestelt an een quartier van den lande, alwaer, duer middele 1572.
 van sommige conduyteurs ¹, duer zekere polders onder watre liggende,
 tselve volck wiert duerghebrocht, gaende totten broucke toe ende som-
 wyls over de knyen int watre, commende emmers zo tot binnen der stede
 van der Goes; de welcke zeer corts naer haerlieder arriveren, naer dat zy
 wat gherefrenchiert waren, trocken ghesacmdelick uut met de andre die
 daer laeghen na'de vianden, de welcke voor de stadt laeghen; de welcke
 zy zeer haest in desordre brochten, doot slaende diverssche, andre ghevan-
 ghen; de reste nemende de vlucht naer haerlieder scepen; oock sommige
 stikken artillerye die zy achter moesten laeten wierden ghebrocht binnen
 der stede van der Goes. Ende alzulcke ghevanghenen als zy mede brochten
 wierden van stonden an gheanghen ofte van der brugghe int water ghe-
 worpen ende versmoort, alzo zylicden van den zelven deden als zy eene-
 ghe Spaengnaerden in anden creghen.

Ten zelven tyden wiert alhier over de haven ende duere deser stede van
 Dunckerke by eenen Jan Meeze ende meester Gheleyn Bogaert, poorters
 deser stede, upgherecht ende ghedaen maecken een zautkeete, met zekere
 pannen, omme te raffineren grof zaut ende te maeken wit zaut, ter causen
 van de groote excessive dierte van den witten zaute, overmidts dat alle de
 zautkeeten in Zeelant ghedestruert waren. Zodat ten zelven tyden tbueter-
 zaut alhier vercocht wiert tot twee ponden grooten de resiere, binnen der
 stede van Ypre, die cleene maete drie ponden grooten de resiere, ende andre
 plaetsen van der ghelycke, tAntwerpen noch dierder. Want men daer
 qualick eenigh zaut om gelt conste ghecrygen. Welcke dierte causeerde
 als datter diverssche poorters deser stede, by faulte van andre neeringhe,
 upstelden binnen haerlieder huusen, in de hanghen daer men harynck
 zaut, zekere zautpannen, waerinne zy zaut raffincerden; de welcke dae-
 ghelicx waren multiplierende. tWelcke causeerde groote dierte van hout.
 Ende niet alleenlick en wierden upghestelt dese zautpannen in de zeeste-
 den, maer oock binnen de steden van Ryssele, Ypre, Sint Omaers, Ber-
 ghen-Sinte-Winnox, Onscote ende andre plaetsen. tWelcke dede den prys
 van den zaute zeere daelen. Ende de steden, de welcke te ver van der zee
 waeren gheseten, naemen in plaetse van zeewater andre haerlieder watre;

¹ *Conduyteurs, conducteurs ou guides.*

1572. ende omme de pekkel te stercker te macken deden daerinne te meer grouf zaut, hoewel tot hemlieden te meer cost was. Maer tghuent dat zy daerup meer te coste waren, wonnen zy wederomme an de vrechten. Want als zy wit zaut alhier quamen coopen, moesten veel geven van trechte, ende andre oncosten. Het groufzaut, als Spaens, Portugaels, ende (andre) golt alsdoen, thondert resieren watre-maete, tzeventich ponden grooten, Oldron, Bruage tsestich l. grooten, ende somwyls oock min, naer datter veel quam. Want overmidts dat de visscherye niet en voer, zo en wierter luttel ofte gheen harynck-zaut ghemaect; maer alleenlick grof zaut, om tvleesch ende de buetere te zauten, zo datter gheen zo groote nombre en behoufde.

Int laetste der zelve maent van octobre, zo quam de visscherye deser stede al naer huus, als wesende uutter Westerzee verjaecht van zes oft vii pyraeten vliessche boodts, commende uut dit watre, alwaer zy niet en hadden ghevonden dan Hollandsche ende Zecusche visschers, rebellender C. Mag^t, haerlieder gheallieerden, alwaer de Vlaemsche visscherye niet en dorste visschen, uut causen van de pyraeten, emmers principaelick die van Dunckercke, de welcke zeere in den haet van hemlieden waren. Zodat onse visschers met boodts waren visschende onder de Franssoisen ontrent Calis, alwaer de harynck, duer een evidente provisie des Heeren, zo overvloedich wiert ghevanghen, als men in egheenen tyt heeft gheweeten. Zodat de stede van Calis zo vul was, datter qualick gheen plecke meer en was om die up te hanghen ende droghen. Zy golt aldaer int laetste om xxxii l. tournois tlast, harynck van der nacht¹ twaelf duust voor tlast, danof dierghelycke xiiii daeghen ofte drye weken daer te voren ghegolden hadden lx ofte lxx francken tlast. De boodts deser stede quaemen daeghelicx up met viii last, vii last, vi last, etc. Vesschen harynck golt hier, harynck van der nacht, x^m viii^c voor tlast, iii^c lxxx l. tlast ende v^c l. zeepaye², ende vielder als ontrent de iii^c lasten ofte iii^c xl lasten. Hadde de visscherye niet verjaecht gheweest van de pyraeten, alzo voore verhaelt es, ende goet bequaem weder hadde willen bliven, daer was groote apparentie datter noch veel harynck hadde moeghen vallen. Daer was dezelve theilt alhier niet boven de twee hondert vii coopmanscepen

¹ *Harynck van der nacht*, hareng de la veille ou vieux.

² *Zeepaye*, prix fixé en mer.

caccq-harynex, danof de ton golt in de coopinghe 540 l. 550, 560, de coop- 1572.
manscepen de ton 440 l.; het golt onghetydich 540 l., de coopmanscepe de ton 540 l. Angaende de locatie, twelcke principaelste maeck, es, overmidts datter luttel of gheen viel, daeromme gheen mentie danof ghemaect. De caccq-harynck de ton golt int eerste achter stede al ghepackt 25 l. 10 s. grooten last, naederant 29, 50 ende 52 l. last. De besten droogen harynck 16 l., 16 l. 10 s. ende 17 l. last, al ghepackt in tonnen ende pypen, den caccq-harynck de ton onghetydich 19 l. $\frac{1}{2}$ ende 20 l. last.

Up den Alderzielen dach, twelcke was tsanderdaechs den 11^{en} van novembre xv^e LXXII, wast ghevrosen ende oock ghesneut het dat eenen staen den halfven voet dick blivende up der eerden ligghende, zonder smelten.

In dit jaer waeren de wynen, zo in Vranckerycke als in de Duutsche landen, overal zeer sobre ende diere; zodat deerste wynen van Rouchelles, ghenaeamt alhier Petauwen, wesende zeer sobre ende magher van wynen, golden eersteoops van den Fransman, by een scip smaels al te nemen, ghereet ghelt, de somme van thien ponden grooten elek vat. Want de Rynssche wynen en cousten dat jaer hier niet gheraeken, overmidts de revolte van die van Hollandt, dan zekere cleene nombre, de welcke by waghens ghebrocht wierden tot grooten excessiven coste.

Ten selven tyden, hoewel de prince van Oraengne, zo vooren verclaert es, de retraicte ghenomen hadde met zyne rutteren tot an ofte over den Ryn, aldaer afdanckende zyne voornomde rutteren, houdende alleenlick by hem zekere cleene nombre van voetvolck, waermede hy quam by den watre naer tquartier van Hollandt, ende was hem betreckende tot binnen der stede van Delft, de welcke hy hilt voor zyn hof ende plaetse van zynder residentie, alwaer hy de Hollanders wondre dede te verstaene. Ende omme te effectueren zynder meeninghe ende intentie, als om te contenteren zyn afghedancte rutteren, hem behoudende was ende van noode hadde zekere goede notable somme van penninghen, ende dat thuerlider conservatie ende augmentatie van haerlieder libertheyt, te dien fine verzouckende als dat de Staeten van Hollandt zouden versamen, ende daerup communicuieren omme den middel te vinden hoe men die best furnieren zoude, ten minsten greeve ende oppressie van de ghemeente. Waerup zy ten diverschen stonden in communicatie waren, eer anderstont zy resolveerden, vindende groote difficultheyt alvooren om eeneghe groote somme

1572. van penningen te moeghen upbringhen, uut causen tghemeente was zonder neeringhe, veele waeren haerlieder goet quyte, andre ghetaxeert boven haerlieder macht. Ten andren waren zy grootelicx bevreesst voor den hertoghe van Alva, dewelcke daeghelicx prospererende was int quartier van Gelderlandt, bringhende anderwaerf in de obediencie van de C. Magt diverssche steden, daer te voren by tvolek van den prince van Oraengne gheusurpeert, als : Remunde, Deventer, Campen, Zwollen ende Zootphen. Daer quam oock overe ten zelve tyden in de onderdanicheyt van de C. Magt de stadt van Gorken. De hertoghe dede oock alsdoen sommeren die van Hollandt, zeggende dat zy zouden comen in de obediencie van den coninck, ofte anders zoude hemlieden abandonneren tot pillage, danof zy zeer bevreesste waeren, te meer uut causen van den grooten vorst, de welcke upquam, als dat de soldaten hemlieden zouden moeghen over thys bespringhen. Het es te dyncken hadde de prince van Oraengne niet by hemlieden ghebleven, zy zouden haest overghecomen hebben, de welcke zy al te verde betraut hadden, moete nu danssen also hy was pypende. Want hy dede in alle de gherevolteerde steden de welften vernieuwen ende officieren stellen tzynder proposte, persoonen van zuleke conditien als hy was, begherende tot hem favorable. Ende, ter contrarien, andre persoonen, waer eeneghe suspitie up was, wierden ghedestituert van alle staten, ja gheappreendeert ende ghejusticiert, als men yet bevont thuerlieden laste. Zodat eeneghe lieden met eeren, goede catholycke persoonen niet en doorsten tot ymande huerlieder secreet ofte intentie openbaeren, vreesende haerlieder goet te verliesen ende in die tierannisie te vallen. Want dickmaels tgoet cause was van haerlieder qualickvaert.

Naer dat de hertoghe van Alva den meesten deel van zyn peerde-ruuteren afghedanckt hadde, om met zyn voetvolck tquartier van Hollandt anderwaerf te stellen in de obediencie van de Magt, overviel binder maent van decembre tselve jaer xv^c lxxii een cleen stedeken in Hollandt ghe-naempt Naerden, danof de meeste deel van de soldaten, de welcke niet in tyden de vlucht naemen, metgaders veele van de poerterye, doot ghesmeten wierden, andre tsamen ghebonden ende in de riviere gheworpen ende verdroneken. tWelcke de Hollanders meer de vreesse upjoug. Zodat die van der stede haerlieder verzochten oodmoet an den hertoghe, depute-

rende te dien fine haerlieder burchmeestre ende pensionnaris omme te moeghen obtineren haerlieder pardoen, ende stellen in de obediencie van de Magt. tWelcke voorwaer zy zouden vercreghen hebben; want zy luttel soldaten binnen hadden. Maer de quaetwilleghen der zelve stede, de welcke meest cause waeren van huerlieder revolte, dit verstaende, waren danof met alder deligentie informerende den prince van Oraengne, wesende binnen der stede van Delft, de welcke zonder delay dauwaert zondt zekere goede nombre van soldaten van diverssche natien, de ghuene die meest experientie van den oorloghe hadden, metgaders een groot ingeniaris Italiaen, omme de zelve stadt te fortiffieren; tweleke alzo vulcommen wiert, ende oock gheprovideert van victaille ende ammunitie van oorloghe. De ghedeputeerden voren verclaerst, de welcke ghesonden waren an den hertoghe, wierden gheapprendeert ende ghezonden an den prince van Oraengne; danof de pensionnaris ofte secretaris, tweleke een fray ende wel gheleert man was, naerderandt gheanghen wiert. De burchmeestre ghe-rochte by middele *telle quelle* uut haerlieder handen, ende quam binnen der stede van Antwerpe, al waer hy corts daernaer storf van rauwe, zo men zeyde.

Ten zelve tyden de coninginne van Vranckerycke gheleghen zynde van eene jonghe dochtere, wiert de coninginne van Inghelant begroet om tselve kint te heffen van der vonte. Waertoe de voornomde coninginne van Inghelandt was deputerende eenen van haere edelmannen, om tselve uut hueren name te vulcommen, met zekeren staet daertoe ghereque-reert. Dede oock maecken eene goude vonte, om te presenteren naer theffen van den voornomden kinde. De voornomde personnage wesende gheembarqueert in een scip van Douvere om te varen naer Boulongne, viel hem an thoort een pyrate, waer jeghens zyne dienaeren hemlieden ten weere stelden, danof diverssche ghewont wierden, ende tscip overvallen by de voornomde pyraeten, de personnage gheplundert van zulex hy hadde waer zy by gheraeken consten, ende naerdien vertreckende, laetende tselve scip zyn voiaige vulcommen.

Ten zelve tyden, alzo don Fredrique, zone van den hertoghe van Alva, lach met zyne armeye ontrent de stadt van Haerlem, zo namen de rebellen ende fortiffierden zekere passage ende sluus tusschen Amstredam ende Haerlem, doende daermede groot belet tot onsen leghere int volghen

4572. der victuaille. Nemaer daer wierden ghesonden zekeren nombre van soldaten, de welcke de selve sluus weder in naemen, slaende doot veel van dat ghespuis, de welcke niet in tyden rumen en condon.

Ten zelven tyden een scip commende uut Spaegnen met twee meerssen ¹, een half ghelaeden met fruit, rosinen ende ighen, wesende wel toegherust met xl mannen, wel artillerye ende andre ammunitie van oorloghe, commende ontrent Douveren, wiert gherencontreert van vier pyraeten vliessche-boodts, waer jehens zy langhe schoten ende vochten; zo datter veele doot ende ghewont wierden. Int laetste wiert den Spaegnaert overvallen, al tvolck an de gaerde² gheanghen, de welcke noch leefden, ende naerdien ghesmeten in zee.

Up den laetsten dach der zelve maent van decembre xv^e tweenseventich, int camp ofte legher van den hertoghe voor de stede van Haerlem, wiert in den nacht ontrent de x huere gheschoten van uutter stadt van eenen dobbel-haeck ofte dierghelycke artillerye Mynheere van Cressonniere, capitein der stede van Grevelinghe, de welcke superieur was van der artillerye van der Magt, een zeer wys, vaillant ende ghetrauwe capitein, zeer groote experientie hebbende van den oorloghe, sobre ende ghetempert van eeten ende dryncken, sprekende diverssche talen, hem exerceerende in alle eerbaere exercitien, als schermen, schieten met groote ende cleene artillerye, cruusboghen, andtboghen, spelen up instrumenten musicale, caetsen, jaeghen ende andre vertueuse exercitien, daertoe animeerende altyts zyne soldaten, wesende van der houde van xlvi jaeren ofte daer ontrent, zone van eenen lansman van ontrent de stadt van Aerdre, fransche paele, van joncx upghebrocht in de exercitie militaire; de welcke hebbende eene torse ofte andre licht in zyn andt om te doen verstellen zekere sticken artillerye om de stadt te beschieten, wiert gherocht, also boven verhaelt es; danof hy deser weerelt overleet binnen twee daeghen daernaer volghende, maeckende zyn testament, zegghende dat hy de doot in dancke was nemende om den dienst van Godt ende de C. Magt; van welker doot de hertoghe zeer bedrouft was, ende oock diverssche andre persoonen, principalyck in dit quartier, twelcke hy altyts hadde in grooter recommandatie, als wesende een personnaige van groot credit, daeghelix

¹ *Meersen*, vaisseau marchand très-lourd.

² *Gaerde*, vergue de mat.

augmenterende. Zyn lichaem wiert ghedaen in eene kiste van loot ende 1572. ghebrocht binnen der stede van Grevelinghe, alwaer hy, volghende zyn verzouck, begraven wiert.

Int eerste der maent january tselve jaer LXXII, zo ghebuerder groote schaele binnen der stede van Lueven van thupper watre, veel huusen, watermuelens bedorven ende oock diverssche persoonen verdroncken, met veele andre schade aldaer gheschiet.

Ten zelven tyden dede de prince van Oracngne ligghende, zo voorseyt es, binnen der stede van Delft, uproupen ende uutkiesen in diverssche steden in Hollandt van de bequaemste jonghe mannen, dienende ter oorloghen, wel totten ghelaete van vyftich vendelen, ofte daer ontrent, omme te secoureren die van Haerlem. Welcke bende quam camperen daer ontrent omme te beletten de victuaille van onsen leghere. Nemaer en consten niet veel bedriven; want onse artillerye en liet daeromme niet altyts de stadt te beschieten. Zodat zy moesten vandaer vertrecken.

Ten zelven tyden ligghende binder haven van Oostende, onder andre scepen ende coopvaerders, een Inghelsche coopvaerder, danof eenen scippe commende in de kercke aldaer, ziende eenen priester messe celebreren, ghecommen zynde totter consecratie, greep van achter uutten anden van den priestere de hostie, tardende ¹ ende trappelende die onder zyne voeten. De welcke van stonden an wiert gheapprendeert, corts daernaer levende ghebrant, naer dat zyn rechter andt afgheauwen was, stervende obstinaet.

Ten zelven tyden sloughen uut Vlissinghe diverssche scepen der rebellen, wel ghequipeert ter oorloghe, de welcke up eender nacht anticiperden ende overvielen zekere onse scepen, als Spaensche zabers ende andre ligghende an huerlieders anckers, niet varde ² van teasteel van Rammekens, omme met andre scepen toegeclaert tAntwerpen, tsamen te revictaillieren de stede van Middelburch, Hermue ende tvoornomde casteel, danof datter x oft xi by de voornomde rebellen verbrandt wierden, ende viere mede ghevoert naer Vlissinghe, twelcke meest zabers waren. Danof int wederkeeren, teasteel van Rammekens schoot in den gront den admirael van Vlissinghe ende noch een andre, danof diversche verdronc-

Tarden, fouler aux pieds.

² *Varde, loin.*

1572. vonden in dese landen, int quartier van Ryssele ende Armentiers, een sectaris Franssois commende van Geneve, wesende ghesonden ende ghesallariseert van Theodore de Beza ¹, calviniste, ommetrechte woordt Godts te predeken ende manifesteren, de broeders accorderende de selve religie in dese landen, de welcke hem seyden te wesen een zeer gheleert man, hoewel hy luttel ofte gheen latin en conste. Wiert onthouden by diverssche der sectarissen als nu in een huus, aldan in een andre huus, strooyende ende zayende zyn zaet alwaer hy bequame plaetse conste vinden, wel wetende dat hy in die quartieren, zo Armentiers, Belle ², Comen ³ ende diverse andre plaetsen, tot zuleke nieuwicheyt zeer gheaffectionneert waeren, als men danof de experientie te vullen hadde int jaer xv^e LXVI, met wat zele ende affectie zy te wercken ghinghen int afwerpen der imagen, spoillieren der kereken, branden der boucken ende ornamenten, ontfaughen ende deffenderen der nieuwe predicanten. Want die van Belle deerste waren de welcke in Vlaenderen de braeke der imaigen deden. Welcke gheschiede int cloostre van Sint Anthuenis by Belle. Waernaer dat ghevolcht zyn diverssche andre steden ende dorpen. Emmers alzo dese predicant zyn predicatien zo secretelyck niet en conste beleeden, wierde gheaccuseert, gheaprehendeert ende ghevoert naer Ryssele, ende by torture tsecret van hem verstaen wye dat zyn onthouders hadden gheweest; danof diverssche de vlucht namen. Andre wierden ghevanghen, ende onder andre wiert up eenen nacht van den bedde ghelicht eene weduwe van de zelve gheaccuseerde, de welcke men bevant liggende by haeren cnaepe, de welcke beede medegheleet wierden.

Ten selven tyden wierd by de guesen tot Dullemon ⁴, twee mylen van Hermentiers ⁵ eenen priestre gheanghen ende verworcht an de clockstringhen van der kereke. Zodat de pastoor van Hermentiers ende andre hemlieden niet en dorsten betrauwen in haerlieder huusen, nemaer ghinghen slapen in goede poorters huusen.

Ten selven tyden quam uut Inghelandt in Hollandt een meestre Leo-

¹ Théodore de Bèze ou de Besze, célèbre théologien protestant, né à Vézelay en Bourgogne, le 14 juin 1549, mort le 15 octobre 1605. V. Baum, *Theod. Beza, nach handschriftlichen Quellen*. Leipzig, 1843.

² Belle, Bailleul.

³ Comen, Commines.

⁴ Deulémont, département du Nord.

⁵ Armentières, *ibid.*

nardus Casenbroot, sectaris, danof hier vooren mentioen ghemaect es, de 1572.
welcke van stonden an in state ghestelt viert in den raedt in sGraven-
haghe, promoverende alle persoonen van haerlieder sorte ende conditien
ende de andre ter contrarie destitueerende.

Onder den x^{en} dach der selve maent february tselve jaer LXXII¹, de
prince van Oraengne wesende, zo voorseyt es, in Hollandt, binnen der
stede van Delft, dede publiceren zyn ordonnantie ende mandement, danof
thinhouden van woorde te woorde hier naer volcht :

Willem, by der gratie Godts prince van Oraengne, grave van Nassau, van Catzenelle-
boghe, van Vianden, van Diest, van Beveren, van Leerdamme, etc., heere ende baroen van
Breda, van Grimberghe, van Arlay, van Noseroy, etc., burchgrave van Antwerpe ende van
Besancon, stadhouder ende capitein generael over Hollandt, Zeelandt, West-Vrieslandt
ende Utrecht. Alzo veele ende diverse persoonen hem uutter steden ende plaetsen van
huere ghewonelicke residentie ghetransportert hebben ende noch daegheliex transporte-
rende zyn uutten lande van Hollandt, in landen, steden, dorpen ende plecken, ons niet
toeghedaen, ceneghe hem viantelick jeghens die ghemeene zaecke draeghende, ende de
sommeghe alleenelick uut vreesse latiterende, zulexs dat zy de vryheyt ende wolvaren van
haer vaderlandt niet en helpen voorstaen, daer zy nochtans met alle natuerlicke redenen
ende rechten verbonden zyn; ende tonser kennesse ghecommen is dat der zelve goeden
mitsgaders van coventen, kercken, cloosteren ende ghelycke persoonen, insghelycx der
poorteren ende inwoonderen van den landen, steden ende plaetsen ons ende de ghemeene
zaecke alsoech niet toeghedaen metter daet gheavenveert ende aengeslaeghen zyn, ende noch
daegheliex gheavenveert ende aengesleghen vonden, zonder te commen ofte te strecken ten
ghemeene proffyte, al contrarie ons intentie ende ordonantie; zoo eyst dat wy om ons hiertoe
te voorsien, by advyse van die van den raede van Staete, den voorscreven landen gheboden
ende belast hebben eenen yghelicken, van wat conditie ofte qualiteit zy zyn, ghebieden ende
belasten, midts desen, te volcommen ende achtervolghen tghuent hiernaer volcht, up de
peyne daertoe staende :

In den eersten zullen zy lieden, binnen veerthien daeghen naer de publicatie van desen,
overbringhen ende leveren alzulek gaut, silver, juweelen ende mueblen goeden als zy lieden
onder hebben, toecommende eenige coventen, kercken ende cloosteren, midtsgaders van
andre persoonen, zo gheestelick als waerlick, hem absenterende, latiterende ofte uutten
lande van Hollandt vertroocken zynde; insgheliex van de poorteren ende inoownderen van
de landen, steden ofte plaetsen hem jeghens ons ende de voorscreve landen viantelicke
thonende, ofte de ghemeene zaecke niet toeghedaen zynde, te weten : toudt, silver ende
juweelen in handen van de ghecommitteerde van rekeninghe tot Delft, ende dandre

¹ L'acte porte, d'après la copie, la date du 40 janvier 1575.

1572. meublen in handen van den wethouderen ofte ghesworenen van de steden ende dorpen, respectiveliek elk in zyn quartier, onder behoorlicken inventaris van de zelve. Waervan de voorscreve wethouderen ende gheswoorens ghehouden zullen wesen in handen van de voorscreve mannen ofte ghecommitteerde over te schicken copie auctenticque, ende waer de voorscreve goeden al ghelevert zyn, in handen van de ontfanghers aldaer van de voorscreve goeden; in welke ghevalle die guene, die se over ghelevert hebben, zullen moeten tselve den voornomden ghecommitteerden te kennen gheven, ende daervan verclaringhe doen binnen den voorscreven tydt.

Sal mede eenen yghelicken zyn quartier, binnen der voorscreven veerthien daeghen, aenbringhen de wethouderen ende gheswoorens voornomt, die huusen, landen, woningen, thienden, cheynsen, erfhueren, erfpachten, actien, crediten, los-ende-lyfrenten, gheene uutghesondert, die zy van den coventen, kercken, cloosteren, gheestelicke ende waerlicke persoonen voorscreven bewoonen, hueren ende ghebruickende, ende schuldich zyn omme daervan by den zelve wethouderen ende gheswoorens behoorlicke coyren ghemaect, ende den voornomden ghecommitteerden overghelevert te moeghen worden, up de verhuerte van eene dubbele huerepachte ofte rente, ende eens zoveele als tverzweghen goudt, zilver, juweelen ofte mueble-goeden bedraeghen, met parate executie aen den persoonen ende ghereetste goeden van den ghuenen die in ghebreke van tghuent voorseyt es, bevonden zullen worden.

Maer indien de voorscreve goeden al overghebracht ende die coyren daervan ghelevert zyn in handen van de ontfanghers daertoe ghestelt, zal men tselve den voorscreven ghecommitteerden binnen den voorseyden tydt relateren.

Ende zo wie eeneghe verzweghe goeden, die volghende dese ordonnantie by yemandt achtergehouden ende niet overbrocht en zullen worden, naer den voorseyden tyt zal openbaren, die zal van de zelfde gheopenbaerde goeden ghenieten ende tzyne profyete hebben een vierde paert, ende dat zowel van tvoorscreven gaudt, zilver, juweelen ende roerende goeden, als van jaerliexsche huere, renten, ende pachten, commende van eenighe onroerende goeden ofte andersins.

Indien yemande, in de coyren voor date van desen overghebrocht, yet verzweghen heeft, zal tselve alsoech binnen de voorscreve veerthien daeghen moeghen aenbringhen, buyten zyne schaede; maer zulex niet doende, zal hem de voorseyde peyne afghenomen werden, zonder verdrach ofte dissimulatie.

Dat voorts niemandt eeneghe betaelinghe van de voorscreve goeden en doe, dan alleene-lick in handen van den ontfanghers daertoe gheautoriseert ofte te autoriseren, up peyne van andermael te betalen, volghende deerste afroupinghe daervan ghedaen.

So wie mede eenighe penninghen, tzy van demeynen ofte der voorseyde gheestelicke ofte waerlicke incommen betaelen zal, zal deze betalinghe laeten handteekenen byder wet der plaetsen daer dontfanghers ende rentmeesters van dien wonachtich zyn, die daervan registre houden zullen; ende zal, by faulte der voorseyder handteekeninghe, de voorscreve betaelinghe niet voor goet ghehouden worden, ende die schuldenaer andermael moeten betaelen.

Sullen mede die wethouderen ende gheswoorene van alle steden ende dorpen, elk in de zyne, binnen die voorscreve xii daeghen, in handen van den voornomden ghecommitteerden, overzenden behoorlike quoyren van namen ende toenamen van alle zo uutgheweekene als latiterende personen van hueren bedrive. 1573.

Ende alzo wy verstaen hebben dat eenighe steden ende veele dorpen die quoyren van den xii^{en} penninck by den voorscreven Staten, als in augusto laestleden ommegheslegen, noch niet overghelevert, noch ten vollen betaelt en hebben, dat dacromme die gheene, die huere quoyren niet overghelevert nochte die penninghen in de zelve begrepen ten vollen upghebrocht hebben, tselve alsooch doen in handen van de ontfanghers daertoe ghestelt, ten lanxsten binnen acht daeghen naer de vercondinghe van desen, up peine van realicke ende metter daet gheexecuteert te worden. Ende de ghueene die de voorscreve quoyren noch niet overghelevert en hebben, zullen daer achter aen voughen alle de eerlicke incommen in in hueren quartieren gheleghen, die oock apaert ghescreven ende overghebracht zullen worden by den ghenen die de voorscreve quoyren al overghelevert hebben, al mede binnen den voorscreven tyt van viii^e daeghen. Belasten ende ghebieden daerom wel neerstelic alle officieren ende wethouderen van alle steden, dorpen ende plecken ons toeghedaeu zynde, dat zy terstont, elk in zyn quartier, dese ons bevel ende ordonantie doen vercondighen ende up de kerkdueren doen affigieren, op dat niemant danof ignorantie zal moegen pretenderen. Ghedaen tot Delft, onder onsen zegel hier up ghedruet in placcaete, up den x^{en} dach february int jaer Ons Heeren XVe drientseventich a Nativitate Domini, Onderteeckent wy : Guillame de Nassau. Ende onder stont ghescreven : by bevele van Zynder Excellentie; ondergheteckent : Bruyninck.

Ten zelve tyden, alzo de gherevolteerden van Hollandt daeghelicx waren scepende haerlieder goedt ende coopmanscepen in diversche huede-scepen up Calis in Vranckerycke, omme de zelve haerlieder coopmanscepe aldaer te vercoopen, hebbende passport van haerlieder prince, de welke, zo voorseyt es, zyn hof was houdende binder stadt van Delft, nemaer, alzo de selve smacken ¹ ofte hueden quamen gheseilt, zonder eenich gheweer ofte cannon, commende ontrent dese stadt, maekende haerlieder cours naer Calis, ende onse visschers wesende in zee om te visschen, alzo zy daeghelicx ghecostumeert zyn van doene, ziende deze scepen duerseilen, zyn an boordt ghevallen ende hebben alsnu alsdanne sommige van hemlieden afghecoppelt ², ende binder havene ghebrocht, wesende ghelaeden met diverssche coopmanscap, als boter, caes, osse-ende koyhuden, steen, asschen, peck, tarre, zeepe, ghezauten zalm, tonne-visch,

¹ *Smacke*, espèce de navire destiné à la pêche. ² *Afcoppelen*, détacher, séparer.

1573. caecqharynck ende andre coopmanscepe. Ende naer dat de scippers van de zelve huede-scepen by mynheeren van de college hadden gheexamineert gheweest ende huerlieder brieven ghevisiteert, daer by bevonden als dat zy waeren van de gherevolteerden, wierden de persoonen in vangenesse gheleyt, alle de goedinghen ghelost ende upghevoert, ende de scepen upghestelt. Ende overmidts datter diverssche waere was, de welcke by der tydt hadde moeghen verergheren, ende oock dat de zalm, tonnenvisch ende caecqharynck diende vercocht, overmidts tsaysoen passerende, dienvolghende zo wierden by myne voornomde heeren alle de selve goedinghen ende coopmanscepe vercocht, telcx rechte, de penninghen danof commende rustende in haerlieder anden, tot anderstont dat men den wille ende intentie van den hertoghe zoude verstaen. Ende binnen middelen tyden wierden ghedaen by den bailliu deser stede diverssche kerckgheboden ende oock gheaffiegiert up de kerckdueren ende andre plaetsen, dat alle de ghuene, de welcke recht waeren pretenderende an de voornomde coopmanscepe, dat zy commenen ende compareren zouden binnen zekeren tydt in de voornomde publicatie ghementionneert voor bailliu, burchmeestere ende scepenen dezer stede van Dunckercke.

Ten selven tyden wierden upghehaelt, by die van Cales, zekere visschers deser stede, de welcke niet verre van de selve stadt hadden overvallen een hue-scip ofte smacke, ghelaeden met diverssche coopmanscepe, commende uut de gherevolteerde steden van Hollandt, meenende de selve huede auwaert te bringhene. Nemaer de voornomde van Cales, commende met eenen boot an tboordt, daerinne zekere scippers ende soldaten met andt-roers, naemen de selve huede ende brochten die binnen der have van Cales, houdende aldaer onse visschers ghevanghen. Danof mynheeren deser stede de tydinghe verhoort hebbende, zonden van stonden an, ter dier intentie, dauwaerts huerlieder ghedeputeerden, de welcke, naer zekere communicatie met die van Cales, brochten de voornomde visschers mede naer huus, met conditie ende bespreke dat zy hemlieden zouden deporteren te nemen eenighe scepen meer up haerlieder stroomen. Want voorwaer die van Cales hadden daeghelicx groote proffytten van tgoet ende coopmanscepe overvloedich daer arriverende, te meer volghende een sta-tuut ende ordonnantie thaerlieder poste ghestatueert, als dat gheen vreemde cooplieden eeneghen coop ofte upslach en vermochten te doene

van ceneghe coopmanscepe aldaer arriverende, zy en moesten altooren. 1573.
ghecocht ende upghevoert wesen binnen de zelve stadt van eenen poortre
ende inwoondre van Cales. Zodat diverssche coopliden van dese quar-
tieren, als van Ghendt, Brugghe, Ryssele, Ypre, Sint Omaers ende andre
plaetsen aldaer ligghende; en mochten niet coopen dan van de poorters;
twelcke was al ten coste van onghelycke.

Onder den tweeden dach van maerte tselve jaer LXXII, zo trocken van
Antwerpe de riviere nederwaert tusschen de veertich ende vyftich scepen,
zo scepen van oorloghe, als met victuaille, omme te provideren de stadt
van Middelburch, Hermue, tcasteel van Rammekins ende andre plaetsen,
houdende voor de Magt. Nemaer als zy ter zee quaemen, wierden gheas-
sailliert by den rebellen waterguesen; daer wat ghevochten wiert, over-
midts dat de vianden stercker waren ende langhe up hemlieden hadden
ghewacht. Want zy oock bet voorzien waren van zeevolck ofte boodtsge-
sellen, dan de scepen van de Magt. ende haerlieder scepen van meerder
advantaige. Want zy in allen partien namen ende kosen uut alle de
scepen de welcke by de seylen wel waeren, ende van de clouckste scippers
ende boodsghesellen, om de selve scepen te bestieren ende de seylen te
verscaeren¹, alst noodt was. Danof de scepen van de Magt niet wel gheprovi-
deert en waren, overmidts de voornomde revolte van Hollandt ende Zee-
landt, alwaer meest alle de boodtsghesellen waeren wonachtich. Zodat
de scepen van de Magt moesten innemen alzulcke boodsghesellen als men
conde recouvreren, ende voorts de reste soldaten busschieters, oock wel
van groote artillerye, veele diversche schoone ende groote metaelen sticken
van alle soorten, de welcke de hertoghe hadde ghedaen lichten, zo uut de
steden der frontieren, als andre plaetsen, waermede zy de rebellen veel
volcx afschoten. De rebellen hadden oock diverssche scepen, de welcke
zy noemden cromme-steven², twelcke waeren huede-scepen met cromme
steven vooren an de boucht³, van binnen met groote houtten ende andre
regement⁴ omme te wederstaene de artillerye. Welcke scepen zy zeer
haest wenden ende keren conden omme af ende an van haerlieder partye

¹ *Verscaeren*, arranger, disposer.

² *Cromme-steven*, navires à proue en forme de
croissant.

³ *Boucht*, proue.

⁴ *Regement*, grément.

1573. te loopen; waermede zy onse scepen wel spels maecten. Zo datter wat ghevochten wiert ende aen bede zyden zeker volck afgheschoten, maergheenen grooten nombre. De admirael van den rebellen quam an den gront, maer wiert duer fortse van de andre scepen, haerlieder complissen, afghecreghen. Ende binnen middelen tyden dat dese scepen van oorloghe dus aen elckanderen besich ende onledich waeren, naemen onse scepen, de welke met victuaille waeren gheladen, haerlieder cours ende route naer Berghen-up-den-Zoom, alwaer zy binder havene quaemen. Onse scepen van oorloghe ziende dat zy niet passeren en conden, keerden anderwaerf naer Antwerpe, vanwaer zy commen waren. De rebellen, volghende naer onse victuaille-scepen, trocken metter macht van haerlieder scepen tot voor Berghen-up-den-Zoom, onse voornomde scepen aldaer besluitende; zodat zy niet uut en conden, blivende aldaer ligghende voor eenen tydt, tot anderstont andre provisie ¹ daerin ghevonden wiert, ende onse scepen van diffentie gherenforseert wierden.

Up den goeden vrydach, den xx^{en} van maerte xv^o LXXII, was bevonden in den nacht, binnen der stede van Ypre, als dat alle de sloten ende grendelen van de Elverdynnssche poorte afgebroken, al ghereserveert een slot. Danof tmagistrat metgaders tghemeente dit verhoort hebbende, zeer ontrust waren, vreesende van verraderye. De selve poorte wiert van stonden an versterckt ende oock waeke tallen plaetsen ghestelt. Zo dater, Gode lof! gheen andre trouble naerghevolcht en es, zonder dat men conste verhooren by wien tselve spel ghespeelt was.

Ten selven tyden een Jacob Seau, fugitif van Nieuport, tanderen tyden aldaer gheweest hebbende een brauwere ende oock scepen der selve stadt, naer dat hy meest al zyn goet ghedissipeert hadde, nam zyn refugie naer Inghelandt, als wesende van de secte ofte nieuwe religie, maer beter te gheloven van de secte der obligatiën van *debet*, dan andersins. Ende naer dat hy zekeren tyt in Inghelant gheweest hadde, wesende wedewenaere, trouwde aldaer met eene verloope nonne uut desen lande, de welke al wel voorsien ende ghestoffeert was van tydelick goet. Waer zou daeraen quam, *nescitur*. tWelcke de voornomde Seau oock corts al quyte maecte als tvoorgaende. Ende naer dien quam ontrent deesen tyt

¹ *Provisie vinden, pourvoir, prendre des mesures.*

auwaert overe ontrent de stadt van Nieuport up een lanshof ofte pachtstede, daer hy voormaels kennesse hadde omme aldaer te logieren. Ne-^{1573.}maer de man van den huuse, wetende zonder groot dangier niet te wesen alzulcke gasten te onthouden ende logieren, heeft danof den heere de kennesse ghegeven. Zodat den selven Seau gheapprehendeert ende binnen der stede van Nieuport ghebrocht wiert. Ende corts daernaer wiert ghevoert naer Brugghe, hem legghende ten laste als te wesen van der conspiratie der rebellen ende gherevolteerden. Waerup hy ten diversschen stonden te bancke ghebrocht was ende zeer ghepynicht wiert, zonder tselve te willen kennen.

Up den derden Paesschendach, wesende den xxiii^{en} dach der voor-
nomde maent van maerte xv^e LXXIII, wierden binnen de voor-
nomde stede van Nieuport gheapprehendeert vyf vreemde gasten, de welcke van buten
aldaer quaemen in eene herberghe. Ende naer dat zy wat ghepeestert¹
hadden ende de dranck wat begonste te wercken int hooft, verclapten
hemlieden zo verde, als dat men conste verstaen dat zy yet quaets up
anden hadden. tWelcke den heere wiert gherapporteert, ende up den voet
deselve vyf gasten vast gheleyt ende van stonden an gheexamineert. Dien-
volghende wiert bevonden als datter conspiratie was om de selve stadt te
verraeden, te dien fyne in eenen binnelandre² aldaer ontrent de brugghe
bevonden ligghende, waerinne dat noch man ofte knecht bevonden, ofte
nyemande en wiste te zegghen by wien den zelve binnelandre daer ghe-
brocht was. In den welcken waeren wel drye hondert andt-roers, voorts
zekere nombre van flasschen, al ghevolt met buscruut, vormen loot ende
alzulcx als toe behoufde. tWelcke al ghepackt was in zekere packen
als andre coopmanscepe commende van Oostwaert also voorts, ende
voorts ghesonden alsnu te waeghene, alsdanne tsepe. Zodat emmers daer al
gherocht³ was; ende de scippers, midts verstaende quaede niemaren voor
hemlieden, hebben de vlucht ghenomen ende tselve gheabandonneert.

Int laetste der selve maent van maerte xve LXXIII naer Paesschen⁴, den
hertoghe van Alva, zo voorseyt es, ligghende ende houdende zyn hof
binnen der stede van Nuuweghe in Gelderlandt, liet utgaen by placcate

¹ *Peesteren, rafraichir.*

² *Binnelandre, bateau, destiné à la navigation intérieure.*

³ *Gheroct, saisi, fait justice.*

⁴ *Ce placard est du 17 mars 1575 (n. st.).*

1573. van de Magt. dat zo wye conste leveren in zyn gewelt eenen Eenwout Pieters zuene, gheseyt capiteyn Worst van Vlissinghe, ende eenen Anthonis Oliviers ¹, schilder van Henegauwe, oock hem houdende te Vlissinghe, ende den voornomden Worst wesende ghemaect admirael der rebellen ende gherevolteerden van Walcre, doende daeghelicxs groot quaet ende ghewelt, zo up de subjecten van Zynder Magt, als andre vreemde coopvaarders varende by der zee, alsdat zy zouden hebben ende ontfanghen, voor tleveren van dese twee voornomde persoonen levende, ende dat in ghereede penninghen, de somme van vier duust guldenen van twintich stuvers tstick, elck van hemlieden, oft acht duust voor de twee. Ende waert dat zy de zelve waeren leverende doodt zynde, zouden hebben voor elcken van dien twee duust guldens; ende bovendien, waert zo dat de aenbringers van dien gheweest hadden complicen der rebellen, zouden daermede vercryghen haerlieder pardoen ende absolutie.

Den eersten dach van april xv^e lxxxiii naer Paeschen es binnen deser stede van Dunckercke ghecommen de pentionaris der stede van Middelburch in Zeelandt, met comissie van den hove om alhier te lichten zekeren nombre van zeevolck, tot behoude van de scepen van oorloghe van de Magt, de welcke tAndwerpe toeghereet wierden ende gheclaerst omme te secoureren ende revictuaileren de stadt van Middelburch, Hermue ende andre plaetsen ghehouden by de garnisoenen van de Magt; de welcke alhier was lichtende ontrent de lxxx persoonen, danof niet boven vi ofte vii ghehuwede mans, de welcke by haerlieden vryen wille mede trocken. Want, ten respecte van haerlieder huusvrouwen ende kinderen, zo en was men daertoe gheeneghetrauwde persoonen bedwinghende. De andre waeren al fraye, jonghe ende cloucke gasten. Deguene die waren ghecoren als officiers up de voornomde scepen wonnen zes guldens de maend, de andre vier guldens. De selve vertrocken van hier naer Antwerpe metten voornomden pentionaris ende andre conduuiteurs; commende voor de poorte der stede van Nieupoort, was de selve toeghesloten. Zodat zy duer de stadt niet passeren en mochten, seyden te wesen uut causen dat binnen der stadt laeghen zekere nombre soldaten Walen. Up datter gheen questie ofte beroerte en zoude gheschien, zo moesten van buten omme trecken

¹ V. au sujet du peintre Olivier : Pinchart, *Archives des arts*, t. 1er, p. 144.

naer Lombardie, alwaer Mynheeren van der stadt van Nieupoort hemlieden deden wat provideren tot behouve van haerlieder haventmael, doende haerlieder excuse up de redenen boven verclaerst als dat zy hemlieden over de stadt niet en hadden laeten passeren. De voornomde commissaris en conste aldaer niet lichten niet boven twaelf boodsghesellen; zo men zeyde (Hoosthende gheene. Commende binnen der stede van Brugghe, wierden wel onthaelt ende ghedeffroycert van die van der stadt, ende bovendien beschoncken van de natie van de Spaengnaers van dertich stoope wyn. De grave van Reux dede hemlieden convoyeren met xxv lichte peerden, die zy noemen carrabins, tot in de prochie van Cuerne, *à l'aventure* offer eeneghe bouven op hemlieden ghewacht hadden, die hemlieden hadden willen inderen ofte haerlieder voiage beletten. Zodat zy onder den viien der selve maent arriveerden binnen der stede van Antwerpen, alwaer zy blydelick ontfanghen wierden van den capiteyn van den castele. Ende wierden bedeelt up de voornomde scepen van oorloghe, de welcke meest al claer laeghen in ghetaele van xxx ofte xxxv, wel voorzien van groote artillerye ende andre ammunitie. De scepen waeren al gheschildert met vlammen, up dat men de selve altyts zoude moeghen onderkennen van de scepen der vianden. Men extimeerde datter wel waeren, zo up de convoye-scepen als up de scepen met victuaille, acht hondert ofte meer groote sticken artillerye al metael, de welcke waren ghelicht uut diverssche steden, zo frontier-steden, als andre.

Den xiien dach der selve maent van april voornomde jaer lxxiii, in den nuchten stondt ontrent de vier hueren, wierden binnen der stede van Nieupoort ghehanghen, up de marct, ende ter doot ghebrocht, viere van de voornomde gasten, daer te vooren ghevanghen onder den xxiiii maertii binnen derselve stede. Ende naer dat zy doot waeren, wierden afghedaen ende buten an de galghe ghehanghen. Den vten van hemlieden wiert ghevoert naer Brugghe omme te confronteren met den voornomden Jacob Seau, overmidts hy niet kennen en wilde van der conspiratie ofte haerlieder complice te wesen, daer de voornomde androers in den binnelandre bevonden hadden helpen laden, vaeren ende besorghen; ende oock diversche van Onscote, ende sommige ghevanghen, onder andre eenen ghepynicht totter doot, bekennde als dat zy ter dier intentie gelt ontsaen hadden, ende diversche andre zaeken, de welcke alsdoen ghemanifesteert wierden.

1573. Onder den XIII^{en} der selve maent van april, by laste van den hertoghe van Alva, vertrocken van hier naer Onscote om daer te ligghen, de welcke alhier gheleghen hadden x ofte xi daeghen onder mons^r Descon, de nombre van vyftich soldaten Walen.

Ten selven tyden wierden by den bisscop van Bremen ghesonden, binnen der stede van Antwerpe, wel ontrent de vier hondert boodtsghesellen uut Bremen, omme te dienen up de scepen van de Mag^t.

Ten selven tyde monseigneur de Gommery, conte de Lorge, naer dat hy zekeren tydt by de coninginne in Inghelandt gheweest hadde, alwaer hy was claersende ende toerustende zekere scepen van oorloghe, ontrent de XLV ofte L, ghemant met alle sorte van volcke dat hy recouvreren conde, metgaders artillerye, victuaille ende ammunitie daertoe gherequeereert, es zo gheseilt van Inghelandt naer de stadt van Rouchelles, gheresolveert omme de selve secours ende assistentie te doene. Maer overmidts dat de coninck de selve stadt gheassigiert hilt ter zee ende te lande, ende oock diverssche scepen ghezoncken omme de intreye¹ van der havene te beletten, en conste de voornomde Gommery met zyn armaede daer niet in gheraeken. tSelve anmerckende, nam zyne route naer een heylandt daer ontrent gheleghen, twelcke ghenacmpt es Belysle², alwaer een casteel up staet. Zy sloughen an landt met een partye van haerlieder volck ende smeten doot diverssche van tvolck van tvoornomde heylandt, maeckende hemlieden danof heere. Men seyde datter intelligentie was metten capitein van den selven casteele. Zy bleven daer up tselve heylandt zekeren tydt, overmidts tselve gheleghen es om te beschermen de navigatie van vele scepen, dewelcke aldaer passeren moeten. Nemaer overmidts datter by bevele van den coninck groote preparatie ghemaect wiert om tselve heylandt anderwaerf te recouvreren ende in zyn onderdanicheyt te stellen, twelcke de voornomde Gommery verhorende, ende dat hy de middelen niet en hadde de selve macht te wederstaene, nemaer indien hy daer langher amuseerde, in groote dangier stont van aldaer besloten te werden, dienvolghende nam voor tzekersten anderwaerf met zyn volck vandaer te vertrecken up zyne scepen, ende gaen vanwaer hy ghecommen was, treckende zo tzeewaert in, stelende ende roovende al wat zy by den weghe vonden.

¹ *Intreye*, entrée.

² *Belle-Isle-en-mer*, département du Morbihan.

Ten selven tyden alhier verstaen, van diverssche coopvaerders fransoisen, als datter in diverssche quaertieren in Vranckerycke zulcke schaer-seteyt ende dierte was van graene, als men daer te vooren noyt verhoort en hadde, principalick in tquartier van Lions ende oock andre, alwaer men cochte en betaelde voor eene smalle tonne tarwe viventzestich ende LXX l. tournois; zodat de haerme lieden storven van hongere by groote hoopen. De steden zonden uut haerlieder haermen met vrouwen ende kindren, veel ende diversche, ghevende die zekere somme gelts, up dat zy zouden gaen zoucken aventuere ende waer zy cooren vinden conden om by te leven; ofte anders blivende in de stadt, zouden den eenen metten anderen hebben moeten vergaen. Zy aten al wat zy up tvelt vonden, als cruut, wortelen, rancken ende blaederen van wyngaerden ende diverssche andre zaeken, danof datter veele storven uut causen van veele onbekende crude, die zy haten feninich ende den meinsschen contrarye ¹.

Onder den XIX^{en} ende XX^{en} der selve maent van april was zo zeer ende dicke sneuwende ende zo caut, als oft in herte van den wyntre hadde gheweest, alzoot al de wyntre duere anders niet en dede dan sneuwen ende vriesen. Zo datter noch coren ofte gras en was groyende. De beesten zwolten by groote hoopen van haermoede; twelcke cause was van groote dierte van alderande victuaille. De buetre golt tot Berghen-Sinte-Winnocx eenendertich ende XXXII l. parisis, twelcke wel bedrouch VIII grooten elk pont cleen ghewichte, de koyen-caes XV, XVI l. parisis, de waeghe ² hollanscaes twee stivers ende vyf groote tpont, tvlees diere boven maete, een goet lam coste wel VII st. gr. tWelcke groote benautheyt was causerende onder tghemeente. Nemaer alzo de upperste Heere, doer zynder goetheyt ende niet duer onse verdiensten, altyts ons voorcommende was met zynder evidente benefiten ende gratien, uut causen dat dese haerme visschers niet mochten vaeren te vissche ter Dogghe-vaert ³, twelcke es om cabellau-visch in de Noordtzee, naer huerlieder jaerlicxsche costume ende manniere van doene, uut cause van de pyraeten, zo heeft de Heere, nietjeghenstaende desen couden wyntre, alle de abbondance van sneu ende vorst, ghesonden up dese coste zeer groote overvloedicheyte van cabellau-visch,

¹ Den meinschen contrarye, nuisible aux hommes.

² Waeghe, pesée.

³ Dogghe-vaert, lieu de la pêche du cabillaud.

1573. in zulcker abondance, al of wy gheweest hadden in de Noordtsee, ende dit langhe ende daeghelicx continuerende. Zodat men dickmaels cochte een groote maete visch voor xii grooten tstück. tWelcke groot secours ende versparinghe brochte van tvleesch ende andre victuaille; danof wy den Heere groote danckbaerheyd schuldich zyn.

Ten selven tyden alhier verstaen als dat de seigneurye van Venetia overcommen ende veraccordeert waeren metten grooten Turcq, ghegheven, zo men seyde, zekere groote somme van penninghen, bovendien ghequeten haerlieder heylandt van Cipers, twelcke den Turcq lanex van hemlieden gheconquesteert hadde, ende andre zaeken thaerlieder grooter blammatic ende schaede, laetende midts dien int last ende excluderende andre christene princen, haerlieder ghealicerde, daer men de middele ghenouch bequaeme hadde hem te crancken ende diminueren uut causen van die groote victorie vooren ghementionneert, duer de gratie Gods gheobtimeert by don Jehan d'Autriche, de natuerlicke zone van den keyser Karolus den V^{en}, metgaende de andre ghealicerde binder maent van octobre tjaer Ons Heere xv^e eenentseventich.

Ten selven tyden hebben de rebellen vergaderinghe ghemaect van zekeren cleenen hoop van drye ofte vier hondert soldaten ontrent een stedeken liggheende ontrent Steenberghe, tselve ghenaempt der Thole, wel gheinformeert zynde als datter cleen garnisoen lach binnen der stad van Berghen-up-den-Zoom, maekende aldaer zekere bolwercken omme te bevryen vandaer haerlieder vaert up Hollandt. Nemaer binnen middelen tyden dat zy aldaer onledich waren int maeken van haerlieder bollewercxskins, wierden by den hertoghe ghezonden, binnen destadt van Berghen-up-den-Zoom, zekere compaignye soldaten Waelen, de welcke, naer dat zy wat gherefrechert waren, trocken uut naer der Thole, ende deden zowel de feeste tot de voornomde rebellen, dat de meestendeel van hemlieden doot bleven, luttel ontloopen, de andre ghevanghen, alwaer onder andre doot bleef een van haerlieder capiteinen, wiens toename was Schoonewalle.

Int laetste der voornomde maent van april LXXIII zyn de voornomde scepen zo van deffentie als met victuaille van Antwerpe gheseylt de riviere nederwaert, omme te vulcommen haerlieder voiage te revictuailieren de stadt van Middelburch ende andre plaetsen voorseyt, alwaer zy anderwerf

van de rebellen bespronghen ende bevochten wierden. Daer quam een groot scip van oorloghe van de Magt an den gront, waerinne de vianden tvier staeken ende verbranden, danof veele van den volcke verdroncken. Daer wierden noch andre victuaille-scepen zommeghe verbrant, andre medeghevoert naer Vlissinghe, emmers datter noch quamen binnen der havene van Middelburch xxiii scepen met victuaille, zonder de scepen van oorloghe, de welcke de rebellen oock veel van haerlieder princepael volck afgheschoten hadden, overmidts de groote artillerye de welcke onse scepen was up de vianden ghebruckende.

Ten selven tyden overleedt, binnen Middelburch, de bisscop der selve stede, wesende een houdt man ende goet prelaet ¹. Daer storven oock diverssche andre poorters, eensdeels van rauwe ende zwaerichyeyt, overmidts dat dit spel te langhe gheduerde.

Int eerste van der maendt van meye tvoornomde jaer xv^e drientseventich wiert alhier ghepubliceert, by placcate, als dat de coninck van Spaengnen, onse souveraine heere ende prince, veraccordeert was met de coninginne van Ingelandt, ende dat voor twee jaeren, omme binnen dien tydt ordre te stellen by de commissarissen an bede zyden up alzulcke differenten alsser tusschen elckandre was, als vooren verhaelt ende ghementionneert es; ende alwaert zo dat de selve commissarissen die daertoe zullen ghecoren werden niet en consten accorderen ofte tselve different terminereren binder voornomde tydt, nochtans zo en zalder gheen ander arrest van nieus ghedaen werden aen beede zyden ².

Onder den viii^{em} dach der selve maent van meye zo wiert, binnen der stede van Brugghe, up den burch, ghehanghen ende verworcht den voornomden Jacob Seau van Nieupoort, danof vooren ghementionneert es, metgaders noch twee andre tot hem. Ende naer dat hy Seau doot was, wiert gheanghen metten hoofde nederwaert.

Ten selven tyden storf, binnen Vlissinghe, de voornomde capitein Worst, admirael der rebellen van Walcre, de welcke daer te vooren up groot gelt ghestelt hadde gheweest. Ende in zyne plaetse wiert ghestelt voor admirael eenen Bauwen Eenwouts zuene, de welcke ghecommen was metten hertoghe de Medina Cely uut Spaengnen.

¹ Nicolas de Castro, évêque de Middelbourg, mort le 16 mai 1573.

² Ce placard date du 1er mai 1573.

1573. Ten selven tyden alhier verstaen zekere tydinghen uut Vranckerycke, hoe dat, int landt van Languedoc, binnen der stede van Montpellier ende zekere dorpen daer ontrent, wesende schoon ende claer weder, es zeer subyt upgheresen een zeer groote storm ende vaer-weder¹, gheminghelt met groote haghelsteenē, de welcke duer groote verwonderinghe ende curieusheyt van sommige persoonen, inwoonders der selve stadt, wierden ghewoghen den zelven haghelsteenē, ende bevonden te wēghen tusschen de twee ende drye ponden; maeckende oock groot tempeest van weerlicht ende donder, niet anders verwachtende dan dat de weerelt zoude vergaen. Een groot dorp, gheleghen ontrent de twee mylen van de voornomde stadt van Montpellier, twelcke was ghenoomt Saint-Jehan-de-Bueges, wiert zo van tvornomde tempeest gherenverseert totten gronde, twelcke een plaetse was daer de Huguenotten daeghelicx haerlieder predicatien waeren doende. Ende heeft tvornomde tempeest van aghelen ende reghenen gheduert continuelick ontrent vier huere; zodat tvolck niet wiste waer hemlieden sauveeren; want de daecken ende zolders van de huusen wierden ghebroken van de haghelsteenē, ende de vouten ende kelders liepen vul van de groote abundantie van den watre. Ende naer dat tselve tempeest ghecesseert was, wiert anderwaert claer weder, als te vooren, ende ghehoort binder voornomde stede van Montpellier een zeer groot gherucht, ende daernaer gheopenbaert up de groote kercke van St-Pieters, twelcke es een schoon singulier edeficie van ouden tyden, nemaer alsnu gheruynceert by de heretyken van onse tyden, de ghe-daente van eenen man, houdende up zyn schoudere de figurē van eenen weerelt, boven den welckē was een cruus. Ende ontrent de selve figurē was zeer groote claerichē. Ende wiert vandaer ghehoort eene vois, de welcke dickmaels prononchierde dese woorden : *Vigilate et orate*. Welcke figurē ghecontinuceert heeft int vertooghen ontrent eene huere. De heeren van der stadt, metgaders tghemeente hebben upghestelt een schoone processie generaele, metten blooten hoofde ende voeten, danckende ende lovende den Heere als hemlieden ghepreserveert thebben van zo groote periculen ende dangieren.

Int laetste van deser maendt van meye tselve jaer xv^o drientseventich

¹ *Vaer-weder*, terrible tempête.

wierden by den grave van Bossu, admirael, metgaders zyn scepen, afghe-smeten, up de Meere ontrent Haerlem, tweentwintich sceepkins met victuaille ende ammunitie, de welke quaemen omme te provideren de voornomde stadt van Haerlem. Daer wierde oock aen tnaeste landt ghe-daen maecken, by laste van den hertoge, ontrent de waterzyde, zekere bollewercken, waerduer men was beletende als dat die van Haerlem gheen secours en mochten ghecryghen. 1573.

Int eerste der maent juny tselve jaer xv^e LXXIII zo zyn de scepen ander-waerf ghetrocken van Middelburch naer Antwerpe om andre victuaille te haelen. Waermede overtrock Mynheere van Beauvais, de welke altyts de selve stadt, metter hulpe van God, vaillantelick hadde ghedeffendeert, laetende daer zynen lieutenant met Mynheere van Wacken om de selve te bewaren. Ende zohaest als de voornomde Beauvais over was, reet van stonden aen naer Nuuweghe, in Gelderland, alwaer, zo voorseyt es, was liggende den hertoghe van Alva, om hem rapport te doene van zulcx alsser gheschiet was, ende te vertoghen tghuent datter van doene ende gherequereert was. Men was daeghelicx tAntwerpen toerustende ende accoustrerende noch andre scepen van deffentie boven de voorgaende, metgaders diverssche cromme-steven; van welke vlote de voornomde heere van Beauvais al de administratie hadde, de welke voorwaer groote moyte ende travail nam om alle zaeken te beleeden, danof hy goede experientie hadde.

Ten selven tyden verhoorde men alhier als dat de prince van Oraengne vertrack van Delft, alwaer hy altyts zyn hof hadde ghehouden, naer Leyden, twelcke es vyf mylen van Haerlem, omme aldaer ordre te stellen van te secoureren dezelve stadt, dewelcke in groote benautheyt was duer faulte van victuaille, preparerende ten dien fine al zyne soldaten, metgaders alle de uutghecoren Hollanders, danof hy nieuwe soldaten maec-kende was, omme zo met fortce te duerbreken den legher van den hertoghe, de welke men extimeerde sterck te zyne van zesthien ofte xvii duust mannen, ende dat midts der hulpe van die van der stadt, in de welke dat laeghen ontrent de vyf duust van de frayste soldaten van di-verssche natien, de welke waeren eensdeels als desperate menschen van honghere, zouden zy melcanderen rencontreren omme de victuaille met crachte zo in de stadt te trecken. Want anders en mochten de stadt niet langher houden, duer groote famine.

1573. Ten selven tyden arriveerden noch in den leghere van den hertoghe voor Haerlem zekere peerden ende voetvolck, als Italianen ende Spaengnaerden, goede nombre omme te verstercken den selven leghere.

Den viii^{en} dach der zelve maent juny arriveerde alhier uut Inghelandt Sr Christoffels Hatton, capitein van de garde van de coninghinne, met noch viii ofte ix peerden, treckende naer de Duutsche landen, om hem te doen cureren van de gravelle, an de welck hy subject was.

Den xvi^{en} der selve maent quam oock overe Mynheere van Wynsore, met v ofte vi peerden, treckende naer tbadt, zo men seyde.

Onder den xvii^{en} der selve maent juny arriveerden binder have deser stede van Dunckercke acht grote scepen van Rosco¹ uut Bretaigne, comende van Lisbona ende andre plaetsen in Portugal, den meestendeel ghelaeden met zaut, andere met cannarye-wynen, sucre ende specerye. De selve scepen hadden in zom v^e, vi^e ende zommeghe vii^e zauts, twelcke wiert al haest vercocht teghen XLVII l. x s. grooten thondert, zom tot XLVIII. l. ende LI l. thondert, uut causen dat het wit was, zeer bequaem om te raffineren ende danof wit boterzout te maeken. De zelve scepen ghinghen dieppe xv voeten waters, zom xii, xiii voeten, ende wierden weder met goedinghen uut dese landen bevrecht up Spaengnen, maec-kende groote excessive vrechten.

Ten selven tyden zo wiert anderwaerf ghenomen, by Mynheere van Norkerme, met zekere compaignien soldaten, uut anden van den rebellen in Hollandt, een passage ghenaempt tEmerdyck, de welcke by de rebellen gheusurpeert hadde gheweest onlanxcs daer te voeren, waermede zy groot belet waren doende tvolghen der victuaille totten legher van den hertoghe voor de stadt van Haerlem; hadden daer ghemaect zekere hollewercken stekende duer eenen dyck; zodat zy tselve al stelden in watre; maer wierden met crachte vandaer verdreven ende den meestendeel van hem-lieden doot ghesmeten.

Int eerste van hoymaend tselve jaer xv^e LXXIII was, binnen der stadt van Middelburch in Zeelandt, bevonden zekere conspiratie ende intelligentie met die van Vlissinghe, niet verwachtende dan de opportunitheyte om de selve stadt over te leveren in anden van die van Vlissinghe. tWelcke up eenen tydt zoude gheschiet hebben, wesende de soldaten uutghetoghen,

¹ Roscoff, département du Finistère.

alzo zy somwyls deden om te gaen zoucken eeneghe aventuere ontrent de stad van der Vere van eeneghe bataille ofte andre zaeken. Nemaer, alzo de waeckere van der torre zach datter zekere troppen volcx quaemen van quartier van Vlissinghe, dede danof de wete. Zodat de soldaten wederomme waren ghedaen commen. Ende de welcke wierden vast gheleyt ende by tortuere de conspirateurs ver kent, ende corts daernaer ghejusticiert, als den buuck levende upghescropt, haerlieder herte uutghehaelt ende ghesmeten in haerlieder aenschyn, voorts ghequartiert. De sticken wierden gheanghen, als verraeders, naer haerlieder verdiensten.

Naer dat de armeye van den hertoghe van Alva dus langhe hadde ghelegen voor de stad van Haerlem, danof don Fredrique, zone van den voor nomden hertoghe, supericur was, overmidts dat zyn vadere bleef liggende binder stede van Nuuweghe in Gelderland omme dat quartier te bewaren, welke stad van Haerlem die van binnen zo sterck hadden ghemaect, midts ontrent de vyf duust soldaten van diverssche natien daer binnen, ende duer middel van eenen Italiaen ingeniarij, de selve stad zo duergraven ende duerdolven; zo datter gheen apparentie en was de selve met assaulte te moeghen ghecryghen dan alleenlick duer famine; want een man binnen der stad wasser weerdich x van buten. Dus naer dat zy zekeren tyd zo nauwe hadden bedwonghen gheweest, zo van de armeye te lande, als up de Meere by de scepen van den grave van Bossu, als dat hemlieden gheen secours en conste ghecommen, niet jeghenstaende wat debvoir de prince van Oraengne daertoe dede, zodat die van der stad, duer faulte van victuaille, wat begonsten te verflauwen, hoewel zy int eerste zeer geroupen hadden totten legher van den hertoghe, ende met spiteghe woorden de selve gheirriteert, zegghende: onse stad is vernaempt ende en heet niet meer Haerlem, nemaer Haelt-Meer, te wetene: haelt meer volcxs ofte soldaten, overmidts datter indien couden wyntere veele ghestorven waeren van haermoede ende catuvicheyt, alzoot niet te verwonderen en was. Want voorwaer, overmidts de groote extreme coude, persoonen wonachtich in goede huusen en hadden noch rays¹ ghenouch eer zy die stranghen wintre consten passeren. Emmers ziende die van der stad als dat hemlieden gheen secours en quam, ende midts dien onmo-

¹ Rays, gazons à brûler, ou bois à faire du feu.

1573. ghelick de selve langher te houden, hebben int eerste van hoymaent xv^c lxxiii, duer sommige persoonen, verzocht an don Fredricque wat appointement men hemlieden zoude willen octroyeren, behoudens¹ zy de stadt overgaeven in zynen anden. tWelcke van stonden an overscreven wiert an den hertoghe, verwachtende danof zyn advis, de welcke, zo voorseyt es, was hem houdende binnen der stadt van Nuuweghe. Maer overmidts dat zy zo haest gheen antwoorde en vercreghen ende, zo voorscreven es, duer groote famine de selve stadt niet langher en consten onthouden, zo was haerlieder appointement rustende up dese drie poincten, te wetene : binder stadt te bliven ende tsamen te sterven van honghere; ten 11^{en}, by vechtender andt tsamen uut te trecken ende duer den leghere van den hertoghe te breken, ofte ten laetsten hemlieden te stellen in de misericorde van Zynder Excellentie. Dienvolghende als desperaete persoonen hebben gheresolveert ghesaemdelick uut te trecken, om zo by crachte daer duer te breken, ofte anders te bliven in de foule. Maer alzo veele diverssche van hemlieden by onsen leghere wierden dootghesmeten, de andre wierden anderwaerf te rugghe in de stadt ghejaecht. Zo emmers de prince van Oraengne, haerlieder heere ende meestre, doende extreme debvoir om de voornomde stadt te provideren, heeft al zyn macht van soldaten hem moeghelick up te bringhen tsamen ghevoucht, wesende ontrent de vier duust van zyne beste ende gheexperimenteerde soldaten, voorts ontrent de vier hondert waeghens al aenghespannen met hollandsche meeryen, de welcke ghelaeden met alderande victuaille ende ammunitie, metgaders acht sticken artillerye, daertoe zekere capiteynen ende beveluden omme de selve soldaten provisie ende ammunitie te conduyseren. Want de voornomde prince, als thoost, bleef ligghende tot Leyden. Ende alzo zy meenden de selve provisie te bringhen binnen der stede van Haerlem, zo met haerlieder fortse als van de soldaten van der stadt, danof gheinformeert zynde, zouden uutcommen om hemlieden te rencontreren om de selve provisie binnen te ghecryghen. Nemaer ons legher, duer haerlieder verspiers² tselve verstaende, hebben andre provisie daerjehens gheprepareert, de welcke int eerste tsamen rencontrerende metten rebellen, ontfinghen wat schade van huerlieder artillerye. Maer daernaer wiert zo

¹ *Behoudens*, si, quand, lorsque.

² *Verspier*, espion.

ghebesongneert, als dat de vianden de neerlaeghe ontvinghen, diversschen ^{1373.} dootghesmeten, andre ghevanghen, de reste de vlucht ghenomen, veel van de waghens metter provisie waeren met de meeryen in grachten ende dycken ghevallen, als wesende schu ende versaecht van alle die arquebuserye van de Spaengnaerden ende andre soldaten, de welcke zy niet ghecostumeert en waren van hooren. De voornomde acht sticken artillerye ende de victuaille ende ammunitie wiert ghebrocht in den legher onder den xii^{en} der selve maent jully; danof die van der stadt, tselve verhoorende, waren gheheelick ghedesolleert ende ghedeconforteert ¹ ende buten alle hoope. Zodat zy anderwaerf met al haerlieder macht dien selven dach uutquaemen omme met force duer te braken, liever dan van honghere te vergaen, wesende als desperaete meinschen. Nemaer, alzo daer veele van hemlieden up tvelt bleven ligghende, de andre wierden anderwaerf in de stadt ghejaecht. Zodat zy noch binder zelven havent zonden uutter stadt aen don Fredricque zekere borghers, stellende hemlieden in de ghenade van de C. Magt. Dienvolghende tsanderdaechs sinte Margriete dach, xxi jully, wiert daertoe ghedenommeert den grave van Bossu, admirael, ende capitein Julian, de welcke met zekeren nombre van soldaten smorghens ten neghen hueren trocken binder selve stad van Haerlem, om aldaer ordre te stellen. Ende daer binnen zynde, naer dat zy de selve stadt in haerlieder bewelt ² hadden, de vianden de wapen al gheweert, de sterkten bewaert met haerlieder soldaten, bevonden aldaer een wonderlick werck van deffentie, twelcke noch in langhen tydt niet en hadde connen ghewonnen wesen, hadden zy provisie ende victuaille ghehadt, eene zaeke weerdich om anschauwen, ende onghelovelick voor den guenen die tselve niet ghesien en hebben, ghenouch om te excuseren jeghens alle natien als dat men de selve stadt niet en heeft connen winnen by assault. Want een man van binnen was weerdich thiene van buuten. Zy hadden binnen gheweest wel vyf weken, zonder broot te eten. Want naer dat tbroot ghesailliert was, zo haeten zy diverssche pottaigen van cruuden, raepzaet, kempzaet ende andre zaet. Ende als thossen-ende scaepen-vlees up was, hebben gheheten peerden, honden, catten, ratten, muzen, leer ghefricasseert, blaederen van wyngaerden, ende dierghelycke zaeken, dat de be-

¹ *Ghedeconforteert, déconfits.*

² *Bewelt, pouvoir.*

1573. nautheyt zo groot hadde gheweest, qualick om gheloeven, in der manieren datter diverssche creaturen vielen liggende in de straeten in onmacht van grooten honghere. Men dede van stonden aen separeren de poorters van de soldaten, ende elck appart in kercken ende cloosters, omme in al te volghen den wille van den hertoghe. Emmers duer veel intercessie hebben de borghers vercreghen als dat de stadt ghestelt wiert tot rensoen van twee hondert duust guldens te betalen binnen zekeren tydt, waervooren die van Amstredam, constitueerden hemlieden borghe. Zodat de poorters midts dien met vrouwen ende kinderen onghepilliert trocken in haerlieder huusen. Ende angaende de soldaten, de Duitschen vercreghen pardoen duer groote bede ende intercessie van de gaerde van den hertoghe, tweleke Duitschen waren, midts conditie dat zy niet meer wapenen draeghen en zouden jehens de C. Magt ofte zyn ondersaeten, daerup doende den eedt. De andre soldaten van diverssche natien, als Nederlanders, Gasconnoysen, Inghelschen, Schotten ende diverssche van de quaetste borghers wierden in bewaernesse ghestelt, de welcke naerderant meest al ghejusticiert wierden.

Ten selven tyden alhier verstaen alsdat, overmidts de groote excessive dierte ende schaerstheit van victuaille, de legher van den coninck liggende voor de stadt van Rouchelles, alzo vooren verclaerst es, danof Heindrick de Vallois, oudste broeder van den coninck van Vranckeryke, superieur was, ghedwonghen wierden te accorderen met de rebellen ende gherevolteerden, zo van de stadt van Rouchelles, als van Montauban ende Nismes, als dat zy zouden blyven in de libertheyt van haerlieder religie, de welcke zy naemden ende pretendeerden voor ghereformeert, hoewel haerlieder ghewercken daer andre ghetughenessen afgaven. Men bevont naer taccordt als datter luttel victuaille was in de voornomde drye steden, principalic in de stadt van Nismes, alwaer zy zekeren tyt hadden gheweest zonder eeneghe victuaille. Zodat zy duer groote benautheyt¹ waeren cetende ghestampte schailen², ende daermede zekeren tydt hemlieden onthouden hadden. Annegaende de wynen, waeren noch zeere abundant binnen der stede van Rouchelles, want zy daer te vooren alle de wynen vant landt binnen der stadt ghetrocken hadden. Zodat zy naer haerlieder

¹ *Benautheyt*, misère.

² *Schailen*, ardoises ou pelures?

accordt den legher van den coninck providerende waren van wynen, 1573.
boven dien ghebrocht ende vercocht in dese landen ende andre quaer-
tieren. Daer wierden oock zekere capitulatiën ghestelt by ghescrijfte no-
pende dit voornomde accordt, de welke gheaccordeert ende ghecorrobo-
reert wierden tot de voornomde steden van Rochelles, Montauban ende
Nismes by den coninck ende zynen raed, danof thinhouden hieronder ver-
claerst :

Charles by der gratie Godts ¹.

Int eerste der maent van ougst tselve jaer xv^e lxxiii, zo wiert overvallen,
by die van Vlissinghe met haerlieder gheallicerden, tcasteel van Ramme-
kius. Eeneghe zeyden als datter conspiratie was met sommige van de
soldaten van den zelven casteele, andre zeyden duer faulte van buspoudre;
emmers de soldaten trocken daeruit by appointementen. Zodat de
vianden meesters wierden der voornomde plaetse, waerduer zy groot
belet gaeven tot onse scepen om te victuaileren die van Middelburch ende
Hermue.

Ten selven tyden, alzo tgarnisoen by den hertoghe gheleyt binnen der
stede van Haerlem, omme de selve stadt te bewaeren tot behouwe van de
Magt, hemlieden bevonden ghefrustreert van haerlieder meninghe, als dat
de goedinghen der inwoonders van de selve stadt niet en quaemen tot
pillaige, alzo zy wel ghedacht hadden, ofte oock alzulek appointement
alsser ghemaect ende gheaccordeert was met de borghers, thaerlieder be-
houwe oock niet en quam, ende datter gheene betalinghe en volgde, zo
hebben de soldaten Spaengnaerden hemlieden gheemparcirt ende meestre
ghemaect van de selve stadt van Haerlem, de welke alsdoen wel ghepro-
videert was met victuaille ende ammunitie, maeckende onder hemlieden
eenen superieur ofte *elect*, de welke commanderen zoude, maintenerende ²
daer niet uut te trecken voor anderstont dat men hemlieden accorderen
zoude dese vier poincten ende artielen, te weten : t^{en} dat men hemlie-
den zoude betaelen de traictementen; t^{ren} als dat don Fredrique, zone
van den hertoghe van Alva, niet en zoude gouverneren; t^{un} dat men
zoude doen monstre generalle, ende t^{un} dat men se zoude betaelen

¹ Voir l'acte dans La Poplinière, *Histoire* pp. 516, 518.
des Troubles, fol. 107; *Histoire du Languedoc*,

² *Mainteneren*, prétendre.

1573. voor 39 maenden. Dit was de resolutie van den voornomden *elect* ende capiteine, den welcken zy naemden la Castenenda. Ende naer dat de hertoghe verstaen hadde dese nieuwaeren, ligghende, zo voorseyt es, binnen der stede van Nuuweghe, quam van stonden an tot binnen der stede van Amstredam, alwaer de zaeke gheandelt wiert, de soldaten zekere betaelinghe ter andt ghedaen. Zodat de affairen ende differenten ghepaysiert wierden. Ende de hertoghe track oock in den leghere ende binnen Haerlem.

Ten selven tyden, naer dat de prince van Oraengne zach als dat zyn volck, waeghens, provisie ende ammunitie afgheworpen waren, de welcke uutghesonden hadde gheweest om Haerlem te provideren; voorts dat de selve stadt was ghewonnen ende inghenomen, alwaer zyne principale soldaten bleven waren, zo es hy vertrocken uut de stad van Leyden, alwaer hy lach, naer Delfft. Vandaer track naer den Briele, daer hy wat touverende was. Ende naer zekere daeghen es vandaer ghereyst naer de stadt van Dordrecht, alwaer hy bleef ligghende zekeren tyt, houdende daer zyn hof. De Hollanders bleven noch al in haerlieder oppinie, nietjeghenstaende dat zy Haerlem quyte waeren, es te dyncken duer groote perzuasie van den prince voorseyt.

Den xii^{en} der selve maent van ougst zo trocken de scepen van deffentie ende met victuaille de riviere nederwaert, de welcke tAntwerpe gheclaerst waeren, in ghetale van LXXV ofte LXXX, zo scepen van oorloghe, victuaille-scepen, als crom-steven, al om te provideren die van Middelburch ende Hermue. Welcke scepen zeer wel voorsien waren van groote ende schoone artillerye ende alderande ammunitie ende provisie daertoe gherequereert, danof Mynheere van Beauvais ende capitein Dragon tgouvernement hadden, de welcke daertoe groot debvoir deden om alle zaeken te demeneren. Ende alzo de selve scepen quaemen ligghen ontrent der Nuese, verhoorende als dat zy niet passeren en consten, overmidts dat de rebellen zeer sterck laeghen, zo up tcasteel van Rammekins, als met veele diverssche scepen van oorloghe, om in als de passage van onse vlote te beletten ende inderen, dienvolghende heeft goetghedacht de gouverneur van onse vlote te nemen haerlieder cours naer tVeergat, waertoe de voornomde rebellen alle debvoir ghedaen hebben om tselve te beletten, zo met haerlieder scepen van oorloghe, als diversche andre scepen ende

smacken ¹, tsamen woelende met groote yseren ketenen, daerinne doende ^{1573.} diverse materiaelen, als peck, tarre, hout ende stroo, ende den brant daerin ghesteken, laetende zo de selve scepen al brandende driven metten stroom up onse schepen, om de selve te verbranden, hoewel voorwaer zy danof cleyne schaede waeren lydende. Nemaer, alzo onse scepen quaemen in de open zee, zo esser groot tempeest van winde, haghel ende reghen upgheresen, danof datter vyf ofte vi van de victuaille-scepen aen tstranghe stelden, loopende tvolk aen landt, abandonnerende de scepen, andre periculeerden ². Zo datter wel xi ofte xii tzoucken waeren. De andre naemen haerlieder refugie naer Onse-Vrouwe-Poldre voor der Vere, alwaer zy dat ruude vaer-weder afreden, midts wel voorzien van anckers ende cabels. Ende naer dit storm ghepasseert, zo esser naerghevolcht goet stille weder. Dienvolghende hebben eene goede partye van de soldaten utten scepen met boodts aen landt ghestelt, metgaders veel van de victuaille omme de selve te doen voeren ende convoyeren naer de stadt van Middelburch, zouckende daertoe alle carren ende peerden die zy recouvreren conden, danof tselve heylandt qualic ghestoffeert was. Bovendien hadden diverssche aenstoten ³ van die van der Vere, zodat zy met grooter moyte ende travail de selve victuaille consten beweghen binnen Middelburch. De rebellen staeken oock duer eenen dyck van binden lande, up dat twater zoude belet geven tot ons volck om tpasseren van der victuaille, ende oock omme te bederfven alzulcke vruchten alsser noch up tvelt stonden, up dat die van Middelburch danof niet en zouden proffyteren, hoewel die van Middelburch altyts debvoir deden om alzo veel vruchten binnen te ghecryghen alst hemlieden doenlick was. Ende onse soldaten ende scippers trocken aen tlant diverse boodtkins van haerlieder scepen, varende daer mede over tlandt duer dat watre dat ghecommen was duer den voorromden dyck, by den rebellen duersteken, om ons volck de passage te beletten, zo verde als zy gheraeken conden; twelcke hemlieden zeer was avanserende, hoewel de vianden tselve ter contrarie ghedaen hadden. De houde soldaten wierden uut Middelburch up de scepen ghedaen, ende de andre van de scepen in de stadt gheleyt. De scepen trocken anderwaerf naer Antwerpe, om andre provisie ende victuaille.

¹ *Smacken*, voy. p. 35, note 2.

³ *Aenstoten*, attaques.

² *Periculeeren*, faire naufrage.

1573. Den xx^{en} dach der selve maent van ougst wast zeer quaet weder van haghelen, twelcke groote schaede dede up de vruchten, wesende steenen zo groot als azenoten ¹, slaende in stucken veele ruten vanglaseveinsters in diversche plaetsen.

Int laetste der selve maent wiert inghenomen, by de rebellen van Dordrecht ende andre haerlieder gheallierden, de stadt van Sinte Gheertrudenberghe, waerduer oock groote verachteringhe quam.

Ten selven tyden arriveerde alhier, commende van Antwerpe, een coopman Grieck, uut Armenien, ghenoept Theodore Armenio, de welcke te Antwerpe ghebrocht hadde veel ende diverssche costelicke coopmanscepe, ende wederomme andre goedinghen, als sayen, bayen ende andre coopmanscepen ghesonden by lande naer Venegen ². Hy was zeer soberlick gheaccoustreert, reysende achter lande met eenen reys-teer-zack ³, als een bedelaer, levende zeer vreckelickende soberlick. Hy sprack een weinnich ghecorrompeert Italiaens, voorts gheen andre taele die men conde verstaen, noch oock zyn scriven ofte gheprente boucken, daer wy gheen lettren en consten ghekennen, wesende de selve al characteren. Zyn accoustramenten waeren een witten, somwils een blauwen lynen rock, commende totte causebanden, al duernayt ende duersteken als een culckte ⁴, ghegort met een bree rieme van ruban, daerover een langhe blauwe tabbaert, zonder hals ofte necke, boven ghefronselt. De zelve track van hier over naer Londen in Inghelandt, alwaer hy oock bleef voor eenen tydt, gheadresseert an de natie van de Italianen.

Den xiiii^{en} van septembre tselve jaer xv^e lxxiii wiert Henry de Vallois, hertoghe van Anjou, broeder van den coninck van Vranckerycke Charles den IX^{en} van dier name, ghecroont coninck van Polen binnen der stede van Paris, volghende de voorgaende electie, doende aldaer zyn intreye, alwaer hemlieden vonden diverssche personnagen uut Polen, ende groote triumphe bedreven metgader vele excessive costen *à la mode de France*.

Tsvrydaech, den ii^{en} van octobre, tsdaechs voor teerste quartier van der nieue mane, wast zulck een groote storm ende verlegghen ⁵ vaer-weder uutten

¹ *Azenoten*, noisettes.

² *Venegen*, Venise.

³ *Reys-teer-zack*, sac de voyage, besace.

⁴ *Culckte*, caleçon, guêtre.

⁵ *Verlegghen*, impétueux.

noordt-westen, als men in meneghen tyt daer te vooren niet gheweten en heeft, commende up zeer onverzien; twelcke causeerde als datter vele scepen waren periculerende, ende tvolck was verdrynckende, ende also vele ende diverssche franssche visschers alhier naer de havene quaemen, om hemlieden te berghen, danof datter vele upquamen. Andre smeten¹, metten grooten storm, overmidts te luttel seyls, upbringhende achter de Oostcattheye, wel tot den nombre van xxviii ofte xxx, meest al cleyne scepen, de welcke al stelden aen stranghe², upperende³ zo verde als zy conden, updat haerlieder scepen te mindre last zouden lyden. Daer quaemen alsdoe oock diversche visschers-boodts deser stede, maer, Godt lof! zonder pericule; want zy wel voorzien ende ghestoffeert waren van goede seylen ende andre toerustinghe. Een scip Bretoen, ligghende achter de Oostcattheye, commende uut Spaengne, ghelaeden met wolle, danof de meeste partye tsdaechs te vooren uutghelost hadde ghezyn met waeghens, tselve scip met de reste datter noeh in was keerde metten kiele upwaerts; maer tvolck van den scepe was al an lant. Een andre Bretoen, een nieu scip, commende uut Brouage, gheladen met vyf hondert zauts, hebbende up xxvii ofte xxviii mannen boodsghesellen, commende voor de havene, smect achter de Oostcattheye, vanwaer een anderstont hy an den gront was, dede zyn uutterste debvoir om tscip wederomme tzeewaerts te ghecryghen, ende zoo Oostwaert aen te loopen; nemaer een luttel weechs vandaer quam an den gront ende van stonden an, overmidts haerlieder scepen, onder zo scherp zynde, smect metten kiele omhooghe ende al tvolck verdroneken, uutgheweert⁴ twee, nietjeghenstaende datter groot debvoir ghedaen wiert by diverssche scippers Bretoenen om tselve volck te sauveren; de welcke up tstranghe ghinghen int water zo diepe hemlieden moeghelick was, houdende melcandren vast andt aen andt. Nemaer en consten gheen meer sauveren oft de andre an tlant zwemmen, uut cause de zee zo uutter maete tempestyf was. (Voornomde scip van convoye deser stede, ligghende ende rydende an zyne anckers ende cabels ontrent de stede van Cales, was oock ghedwonghen te commen naer de havene. Ende commende up tgat van der havene, wiert oock ghe-

¹ *Smyten*, échouer, jeter.

² *Stranghe*, bord de la mer, plage.

³ *Upperen*, conduire les barques vers la plage.

⁴ *Uutweeren*, excepter.

1573. smeten achter de Oostcatheye in grooten dangiere van te periculeren. Maer emmers, duer groote weere, upperde tselve scip neffens de Catheye; ende bleef daer zittende zonder zeer te steken, overmidts tselve breet was van vloere, ende oock beschut van tslach van der zee van de voornomde Catheye. Ende zohaest alst goedt weder was, zo wiert al de artillerye ghelost ende een ghedeel ballast, ende met hulpe van veel volcx, tselve scip, zonder groote schaede, in de haven ghebrocht, anderwaerf toegherust ende uitgevaeren tot convoye van der visscherie, ontrent Zantcote. In tselve tempeest bleef oock een Bretoen met zaut, metgaders al tvolek, ghereserveert een; bovendien veele andre scepen, zo up de coste van Vranckerycke, als Oostwaert. Zo datter up de stranghe van der zee veele doode lichamen bevonden waren, een groot jammer om anschauwen. Godt wil de zielen ruste verleenen! Ende naer zekere daeghen, wesende commodicus' weder, zo hebben de Fransche visschers staende, zo voorseyt es, an stranghe, melcanderen gheholpen om de scepen af te ghecryghen, hebben de masten uutghedaen, metgaders al tlast dat binnen scepen was, ende duer tvoorstevē een gat geboort ende een tauwe daerduer ghesteken, ende zo met menichte van volcke elck scip bysondre over plancken ende blocken, al wel ghesmeert met smaut ofte zeepe, ghebrocht tusschen de Catheye ende den Messynck tot in de havene; houdende de selve scepen gheschoort an beede zyden met haerlieder rick int voorttrecken van dien, tot dat zy an twater quaemen. Een van hemlieden gaf den vois². Waer zy al naer riepen ende trocken, legghende de selve blocken ende plancken altyts voort, ende voorts met kerven in de middele daer der kiele duer was slepende.

Den xi^{en} der selve maent van octobre tselve jaer LXXIII wiert alhier, binnen de havene, ghebrocht tconvoy-scip der viesscherie deser stede van Dunckercke; de welcke int diepwatre niet en voer, alzo zy van ouden tyden jaerlicx was ghecostumeert van doene, uut causen ende vreesē der menichte van pyraten, ofte zeeroovers daeghelicx in zee exploiterende, om alle goede lieden te berooven ende beschadeghen, ja de haerme lieden over thoord in zee werpende, versmorende oft anders vermoordende, excederende in vreetheyt Heydenen ende Barbaren. De visscherye van Hol-

¹ *Commodicus*, convenable, passable, bon.

² *Vois*, commandement, signal.

landt als gherevolteerden waeren visschende int voornomde diepwatre; want de pyraeten hemlieden niet en inderden. Zy hadden zekere scepen van deffentie thaerliedder bewarenesse, offer by aventuere eeneghe scepen van der Magt ofte van de Vlaemsche visscherye hemlieden hadden willen inderen; hoewel voorwaer dat de Magt alsdoen gheen scepen uut en hadde, noch oock de Vlaemsche visscherye meer dan een scip alleene uut dese stede, twelcke by tgenerael ghemeente wiert ghedaen maecten ende uutghereet, up dat de haerne visscherye wat bewaert mochte wesen; te meer uut cause dat wy zeer benyt waren van de pyraten ende zeeschumers boven alle andre steden, waer zy meer faveurs pretendeerden, alzo zy daeghelicx hemlieden waren vanterende; zittende in Ingheland up de vierbaecken int lichten der potten, alsdat zy ons ende onse visscherye zouden schenden ende vernielen, uut causen dat men haerliedder maets ende complycen, de welcke te cort holden¹ ende in de valle quaemen, was hanghende als bouven ende schelmen an galghen ende pottencen; ende in meerder spyte ende blammatie laetende de selve hanghen wispelen aen galghen staende up hooghe dunen, up dat wy varende by der zee danof tghesichte zouden hebben, met veel diverssche andre dreyghementen. Zodat onse voorscreve visscherye niet voorder en voer dan ontrent Cales, ende luttel westwaert onder de Fransche visscherye; ende dienvolghende maeckende tselve saysoen zeer luttel caecqharynck, maer commende meest daeghelicx up met vesschen harynck. Ende alzo onder andre een pyrate ghecommen was uut Doveren in Inghelandt om aventueren te zoucken, twelck was een vliesboodt, tandren tyden toebehoorende persoonen deser stede, zeer wel by de seylen, met een bouvenet² van achter tot den mast, hebbende up, onder oudt ende jonck, xxii ofte xxiii hoofden, waerup capitein was de zone van eene Franssine Cappys-Bruutparereghe, poortresse deser stede, de welcke om haer quaet ende onnut regement³ zekere jaeren daer te voren uutter stadt ghebannen ghezyn hadde. De selve capitein, overmidts alsdoen niet wel ghedisponceert zynde, was tot Doveren aen landt ghebleven. De scipper van dien was oock een ballynck deser stede, wesende een zeeman ghenaeamt Vincent Beust, hebbende up tselve

¹ *Te cort bollen*, calculer mal, être imprévoyant, être battu, avoir le dessous.

² *Bouvenet*, garde-corps.

³ *Regement*, conduite, direction.

1578. scip XIII ofte XIII bussen, zes dobbel-haecken ende een ghedeel cruusbo-ghen. Zo emmers naer dat tvoornomde convoy-scip deser stede, tweelcke ghenaeamt was den Azewynd, de capitein Cornelis Wieux, de scippere Anthuenis Bard, wel voorsien van boodsghesellen, artillerye ende alderande ammunitie, wel by de seylen, jacht ghemaect hadden naer den voornomden pyraet wel v ofte vi hueren lanck in den nacht, uut causen dat de pyraet zo dickmaels was windende om tontvlieden, midts dat zyne seylen goet ende licht waren om verscaeren ¹, meenende zo allynex Inghelandt aen te doene ende toe te gaene; nemaer ten laetsten es dit scip an zyn boord gherocht, de welcke hemlieden noch ter weere stelden met spysen ende rappieren. Ende ziende dat zy van stonden an overvallen wierden, spronghen twee ofte 5 over tboordt, om hemlieden als desperaete personen te versmoren. Maer wierden by ons volck gherecouvreert ende upghehaelt. Zodat den voornomden pyraet hier upghebrocht wiert, danof sommeghe van den volcke wel ghecarracteert ² waeren, ende al tsamen in vanghenesse ghesteken. De welcke verkenden alsdat huerlieder intentie was, metgaders haerlieder mede ghealieerden, de visscherye deser stede af te werpen ende verderven. De scriveynt ³ van den selven pyraet was de zone van den burchmestre van Amstredam, een jonckman wel gheleert, zo men zeyde, maer qualick gheconditionneert ⁴, danof zyne wercken ghenouch betughen. Ende alzo onse visscherye in zee zynde, bleven duer de protectie van den uppersten Heere ende dit convoy-scip huerlieder theylt ende saysoen ghebruekende, zonder eeneghe trouble ofte schaede. Ende daer men goede langhe experientie heeft alsdat dese Vlaemsche zee gheen overvloedicheyt van harynck en placht te gheven, dan alle vi ofte vii jaeren eens, was ter contrarien tvoornomde jaer LXXIII abondance van harynck in dese zee, ende dit jaer xv^e LXXIII was de harynck zo abondant, als men in menich jaer daer te voren niet gheweeten en hadde. Zodat de stadt van Cales zo vul was, dat men niet en wiste waermede gaen, als qualick gheen plaetse om deselve up te hanghen. Ende midts dien wiert aldaer vercocht tot zeer cleene pryse, als harynck van der andre nacht, veerthien

¹ *Verscaeren*, arranger, disposer.

² *Wel ghecarracteert zyn*, être satisfait, content; dérive de *cara* ou *care*, mine, visage.

³ *Scriveynt*, écrivain.

⁴ *Qualick gheconditionneert*, mal disposé, avoir une mauvaise conduite.

ofte xv l. tournois tlast, daer den harynck van der nacht aldaer int eerste 1573.
 van der theylt ghegolden hadde tseventich ponden tournois. Zodat zy veel
 van tgoet van der nacht waeren ghebrukende tot caecqharynck, de welcke
 zy an lant waeren caecqkende, zoutende ende bereekende¹ met grouf zaut,
 naer haerlieder maniere van doene. Zy hebben aldaer voor tlast vesschen
 harynck twaelf duust. Alhier wiert oock daeghelicx upghebrocht veel
 vesschen harynck, zo by de visschers deser stede, als by de Franssoisen,
 de welcke int eerste golt, int laetste van der maent van septembre: vullen
 harynck van den nacht v^c l l. v^c lx l. zeepaye tlast, thien duust viii^c voor
 tlast, golt, naederandt, duer de overvloedichey, half octobre, goet van der
 andre nacht vullen harynck om clxxv l. zeepaye tlast. Zo datter tselve sai-
 soen alhier upgheanghen was tusschen de x^c ende xi^c lasten, hoewel tselve
 vlot² ende overvloedichey alsdoen afbrack. Zo datter naer half octobre
 luttel harynck meer te vanghen was. tWelcke anderwaerf de harynck
 dede rysen. tGoet van der nacht wiert tot Cales vercocht lv l. tournois
 tlast; alhier rees up iii^c l. iii^c l l. iii^c l. ende v^c l. zeepaye. Want ter zee
 weinnich te vanghen was overal. Alhier was groot ghebreck van sneezen³,
 dewelcke men om gheen ghelt ghecryghen cost. Int eerste wierden ver-
 cocht teghen twintich scellinghen grooten de duust; maer naedien gheen
 te recouvreren. Zodat men den harynck in sommige haven liet ligghe in
 den staepel drye ofte iii daeghen, duer faulte ende ghebreck van sneezen.
 Ende contrarye de oppinie van veele meinschen, zo was dat saysoen zeer
 sobre van vanck int diepwater; zo datter luttel caecqharynck ghevanghen
 wiert zo by de Hollanders als andre aldaer visschende, ende dat ter causen
 van den zuuden wyndt altyts wayende, de welcke aldaer zeer es blaekende⁴
 up tlant ende tempesterende, alzo den noorden wyndt doet up dit landt.
 Ende ter contrarie de zuude wyndt es de alderbequaemste wyndt up
 dit landt, de welcke zoude moeghen begheren in de theylt, de welcke den
 harynck es lockende te commen tot aen tlant. Ende uut causen dat de
 caecqharynck, zo voorseyt es, zeer luttel ghevanghen wiert, zo was die
 zeer diere, te wetene de last deser stede dertich ponden vyf scellinghen

¹ Bereeken, préparer, mettre en ordre.

² Vlot, flot.

³ Snees, s'applique probablement à une sorte de

petits paniers contenant une vingtaine de pois-
 sons; snees signifie vingtaine.

⁴ Blaekende, être violent.

1573. grooten, tlast xix l. x s. grooten ende xx l. tlast cayaers ¹ oock xx l. de beste drooge haryneck al ghelensoen² ende ghepackt in fustagen³ ende tonnen, zo dit behoort, om xiiii l. x s. grooten tlast ende luttel meer of min; want alderande victuaille was zeer diere.

Ten selven tyden, te wetene half octobre, wiert in Hollandt van die van Henschuse ende Hoorne overvallen tscip waerinne dat was Mynheere den grave van Bossu, admirael deser landen, hebbende up veele diverssche edelmannen; ende in als wel vyf hondert personen, een schoon gheweldich⁴ scip, duergaten⁵ met alderande artillerye ende ammunitie, tweelcke langhe ende veel tyts, metgaders noch een andre scip, hemlieden deffendeerden jehghens de rebellen; alwaer aen beede zyden veel volcx afgheschoten weert. Nemaer uut cause dat de andre scepen van den admirael niet aen en quaemen tzynder assistentie, ende dat hem veel volcx afgheschoten was, ende dat de rebellen altyts andre volck aen thoort ghecreghen, ziende dat zy niet voorder en consten, was de resolutie van sommige personen van den scepe als dat men tvier zoude steken in de ammunitie ende zo tscip, metgaders al datter in was, in perditie bringhen, updat de viant danof niet en zoude proffyteren ofte glorifieren. In welke conditie de zelve admirael niet condessenderen en wilde; nemaer was tselve vertoghende *partie adverse*, behouden zy gheen goet appointement met hemlieden andelen en wilden, dat zyn volck zulcx ghedelibereert waren te doene. Emmers, naer langhe parlementeren, accordeerden met elckanderen. Zodat den voornomden admirael met zyn volck ghevoert wierden te Hoorne ende aldaer ghevanghen ghehouden. Hy es ghenaeamt Maximilien de Bossu.

Ten selven tyden zo wiert by capitein Dragon afghesmeten vyf ofte vi^c van de rebellen, de welke quaemen van Vlissinghe ende der Vere, menende die van Hermue te anticiperen⁶ ende overvallen; zodat de reste met confusie moesten de vlucht nemen.

Ten selven tyden vertrock uut desen landen, duer Vranckerycke naer Spaengnen, de hertoghe de Medina Cely, naer dat hy zekeren tyt in dese

¹ *Cayaers*, du quai ?

² *Lensoenen*, apprêter.

³ *Fustagen*, fûts, tonneaux.

⁴ *Geweldich*, fort, grand, puissant.

⁵ *Deurgaten*, troué ou armé d'artillerie.

⁶ *Anticiperen*, surprendre.

landen gheweest hadde, zonder hem te onderwinden met eeneghe zaeken. 1573. De selve commende binnen der stede van Paris, wiert van den coninck zeer blidelick ende triumphantich ontfanghen, groote carressen bewesen, alwaer hy tardeerde drie zo vier daeghen. Daernaer wiert gheconvoyeert wel met drye hondert peerden.

Item onder den xxii^{en} der selve maent van octobre wierden alhier, up de Cruustraete deser stede van Dunckerke, aen eene galghe gheanghen ende ter doot ghebrocht vier van de pyraten vooren ghementionneert : de eene van de selve een oudt man; voorts den scippe van den scepe ghe-naempt Vincent Beust, ende twee andre jonghers; dan of de oude man storf catholyck, nemaer de andre drie obstinaet. Daernaer de selve wierden tsamen afghedaen ende gheanghen aen de galghe staende up tSpreetvelt. Twee andre jonghers van den selvenschen, overmidts haerlieder jonckheyt, wierden ten selven tyden up een schavot ghestelt ende elck ghebonden aen eenen staek, om te aenzien de executie van de vier andre. Ende naer dat de selve doot waeren, zo wierden dese twee jonghers wel ghegheesselt ende ghebannen.

Ten laetsten dach der zelve maent van octobre, naer dat Henry de Vallois, broeder van den coninck van Vranckerycke, ghecroont hadde gheweest onder den xiiii van septembre daer te vooren, binnen der stede van Paris, coninck van Polen, zo vooren ghementionneert es, vertrack met zekeren staete naer tvoornomde rycke van Polen.

Int eerste der maent van novembre tselve jaer xv^o lxxiii, zo arriveerde in dese landen, commende van Spaengnen met commissie van den coninck, don Louis de Requesence de Zuniga, grand commandeur de Castille, gouverneur van Milan, als nu in plaetse van den hertoghe van Alva, den welcken onthouden was in Spaengnen gouverneur ende capitein generael voor den coninck van dese Nederlanden.

Den ix^{en} der selve maent van novembre wierden up de Cruustraete deser stede ghehanghen ende ter doot ghebrocht, an de voorscreve galge, vier pyraten van tvoornomde schip, te wetene eenen van Hamburch, eenen van Haerlem, eenen van Antwerpe ende eenen van den Briele, de welcke storven al catholyck, wierden afghedaen ende buuten gheanghen by dandre.

Den xiiii der selve maent drie van de voornomde pyraten van tvoor-

1573. nomde scip braecken in der nacht de giolē¹ ende uut de vanghenesse; de welcke gherockten butter stadt, wech belendende². Zodat men de selve niet vinden en conde ofte achteraelen; danof de eene dat was de clercq³ van den scepe, de welcke men seyde te wesen de zone van den burchmeestre van Amstredam. De cipier⁴ nam zyne refuge int cloostre van de Graebroeders deser stede voor zekeren tydt.

Den xvi^{en} der selve maent van novembre arriveerde binnen de stede van Antwerpe de voornomde nieuwe gouverneur.

Ten selven tyden trocken van Antwerpe de riviere nederwaert de scepen van oorloghe ende oock met victuaille, in ghetaele ontrent de lxxv, de welcke zeer schoten in tvertrecken. Ende onder andre eenen cloot quam ghevloghen wel van drie ponden groot ofte bet onder tvolck staende up de raye, omtrent de nieuwe stadt; danof doot bleven wel zes persoonen, in de presentie van den capitein van den casteele, de welcke besprayt wiert van de herssenen van een Bischayen, die neffens hem staende thoof van zyn lichaem gheschoten was, oock een vrouwe met een jonck kindt up hueren haerme. Daer was presumptie dat tselve mochte ghebuert wesen met voordachten wille ende deliberatie, hoewel tselve niet en bleeck, niet-jeghenstaende dat men groot debvoir dede om de waerheyt te onderzoucken. De selve scepen utter riviere in zee ghecommen zynde, wierden bespronghen ende zeer bevochten van haerlieder vianden, de welke zeer sterck laeghen up hemlieden wachtende, bewaerende zeer nauwe de passagen, zodat onse scepen niet passeren en conden. Danof zommeghe van dien wierden ghenomen, andre keerden te rugghe ende andre trocken naer de havene ende stadt van Berghen-up-den-Zoom. Zodat die van Middelburch ende Hermue bleven ongheprovideert ende in grooter be-nautheyt duer faulte van victuaille.

Ten selven tyden overleet deser weerelt monseigneur de Jenly, edelman uut Vranckerycke, de welcke hoeft ende upper-capitein was van zekere goede nombre van soldaten, de welke by den admirael Chastillon uut Vranckerycke ghesonden wierden ten secourse ende assistentie van den grave Lodewyck van Nassau, liggende met zyn volck binnen der stede

¹ *Giole*, geôle, prison.

² *Belenden*, s'évader

³ *Clercq*, écrivain.

⁴ *Cipier*, géôlier.

van Berghen in Henegauwe, de welcke hy by sinistre middelen inghenomen ende gheusurpeert hadde, alzo voren ghementionneert es. Welcke armade wiert afgheworpen by tvolck van den hertoghe van Alva, up den xvii^{en} dach van hoymaent xve tweentseventich, ontrent de abdie van St-Guillain. 1873.

Dit selve jaer ende saysoen lxxiii, waren in Vranckerycke overal de wynen zeer sobre ende maghere, overmidts de coude ende wacke jaerschaere, inderghelycke al te fruytteren ¹. Zodat binder maent van novembre lxxiii den goeden rooden wyn van Orliens in dese landen vercocht wiert ghereet ghelt teghen driendertich ponden grooten, de Bordauxsche wynen xxi l. ende xxii ponden grooten, de wynen van Rouchelles ofte Petauwen xvi l. tvat. Ende van alle de wynen commende uut Vranckerycke, de Bordeauxsche waren de vineuste. De Spaensche wynen golden xxvi ende xxvii l. tvat, de welcke in Spaengnen eerstcoops maer ghecost en hadden xx ende xxi ducaten tvat ².

Den xxiiii^{en} der selve maent van novembre arriveerden binder havene deser stede van Dunckerke zes scepen coopvaerders van St Jehan Delous ³, jurisdictie van den coninck van Vranckerycke, drie mylen van Fontarabie, frontierstad van Spaengnen, commende uut Spaengnen, gheladen met wolle, melassen, wynen ende andre coopmanschepen, alzo daeghelicx de scepen waren arriveerende, lossende tgoet in binnelandse scepen, de welcke voerden tselve goet van binden lande naer Brugghe, Gendt, Ypre, Antwerpe ende andre plaetsen, inderghelycke van Cales, alwaer oock veele diversche scepen arriveerden noch meer dan hier, uut causen dat haerliedder havene bequaemer was ende meer diepte was leverende dan donse. Zodat de scippers van binden lande, waghenaers ende andre haerbeyders daeghelicx veel ghelts wonnen om tgoet te voeren, uut causen dat men de wielinghen ⁴ niet en mochte ghebruken.

Onder den xxvii^{en} der selve maent, een pyraete van tvoornomde scip wesende van Lubeke, cocq van den selven scepe, wiert als de andre up de Cruusstraete gheanghen, oudt zynde xxii jaeren, storf catholyck,

¹ *Inderghelycke al te fruytteren*, bon à laisser couler.

² V. plus haut p. 459.

³ Saint-Jean-de-Luz.

⁴ *Wielinghen*, véhicules.

1573. beclaeghende zyne faulten, als zonder consideratie hem daertoe begheven thebben. Naerdien wiert afghedaen ende gheanghen buuten aen de galghe by dandre.

Den xvii^{en} van decembre tselve jaer lxxiii, een Chrestiaen Mariane, coopman van wynen, woonende binnen der stede van Ypre, alhier zynde, naer dat hy zekere wynen ghecocht ende ghescheept hadde, up Ypre vertrak, tsavens ontren de vier hueren, uutter stad naer huus, met een stocxkin in zyne anden, alleene. Wel ghedroncken hebbende, ende commende achter tkerckhof van Sinte Eloys, up den hooghen Rock, zittende aldaer wat neder of hy hadde willen slaepen, es ghevallen van boven nederwaert tot in de moergracht. Men wilde segghen dat zynen necke verstuckt was int vallen, ende voorts verdroncken. Men extimeerde dat hy rycke was van zeven duust ponden grooten, voorts een haerme bloet, als te vreck op zynen persoon. Hy wiert begraven int couvent van de Graeu-broeders deser stede.

Onder den xviii^{en} der selve maent, zo vertrack met zekeren staete, van Bruessele naer Spaengnen, al by lande, den selven wech die hy ghecommen was in dese landen, de hertoghe van Alva, laetende den anderen voor gouverneur, volghende de commissie voor verclaerst.

Int laetste der zelve maent van decembre, wesende zekere scippers deser stede met haerlieder scip in zee in groote dangier van den lyve, overmidts t groot tempeest ende ruude vaer-weder, zeer cleene apparentie van de doot te moeghen ontgaene, naer alle jugementen der meinschen, dienvolghende waren aenroupende Maria, de moeder Gods, voor hemlieden te willen intercederen. Ende van stonden aen es tselve tempeest ghemindert ende ghecesseert. Zodat de selve scippers met haerlieder scip binder havene ghecommen zyn, zonder infortune. De welcke in danckbaerheyte ter heeren Gods ende Maria, zyn lieve moedere, hebben ghedaen doen binnen der prochie kercke deser stede eene solempnelle messe ende dienst, alwaer veele devote persoonen present waren.

Ten selven tyden wiert by thof overghesonden naer Inghelandt den baron Dobingny¹, de welcke tandren tyden in Inghelandt hadde ghewoent in den dienst van de coninginne Maria, huusvrauwe van den coninck Philips.

¹ Gilles de Lens, seigneur d'Abigny, est parfois qualifié de baron d'Aubigny.

tSondaechs, den derden january tselve jaer xve drieentseventich, wierden ^{1574.} alhier, van wegghen der C. Magt, by laste van den nieuwen gouverneur, ghearresteert al de scepen coopvaerders ligghende binnen deser havene, ghereserveert de Inghelschen ofte Schotten. Uut welke ghearresteerde scepen ghecoren wierden xviii van de bequaemste, wesende Bretoenen ende andre Franssoisen, de welke men toeclaeren zoude omme, met de andre scepen tAntwerpen gheclaerst, tsamen te moeghen provideren de stadt van Middelburch *cum suis*, de welke duer faulte van victuaille, zo voorseyt es, in den uttersten noot ende benautheyt waren; want onse scepen telcken te rugghe ghejaecht wierden van de vianden, de welke zeer sterck (waren) met groote nombre van scepen, zo uut Hollandt als Zeelandt, oock tcasteel van Rammekens wel gheprovideert hadden van soldaten, artillerye ende ammunitie, voorts een zeer groot schip van Lubeke, ghenampt tPeerstal, twelcke zekeren tydt daer te voren ghelost hadde up Hermue eenentneghentich hondert grouf zaut. Welck schip zy aldaer up stroom hilden ligghende up diverssche anckers, wel ghestoffeert met artillerye ende ontrent de zes hondert mannen. Zodat quaelick moeghelick was onse schepen te passeren.

Ten selven tyden wiert alhier gheschipt, in zekere schepen Bretoenen varende up Spaengnen, zeker tresor, zo men zeyde, ende andre baggaige toebehoorende den hertoghe van Alva, de welke met sommige van zyne dienaeren ende dienaeressen wiert ghevoert naer Spaengnen. Daer was oock veele schoone tapisserye by hem in dese landen ghedaen maecken.

Ten selven tyde quaemen zekere officieren van den conynck, Spaengnaerden, omme te accoustreren ende toe te rusten de schepen alhier ghecarresteert, also vooren ghementionneert es, te wetene een capiteyn de welke hem noemde admirael, een pagador¹, een providador², hebbende al diverssche dienaers. Zy waren al, volghende haerlieder verzouck, ghelogiert in de poorters huusen. Zy deden tarwe commen van Sint-Omaers, ende deden de backers deser stede veel broot-bisschuit backen, de brauwers oock veel bier brauwen, zo binnen deser stede als tSint-Omaers. Zy cochten van de cuupers vele tonnen om tselve bier in tē doene. Zy kozen oock diverssche

¹ *Pagador*, officier payeur.

² *Providador*, pour *proveedor*, fournisseur.

1574. zeelieden deser stede om te conduiseren de voornoemde scepen. De reste wilden zy furnieren met soldaten.

Ten selven tyde quam de prince van Oraengne uut Hollandt binnen Vlissinghe, alwaer hy dede justicieren zommeghe capiteynen scippers, de welcke gheaccuseert waren van nondevoir¹, als datter zekeren tydt daer te vooren ghepasseert waren, ontrent de stadt van der Vere, zekere sceepkins met graen, ten secourse van die van Middelburch.

Ten selven tyde waren die van Middelburch in de uutterste benautheyt. Want om te langer moeghen jeghenshouden, zo trocken de capiteinen ende soldaten de principale victuaille thuerliedder waerts, de welcke noch restende was. Zodat de borghers, diverse vrouwen ende kindren ghedwonghen waren, duer grooten honger, te loopen naer Vlissinghe om wat broot te moeghen vercryghen, om haerliedder onghere te blussen, alwaer zy somwils wat vercreghen, somwils wierden oock weder naer huus ghejaecht, zonder yet te vercryghen; wesende zeer desolant, alzo men wel considereren can.

Ten selven tyde so wasser anderwaerf in Vranckerycke uprysende diverssche beroerten ende commotien populaire, int quartier van Rouchelles, Languedocq, Province ende andre plaetsen, uut causen dat de natie der Italjaenen groot faveur hadde int hof van Vranckerycke, overmits dat de moedere van den coninck was van de zelve natie, ende oock dat zy den coninck waren furnierende diverssche sommen van penninghen up interest, naer haerliedder maniere van doene. Ende midtsdien vercreghen diverssche staeten ende officien, zowel gheestelicke, als weerlicke; waer by tghe-meente mainteneerde² grooten interest ende schade.

Ten selven tyde, alzo myn heere de fermier major der stede van Cales, de welcke men noemde monseigneur de Rycques (*sic*), wesende een Italjaen, wilde boeleren³ met de huusvrauwe van eenen anderen poorter ende inwoondre der selve stede, de welcke hem bet behaghende was dan de zyne, nemaer alzo vele ende diverssche mannen bedroghen hebben gheweest by vrouwen, zo es hy ghevallen in den zelve strick. Want ten huuse, alwaer hy meende te obtinieren van zynder begheerte, was hem aldaer ghe-

¹ Van nondevoir, c'est-à-dire de ne pas avoir rempli leur devoir.

² Mainteneren, avoir, subir.

³ Bouleren, faire l'amour.

prepareert een bancket van vyf ofte vi soldaten, al wel voorzien van riemen van steghelrepen¹, doende den selven Itajaen modernaect ontloeden. De welcke naer dien hem zo onghenaedelick waren gheeselende met de voornomde riemen, nietjeghenstaende dat de haerme bloet zo dickmaels ende zo jammerlick riep: misericorde! misericorde! Ende naer dat zy hem dus gheaccoustreert hadden, joughen hem zo naect ter dueren uut, werpende zyne cleederen up de straete. De zelve thuus commende, danof die van den huuse zeer versaecht waren, viel te bedde, ende wiert zo ghestelt dat men niet en wiste hy zoude ghestorven hebben.

Ten selven tyde, alzo de nieuwe gouverneur hadde doen claeren diverssche scepen van oorloghe, zo voor de stadt van Antwerpe, als Berghen-up-den Zoom, omme te convoyeren de victuaille-scepen tot behouwe van die van Middellburch ende Hermue. de welcke ghereet zynde, alzo de voornoomde gouverneur lach binnen der zelve stede van Berghen, sloughen uutter zelve havene. Ende vertrocken, int laetste der voorscreve maent january xv^e LXXIII, alzulcke scepen aldaer toegherust omme met de andre scepen van Antwerpe tsamen tvoiage te doene; twelcke voorwaer een schoone ende sterke vlote was maeckende, wel voorzien van alderande artillery ende ammunitie, danof capiteyn generael was don Juliaen Romero. Ende also de scepen van Berghen uutsloughen, onder andere als een van de scepen van oorloghe zyn artillerye was afschietende, naer haerlieder maniere van doene ende oock om den gouverneur cere te bewysen, de welcke up tlandt stonde om de scepen te zien vertrecken, zo wasser een mettalen stick berstende in diverssche stucken, danof tvier quam in haerlieder cruut; zodat tvoornoomde scip berste in diverssche stucken, vlieghende auwaert ende dauwaert, zodat tvolck meest al bleef, zo verbrant, als verdroncken. tWelcke groot jammer was om anschauwen, danof de gouverneur zeer mistroostich was. Aengaende de scepen van Antwerpe commende, zo voorseyt es, de riviere nederwaert ontrent tSaestinghe, een van de beste ende princepaelste scepen van drye hondert last, hebbende up xvii ofte xviii stucken schoone mettalen artillerye, zonder alle de andre, quam an den gront. Ende alzo de artillerye niet vast genouch ghewoelt² en was, vlooch al aen eene zyde, danof diverssche van den volcke doot ende andre

¹ Stegelreep, étrier.

² Woelen, licr, serrer.

1574. ghequetst wierden. Ende tscip commende vol waters duer de poorten ¹, zonck van stonden aen onder twater, tvolck meest al ghesauveert wierden by andre scepen. De schepen de welcke, zo voorseyt es, ghecomen waren van Berghen-up-den-Zoom, wierden dapperlick bevochten by de rebellen, eer anderstont de scepen van Antwerpe aenquaemen, zo datter wierdt afghenomen, onder tscepen van oorloghe ende cromstevens, x ofte xi scepen, danof zommeghe van de princepaele ruumden met boods ende cleyne huekens, de welcke zy ontrent huerlieder scepen hadden. Andre boodsghesellen spronghen over tboord, ende zwommen aen tlandt. Want alle deghuene die tsepe bleven, wierden by de rebellen meest al over thoord in zee ghesmeten ende verdroncken. De andre scepen, de welcke ontginghen, trocken wederomme naer Berghen vanwaer zy comen waeren. Ende de scepen van Antwerpe dese nieumaere verstaen hebbende, considererende als dat zy niet passeren en consten, trocken oock de riviere up, zo zy comen waren.

Ten selven tyde es wederghekeert uut Inghelandt de baron d'Obigny ² vooren verclaerst, de welcke van hier anderwaerf reysde naer thof.

Int eerste der maent february tselve Jaer LXXIII, zo wiert van dese stadt overghesonden naer Inghelandt, by thof van auwaerts overe, mynheere van Zweveghem, om aldaer te ligghen, zo men seyde, als ambassadeur; want tzydert tvertrecken van den Spaensschen ambassadeur aldaer gheen ghelegghen en hadde.

Ten selven tyde wierden alhier ghesonden uut Inghelandt zekere nombre van 20 boodsghesellen, inder ghelycke 40 oft 45 tOosthende, de welcke tsamen vertrocken naer Antwerpe, om te dienen up de scepe, aldaer gheprepareert om trevictaillieren van die van Middelburch *cum suis*.

Alzo de prince van Oraengne ten desen tyde hem was houdende, zo voorseyt es, binnen der stede van Vlissinghe, metgaders zekere andre edelen, zyne mede ghealieerde, wel wetende dat die van Middelburch in grooter benautheyt waeren duer faulte van victuaille, ende datter cleene apparentie was dat zy zouden moeghen ghesecoureert werden, dienvolghende heeft diverssche preuven daerup ghedaen ende ghetint om de selve stadt te ghe-

¹ *Poort*, ouverture.

haut, p. 480.

² Gilles de Lens, baron d'Aubigny. Voyez plus

³ *Tinten*, essayer, tenter, sonder.

cryghen by vorme van appointemente. Want anders en wasser voor hem ¹⁵⁷⁴ gheen middel de selve te moeghen ghecryghen. Ende vreesende dat monsr Dragon, capiteyn der selve stadt, met zyn soldaten, Spaengnaerden, ziende dat zy de stadt duer faulte van victuaille niet langher en zouden connen bewaren, liever zouden deselve verbranden met al tgoet datter in ware, ende zien by eeneghe middelen als desperate persoonen daer duer te vechten, tzy te scepe ofte te lande, ende alzo uutten heylande te gheraeken ofte metten lyfve te betaelen, alzo de zelve Dragon hem vermeten hadde te doene, liever dan te vallen in anden zynder vianden, zonder eenich goet appointement; dus naer dat zy met elckandren ten diversschen stonden up de selve saeken gheparlementeert hadden, ende ziende by den voornomden capiteyn Dragon onmoeghelic de stadt langher te moeghen bewaeren, heeft onder den xx^{en} february xv^e drientseventich gheaccepteert de conditien van den voornomden prince van Oraengne metten zynen; te wetene als dat de voornomde capiteyn met al zyne soldaten, zo van Middelburch als Hermue, zouden met huerlieder wapen moeghen vertrecken naer Vlaenderen ofte Antwerpe, waer dat hemlieden goed dochte ende believende. Dienvolghende wierden diverssche scepen gheprepareert, waermede den voornomden capiteyn ende soldaten over ghevoert wierden. De prince dede geven elcken soldaet tzynen vertrecke, zo men zeyde, elck een stuck van zeven stuvers. De poorters ende de inwoonders der stadt wierden ghestelt tot rensoen van drie hondert dusent guldens, om te bliven onghepiliiert; twelcke voor meer exceederde huerlieder macht. Want zy meest huerlieder goet, midts de langhe dure, in aermoede ende miserie verteert hadden. Al de religeusen ofte andre inwoonders, de welcke begheerden te vertrecken, mochten vertrecken zonder goet. De voornomde prince van Orangne nam voor zyn logist de abdie der zelve stadt. Daer wert by hemlieden bevonden, binder selve stadt, veel diverssche coopmanschap, als spaensche wolle, specerye, grouf zaut ende andre waren, waeraf zy veel gelt maecten; twelcke veele diverssche coopliden zo deser landen als butlanders was competeerende ende toebehoorende, twelck in Vranckerycke ende in Inghelandt meest al vercocht wiert. Daer hadde gheweest zulcke benautheyt ¹ van broode, als dat men cochte twee zacken tarwe de somme

¹ *Benautheyt*, disette.

1574. van xlv l. grooten Vlaems. Voor eene snede broots gaf men eenen reael van zeven grooten. De capitein mons^r Dragon was laeten vertrecken up zyn foy, midts zeker ranssoen, twelcke ghesonden wiert.

Ten selven tyde, alzo de grave Lodewyck van Nassau anderwaerf in de Duutsche landen zeker volck van oorloghe aenghenomen hadde, mees-tendeel voetvolck ende weinich peerdevolck, waeronder dat waeren zekere Gasconnoysen, men seyde, van tvolck de welke gheconvoyeert hadde den conynck van Polen commende wederomme naer Vranckerycke, gaeven hemlieden in den dienst van den voornomden Lodewycke, de welke quam met zyn volck ghemarchiert tot over de Maese, om hem te vinden in dese landen ten secourse van zynen broeder den prince van Oraengne, ende oock duer perzuatie van diverssche quaetwilleghen, zo dezer landen, als andre naecyen, omme te obtineren huerlieder oppinie waren daghe-licx labouerende.

Ten selven tyde wiert ghemanifesteert zekere groote conspiratie der stadt ende casteel van Antwerpe, danof diverssche van de conspiratie ghevanghen wierden ende gheexamineert, waerinne beschuldicht bevonden waeren diverssche soldaten, Spaengnaerden, zo van de gaerde van den casteele, als andre; welck exploit zouden gheeffectuert hebben, naer haerlieder voortnemen, up den vastelavent-dach xv^e driecentseventich, in deser manieren, te wetene : aen tcasteel es een gat ofte speykin, waerduer dat men water uutter Schelde laet comen in de vesten van tvoornomde casteel; twelck alsdoen sterck ghevrosen zynde, zouden over thys ghecommen hebben diverssche soldaten daertoe gheprepareert, ende met hulpe van sommige van de soldaten van binden casteele van der conspiratie, daerinne gherocht, ende hemlieden danof gheempareert; mecnende zo alle zaeken thebben naer haerlieder wille ende begheerte; want de gouverneur van den lande binder selve stadt was, metgaders de meeste tresoren ende schatten des lands; bovendien meestre over theyland van Walcre, de meeste partye van Holland, met andre advantaigen, de welke zy hadden. Nemaer alzo de upperste Heere zulck een boos werck niet en heeft willen permitteren, waerduer zo menich persoon in zulcker groote benautheyt zoude ghevallen hebben, zo wiert tselve secreet der conspiratie ghereveleert ende diverssche soldaten ghevanghen, waerover dat men bevont grooten schat van gelde, haerlieder wambaysen van binnen

al ghevoert ende ghebondeert met doble ende yncle pistolletten van goude, 1574.
 de welcke zy up de coopmanschepe ontfanghen hadden. Daer wierden oock gheaccuseert ende gheappreendeert diversche tauverniers van cleender stoffe, de welcke in haerlieder huusen ghelogiert hadden diverssche potbouven van der voornomde conspiratie; ter welcker intentie de voornomde grave Lodewyk van Nassau quam met zyn volck van oorloghe ghemarcheert, meenende tselve spel te spelen met de stadt van Antwerpe, als hy zekeren tydt daer te vooren ghedaen hadde met de stadt van Berghen in Henegauwe, de welcke duer hem in groot verdriet ende benautheyt ghebrocht wert, alzo voren breeder ghementionneert es. Jeghens welcke armeye van den voornomden grave Lodewyck de gouverneur was sendende zeker nombre van peerdevolck ende voetvolck, om hem met de zyne te resisteren; ende dede publiceren als dat alle de lanslieden daer omtrent van drie mylen int ronde moesten bringhen, binnen der stadt van Antwerpe, alle de victuaille, zowel voor menschen als voor beesten, up dat de vianden danof gheen secours en zouden hebben, waer by aldien zy zo verre quaemen.

Ten selven tyden, uut causen dat de stadt van Middelburch by de rebellien inghenomen was ende also meestre waren van theylandt, zo wierden alhier ghearresteerde schepen vooren verclaerst gherelaxceert, waertoe veel cost ghedaen was, ende oock veel provisie van broot, bier ende andre waren, danof een partye van tselve bier wiert ghebrauwen binder stadt van St Omaers, ende zo auwaert ghebrocht met binnelanders ende in vauten gheleyt, uut causen dat de brauwers deser stede tselve bier zo haest niet en hadden connen ghebrauwen. Daer waren tOosthende oock drye schepen gheclaerst, de welcke als dandre gherelaxceert wierden. Ende aengaende tbier datter ghebrauwen was, moesten de brauwers tselve voor hemlieden houden ende vercoopen, zo zy best condon, met luttel recompentie. Wiert van ghelycken ghepubliceert als dat men gheen Inghels bier en mochte hoogher vercoopen dan thien scellinghen grooten de tonne, twelcke daer te vooren ghegolden hadde xxii, xxiii st. de tonne; oock dat de brauwers gheen ander bier en mochten brauwen dan cleyn bier, anderstont de selve provisie uut ware. Aengaende tbroot datter ghebacken was, wiert by de voornomde Spaengnaerden al vercocht; want tgraen daeghelicx was rysende van pryse, oock inderghelycke alderande vic-

1374. tuaille. Zodat een vet schaep costende was xiiii scellinghen ende xxv st. grooten, voorts al andre vleesch naer advenant, de buetre neghen grooten tpont, voorts alle eetelicke waeren excederende in onghewonelicke groote dierste. Nemaer alzo de opperste Heer ons altyts was voorcommende met zynder goetheyt ende evidente gratien, uut causen dat dese zeelieden niet en mochten visschen in de Noortzee, duer vreesse van de pyraeten, heeft ons in dese zee verleent groote menichte van cabellauvisch, waermede de visschers daeghelicx ende continuelick upquamen met zeer goeden vanck. Zodat men een goede maete visch cochte voor xii ofte xiiii grooten. Welcke groot secours ende versparinghe van vleesche was voor tghe-meente. Want tselve visch wiert meest alhier ghesneden ende ghezouten in tonnen ende ghevoert in diversche steden ende plaetsen.

Ende alzo de armye gheprepareert ende ghesonden, zo voorseyt es, by den gouverneur naer de armye van den grave Lodewyck metten zynen, welcke wat reculeerde ende dandere altyts volghende, vresende zekeren tyt zonder an elckandre te commen, enimers onder den xiiii^{en} van april xv^e vierentseventich, naer Paesschen, hebben melcandre anghewallen ende dapperlick gheslaeghen. Zo datter aen beede zyden int eerste diverssche verslegghen wierden. Daernaer moeste de grave met zyn volck wycken ende reculeren, de welcke dapperlick vervolcht wiert ende diversche van zyn vendelen achterliet, de welcke verslagghen wierden, emmers partye van dien, andre verdroncken int vlieden, overmidts veel diverssche brugghen by den lanslieden afgheworpen wierden, waer zy passeren moesten. Zo datter veel tzoucken waeren ghemaect, zowel by ons soldaten, als by den lansluden, ende andre diverssche ghevanghen.

Int laetste der zelve maent van april, alzo zekere nombre van drie duust ofte drie duust en half soldaten Spaengnaerden ghecommen waeren van de voornomde deffaicte tot omtrent de stadt van Antwerpe, alwaer de gouverneur lach, aen den welcken zy verzochten betalinghe van haerlieder solde, de welcke men grootelicx ten achtre was; danof den gouverneur der selve stadt, twelcke was de broeder van den cardinael Granvelles, gheinformeert zynde, hebbende omtrent hem zo een duust soldaten Walen, wiert gheresolveert, met de principalen van der stadt, als dat men diverssche poorten der stadt zoude ghesloten houden, andre wel bewaren, by aventure of de selve soldaten hadden willen commen binder

selve stad. Nemaer niet jeghenstaende haerlieder goede wachte, de selve ^{1574.} soldaten, duer middele van tcasteel, gherochten noch al binnen by cleenen nombre ende menichte tsamen, danof de borghers zeer ontrust ende versæcht waeren, vreesende meerder inconvenient ende trouble. Zo datter diverssche begonsten haerlieder goet te rumen, zo tscepe, als te waghens. tWelcke de commandeur verstaende, dede van stonden aen publicieren ende bevelen als dat niemande eenich goet wech zoude senden, ende bovendien tghuent datter gheschipt ofte up waeghens ghelaeden was, dat men tselve zoude lossen ende voeren waer tbehoorde, waer by de haerbeyders gheen schaede en rekenden, ende dat elck zoude gaen in zyne ruste, zonder te wesen in vreeze van eeneghe foulle ofte desordre. De voornomde gouverneur van de stad ziende dat de soldaten Spaengnaerden al binnen waren, dede zyne soldaten tsamen vergaderen ende vertrack uut zyn' huus ende woenste met hemlieden naer de nieuwe stad, nemende aldaer voor zyn logist thuus van de Oosterlinghen, doende de bruggen ende passagen bewaeren, met zekere waghens fortifieren, up datter gheen trouble en zoude uprysen tusschen zyn volck ende de Spaengnaerden, de welcke hemlieden forrierden ¹ in de borghers huusen by x^e, viii ofte vi^e tsamen in een huus, naer dat de huusen hemlieden aenstonden. Naerdien zo wiert, ten verzoucke van tmagistrat, uutten naeme van de poorterye, by den gouverneur van der stad upghebrocht upt stadthuus, zekere goede notable somme van penninghen omme de selve soldaten te avanceren, ende zo doen vertrecken uut der stad. Nemaer de zelve conditie en wiert alsdoen niet gheaccepteert. Zodat de voornomde gouverneur anderwaerf vertrack naer zyn logist in de nieuwe stad, alwaer hem corts daernaer ontboden wiert by den commandeur alsdat hy met zyne soldaten zoude vertrecken buten der stad. Welck ghebot hy int eerste niet en obedierde, zegghende alsdat hy van wegghen de C. Magt aldaer ghestelt was tot conservatie van der stad, dienvolghende bereet te observeren ende vulcommen alzulcx als Zyne Magt hem beliefde te commanderen. Waerup de voornomde commandeur hem anderwaerf was belastende ende bevelende van wegghen de C. Magt met zyn soldaten uut der stad te vertrecken. tWelcke de voornomde gouverneur was vulcommende

¹ Forrieren, se loger.

1574. corts daernaer met zyne voornomde soldaten, treckende tot ontrent Austruweel. De Spaengnaerden stelden tot alle poorten ende andre plaetsen haerlieder wachten, hebbende in haerlieder bewaernesse de slotelen der poorten.

Ten selven tyden vonden hemlieden binnen de stadt van Bruessele de ghedeputeerden der Staeten van de landen ende steden onder de gheoor-saemheynt van den coninck, also zy zekeren tyt daer te vooren bescreven hadden ghezyn by den voornomden commandeur ende gouverneur van den lande. Ende also de gouverneur belet ende gheoccupeert was binder voornomde stadt van Antwerpe, ter causen van de voornomde soldaten, hem daerby excuserende van zynder compste binnen Bruessele jehens de ghedeputeerde aldaer ghecommen, volghende zyn bescriven, ende dat zy midts dien hemlieden zouden willen vinden binnen der voornomde stadt van Antwerpe omme te anhooren alzulcke propositien als men hemlieden vertooghen ende voor ooghen houden zoude, waerby zy gaven voor antwoorde als dat zy binnen der voornomde stadt van Bruessele, alwaer zy bescreven waren, Zynder Excellencie zouden verbeyden, alwaer de zaeken met meerder ruste ende commoditheynt mochten gheandelt wesen. Nemaer uut causen dat de commandeur, overmidts zeker belet, hem aldaer niet vinden en conste, zo vertrocken de voornomde ghedeputeerden van Bruessele elck zyns, also zy ghecommen waren.

Ten selven tyden alhier verstaen van zekere groote conspiratie in Vranckerycke, de welke ontdeect ende ghemanifesteert was, als dat diverssche edelen van Vranckerycke, met zekere capiteinen ende andre van de nieuwe ghepretendeerde ghereformeerde religie, de welke al tsamen gheconspircert ende ghesloten hadden te effectueren haerlieder quaet ende abhominable voornemen binnen der stede van Paris, up den Paesschen dach xv^e vierenseventich, als de Catholycquen zouden wesen in de kercken, om te anhooren den dienst des Heeren, zouden zy met zekere instrumenten daertoe ghemaect ende gheprepareert, ghesloten hebben alle de dueren der kercken met tvolck daer binnen, de welke zy naerdien met alle de andre Catholycquen der zelve stadt zouden ghesaccagiert hebben, metgaders alle de gheestelicke persoonen, ende dat in reveinge van tguent datter binder voorscreve stadt van Paris gheschiet was onder den xxiiii^{en} van ougst xv^e LXXII, ter bruloft feeste van den coninck van Navarre,

vooren ghementionneert. Ende naerdien zouden hemlieden gheempareert hebben van den coninck, zynen raed ende de selve stadt, met presumptie daer mede tgeheele rycke onder haerlieder subjectie te bringhen ende stellen, overmidts zy in alle quartieren veel faulteurs waren hebbende. Nemaer alzo de upperste Heere, jeghens welcken noch raed ofte conspiratie en can valideren, tselve abhominable faict niet en heeft willen permitteren, zo es de coninck by zekere borghers der selve stadt van dit voorstel gheinformeert gheweest. tWelcke hy int eerste niet en conste gheloven, voor dat hy by andre danof breeder verzekert was. Dienvolghende zommeghe ghedaen apprehenderen, danof hy by torture breeder wiert gheinformeert. Zo datter van stonden an diverssche groote meesters int hof van den coninck in groote bewaernesse ghehouden wierden, als: den coninck van Navarre, de welcke ghetraut was, zo vooren verclaerst es, met de zustre van den coninck van Vranckerycke, mynheere van Montmorency, heere van den ordre, de welcke gouverneur was van Paris, wiert gheleyt up de bastille an de poorte van St Anthuenis, den principalen capitein van den coninck van Polen, twelck was een Italjaen, den welcken men seyde te wesen den ghuenen die den admirael Chastillon van cante hielp in die schoone feeste van Paris, metgaders noch wel dertich andre tot hem, alzo hy selve hem dies ghevanteert hadde. De prince van Condé, wesende gouverneur van Picardie, zynde binder stede van Amiens, wiert by zekere brieven in poste van tontdecken van dese conjuratie gheadviseert, ende van stonden an maekende samblant van te trecken ter jachte, vertrock met zekeren cleynen staete. Zo men zeyde, nam zyn refugie naer de Duutsche landen. Daer wierden noch daeghelicx in diverssche andre steden van de conspirateurs gheappreendeert. Die van Rouchelles, met haerlieder ghealieerden, vielen anderwaerf an stelen ende rooven ter zee, alzo zy voormaels gheuseert hadden, niet vraeghende naer zulck appointement als zy zekeren tyt te voren metten coninc veraccordeert hadden. tWelcke zy niet zeer langhe en onderhilden, alzoot ghenouch by persoonen van verstande ghejugiert was ten tyden van den accorde van tselve, maer twas om tydt te winnen, alzo veel diverssche andre appointementen daer te vooren int rycke gheschiet waren.

Onder den x^{en} van meye tselve jaer xv^c LXXIII, zo arriveerden binder havene deser stede van Dunckerke vii schepen coopvaerders van Rostoc

1574. in Bretagne, commende van Sicille ende Portugal, ghelaeden met olie van oliven, wolle, zaut ende traen-olye, om diversche coopliden der stede van Antwerpe.

Ten selven tyden alhier verstaen als datter diverssche van de capiteinen van de voornomde conspiratie binder stede van Paris ghejusticiert wierden.

Int laetste der zelve maent van meye, zo overleedt deser weerelt de coninck van Vranckerycke, Charles den IX^{en} van dien name, oudt LXXXIII^{en} jaeren ofte daer ontrent, naer dat hy ghereigneert hadde xiv jaeren. Daer en wiert alsdoen gheenen andren coninck ghecreert, maer men dede de mandementen ende publicatien in den name van den coninck van Polen, Henricus de Vallois, den III^{en} van dien naem.

Up den Sinxen dach xxx^{en} der selve maent van meye tselve jaer LXXIII^{en}, in den morghestont, zyn ghecommen de rebellen van Vlissinghe *cum suis*, wel met dertich schepen van oorloghe, wel gheëquipeert, in de riviere van Antwerpe, ontrent eene myle ofte onder alfve van der stadt, alwaer dat laeghen de schepen van de Mag^t, oock wel dertich in ghetaele, zo onder groote boyers¹ als andre schepen, danof meest al de capiteinen ende oock de soldaten haeckschutters an landt waren, niet presumerende van zulcken aenstoot danof te dyncken. De rebellen wel gheinformeert waren als datter niet dan de boodsghesellen aent boordt waren, die vielen an de schepen van de Mag^t, schietende zeer dapperlick met haerlieder antroers, dat de boodsghesellen van onse schepen niet en consten commen ter deffentie. tWelcke aenmerckende ende ziende, naer zeker debvoir, als dat zy de vianden niet en consten resisteren, naemen de vlucht, abandonnerende de groote schepen, zommeghe met boods, andre spronghen int water ende zwommen aen tlandt, andre stapken de schepen aen den gront. Elck zochte zyn lyf te saulveren, zo hy best conde. Zodat de vianden naemen den vice-admirael met noch XIII^{en} ofte XIII^{en} onder boyers ende andre schepen, al wel voorzien met schoone artillerye ende ammunitie. Bovendien staeken den brandt ende verbranden wel vyf schepen, de welke aen den gront waeren, zo voorseyt es, ende trocken zo duer met haerlieder roof naer Vlissinghe, van waer zy ghecommen waren. Aengaende tvolck, twelcke zy

¹ *Boyer*, grande barque pontée à plates varangues.

noch vonden up de ghenomen schepen, smeten zom over boordt, andre 1574. voerden tot Vlissinghe, doende de selve anghen an galghen, ende onder andre zes boodsghesellen van Dunckerke. Ende naer dat zy doot waren, wierden afghesneden ende gheworpen in zee, als beesten. Met de selve schepen trocken de rebellen te roove in de Westerzee ende elders. Zodat zy daeghelicx waren versterckende, ende andre visschers ende coopvaarders benauwende.

Onder den 11^{en} dach van wedemaent tselve jaer LXXIII, zo vertrocken uut Antwerpe de voornomde soldaten Spaengnaerden, naer dat zy aldaer contentement van betalinghe ontfanghen hadden, laetende binder stadt xv ofte xvi^e soldaeten, den meesten deel Spaengnaerden, zo tot bewaer- nesse der zelve stadt, als van den casteele, treckende de andre naer tquar- tier van Bommele ende Hollandt.

Ten selven tyden dede de coninginne van Inghelandt claeren ende toerusten meest al haer schepen van oorloghe, ende dat om haere coste ende land te bewaeren, zo men zeyde, uut causen dat men in Spaengnen eene zeer stercke vlote was claerende, zo van groote schepen, als van galleyen, de welcke in dese landen zouden commen omme te subjugeren de rebellen van Hollandt ende Zeelandt, zo men zeyde. Daer quaemen oock ten dien tyden in Hollandt diverssche schepen van Heemden ende Oosterlinghen, ghelaeden met zaut, de welcke in Spaengnen ghearresteert hadden ghezyn ten dienste van de Mag^t, ende tot behouwe van de selve vlote, de welcke boven arreste ontseylden ende arriveerden, zo voorscreven es, in Hollandt, laetende aldaer aen land diverssche scippers van de voornomde schepen.

De rebellen van Hollandt ende Zeelandt, vreesende de compste van de voornomde vlote uut Spaengnen, deden oock up alle de fortificatie die sy conden, zo ter zee, als te lande, toerustende alle de schepen hemlieden moghelick, hemlieden daeghelicx vermetende alsdat zy de selve vlote zouden bevechten ende afwerpen, waert in haerlieder macht. Die van Vlissinghe stelden oock zeer grooten nombre van schoone artillerye rondomme van binder stadt, zo naer by elckandren als datter quaelick plaetse was daertusschen te passeren; want zy die zeer overvloedich hadden, als voren ghenouch ghementionneert es hoe zy daeran ghe- rocht waeren. Zy stelden oock groote subsidien ¹ up den dranck, eetelicke

¹ *Subsidien, impôts.*

1574. waeren ende alle coopmanscap omme te onderhouden, zo zy seyden, haerlieder dycken ende andre zaeken. Ende nietjeghenstaende dat zy daeghelicx veel ghelts waeren mackende van haerlieder gherooft goet, ende oock tghuent dat zy tot Middelburch vonden, nochtans zo was daer altyts tghelt zeer schaers ende quaet om cryghen. Die van Hollandt wierden oock zeer ghetauxceert, zo tlandt, als de steden, hoewel voorwaer tselve tot den prince, haerlieder heere, niet vernoughen en conste om te supportereren alle de groote oncosten. Zodat zy daeghelicx uutghemolcken wierden.

Up den xxii^{en} der selve maend juny, zo was alhier uutgheroupen ende ghepubliceert een placcaet, ghegheven by den coninck binnen der stede van Madrit in Spaengnen, onder den viii^{en} van maerte xv^c drieenseventich, tselve inhoudende alsdat onse goede coninck, duer zynder grooter clemence ende commiseratie, de zaeken van dese landen van auwaerts overe gheandelt hadde met onsen Heylegghen Vader ende univertsellen herdre den paus van Roome, ende naer diverssche communicatien, duer haerlieder goedertiericheyt, altyts prefererende gratie voor rigueur, hebben ghesloten ende gheaccordeert een pardoen generael up alle de mesusen ende abhominable faicten by diverssche quaetwillige deser landen tzydert tjaer xv^c lxxvi gheperpetreert, als kercken, cloosters ende godshuusen berooft, ghespolieert ende ghedestruert, de sacramenten onder de voeten ghetreden, metter heyleghe olye haerlieder schoens ghesmaut, in de vonten, daer men het weerdich doopsele was administrerende, haerlieder onreinnicheyt daerin ghedaen, de houtaren, beelden ende decoratien der kercken afgheworpen ende ghebriseert, de ornamenten ende boucken der Heyleghe Schriftuere verbrant, de pastoren, capellaenen der kercken ende andre priesters vermoort, de hooren ende *genitalia* afghesneden, ghehangen levende, ghedolven, ghegheesselt ende, met diverssche andre martierye, van levende live ter doot ghebracht, diverssche nonnen ende andere religieusen gheviolceert, wech gheleet in andre landen, aldaer ghetraut, naer haerlieder mode ende ghepretendeerde ghereformeerde religie, nieuwe tempels ghemaect, appostaeten daerinne gheroupen ende ghestelt uut landen, de welcke als trompetten des duvels hebben gheblasonneert alderande blasphemie, blammatie ende vilennie jeghens onse Moedre de Catholicque Roomsche Kercke ende heyleghe ceremonyen in de

zelve van ouden tyden gheobserveert. Waer duer zy ghetrocken ende gheschandaliseert hebben zo menich duust simple meinsche, als gheneghen tot alle nieuwicheyt, ende principalick tghuent dat den vleesche beaghende es, concistorien ghestatueert, met al tghuent hemlieden daertoe ghoet dochte, volck van oorloghen anghenomen, inghescreven, hemlieden in de waepenen ghestelt ten diversschen stonden ende plaetsen, ende naer dat, met crachte, de capiteinen van de Magt, by haerlieder macht, versamelinghe ende conspiratie ghebroeken ende gheexpulseert hebben gheweest, diverssche steden gherecouvreert, de welcke duer haerlieder beleet gherevolteert waren; hebben hemlieden begheven tot stelen ende rooven ter zee, al wat zy van onse natie meestre consten ghewerden, zommeghe haerme visschers over tboort in zee gheworpen ende versmoort, andre vermoort, diverssche Spaengnars ghehanghen, verdroncken ende met andre tierannisie ter doot ghebrocht; ghecommen met diverssche schepen in Hollandt, zommeghe steden overvallen, ende zo naer by tgeheele land tot revolte ghebrocht, daernaer van den ghelycke tgeheele land van Walcren, met diverssche andre quaede faicten niet min weerdich dan de doot. Dies niet jeghenstaende Zyne Magt, postponerende alle ordre van rigueur ende justicie, hem wel gheoorloft daerinne te useren, heeft duer zynder clementie, als vooren, gheoctroyeert tvoornomde pardoen generael, behoudens dat alle de ghuene, de welcke danof zullen begheeren te participeren, zyn ghehouden te commen ende compareren in persoone, onthier¹ ende drie maenden naer de publicatie van dien, binner der stede ofte plaetse waer zy wonachtich waeren ten tyden van haerlieder vertrecken, ende binnen twee daeghen naer hemlieder arriveren moeten compareren voor tmagistrat der zelve plaetse, bekennde huerlieder faulten ende mesdaet, begherende voortaan te leven ende converseren in alder obedientie ende onderdanicheyt van onse Moedre de Heyleghe Kercke, ende oock den temporellen heere, de welcke zullen aldaer by den greffier gheinregistreert werden, ende daer moeten hemlieden vinden ten eersten doenlick aen Mynheere den bisschop der zelve stede, de welcke, naer zeker vertooch, hemlieden denommeren zal eenen biechtvadre om van alles hemlieden te reconcillieren, naerdien tontfanghen alzuleke penitentie

¹ *Outhier*, d'ici à.

1574. als men hemlieden stellen zal, de welcke zy vulcommen zullen ter plaetse van haerlieder residentie; de selve zo vulcommen zynde, hebbende danof attestatie van tmagistrat, moeten hemlieden anderwaerf vinden by den bisschop, de welcke hemlieden de volle absolutie gheven zal, ende danof verleenen behoorlicke brieven, de welcke zy exhiberen zullen voor tmagistrat dier, daeranne oock haerlieder zeghele zullen hanghen, ende naerdien zullen moeghen allynex vervolghen haerlieder goedt. De voornomde drie maenden gheexpireert zynde zonder tdevoir boven verclaerst vulbrocht thebben, en zal nyemande moeghen proffyteren van dese gratie; nemaer vallen in de penen van haerlieder verdiensten, om ghestraft te werden, indien zy binden lande quaemen oft achteraelt wierden, naer de qualithet van haerlieder delicten ¹.

Ten selven tyden alhier verstaen hoe dat Mynheere van Gommery, grave van Lorge, voren verclaerst, binnen der stede van Paris onthooft ende ghequartiert was.

Onder den eersten van hoymaent tselve jaer xv^e vierentseventich, was alhier ghepubliceert ende uutgheroupen zeker placcaet ende ordonnantie, also tselve daer te voren in diversche andre steden uutgheroupen ende ghepubliceert hadde gheweest, op tuutgeven van den gouden ende zelveren ghelde, uut causen de groote desordre by den volcke daerinne gheuseert, de welcke daeghelicx van ande tot ande tselve waeren verhooghende, volghende die van Vranckericke, de welcke altyts voorganghers waeren int verhooghen van den selven gelde, waernaer dat was volghende tzuudt ende westquartier deser landen, ende vo voorts, ende voorts oostwaert an. Zodat alle goude penninghen grootelicx excedeerden haerlieder weerde, als: de groote cruusaert van Portugal up xxvii guldens van twintich stuvers tstick, de rose noble vi guldens x stuvers, de Heindricus noble vi guldens, de dobbel ducaet van Spaengnen vyf guldens x stuvers, de dobbel ducaet van Portugal, ghenacmpt milleressen, vyf guldens viii stuvers, de ducaet van Nuuweghe vier guldens xvi stuvers, de goude reael xii s. viii d., de angelot xii s. viii d., de gouden reael x s. iiii d., de cruusaeten van Portugal metten corten cruuse xlviii s. vi d., de potensen xlviii s.

¹ Ce placard, daté de Bruxelles le 25 avril 1574, a été imprimé en français et en flamand chez Michel Hamont, à Bruxelles, et dans les *Placards de Brabant*, liv. II, fol. 451.

III d., de croone van Vranckerycke metter zonne XLVIII s., de keyzers croone ^{1574.} XLVII s. x d., de Spaensche croone, ghe-naempt pistollet, XLVII s. VIII d., de croone van Nuuweghe XLVII s. x d., de alfve goude reael XXXVII s. III d., de goude Andries gulden, de goude gulden XXVI s. II d., de Carolus gulde XXIV s. III d., de Philippus daeldre VI sc. II d., de Bourgoensche daeldre V sc. V. d., de oude daelders V. se. II d. Ende volghende dese ordonnantie boven verclaert, zo wiert ghepermitteert, voor den tydt van zes maenden naer de publicatie van dien, uut te gheven alle spetien van ghelde in der manieren hiernaer verclaerst, te wetene: den crussaet van Portugal XXVI guldens, de roose noble V guldens VIII stuyvers, de Heindricus noble vyf guldens VIII stuyvers, de dobbel ducaet van Spaengnen vyf guldens VI stuyvers, de dobbel ducaet van Portugal vyf guldens V stuyvers, de ducaet van Nuuweghe vier guldens X stuyvers, de goude reael drie guldens XIII stuyvers, de angelot van den ouden slaeghe drye guldens XIII stuyvers, de angelot metter O up tship drye guldens X stuyvers, de goude leeu XL stuyvers, de Portugaelsche croone, ghe-naempt crusaette, XLVIII st., de croone van Vranckerycke metter zonne XLVI st. grooten, de Keyzers croone XLVI st., de Spaensche croone, ghe-naempt pistollet, XLV st., de croone van Nuuweghe XLV st., de alfve goude reael XXXVII st., de Andries gulden XXXVI st., de goude gulden van Duutslant XXXVI st., de Carolus gulden XXIV st., de Philippus gulden XXX st., de Bourgoenschen daelder vyf scellinghen III d., ende voorts alle zelveren penningen zullen cours hebben ten zulcken pryse als zy ghemunt ende gheslaeghen zyn, up pene dat de ghuene die de voorseyde penningen van goude ofte zelve tot hoogherye prysen, dan hiervoren gheseyt es, zouden uutgeven, presenteren, ontfanghen ofte begheren, voor deerste reyse, vallen zullen in de boete ende amende van thien Carolus guldenen, voor elck stuck dat zy teghen dese permissie ghegeven, ghepresenteert ofte ontfanghen zullen hebben, bovendien confiscatie van de voornomde stucken ofte penningen, ende, voor de tweede reyse, up de zelve pene ende amende, daer en boven ghebannen te worden uut onse voorscreven landen ten eeuweghen daeghen; welcke penninghen alzo verbuert ende gheconfisqueert, metgaders de voorseyde boete, bekeert ende gheapliceert zullen worden, deen derde tonsen proffyte, dander derde tot proffyte van den aenbringhere, tzy chergant, dienaere ofte andre, ende

1574. tderde derdendeel tot proffyte van den officier die dexecutie daer van doen zal ¹.

Int eerste der selve maent quam over uut Inghelandt tot Cales de grave van Oxfort, een jonckman van der oude van ontrent xx ofte XXI jaeren, danof den hertoghe van Noordforq, daer te voren om zekere occasie metter baerge ² tot Londen gherecht was, petere was van den voornomden grave. Welcke grave ghetraut was met de doctre van den secretaris van de coninginne van Inghelandt, ghe-naempt secretaris Sichel ³, een man van zeere cleinder afcompste, nemaer van groot conduit ⁴ by de coninginne, als *dominus factotum*, ende groot sustineerder van haer religie. tHuwelick van den zelve grave ende zyn dochtere procedeerde meer duer *telle quelle* consideratie, zo men seyde, dan duer groote affectie de welcke hy drouch totter vrouwe, zegghende dickmaels, by vorme van coderinghe tot zynen schoonvadere, den secretaris, naerdad den hertoghe van Noordforq gheapprehendeert ende in den tour ghehouden was : Vader, eyst by alzo dat de hertoghe myn goede petere sterven moet, ik zal u zyn doot te laste legghen, ende oock uwe dochtere thuis senden; met andre diergelycke woorden. De selve grave, metgaders zekere andre, quaemen ende absenteerden hemlieden uut tvoornomde rycke van Inghelandt, om sommige suspitie, zo men seyde, thaerlieder laste, commende van Cales binnen deser stede van Dunckercke, treckende voorts oostwaerts an.

Onder den XVII^{en} der voornomde maent jully arriveerden alhier binnen deser stede van Dunckercke ontrent clx Inghelsche soldaten; tot Nieu-poort ende Oosthende oock zekere nombre, de welcke ghedient hadden den prince van Oraengne up een casteelken ontrent Hollandt, twelcke overvallen ende ghewonnen was by tvoelck ende soldaten van den commandeur. Sommeghe van de Inghelschen, int aenvallen, wierden dood ghesmeten ende de reste in gratie ontfacen ende naer huus ghesonden, danof datter diverssche zieck ende cranck waren naer haerlieder costume, als onghewoone van aermoede ofte onghemack.

¹ Ce placard, daté du 22 juin 1574 est imprimé dans les *Placards de Brabant*, t. III, p. 557.

² *Baerge*, glaive ou hache.

³ *Sichel*, peut-être Cecill. Cependant Jean Harley, comte d'Oxford, avait épousé la fille de Richard

Warnecomb. Ses deux fils, Jean et Thomas, épousèrent, l'un Marguerite, fille de sire André Corbet, l'autre Anne, fille de Gautier Griffith.

⁴ *Conduit*, habilité.

Onder den xxii^{en} der selve maent arriveerde anderwaerf alhier, com- 1574.
mende van oostwaert, de voornomde grave van Oxfort, rysende te
waeghen van hier naer Cales, ende vandaer voer over naer Inghelandt.
Waeromme dat de coninginne ende de secretaris Scichel, zyn schoon-
vadere, auwaert ghesonden hadden eenen andren edelman, up dat de
selve graeve benodelick zoude naer huus keeren.

sMaendacchs den xxvi^{en} van hoymaent voorseyt, in de morghenstond,
zo arriveerden aen tlant ter Nuese zekere nombre van schepen pyraeten
van Vlissinghe, ende zommeghe uut Hollandt, van tvolek van den prince
van Oraengne, de welcke aldaer an land sloughen, voerrende af zekere
cleyn fortresken, twelcke by den hertoghe aldaer was ghedaen maeken.
Ende naerdien quaemen zo binnen Axcele, twelcke een open plecke es,
meenende wel aldaer te vinden de commissaresen om aldaer de wet te
vermaecken, also zy by haerlieder faulteurs danof gheinformeert hadden
gheweest alsdat die personagen ten zelve tyden hemlieden aldaer
zouden ghevonden hebben ter causen voorscreven; de welcke, zo men
seyde, zouden gheweest hebben de heere van Barlamont, de grave van
Reux ende de heere van Raessinghen. Nemaer uut causen van zeker belet,
zo wiert de dachvaert verstelt. Zodat de voornomde commissaresen als-
doen niet en quaemen; dienvolghende de rebellen ghefrustrcirt van haer-
lieder meninghe. Zodat zy de zelve plaetse, metgaders noch 2 ofte 3 ander
dorpen daer omtrent, de welcke hemlieden ter weere stelden, al berooft
ende ghespoilliert hebben, de selve verbrant, ende daernaer wederomme
treckende met haerlieder roof naer de voorscreve schepen, nemende oock
met hemlieden diverssche inwoonders der selve plaetsen, stellende die tot
grootte ranssoene. De voornomde van Axcele deden groote neeringhe int
raffineren van den grouven zaute, danof alsdoen haerlieder zautkeetten al
verbrant wierden. Zodat zy in grooter benautheyt wierden ghestelt,
hoewel tselve tot den vianden luttel proffytyren conde. Zy naemen oock
mede zekere peerden, beesten en koyen, al die zy int landt bejaeghen conden,
metgaders alle de victuaille waer zy consten de ant up legghen, te meer
dat alderande victuaille up hemlieden zeer schaers ende quaet om ghecry-
ghen was, in der ghelycken tghelt niet zeer abundant, de dranck oock
zeer schaers. Zodat de sommeghe tyden een stoop Inghels bier coste ix
ende x grooten, een pont bueter zeven ende viii stuyvers, throot oock zeer

1574. diere, bovendien de peste in diverssche plaetsen; zodat die pyraeten niet zeer en zochten thuis te blyven, nemaer met haerlieder scepen waeren hemlieden distribuerende in de Westerzee om coopvaarders ende visschers te berooven, naer haerlieder costume ende maniere van doene, al wat zy rencontreren condon; twelcke principalick de haerme visschers was houdende in grooter benautheyt. Wantter niet een scip van deffentie en voer om de vianden te wederstaene; twelcke de vianden zulcke stouticheyt gaf, alsdat zy quaemen met cleyne dromme¹ schepen tot aen de stranghen² van der zee, afhaelende alzulcke visschers bootkens ofte binnelanders, de welke duer vreesse van hemlieden aen stranghe ghestelt waeren, zo wanneer de vianden zaeghen als datter up tzant van onse peerde-ruutteren gheen en waeren.

Onder den xx^{en} van ougst tselve jaer xv^c lxxiiii, ziende de visschers deser stede van Dunckercke als dat zy daeghelicx zo benaut waeren van de pyraeten ende oock alsdoen een ghenomen ende mede gheleyt, zo naemen de selve visschers, midts de licence van tmagistract, twee ofte 3 van de vlieschboodts best by de zeyle, furnierende die met zeevolck, soldaten ende oock wat ammunitie, slaende uutter haevené, in alder haeste vervolghende den pyraet. De welke ziende dat hy niet ontgaen en conde, abandonneerde zyn prinse, ende boven dien ontrent Grevelinghe stelde zyn scip aen tstranghe ende van ghelycke de boodts aen zyn zyde. Zodat hy hebbende up xvi mannen, niet en mochten ontloopen, hoewel diverssche van den pyraeten sprongen over tboordt, danof zommeghe versmoorden, andre drie wierden ghevanghen van soldaten van Grevelinghe, ende de reste tot x ofte xi waeren metten schepe alhier upghebrocht onder den xxi^{en} der selve maent.

Onder den xxiii^{en} der selve maent, in der maniere boven verclaert, overvielen in den nacht de voornomde visschers ende soldaten den andren pyraet van dertich mannen, onder cleyne ende groot, danof de xxvii alhier upghebrocht wierden metten scepe, de reste doot ghevochten ende versmoort.

Int jaer xv^c xxxv, binder maent van juillet, wiert, byder armye van den

¹ *Dromme* (sic) est-ce *Drommeler*? que Kilianus traduit par : *genus navis*.

² *Stranghe*, plage, bord de la mer.

keyser Carolus den Ven zalegher memorie, danof superieurs van weghen ^{1574.} der zelve M^t., den marquis Mondejar ende Andreas Doria, inghenomen, naer zekere siege ende diverssche assaulten, de fortresse der stadt van Thunis, ghenaeemt la Goulette, metgaders de voornomde stadt van Thunis, danof dat versaecht wiert Barberousse, metgaders alle de Turcken ende verloochende Christenen bevonden so binder selve stadt als up de voornomde fortresse, danof datter vele belenden ¹ naer tparadijs van huerlieder prophete Mahomet. De sterckten wierden anderwaerf gheprovideert, zo van soldaten als alderande ammunitie, naer dat de selve gherepareert waeren. Welcke fortresse anderwaerf overvallen ende inghenommen wiert by der armeye ende den bacha van den Grooten Turcq binder maent van september xv^e vierentseventich. Naerdad de selve langhe beschoten hadde ghezyn ende zeer naer gheraseert van der artillerye, wiert overvallen duer menichvuldicheyt der assaulten, de welcke naer haerlieder costume gheen volcke en spaeren. Van welcke forteresse upper capitein was voor den coninck van Spaengnen capitein Charbellion, Italjaen ², een vroom man van oorloghe, alwaer dat groote bloetstortinghe der Christenen gheschiede. Ende den voornomden capitein ghebrochtzynde voor den basserupper ³, veltheere van der armeye, gaf hem een kaecqsmete ⁴, zegghende: Ghy hondt! hoe zyt ghy zo stout ende hoochmoedich u te stellen ende resisteren jehens dien grooten heere, mynen meestre? leedende hem mede ghevanghen ende ghevende diverssche andre temeraire woorden naer haerlieder maniere van doene, alzoot corts daernaer noch breeder was blykende. Want de M^t van Spaengnen, etc., dede solliciteren aen den conincke van Vranckerycke om, duer zynen middele, te moeghen recouvreren den voornomden capitein Charbellion. Waertoe de selve conincke, by zekere personnagen ende missive, goet debvoir was doende. Waerup de groote heere duer zynen bassa dede geven voor andtwoorde, als dat van ghenen noode en was te verzoucken de delivrance van den voornomden capitein, overmidts dat zyne M^t ghedelibreert was hem binnen corten tyden met zynder armeye te vinden binder stadt van Rome, ende alsdanne den selven capitein met hem te bringhen, met andre dierghelycke temeraire menassen. Alzo men verhoorde als dat hy ten zelve

¹ *Belenden*, arriver à, se rendre à.

² *Charbellion*, lisez : Serbelloni.

³ Il faut lire : bassa Aydar ou Piaie.

⁴ *Kaecqsmete*, soufflet.

1574. tyde was prepareerende ende ter zee stellende groote nombre van galleyen, wel vier hondert in ghetael, zonder alle de andre barcquen ende schepen, de welcke de victuaille naervoeren, oock, zo men seyde, wel twee hondert boven desen hadde onthoden aen die van Arragonse (*sic*), danof hy jaerlicx zeker tribuit es ontfanghende, hoewel dat zy sorteren onder de seigneurye van Venetie, als dat zy tot hem moesten provisie maeken van twintich groote schepen, om de selve zyne armaede van galleyen te renforceren. Up wat quartier dat hy vallen wil, dat weet de upperste Heere, de welcke de Christenen princen believe te verlichten, up dat zy met clekandren in cendrachticheyt ende payse moeghen accorderen, ende alzo ghesaemdelic de vianden Gods moeghen resisteren, de welcke aldus versterckt zyn duer ons boosheyt ende parcialeteyt der Christenen princen.

Uut causen van tgroote water, zo regen als anders, zo en wiert in Vranckerycke, in de plaetsen daer men van ouden tyden ghecostumeert es grouf zaut te maeken, van al den zomer gheen zaut gewonnen. tWelcke overal trycke causeerde groote excessive dierste; zodat van stonden an in Bruwage ¹ was rysende up twee hondert ponden tournois tmuys ². De alleve muys maeke een hondert tot Bruage, ende tot Dunckercke zeven quartier ofte clxxv razieren, watermaete. Ende was daeghelicx monterende van pryse in alle quartier. Zodat de Franssoisen ghedwonghen waren te vaeren om zaut in Spaengnen ende Portugal, tewelcke ter dier occasie aldaer oock zeere was rysende. Ende van der ghelycken in dese landen, binnen der stede van Dunckercke, was daer te voren binnen den zomere ghebrocht, by diverssche schepen, zekere goede nombre ³ van grouf zaut, zo uut Spaengnen, Vranckerycke, als Portugal. tWelcke meest al upgheleyt wiert in vauten ⁴ ende loggen ⁵, uut causen dat de vreemde coopliden tselve niet wel en consten vercoopen dan met verliese, overmidts dat de vruchten zeere diere waeren, zo vooren veraelt es. Welck retardement des uitcoops van tzelve zaut de coopliden was redonderende tot groote profyete. Want tzaut van Vranckerycke, als Bruage, ofte Uldrons ⁶, twelcke

¹ *Bruwage*, port de Bruage, dans le département de la Charente-Inférieure.

² *tMuys*, le muid.

³ *Nombre*, quantité.

⁴ *Vauten*, places voûtées, caves.

⁵ *Logge*, emplacements servant à placer des objets.

⁶ *Uldrons*, *Oterons*, ile du golfe de Gascogne, département de la Charente-Inférieure.

zekeren tydt daer te vooren hadde ghegouden binder voornomde stede om ^{1574.} tweendertich, xxxiii ende xxxiiii l. grooten de hondert razieren watermaete, wiert vercocht, in septembre, octobre xve vierentseventich, hondert ponden cxv l. ende cxx l. grooten thondert, landtmaete, twelcke naer tgehebruuck van den harynecktydt anderwaerf wat daelende was van pryse. Maer alsdoen quaemen de Franssoisen alhier om tselve te coopen uut de diverssche quartieren, ende cochten Holdrons ende Bruwage zaut alhier met gherceden ghelde voor tnegentich, xcv ende c l. grooten thondert lantmaete, laedende tselve, wesende in fustagen ¹ ende tonnen, up Vranckericke tschepe by der zee. Angaende Spaens ende Portugaels zaut wiert tot mindre pryse vercocht dan de Bruwage, niet jeghenstaende tselve beter ende stercker van zelte ² es, uut causen by de Franssoisen niet wel begeert; want tselve te sterck ende te vehement es om haerlieder visch ofte harinck te zauten. Ende om tselve te ghebruken in dese landen, danof te raffineren wit zaut, es te weten dat dien styl van raffineren zeere ghefailliert was, uut causen dat veele diverssche steden, dorpen ende oock up tlandt hemlieden waeren moyende metter selve neeringhe van zaut te raffineren, doende tzeewater haelen met cogghen ende schepen. Zodat, duer groote abbondance, twit zaut veel beter coop was dan tgrouf zaut. Ende oock was bevonden nauwermaer zo goet ofte bequaeme om te oorboren als men placht voor dese troublen te raffineren in Zeelandt; want zy zowel de wete ofte industrie niet en hadden. Ende doncosten waeren in als excederende ende causerende groote dierste van houtte; want zy dat in Zeelandt al zoden met turven van cleyne pryse. Endeten anderen die van Schotlandt brochten oock grooten nombre van wit zaut in dese landen; twelcke van zeewaeter wort ghezoden, zonder daertoe cenich grouf zaut te ghebruken, dat men voor desen tydt in dese landen niet ghepermitteert en heeft te vercoopen ofte distribueren, nemaer alsdoe toeghelaeten uut causen van de voorgaende dierste; welck zaut niet boven x oft xii l. grooten up thondert min vercocht en wiert dan twit zaut van dese landen. tSelve zaut wiert zeer ghetrocken van die van Ardenne ende die quartieren, tot behouwe van de schapen ende andre zaeken. Ende oock de principaële occasie datter luttel wit zaut in dese landen ghedispenccert wiert, was by

¹ *Fustagiens, futaics.*

² *Zelte, liqueur salée, saumure.*

1574. oorzaeke dat de visscherye van Vlaenderen niet en mochten visschen int diepwatere, duer tbelet der pyraeten. Zo datter luttel caecqharynck ghemaeet wiert. Ende midts den sobren treck van twit zaut ende de excessive dierste van tgrouf zaut, zo wierden die voornomde zautpannen overal al meest ledich ghelaeten ende veele ghebroken.

Onder den eersten dach van octobre tselve jaer LXXIII, zo wierden binnen deser stede van Dunckerke, up de Cruusstraete, gheexecuteert metten bast vyf van de voornomde pyraeten, wesende van Curtrycke, van Hulst, van Thienen, de welcke storven vroom ende catholycq, volghende tgroot debvoir dat men daertoe dede om hemlieden te reconseillieren. Dewelcke, volghende haerlieder groote verzoucke, begraven wierden up tkerekhof van Sinte-Eloys. Eenen jonghen van xvi jaeren der zelve compaignie wiert ghegheesselt ende eenen anderen cleynder jonghen, de justicie anschauwende; wierden daernaer beede gherelaxeert.

Ten selven tyden, alzo de gherevolteerde steden van Hollandt noch altyts hilden jehens de Conincklicke Magt, hebbende voor beschermheere den prince van Oraengnen, zo vooren ten vullen verhaelt es, zo was onder andren zeer benaut van victuaille de stadt van Leyden, ende dat duer tbelet twelcke hemlieden wiert ghegheven by de capiteinen ende soldaten van de Magt, duer middele van zekere bollewercken ende schransen by hemlieden ghemaect tot Zoeterwoude. Waertoe de zelve prince extreme debvoir dede te versamen al zyn macht ende prepareren alle de provandie om de selve stadt te moeghen secoureren, de welcke zonder dien hadde moeten overcommen. De armeye van den prince es voortghecommen onder den 11^{en} dach der voornomde maent van octobre, de welcke zo duer middele van sommege dycken by hemlieden duergraeven, als andre fortse, hebben by tduerbreken van den watre de voornomde capiteinen ende soldaten ghedwonghen gheweest te abandonneren de voorscreve bollewercken ende schransen, nemende haerlieder refugie naer de dunen van Haerlem. Zo datter, zo men zecht, niet boven de vii ofte viii soldaten Spaengnaerden en bleven. Ende tsanderdaechs zo quaemen de galleyen ende schuuten upgherust ter oorloghe, metgaders de victuailleschepen ende ammunitie tot binnen der stadt, danof men zeyde de nombre ofte ghetal te wesen ontrent de acht ofte ix^e. Ende tsanderdaechs, twelcke was smaendaechs, zo trock de prince van Oraengne, ghecon-

duiseert van zekere galleyen ende schuuten van deffentie, van Delft tot 1574. binnen der voornomde stede van Leyden. Men extimeerde als datter die reyse wel provisie inghebrocht was voor ontrent x ofte xii maenden.

Onder den vi^{en} der selve maent, zo wierden gheexecuteert metter bast, up de Cruusstraete deser stede van Dunckercke, viere van de voornomde pyraeten, te wetene: twee van Vlissinghe, eenen van Brugghe; de welke storven catholicq; dienvolghende wierden begraven up tkerckhof van Sinte-Elois; ende den vierden was eenen Hans Valken van Ghendt, de welke, niet jeghenstaende wat debvoir men daertoe dede, storf obstinaet. De welke naer zyn doot wiert buten ghevoert ende an de galge ghehanghen, naer zynder verdienste.

Up Sinte-Lucas dach, xviii^{en} der voorzeyde maent van octobre tselve jaer xv^c lxxiiii, zo quaemen de pyraeten ende rebellen van Vlissinghe met acht schepen van oorloghe, danof twee van dien waren groote gheweldeghe schepen, wel ghestoffeert van volcke, groote artillerie ende alderande ammunitie, ende de andre vliessche-boods in de Wester-zee, meenende de gheheele visscherye deser stede van Dunckercke metgaders tconvoy-schip te schenden ende af te werpen, alwaer oock onder laeghen diverssche visschers van Nieupoort, Oosthende ende oock de Franssche visscherye in groote ghetaele, uut causen dat onse visscherye duer tbelet der pyraeten niet en mochten visschen onder Inghelandt int diepwatre, naer haerlieder oude costume ende maniere van doene. Ende nietjeghenstaende dat dese pyraeten niet grootelicx en zochten te inderen de Franssche visscherye, anders dan wat plunderende van victuaille hier ende daer, nochtans en dorsten hemlieden niet betrouwen. Nemaer de meeste deel naemen de vlucht naer Cales, laetende veele van hemlieden achtre haerlieder netten ende vlete¹, die zy melcandren waren kermende ende uut vreesse veele abandonnerende. tWelcke hemlieden tot groote schaede was redonderende. Want boven tverlies van haerlieder netten, waeren midts dien ghepriveert van haerlieder andel ende neeringhe, te meer datter alsdoe, duer de gracie Gods, goeden vanck van harynck overal was. Ende zo ons schip van convoye de vianden ende wulven vernomen hebbende, danof de vliessche-boods, als best by de seylen wesende vooren quaemen, an de

¹ *Vlete*, filets servant à la pêche du hareng.

1574. visscherye, hoewel zy de selve, metgaders tvoornomde convoyschip, niet alleen en dorsten bestoken, maer verwachtende de compste van de andre groote schepen, haerlieder complicen, zo heeft binnen middelen tyden tselve convoyschip, anmerckende als datter gheen apparentie en was de vianden te resisteren, zyn extreme debvoir ghedaen om de selve visscherye te preserveren, loopende uut ende in de visscherye an allen quartierien schietende auwaers ende dauwaert partye van zynder artillerye, hemlieden waerschuwendende van de compste der vianden, up dat zy haerlieder equipage zouden ghereet stellen, ende met alder spoet de vlucht naer huus maeken. tWelcke zy oock van stonden an vulquamen, metgaders alzulcke visschers van Nieupoort ende Oosthende daeronder visschende, als vooren verhaelt es, danof datter veele, zo van donse als andre visschers ghedwonghen wierden te abandonneren haerlieder vleten duer groote haeste ende vreesse van overvallen te werden van haerlieder vianden. Maer emmers quaemen al tsamen, metgaders tvoornomde convoyschip tot binnen de have deser stede, zonder datter ymande ghenomen was. Een zake om grootelicx in te verwonderen ende niet gheschiet zonder de groote providentie ende protectie des Heeren, de welcke twater van der zee een maete ghestelt heeft ende niet en transgresseert, nietjeghenstaende haer rude nature; en heeft oock dit snoode gheboufte niet willen octroyeren de begheerte ende tvulcommen van haerlieder quaeden wille, de welcke wel meenden, alzo zy hemlieden dies vermeten hadden, de gheheele visscherye metgaders tconvoyschip af te smyten ende te schenden. Ende naer dat de zelve pyraten dit schoon exploit bedreven hadden, zo bleven sommige van haerlieder schepen ligghende up de stroomen, andre die liepen in de dunen onder Inghelant, verwachtende zo haerliederproye van coopvaerders ofte visschers. Zodat de visscherye niet meer en dorsten visschen met gherusticheyt. Ende tvoornomde convoyschip wiert corts daernaer upghestelt, uut causen tselve de visscherye alleene niet bewaren en conste jehens de macht van de vianden, overmidts de andre twee zeesteden niet en hadden willen verstaen tot uutreden van zekere schepen ofte jachten, up dat men zo adjointelick ¹ de vianden te bet hadde moeghen resisteren. Zodat midts dien tselve saysoen ofte theilt meest verlooren ghyneck, zonder

¹ *Adjointelick, conjointement, de commun accord.*

ghebruken ende veel goets vervaren wiert, overmidts de groote oncosten ^{1574.} daerup ghedaen. tWelcke groote benautheyt was causerende, niet alleenlick in de zeesteden, maer oock over al, ter causen der groote excessive dierste van vleesche ende alderande victuaille. Zodat tschamel volck, zo wel in Vranckerycke als in dese landen, niet en consten den haermen cost gheraepen. Want uuter zee moet alle afslach commen der victuaille. Ende uut causen zo luttel caecqhaerinxs dit saisoen ghemaect was, zo was de selve tot hooghen ende excessiven prise, als eenendertich ofte xxxii l. grooten tlast, ghepact als tbehoort, den drooghen harynck deser stede, danof datter tselve saysoen alhier upghehangen wiert om te drooghen, niet boven de vier hondertlasten uutter zee, de welcke vercocht wiert al gheacoustreert ende ghepypt, zoot behoort, neghentien ponden xix l. x st. grooten, ende som xx l. grooten elck last, tlensoen derthien ponden grooten tlast, de tonne visch cabelleau xxxvi st. grooten de tonne, de Hollanschen zalm v l. x st. en vi l. grooten de groote tonne, de Schotsche zalm iii l. x st. grooten de smalle tonne, de buetre tot Berghen-Sinte-Winnocx xxviii t. ende xxix ponden paris is elck ghetughe, den caes aldaer xxi l. xxvi l. paris is de waeghe, de riete keerssen acht groote tpont. Ende voorts alle zaeken de welcke men niet derven en mochten waren excessif diere; zodat den haermen huusman qualick den haermen cost conste gheraepen. Diversche andre, up hoope van proffyt, waeren tgoet upcoopende, niet twyfelende volghende tjugement der meinsschen noch meerder dierste was maekende. Maer God de Heere can alle zaeken wel veranderen alst hem beliest. De wynen waeren oock zeer diere: de Spaenssche waren dat jaer sobre ende golden xxi l., xx l. grooten tvat, de Franssche zeer goet, maer cleyne nombre; de Orliens golt xxx l., xxviii l. $\frac{1}{2}$, ende xxviii l. grooten tvat, den Ausserrois xxii, xxi l. ende xx l. tvat, tInghels bier xx st. xviii st. grooten de tonne, overmidts de dierste van de wynen, twelcke meest up tlandt by den lansman gedroncken wiert, uut causen zy goede neeringhe hadden. Want alle haerlieder goet was wel begheert ende ten zeer hooghe pryze vercocht, daer ter contrarien de steden zeer sobre neeringhe hadden, ende alle zaeken ten hooghe pryse moesten coopen. De tarwe golt oock alsdoe xxix ende xxx st. grooten de rasiere, ende in zommege plaetsen meer; want den meesten deel van den volcke hadden oppinie van meerder dierste. Waertoe derebellen haerlieder uuterste debvoir deden om den zeevarenden

1574. man te beletten en te troubleren om alle victuaille tot meerder dierste te bringhen, hoewel zy daer cleyn proffyt by deden; nemaer tenderende alleenlick om tvolck te moveren ende oproeren tot generale meuterie ende revolte. Alzo zy oock onlanxcs daer te vooren hadden ghenomen ende van tstranghe ghehaelt de boodts van de haerme visschers van Heyst, Blanckeborghe ende daer ontrent, waerduer haerlieder huesghesinnen in grooter benautheyt moesten leven. Ende alzo de voornoomde visscherye deser stede upquam versaccht zynde, zo voorseyt es, zo quaemen oock mede diverssche visschers van Nieupoort ende Oosthende. Zo wasser onder andre een visschere van Oosthende, de welcke verelaersde als dat hy over zekeren tyt daer te voren ghevanghen hadde gheweest up de zee van eenen pyraete, de welcke naer dien oock nam zekere coopvaerder Spaengnaert, danof zy tot tweendertich persoonen toe bonden an den cabel, laetende de selve zo daelen met het ancker in den gront van der zee ende versmooren; boven dien hem lieden berommende als dat zy onlanxcs te vooren hadden ghenomen zekere visschers, de welcke zy bonden up plancken ende lieten die levende driven up de baeren der zee; met zulcke andre dierghelycke exploieten, de welcke zy met goeder moete vertellende waeren ende daerinne glorieerden.

Onder den xxix^{en} der zelve maent van octobre, zo wierden, up de Cruusstraete deser stede, twee van de voornomde pyraeten gheexecuteert metten bast, danof den eenen was van Brugghe ende den anderen van Westcappelle. Storven beede catholycq, ende wierden begraven up tkerckhof van Sinte-Elois. Naer tvulcommen van justicie van de zelve pyraeten wierden vier jonghers ghegheeselt ende ghebannen, danof den eenen was eenen Inghelsman, gheboren van Rocestre.

Onder den xiii^{en} van decembre tselve jaer xv^o LXXIII, zo quaemen de rebellen van Vlissinghe *cum suis*, in ghetale van ontrent veertich schepen in de riviere van Antwerpe, danof datter een partye quaemen tot voor de stadt, schietende af haerlieder artillerye. De andre bleven achtre ligghende in de riviere, wel meenende de selve stadt te overvallen ende usurperen duer middele van diverssche conspirateurs ende verraders die zy binder stadt hadden. Maer alzo de upperste Heere zulck een groot quaet niet en heeft willen permitteren, hoewel datter veel quaetwilleghen waren, en hebben de selve rebellen van haerlieder quaet voornemen niet connen

obtineren. Want haerlieder secreet ende conspiratie ghemanifesteert was ^{1574-1575.} tsaechs te voren. Zodat die van der stad up haerlieder hoede waeren, ende dienvolghende ordre hadden ghestelt. Zodat de selve rebellen, ziende haerlieder voornemen ontdeect, naer dat zy zekere sticken van haerlieder artillerye up de stadt afgheschoten ende ghelost hadden, trocken anderwaerf te rugghe naer de andre schepen, haerlieder complicen, ende zo ghesaemdelick vanwaer zy ghecommen waren. Daer wierden oock binnen de selve stadt van Antwerpe ghevanghen zekere persoonen daer men suspitie up hadde te wesen van de conspiratie, danof datter naerderant, als wesende onbeschuldich, diverssche gherelaxeert wierden, andre bevonden coupable wierden nauwe ende scherpelic gheexamineert, voorts gheexecuteert naer haerlieder verdiensten, ende onder andre den deken van de schiplieden, de welcke, naer dat hy ghequartiert was, wiert zyn hooft ghestelt up eenen staecke up de waterzyde. Daer wiert oock in een huus bevonden diverssche antroers, callibers, flasschen met buspoudre ende andre ammunitie. Daer wierden oock naerderant diverse conspirateurs der voornomde conspiratie ghevanghen, zo der zelve stadt als andre plaetsen.

Ten selven tyden, zo wiert de permissie van den ghelde noch gheprolongueert tot St-Jansmesse midt-zomers. Die van der lelien¹ waeren daeghelicx noch rysende onder tghemeente om haerlieder gaut ende zelve.

Int eerste van der maent van lauwe tselve jaer xv^c vierentseventich wierden ghebrocht in dese landen de nieumaeren als dat de groote Turcq Sultan Selim, zone van Soliman, deser weerelt overleden was binder maent van novembre daer te vooren, voor zekere nieumaeren².

Ten selven tyden, up tvertooch ghedaen van zommege personagen, zo gheestelicke als weerlicke, tot den grooten commandeur van Castilie don Louis de Requesence et Zunnique, gouverneur van Milan ende deser Nederlanden, de groote excessive dierste van alderande victuaille, ende dat de tydt van der vastene zeer naekende was, zo heeft de selve commandeur gheconsenteert ende ghepermitteert, midts nemende danof zekere subsiede, als dat de gherevolteerden van Hollandt ende Zeelandt,

¹ Il faut sans doute lire : *die metter lelien*.

² Selim II mourut le 15 décembre 1574.

1575. met zekere schepen daer toe ghedenommeert, voor eenen termyn van zes weken mochten zenden in dese landen alderande visch, ghezauten ende onghezauten zalm ende caecqharynck. Zo datter groote abundance ghebrocht wiert in dese landen. Ende up den roup van de groote dierste, zo hadden diverssche coopliden, zo inlanders als vreemden, upslach ghedaen in diverssche contreyen, als Inghelandt, Schotlandt, Oostlandt, etc., van caecqharynck, drooghen harynck, zalm, tonnen visch ende dierghelycke victuaille. Ende bovendien, zo wast een zeer zochte winter, zonder sneu, met luttel vorst. Zodat tcabilleau-visch overal zeer abundant ghevanghen wiert, zo by dese visschers, als andre plaetsen, altyts continueerende, ende was zeere goedecoop. Een evidente beneficie ende gave Gods, gevende den zeeman wel te kennen alsdat hemlieden niet vergheten en hadde ofte verlaeten, ende dat zy wel behoorden hemlieden daarmede te contenteren, zonder te begheven tot rebellie, revolte, stelen ofte rooven. Dus volghende dese abundance van caecqharynck, drooghen harynck, tonne visch ende anders, zo quam up den vasten een zeer groote afslach, zo wel in Vranckerycke als dese landen, te wetene: alhier de caecqharynck de tonne xvii l. xvi l. grooten tlast, de ydelharynck xii l. grooten tlast, de beste droghe harynck xv l. tlast, tlensoen vii l. tlast, Fransschen ende Inghelschen vullen drooghen harynck om xi l., x l. grooten tlast, tonnevisch xxii, xxiii st. grooten de tonne. Daer wiert oock ghebrocht uut Bretagne groote nombre van buetre ende oock uut Inghelandt. Zodat alle victuaille zeer was afslaende. tWelcke tschamel ghemeente zeer wel te passe quam, hoewel dat diverssche coopliden daerby gheen proffyt en rekenden, de welke zeer ghefrustreert waeren van haerlieder meeninghe.

Ten selven tyden, alzo dese landen zeer benaut waren ter causen der langhe duree deser oorloghe civile, ende dat binnen middelen tyden de hooftviandt der Christenheyt, de groote Turcq, daeghelicx was augmenterende zyn paelen ende die der Christenheyt diminuerende, alzo hy niet langhe te vooren ons afghenomen hadde die schoone fortresse La Goulette, de stadt van Thunis ende andre circonvoysine plaetsen, bovendien ons daeghelicxs menasserende met andre grooter armeye, zo ter zee als te lande, al tsamen te overvallen, waerjeghens gherequereert was, om hem te moeghen uthouden ende resisteren, al de macht van den coninck van

Spaengnen, waer tlast meest alleene up was rustende, want andre princen hemlieden tselve niet veel an en trecken; voorts dat Italiën ende de Duutsche landen in groote dangier stonden tghewelt ende fortse van den vooromden hooftvandt, ten ware datter remedie toe ghevonden wierde, de welke niet wel practiquable en was, ten ware altooren dat de ceditien ende revolten deser landen al ter neder gheleyt waeren, twelcke by sommige groote personagen, zo Duutscheren als andre, namelick by den graeve van Zwartseberghe, de C. Magt voor ooghen ghehouden was; de welke volghende zynder clementie, altyts prefererende gratie voor rigueur, heeft hemlieden gheaccordeert diversche poincten ende artielen, danof tverclaers van dien hiernaer ghespecifiert zal werden. Dienvolghende zo wiert de stadt van Breda ghedenommeert omme aldaer de communicatie te doene, midts zekere ostagiers, de welke van beede zyden moesten ghesonden werden telcx verzeckertheyt; also tselve vulbracht wiert; waertoe dat ghedenommeert was, van weggen de C. Magt, de capiteinen Spaengnaerden Mynheere Dragon ende Julian Romero, metgaders twee andre heeren deser landen, de welke met zekeren staete ende gaerde ghesonden wierden tot Dordrecht in Hollandt by den prince van Oraengne. Ende van der ghelycke de hostagiers van den prince quaemen tot Breda met staete ende gaerde, alwaer, zo voorseyt es, de communicatie ghehouden wiert. Dies niet jeghenstaende en lieten de rebellen niet daeghelicx huerlieder coursen te doene ende proyen te bejaeghen ter zee ende te lande. Zo datter veel schepen coopvaerders, commende van Spaengnen, Portugal ende andre plaetsen up dese landen, ghelaeden met alderande costelicke goedinghen et coopmanschepen, ghenomen ende naer Zeelandt ghevoert wierden. tWelcke tot grooter schaede van den lande was redonderende; want daer niet een schip van weggen der Magt daer jeghens en was.

Onder den xvii^{en} february xv^e LXXIII wierden, by de visschers deser stede van Dunckereke, ingebrocht een pyraete-boot van Vlissinghe, met xv personen levende, andre doot over thoord ghesmeten. De welke anmerckende dat men jachte naer hemlieden was maekende, ende gheen apparentie van te moeghen ontvlien, staeken tvier in haerlieder eyghen buspoudre, om zo haerlieder schip te doen bersten, ende zo ter eer naer den duvel te vlieggen, als desperaete personen, te meer datter diverssche

1575. quaede bouven ende overloopers up waeren, zo van deser stadt, als van Nieupoort. Maer alzo tselve buscrut niet overal ontsteken en wiert, maer by fortune een partye van dien danof de vlamme uppewaerts vlooch, zonder tscip grootelicx te inderen, maer meest alle de persoonen zeer verbrandt. tWelcke al gheschiede eer anderstont ons volck an tboort ghe-rochten. Zo datter niemande van hemlieden eenich indre hadde. Ende uut causen dat dese haerme visschers daeghelicx uutter zee ghejaecht, ende diverssche ghevanghen wierden van dese ende dierghelycke dieven, danof de overloopers deser stede de snootste waeren, als wetende best de wyse om ons volck te inderen ende verschalken, zo waeren zy ghedwonghen, thaerlieder bewaernesse, uut te reeden twee eeckboodts, wel voorsien van zeevolck, ammunitie, ende bovendien elck schip XII soldaten busschieters. De welcke in zee zynde, wierden ghewaere ende vervolgden, onder den xv^{en} van maerte LXXV, eenen pyraete, metgaders een ander groot schip coopvaerder, zeylende zo oostwaert an, ende dese boods altyts volgende tot tusschen Blanckeberghe ende Oosthende, alwaer zy melcandren zeer naekende waeren. tWelcke de pyraet anmerckende, wesende een open boodt, trock met zyn volck, in ghetaele van xxxix ofte XL hoofden, in tgroote schip, nemende alzulcke, ammunitie hem dienende, laetende zo den boodt dryven zonder volck achter zee, de welcke van stonden an ghetameert wiert van ons volck, waermede partye wel meenden hemlieden contentement te gheven, zonder voorder te procederen. Nemaer dese twee boods daermede niet te vreden zynde, hebben van stonden an ant boort van tgroote schip gheclampt; waeruut dat groote deffentie ghedaen wiert, zo van schieten, als werpen met steenen, ysere, vier ende andre zaeken, om de schepen te verbranden. De andre schoten oock, te wetene de soldaten met haerlieder callibers zeer dapperlick, zo waer zy yemande ontdeckt zaeghen, zo in tship, als in de masten. Welcke spel was gheduerende een groote huere ofte bet. Zodat de capitein van den pyraet ende diverssche andre doot gheschoten wierden, twelcke hemlieden grootelicxs dede verflauwen, zonder zo verwaendelick te roupen ende menasseren als zy eerst int ancommen hadden ghedaen. Zodat ons volck tselve schip overvielen ende brochten onder den xvi^{en} martii hier in de havene, zonder datter yemande van ons volck doot bleven was, meer dan drie ofte viere ghesteken met pycken, zonder dangier van den live. Een mira-

culeuse zacke van God gheprovideert! tSelve schip was van Hul uut Inghe-^{1575.} landt, groot ontrent hondert xx vaeten, commende van Cadix ende Malta, aldaer ghelaeden up dese landen met diverssche coopmanschepe, als zaut, wynen, melassen, prunellen, rosynen, orseillen¹ ende andre packen. tWelcke de coopliden alhier quaemen vervolghen ende weder ghecreghen, midts betalende souvage², zo zy best accorderen conden duer middele van tmagistrat, de welcke beede de partijen ten minsten grieven zochten te payserien ende accorderen.

Int eerst der maent van april xv^o lxxv, naer Paesschen, alzo de ghedeputeerden, zo van de C. Magt als van de protestanten, ten diversschen stonden binnen der stede van Breda met elckanderen in communicatie gheweest hadden upt debat van de poincten ende articlen van beede zyden gheproponeert, ende niet wel accorderen en conden, zo wiert by de selve protestanten dach ende delay ghenomen van eender maent, ende zo van elckandren scheidende, zonder resolutie.

Copie der poincten ende articlen by den prince van Oraengne metgaders de Staeten van Hollandt en Zeelant gheproposeert.

Alvooren, dat Zynder Excellentie³.....

De ghedeputeerden van den prince van Oraengne, in de communicatie van Breda, hebben ghesonden, up dese presentatie ende ghescrifte an hemlieden ghepresenteert van wegghen de C. Magt, drie haerlieder ghedeputeerden om te adverteren ende confereren met den selven prince ende zynen raedt, ende daernaer antwoorde te gheven.

Ten selven tyden, up t'groot verzouck ende te kennen gheven tot den commandeur ende gouverneur deser landen van wegghen de plaetsen hemlieden gheneerende met traffinieren van den zaute, als dat tSchots zaut zeer schaedelick ende fraudable was voor dese landen, uut causen tselve van water ghesoden wert, onbequaeme om eeneghe zaeken te conserveren, dienvolghende zo wiert by placcate van wegghen de C. Magt verboden ende gheinterdiceert als dat men in dese landen niet en mochte bringhen, vercoopen ofte distribueren eenich wit zaut, anders dan dat ghemaect ende gheraffineert was van grouven zaute, danof tot proffyte

¹ Orseillen, tournesol, orseille.

² Souvage, droit de sauvetage.

³ Ces points et articles sont imprimés dans Pieter Bor, *loc. cit.*, liv. VIII, fol. 85 et suiv.

1575. van de Mag^t by die van der selve neeringhe gheconsenteert wiert drye grooten van elck pont groote van den uutcoop van al twit zaut, twelcke by hemlieden vercocht zoude werden, midts dat hemlieden gheoctroyeert wiert traffinieren van den zaute alleenelick tot de steden ende plaetsen ghelegghen ontrent de zee, ende dat voorts alle andre steden up tlandt tselve gheinterdiceert wiert, ende dat oock alle cleyne zautpannen, onder de XIII voeten wydt int ronde, moesten ghebroken ende gheweert worden; hoewel tselve in als niet gheobserveert en wiert, overmidts diverssche steden int landt vercreghen noch licence, niet jeghenstaende tverbot om te raffinieren voor eenen tydt ¹.

Ten selven tyde hebben wy verstaen als datter in Portugal groote dierste ende schaersiteyt van graene gheweest hadde, als dat tschaemel volck meest leefde ende onderhouden wiert by de fruyten, wortelen ende cruden der eerde, verbeydende den ougst; alwaer die van Enchuuse ende andre plaetsen in Hollandt groot proffyt deden met graen dauwaert te voeren, zaut ende specerie wederomme hauwaerts te bringhen. tWelcke al excessif diere golt in dese landen, uut cause der pyraeten overvloedich in zee, waerduer de generaele navigatie belet wiert, ende oock veel coopvaerders, subjecten van onsen coninck, daeghelicxs ghenomen ende ghevoert wierden by den rebellen, zo van die van Zeelandt, als van Rouchelles. tWelcke veel coopluden goedeloos maecte; waerduer veel bancquerouten waeren daeghelicx procederende.

Binder maent van meye xv^e LXXV ende oock de volghende maenden, zo dede men overal in dit landt van Vlaenderen, by laste van die van de vier leden slandts, hebbende oetroy van de C. Mag^t, collecteren den thienden penninck van alle de huere van landen, huusen, renten ende alle andre pachten. Ende waer de proprietarissen tselve waeren bezittende, moesten ghetaxeert worden ende danof betaelen. De hueraere moeste tselve al debourseren ende danof myncken ² zynen huusmeestre deen helft. De andre helft moeste an hem selven houden. Ende waer den hueraere de macht niet en hadde tselve te verschieten, zo moeste de proprietaris up den voet furnieren, ofte zyn huusen wierden daervoor te coope ghe-

¹ Ce placard, daté du 10 mars 1575 (n. st.), p. 995.
est imprimé dans les *Placards de Flandre*, liv. III,

² *Myncken*, amoindrir, décompter, retenir.

stelt. Voorts van de coopmanscepen, alzuleke masse als men daerinne hadde, moeste ghereduceert wesen op den penninck xvie, in der manieren als men de renten es betaelende, ende danof oock gheven den x^{en} penninc. tWelcke den vier leden al toeghelaeten ende gheoctroyeert wiert, up dat zy hemlieden zouden rembourseren van alzuleke penninghen by hemlieden ghefurniert tot betalinghe van de soldaten.

Den laetsten dach der selve maent van meye zo wiert de wet deser stede van Dunckercke vernieut by de commissarissen van den hertoghe van Vandommois ¹, te wetene Philippe de Longueval, sr de Haraucourt, Verneuil, Cramailles et sires de Saint-Leger, ende meester Michel Pomereau, tresorier generael van den voornomden heere.

Int eerste van wedemaent tselve jaer lxxv zyn binnen deser stede van Dunckercke ghecommen ende gheadresseert an Mynheeren van den college Guillaume Cotton ende Henry Carey, Inghelschen, met commissie van den commandeur don Luys de Requesence, etc., in latinsche taele, alsdat zy vermochten, zo hier, tot Nieupoort, als tOosthende, te armeren schepen van oorloghe, zo veele zy vermochten ende hemlieden goet dochte, de selve te provideren van victuaille, ammunitie van oorloghe, soldaten, hoodsghesellen, Vlaminghen ofte Inghelschen, omme te vaeren, nemen ende crancken de rebellen ende gherevolteerden van onsen coninck, waer zy de selve vinden ofte ghemoeten conden, met conditie dat de schepen van oorloghe ofte haerlieder prisen uut wesende, niet en vermochten te commen in der havenen der voornomde zeesteden, nemaer moesten in de zee up haerlieder anckers bliven ligghen, tot anderstont dat men van lande zeker volck an tboordt zoude senden, ende haerlieder schepen visiteren, omme daermede te beletten alle inconvenienten ende surprinse der vianden, daer men andersins zoude moeghen in vallen. Nemaer de voornomde persoonen vaerende alhier zekeren cleinen tydt, niet wel observerende haerlieder ordonnantie, ende dat de poorters ende ingheseten in haerlieder beleet ten besten niet gherust en waeren, te meer wesende Inghelschen, een naetie van cleynder trauwe ende gheloofsaemhey, zyn de selve naer zekeren corten tydt van hier vertrocken naer

¹ *Vandommois*, Henri de Bourbon, duc de Vendôme. Les ducs de Vendôme nommaient, au XVIe siècle, le magistrat de Dunkerque. (Voy. Derode, *Histoire de Dunkerque*, p. 533.)

1575. Nieupoort, doende aldaer haerlieder uitreedinghe. Van welck vertrecken wy niet zeer bedrouft en waeren, noch die van Nieupoort zeer verblyt van haerlieder compste.

Binder selve maent juny wiert inneghenomen, by de capiteinen ende soldaten van den commandeur, de stadt van Bueren in Hollandt ende tcasteel par appointement.

Onder den xix^{en} der selve maent juny arriveerden binnen deser stede van Dunckercke sr Adriaen Jacob, tzuene Jooris, de welcke ten tyden der revolte van Vlissinghe burchmeestre was binnen der stede van Middelburch in Zeelandt, ende alsnu ghemaect vice-admirael, metgaders sr Jan Lopez Moscoza, commissaris Spaengnaert, zync secretaris pagador, ende vyf ofte zes capiteinen van schepen, ghestoffeert met commissie van den commandeur, omme alhier te armeren zekere schepen van oorloghe up de pyraeten, rebellen ende gherevolteerden der C. Magt. Waertoe zy ghecoren hadden binnen der havene van Oosthende zes vliesscheboods, de welcke zy alhier deden bringhen ende accoustreeren, voorts eenen Spaenschen zaber, de welcke lach ter Sluus, ende tscip van oorloghe deser stede ghenampt den Hasewyndt; de welcke ghemaect wiert admirael van dese armaede eenen Cornelis Wieux, poortre, zeeman deser stede, capitein.

Naerdats de ghedeputeerden van de C. Magt ende van de gherevolteerden ten diversschen stonden, zo voorseyt es, binnen der stad van Breda in communicatie gheweest hadden ende niet accorderen en conden, wesende ghesepareert, ende de hostagiers van beede zyden elk zyns vertroocken, zo wiert, onder den xxiii^{en} van hoymaent xv^e LXXV, by placcaete ghepubliceert als dat niemant subjecten ofte andre en zouden eeneghe antise maecken ¹ metten rebellen der C. Magt.

Ten selven tyden wierden by somneghe verlopen bouven der rebellen verbrant, tot Rosendaele, thien ofte xi nieuwe schepen cromstevens, de welcke de commandeur aldaer met noch andre hadde ghedaen maecken om te dienen up de rebellen der C. Magt.

Int eerste der maent van ougst tselve jaer LXXV wiert by placcaete verboden gheen oppe uutten lande te voeren, up confiscatie van dien. tWelcke

¹ *Antise maecken*, avoir des correspondances, des relations.

corts daer naer anderwaerf toeghelaeten wiert, duer middele van te be- 1575.
taelen vyf scellinghen grooten van elk hondert van licente.

Binder selve maent van ougst, zo was by tvolck van den commandeur, by appointement, inghenomen de stadt van Schoonhove in Hollandt, de poorters onghepilliert, de soldaten laeten vertrecken, vaghe ¹ saulve.

Int eerste van septembre tselve jaer LXXV quam alhier uut Inghelandt de huusvrouwe van melord Morlay ende haer dochtere, ende trock by haeren man, de welcke zekeren tydt hier te vooren, ter causen van de religie, alhier ghecommen was uut Inghelandt, zyne patrie, ende hem ghehouden in dese landen, also hier voren verclaerst es.

Alzo voren ghementionneert es als dat de vice admirael s^r Adriaen Jacob, zuene Jooris, alhier ghecommen was omme te armeren de voornomde schepen, zo eyst naer dat hy wat ordre ghestelt hadde omme de selve te accoustreren, es anderwaerf vertrocken naer thof om de affairen van der Mag^t, laetende alhier den voornomden commissaris Moscoza *cum suis*.

De selve armaede al ghereet zynde, gheprovideert van victuaille, ammunitie, boodsghesellen ende alzulcx dies gherequereert, oock sommige soldaten haeckschutters, vertrock in ghetaele van acht schepen uut deser havene van Dunckercke, westwaert an, up Onser Vrouwen dach haerder gheboorte, wesende den viii^{en} in septembre xv^c vivenseventich.

Ten selven tyden alhier verstaen als dat, zekere daeghen hier te voren, by tvolck van den commandeur *par assaulte* overvallen ende inghenomen wiert de stadt van Oudewaeter in Hollandt, waerinne bevonden wierden vier compaignien soldaten van den prince van Oraengne, ende dat van diverse natiën als Duutschen, Waelen, Italianen ende Schotten, de welcke meest al bleven in de foule, metgaders diverssche van de inwoonders, mannen ende vrouwen, de welcke in de meeste furie gherencontreert wierden. Daernaer quam de brant in de selve stadt, de welcke groote schaede dede, overmidts veel graens verbrant, tewelcke voor provisie aldaer upgheleyt was. De garnisoenen van de Mag^t cosen huérlieder plaetse int couvent van een nonne cloostre aldaer ghebleven staende onghebrant, alwaer diverssche nonnen bevonden waeren, nemaer *par contraincte* al

¹ *Vaghe* (sic). Il faut lire *vir*.

1575. ghecleet met habiten van weerlicke vrouwen; wierden by tvolck van de Magt ghesonden, met conduite, naer de stadt van Utrecht, om aldaer in ruste te wesen, als een plaetse der obediencie van den coninck. Daer was oock ten zelve tyden binnen Utrecht groote schaersiteyt van zaute, zo men seyde. Zodat een grouve tonne zaute aldaer vercocht wiert xvii ofte xviii guldens van xx stuvers tstick. Naerdad de voornomde stadt van Oudewaetre aldus ghedesolleert was, zo volgde daernaer groote peste, also men ghemeenelick ziet ghebueren.

De ghedeputeerden van Amstelredam vertoochden Zynder Excellentie, in zeker requeste tot hem doende, alsdat zy van desen troubel hadden verlooren alleenlick in drie partyen, te wetene: huusen, schepen ende beesten alleenlick in de stadt ende jurisdictie, den nombre van tzeventich tonnen gauts, ofte de weerde van dien, noch al ten minsten ghecalculeert, zonder al tandre verlies, als dat zy ghepriveert waeren van al haerlieder trafficque ende neeringhe, boven de foulle by hemlieden dus langhe ghesupporteert.

Ten selven tyden wiert by tvolck van de Magt ghemaect, tot Papendrecht ende daer ontrent, jehens over de stadt van Dordrecht in Hollandt, diversche schranssen ende stercten omme de voornomde stadt daermede te benauwen ende somwyls te beschieten, waer jehens die van der stadt hemlieden waeren remparerende. De prince van Oraengne *cum suis* hadden alsdoen groote schaersiteyt van gelde, zodat hy ghedwonghen was te doen slaen ghelt van thin, als daelders, halfve daelders, stuvers, etc., bevelende te moeten ontfanghen van de soldaten voor alderande victuaille.

Ten selven tyden dede de groote commandeur prepareren diverssche galleyen ofte fuisten, metgaders zekere cromstevens by hem ghedaen maecken, de welcke heeft ghesonden naer tquartier van Siericxzee, waerup dat ghestelt wierden om te royen alle de gherevolteerden die men recouvreren conde, tzy van coopvaerders ofte schepen van oorloghe, inder ghelycken alle de welcke ghevanghen wierden by de armaede uitgheereet alhier by den commissaris Moscoza. Ende oock de schepen van den voornomden Guillame Cotton *cum suis* wierden ten dien fine naer Antwerpe ghesonden.

Ende also de voornomde schepen van oorloghe alhier uitghevaeren zynde, haerlieder cours waeren maeckende om haerlieder bejach west-

waert an, hebben ghemoet met eene vlote coopvaerders van drientwintich schepen, alwaer zy van stonden an jachte naer maeckende waeren. De coopvaerders dit anmerckende, zyn van elckander ghesepareert deen auwaert ende dandre dauwaert, zonder hemlieden eenichsins ter deffentie te stellen. Zo datter by de voornomde acht schepen van oorloghe ghenomen wierden zeven coopvaerders van de voornomde xxiii schepen. Ende in tnemen van die, zo belende de andre wech. De selve zeven schepen quaemen van St Uval¹ uut Portugal, al ghelaeden met zaut, danof de twee waeren hulcken, de eene van 500 muys, de andre van 540. De reste waeren al vliessche-boodts, danof de eene van eenen borgher van Eemden, de welke naer behoorlicke informatie gherelaxeert wiert. De twee hulcken moesten up de zee bliven ligghen ende by andre schepen partye van tzaut ghelicht werden: want anders zy alhier niet up en mochten. De andre vliessche-boodts wierden hier up ghebrocht onder den x^{en} der selve maent van septembre. Ende also ten dien tyden in dese landen groote schaersetyet van zaute was, zo hadden drie daeghen voor tarriveren van dese schepen alhier vercocht gheweest dierghelyck zaut voor 195 l. grooten de hondert rasieren waetermaete deser stede; twelck, midts tarriveren van dese schepen, wat begonste te daelen. Zodat de man van Eemden alhier zyn zaut vercocht teghen 140 l. grooten thondert. Ende aengaende tzaut van de andre zeven schepen, overmidts al Hollanders, zo van Enchuuse als andre plaetsen, wiert by den voornomden commissaris Moscoza meest al upgheleyt, andre ghelaeten in de schepen, tot anderstont hy tselve als confiscatie, metgaders de schepen, dede vercoopen. Daer waeren oock onder tzaut bevonden sommige baelen peper, ende in eenen boodt zeven hondert daelders in spetien. De selve persoonen Hollanders verclaersden als dat den inkoop van tvoornomde zaut hemlieden in Portugal tot St Uvals betaelt stont, eerst coops, up xiiii ende zom xv testoenen van x stuyvers tstick elck muys aldaer. De welke maeken alhier vier rasieren watermaete styf. Zy verclaersden oock alsdat zy van Enchuuse naer Portugal hadden ghevoert haerlieder laedinghe van graen, als rogghe, gheerste ende andre graen, overmidts aldaer dierste ende schaersiteyt gheweest hadde, als vooren verclaerst es.

¹ Saint-Ube ou Setubal, port dans l'Estramadure.

1575. Up sinte Michiels archangel havent, xxviii^{en} der selve maent van septembre tvoornomde jaer LXXV, zo was by diverssche persoonen, zo wel in dese landen als in Inghelandt, in den nacht ghesien, in de lucht, wel gheduerende 3 ofte 4 hueren volghende, zekere groote troupen van volck van oorloghe, hauwende ende strydende jeghens elckanderen in der manieren ende also men in battaillie ghecostumeert es van doene, met veele roode striepen in de lucht. tWelck veele persoonen extimeerden te wesen een quaet presage. Men heeft naerderandt verstaen alsdat by de armaede van den commandeur, up den selven nacht, inghenomen was, up de rebellen, tlandt ghenaept Duvelandt, ontrent Siericxzee, metgaders diverssche bollewercken by den rebellen thaerlieder fortificatie aldaer ghemaect. Danof datter diverssche persoonen aen beede zyden in de foulle doot bleven. De andre naemen de vlucht, zo zy best conden.

Onder den xxii^{en} der maent van octobre tselve jaer LXXV, zo was de visscherye deser stede van Dunckercke verjaecht, visschende in dese zee, van neghen schepen pyraeten, meenende de gheheele visscherye te schenden ende overvallen. Nemaer de Heere en heeft tselve niet willen permitteren. Zodat zy maer twee visschers en hebben connen nemen. De reste es al in salvo ghecommen¹. Welcke persoonen der twee ghenomen visschers, naerdad zy tot Vlissinghe ghevoert waeren, wierden naerderandt gheredimeert, midts by ons delivrerende zekere persoonen van Vlissinghe alhier ghevanghen.

Ten selven tyde wierden by den voornomden commissaris Moscoza van hier ghesonden, naer Vaelmut² in Inghelandt, alzulcke schepen alhier ghearriveert, als vooren verclaerst es, om hauwaert te convoyeren alzulcke Spaensche vlote aldaer ghearriveert in ghetaele van 40 ofte 42, danof vyf schepen van oorloghe ende de andre al zaebbers, de welcke, zo men seyde, hadden tot Bilebau³ al van nieus ghemaect gheweest om dese vlote te maecken, hoewel voorwaer een ghedeel sobre schepen wesende, wesende ghestoffeert met boodsghesellen ende soldaten infanterie, de welcke, uut causen van haerlieder lanck voyage, wyndt ende weder contrarie, veel zieck, cranck ende qualick in ordre waeren van grooten

¹ *In salvo ghecommen*, se sont sauvés, arrivés à bon port.

² Falmouth, port d'Angleterre.

³ Bilbao, en Espagne.

onghemaeck. Veele diverssche storven. tWelcke niet te verwonderen en ^{1575.} was ; want zy daer laeghen in de schepen besch...., bebraect als beesten, zonder deselve schepen te kuysschen ende reyneghen alle xv daeghen ofte drie weken, also men in dese landen in de schepen van oorloghe ghecoustumeert es te useren, ende dat niemande zyn vulicheyt cleen ofte groote binnen schepen en mach doen, up ghecorrigeert te werden, volghende haerlieder ordonnantien ende scheepsrechten. Daer quaem oock met de selve vlote een gheweldich schip met ontrent drie hondert mannen ter convoye van dien, twelcke keerde wederomme van Vaelmue ¹ naer Spaengnen, zo wanneer onse schepen daer ghearriveert waeren, beschynckende onsen Azewynt ² van een schoone flagghe, ende doende den capitein goede caresse.

Int laetste der selve maent van octobre, zo wiert by tvolck van den commandeur, by assaulte, overvallen de plaetse ende stercte van Bomenee, twee mylen van Siericxzee. Waermede zy grootelicx bedwonghen hilden de voornomde stadt van Siericxzee, zo te water als te lande.

Up den Alderheyleghen dach, eersten van novembre xv^e viventzeventich, zo wiert binnen der stede van Paris vermoort eenen grooten capitein, collomnel van zekere benden soldaten van den conynck van Vranckerycke, metgaders noch vyf ofte zes van zyn dienaeren, wesende up zyne camere ³. Danof de perpetranten, tfaict ghecommitteert, trocken de duere van de camere weder achter hemlieden toe, treckende zo duere, zonder dat men de zelve achteraelen conde, wat debvoir men daertoe dede, zo wanneer men tselve faict ghewaere wiert.

Up den iii^{en} dach der selve maent van novembre, zo begonste men te collecteren tot proffyte van der prochie kercke deser stede van Dunckercke, drie stivers vlaems ghelt up elcke grove tonne van den vreemden biere alier arriveerende, par octroy van de C. Magt, omme te bet de selve kercke te moegen vulmaecken. tWelck een groot werck was, waer veel toe behoefde.

Onder den xxiiii ende xxv der selve maent van novembre, zo arriveerde, binnen deser havene van Dunckerecke, de voornomde vlote van

¹ Falmouth, port d'Angleterre.

² Nom du vaisseau convoyeur de Dunkerque.

³ Il s'agit ici de l'assassinat de Béranger Du

Gast, favori de Henri III, tué par suite de suggestions de Marguerite, reine de Navarre.

1575. Spaengnen, metgaders onse schepen van oorloghe, commende tsaemen van Vaelmue. Danof de admirael ende vice admirael van de Spaengnaerden, met noch drie andre van de zabers, an den gront midts tempeest, verstaeken ¹. Wanof tvolck ende tghuent twelck in de selve schepen was ghesauveert wiert. Maer de schepen bleven an tstranghe in stucken. Up al de voornomde schepen waeren in als niet boven de vyf hondert soldaten, danof veel jonghers, al upgheraept volck, hebbende quaelick causens ofte schoens an haerlieder voeten. Veele van de crancken wierden int gasthuus ghedaen. Dandre wierden int landt ghesonden om hemlieden te vermaecken. De boodsghesellen van de zabers ligghende an de kaye, bleven up harlieder schepen, danof datter oock daeghelicxs storven. Zo datter cleyne apparentie was als dat de C. Magt eeneghen nottablen dienst van de selve vlote ofte armaede zoude moeghen verwachten, hoewel tselve groote schat van goede Zyne Magt ghecost hadde. Want zy waren tot Billebau al van nieuwen upghetemmert.

Dit selve jaer wast een zeer overvloedeghe ende vruchtbaere jaerschaere van graene ende wynen. Ende nietjeghenstaende de wynen abundant, zo in Vranckeryck als in de Deutsche landen, waeren zeer goet ende vineus. tWelcke men niet veel en heeft ghesien. Want ghemenelic abundant zynde, plaeghen te wesen cleyne van wyne. Een groote gratie des Heeren, anmerckende de tribulatie ende desolatie des volcx, meest overal van dese oorloghe civile ghepriveert van alle neeringhe, heeft hemlieden wat willen conforteren duer zynder beneficien der vruchten van der eerde. Daer was tselve jaer oock groote abundance van fruyte. tWelcke tschaemel volck overal zeer secoueerde. Want tvleesch, visch ende alderande victuaille overal zeer diere was. Zodat de beste caecqharynck golt een en dertich ponden grooten tlast, twelck zyn twaelf tonnen ghepact.

Ten selven tyden wiert overal uutgheroupen ende ghepubliceert, van weghe der C. Magt by placcate, als dat men nu voordan in alle steden ende plaetsen onder de obedientie van Zyne Magt zoude useren te scriven ende tjaer te beginnen van nieuwejaersdach af, daer men te voren altyts tjaer begonst hadde van Paesschen af ².

¹ *Verstaeken*, poussé, échoué, fait naufrage.

primé dans les *Placards de Flandre*, t. II, p. 727.

² Ce placard, daté du 16 juin 1575, est im-

Ten selven tyden marcheerden in Vranckerycke groote nombre van ^{1575.} soldaten, peerdevolck ende oock voetvolck, als Duitschen ende andre natie, partye ten dienste, zo men zeyde, van den conynck, andre voor den broeder van den conynck *cum suis*. Want zy partial met elckandre waeren, benderende jeghens elckandren, hemlieden noemende *les mal contents*, willende ende maintenerende den conynck by fortse te bedwinghen tot haerlieder voornemen ende intencie. Zodat zy tlandt in groote desordre stelden ende menich meinsche benauden ende destrueerden, in plaetse van tghemeente te paisieren ende trycke in ordre te stellen, twelcke zo langhe ghecontinueert hadde in desen oorloghe civile ende parcialiteyt.

Binder maent decembre tselve jaer xv^e lxxv alhier verstaen als datter een coopvaerder van Antwerpe, wesende een dobbel vliessche-boodt, toebehoorende eenen machtich coopman ende borgher der selve stadt van Antwerpe, commende gheseilt van Lisbonne met specerye ende andre costelicke goedinghen, nemende haerlieder cours om te seylen achter Inghelandt omme, updat zy by die middele ontgaen mochten de pyraeten overal by groote menichte in zee, hebbende up haerlieder schip wel eenendertich boodsghesellen, zy Oosterlinghen, Brabanders ende andre, de welcke commende ontrent Yerlandt, hebben diverssche van de boodsghesellen onder elckanderen ghesloten zekere conspiratie alsdat zy den scippere, metgaders de ghuene die van zynder zyde waeren, zouden overvallen ende hemlieden meester van tship maeken, omme daermede, metgaders van tgoet, haerlieder wille te doene. Daer waeren noch up tselve schip 5 ofte 4 passagiers, de welcke mede hauwaerts quaemen. Zo dese bouven beginnende haerlieder conspiratie ende quaet upstel te wercke te legghen, vielen an diverssche van de boodsghesellen ende officieren, de welcke van haerlieder conspiratie niet en wisten, hauwende ende stelende waer zy by commen conden. Zodatter wel zevene doot bleven, ende de scipper zeer ghewont; de welcke ziende dat hy verwonnen was, riep om ghenaede tot de selve conspirateurs, zeggende : ghesellen haut up van slaen; ic hen van den uwen; ic beloefe ulieden tscip te bringhen waer ons tselve best goetdincken zal, ende aldaer de goedinghen vercoopen, de penningen danof commende beuren ende paerten, mans ende mans ghelycke. tWelcke de schipper also seyde contrarie zynder meenighe ende intentie. Zo emmers duer groote bede ende perzwasioe hebben